Ionuț Sterpan

Privatizarea justiției

o analiză filosofică

ARS DOCENDI
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

PRIVATIZAREA JUSTIȚIEI
O ANALIZĂ FILOSOFICĂ

Editura ARS DOCENDI – Universitatea din Bucureşti
Editură cu profil academic şi cultural, recunoscută de
CONSILIUL NAȚIONAL AL CERCETĂRII
ŞTIINȚIFICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR
Şos. Panduri 90-94, sector 5, Bucureşti
Tel./Fax: +4 021 410 25 75
www.arsdocendi.ro
office@arsdocendi.ro

Editor: Ioan Crăciun

Tehnoredactare: Ştefan Avramescu
Coperta: Constantin Vică

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STERPAN, IONUȚ
Privatizarea justiției : o analiză filosofică / Ionuț Sterpan. - Bucureşti : Ars Docendi, 2012
Bibliogr.
ISBN 978-973-558-604-1

34

Copyright © Ionuț Sterpan, 2012
Tipărit la Tipografia Editurii „Ars Docendi“
Printed in *Romania*

IONUȚ STERPAN

PRIVATIZAREA JUSTIȚIEI
O ANALIZĂ FILOSOFICĂ

ARS DOCENDI 2012
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

normev

Proiect finanțat de CNCSIS,
cod TE_61, nr. 22/2010

CADI
ELEUTHERIA
Centrul de Analiza si Dezvoltare Institutionala

MULȚUMIRI

Această carte reprezintă lucrarea mea de doctorat cu acelaşi nume, susținută în toamna lui 2011 la Universitatea din Bucureşti. Este rezultatul unui lanț de consecințe care a început odată cu decizia luată împreună cu sora mea, Monica, în stațiunea Olăneşti, când eu terminam clasa a 8-a: ca eu să urmez filosofia mai degrabă decât altceva. Tot Monicăi îi datorez şi cunoştința cu Marian Panait, prima mea întâlnire semnificativă cu filosofia politică. De aici, povestea conține mai multe fire. Unul este antrenamentul filosofic cu profesorul Radu Solcan. Este atât de important, încât mi-e greu să numesc o singură idee bună din această lucrare la care aş fi ajuns fără acest antrenament. Un alt fir a fost întâlnirea cu Dragoş Paul Aligică, şi un altul aceea cu Liliana Popescu. Am continuat filosofia numai pentru că ei au făcut posibil acest lucru. Activitatea la CADI, lângă Horia Terpe şi ceilalți colegi ai mei care m-au susținut în multe privințe, mi-a arătat permanent miza practică a ideilor pe care le studiam. Proximitatea practicii a luminat multe dintre ideile teoretice. Studiile la Universitatea Central Europeană din Budapesta, atelierele de discuții de la CADI şi de la Centrul de Cercetări în Etică Aplicată cu Emanuel Socaciu, Laurențiu Gheorghe, Constantin Vică şi alții mi-au ghidat în mod esențial cercetarea. Tudor Glodeanu a reuşit să îmi insufle curaj şi să îmi redea luciditatea într-un moment în care nimeni nu părea s-o poată face. Prietenia cu Milosz Pawlowski, neatinsă de distanța dintre Bucureşti şi Varşovia, continuă să îmi dea pace sufletească. Raluca Roşu dinamitează cu calm separația dintre viața plăcută şi munca productivă. Am descoperit târziu breşele din acest zid: când vacanța noastră de vară se încheia cu succes şi teza era aproape scrisă.

Ionuț Sterpan
februarie 2012

CUPRINS

INTRODUCERE 19

CAPITOLUL 1. PRIVATIZAREA JUSTIȚIEI ÎN SENSUL DE ACȚIUNE PRACTICĂ 23
1.0. Introducere 23
1.1. Anarhismul economic 23
1.2. Modelul lui David Friedman de justiție privatizată 27
1.2.1. Într-un cadru distribuțional fundamental al drepturilor și la costuri de tranzacție zero justiția privatizată produce reguli eficiente 29
1.2.2. Nivelul distribuțional fundamental al drepturilor poate îngloba ineficiențe 33
1.2.3. La costuri de tranzacție mici, o piață a justiției corectează în timp și ineficiențele inițiale 34
1.3. Obiecția lui Robert Nozick la adresa stabilității justiției privatizate 36
1.3.1. Specificarea condițiilor inițiale ale stării naturale lockeene 38
1.3.2. Diferența dintre serviciul de protecție și serviciul de arbitraj 43
1.3.3. Importanța nejustificată acordată teritoriului în formarea agențiilor dominante de protecție 46
1.4. Obiecția lui Tyler Cowen la adresa stabilității justiției privatizate 49
1.5. Concluzii 53

CAPITOLUL 2. TEMEIURILE PRIVATE ALE ORDINII SOCIALE. O EXTINDERE A PERSPECTIVEI LUI NORTH, WALLIS ȘI WEINGAST ÎNTR-O PERSPECTIVĂ POLICENTRICĂ 55
2.1. Introducere 55
2.2. Perspectiva lui North, Wallis și Weingast asupra ordinii sociale 58
2.2.3. Cadrul conceptual. Accentul pe organizații 58
2.2.4. Ipoteza privitoare la tranziția de la ordinea accesului limitat la ordinea accesului deschis 63
2.2.5. Ipoteza privitoare la monopolul guvernamental asupra justiției drept condiție necesară a ordinii accesului deschis 67
2.3. Extinderea perspectivei sociale cu accent pe organizații într-o perspectivă policentrică 70
2.3.1. Policentricitate și organizații 70
2.3.2. Seturi de organizații aflate în contrapondere 72
2.3.3. Cantitatea de cooperare depinde de cantitatea de capital social 76
2.4. Ordine spontană 79
2.4.1 Ordine spontană între elite 79
2.4.2. Emergența normelor 84

2.4.3. Greutatea relativă a statului în formarea normelor 88
2.4.4. Iraționalitate. Raționalități 94
2.4.5. Dinamicitate 99
2.4.6. Un argument împotriva planificării centralizate în limbajul teoriei jocurilor 100
2.4.7. Ordine spontană între non-elite 102
2.4.8. Ordine spontană între elite și elite-în-formare 108
2.5. Concluzii 111

CAPITOLUL 3. ROLUL CONCURENȚEI ÎN SELECȚIA REGULILOR EFICIENTE 112
3.0. Introducere 112
3.1. Alocarea eficientă a drepturilor 115
3.1.1. Concurența caracteristică unui proces de piață asigură alocarea eficientă a resurselor 115
3.1.2. Ideea unei piețe pentru reguli 117
3.1.3. Niveluri de reguli 118
3.1.4. Între arbitrar și incoerență 120
3.1.5. Rolul regulilor 123
3.1.6. Problemele pe care le rezolvă regulile 125
3.2. Distribuția eficientă a drepturilor 129
3.2.1. Concurența dintre furnizori de reguli asigură distribuția eficientă a drepturilor 129
3.2.2. Selectarea distribuțiilor eficiente poate fi modelată ca o selecție grupală 133
3.2.3. Concurența dintre furnizorii de reguli trebuie guvernată de reguli simple.. 135
3.3. Asigurarea cadrului pentru concurență dintre furnizorii de reguli 138
3.3.1. Un mecanism spontan poate depăși problema incoerenței 138
3.3.2. Un mecanism spontan poate asigura reguli simple ale concurenței între diferite distribuții de drepturi 141
3.4. Concurență jurisdicțională în sistemul anglo-saxon 147
3.4.1. Policentricitate la nivelul distribuției informale, concurență la nivelul distribuției formale 147
3.4.2. Rezultate eficiente la nivelul distribuției formale 154
3.4.3. Contraexemplele lui David Friedman 157
3.5. Concluzii 160

CAPITOLUL 4. EFICIENȚĂ ŞI DREPTATE 161
4.0. Introducere 161
4.1. Dreptatea ca eficiență 161
4.1.1. Eficiența respectă notele conceptului de dreptate 164

4.1.2. Eficiența operaționalizează dreptatea ... 168
4.1.3. Eficiența regulilor servește obiectivelor indivizilor ... 169
4.1.4. O ilustrare a modului în care eficiența operaționalizează dreptatea 173
4.1.5. Intuiții despre dreptate rămase în urmă ... 175
4.1.6. Ancorarea în acțiunea umană respectă principiul separației dintre persoane ... 178
4.1.7. Scopul justiției ... 179
4.1.8. Scăderea costurilor de tranzacție facilitează rectificarea distribuțiilor inițiale nedrepte ... 181
4.2. Eficiență versus utilitate ... 184
4.2.1. Incapacitatea de a plăti ... 184
4.2.2. Maximizarea valorii versus maximizarea utilității ... 186
4.3. Eficiență versus viață ... 188
4.4. Eficiență versus libertarianism ... 191
4.5. Eficiență versus socialism ... 195
4.6. Eficiență versus eficiență. Marile speculații cu drepturi ... 203

CAPITOLUL 5. SPAȚIUL VIRTUAL CA STARE NATURALĂ ... 210
5.1. Observații preliminare ... 210
5.1.1. Cum recunoaștem instituțiile? ... 210
5.1.2. Lumi virtuale pentru socializare sunt mai asemănătoare cu lumea reală decât sunt lumile virtuale pentru aventură ... 214
5.1.3. O pluralitate de mecanisme de administrare a ordinii sociale în spațiile virtuale de socializare ... 215
5.1.4. De ce *Lambda MOO* dinaintea violului virtual nu era suficient de bine echipată pentru auto-reglare ... 216
5.2. Ordine în spațiul virtual ... 219
5.2.1. Mecanisme de furnizare a ordinii în spații virtuale pentru comerț 219
5.2.2. Infrastructura mediului virtual. Arhitectura internetului ... 220
5.2.3. Emergența unei norme diferite pentru limbajul licențios datorată costurilor mici de ieșire de sub jurisdicție și problemei de acțiune colectivă cu care se confruntă statele ... 222
5.2.4. Furnizarea ordinii dinăuntrul stării naturale ... 224
5.2.5. Pluralitatea justiției ... 225
5.2.6. Un exemplu de pluralitate a protocoalelor în spații diferite de interacțiune. Un protocol ciudat de invitație la duel datorat costurilor dialogului ... 227
5.2.7. Emergența unei norme diferite pentru copyright în spațiul virtual *peer to peer* ... 228
5.2.8. Ordinea spontană responsabilă de succesul rețelelor ... 230
5.2.9. Coordonare fără organizare ... 232
5.3. Lecții pentru spațiul real ... 234

5.3.1. O confruntare între rețele: Revoluția română din 1989 234
5.3.2. Spațiul virtual creşte costurile cu care se confruntă statul 235
5.3.3. Ingerința statelor reale în spațiul virtual 238
5.3.4. Administrare automată a ordinii. State virtuale invizibile 241
5.3.5. Tirania status-quo-ului în spațiul real. Diversitate instituțională în spațiul virtual 242
5.3.6. State reale mai mici decât minimale. State virtuale mai mici decât minimale 243
5.3.7. Situația limită coasiană a costurilor zero de tranzacție în spațiul virtual permite instituții eficiente 246
5.3.8. Către o teorie a regimurilor de proprietate. Proprietate în comun pentru infrastructura instituțională 249

CONCLUZII 257

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE 271

POSTFAȚĂ 283

INTRODUCERE

Descriem trei sensuri ale „privatizării justiției" și urmărim două mize[1].

În sensul de acțiune practică, de liberalizare a contractului de protecție, privatizarea justiției nu este realizată şi poate este utopică. Acest sens al justiției private ține de o discuție despre cum ar putea fi produsă şi administrată justiția în mod alternativ. Avem în vedere acest înțeles în capitolele 1, 3 şi 4.

Capitolul 1 introduce modelul de justiție privatizată oferit de David Friedman si odata cu el miza normativă a discuției.

În primul şi al treilea capitol, argumentăm că numai o piață de reguli poate produce reguli eficiente. Regulile eficiente asigură realizarea obiectivelor indivizilor fără a irosi arbitrar resurse. Două tipuri de argumente o susțin, unul de inspirație neoclasică şi unul inspirat de economia austriacă.

Relevanța normativă a eficienței este apărată în capitolul 4. Propunem aici o concepție a dreptății ca eficiență în spiritul lui Richard Posner.

În primul capitol, modelul se confruntă cu două obiecții la adresa stabilității lui, una a lui Robert Nozick, cealaltă a lui Tyler Cowen. Modelul rezistă obiecției lui Nozick, însă obiecția lui Cowen lasă lucrurile nedecise.

Obiecția lui Cowen deschide calea unui nou tip de

---

[1] Acest studiu este rezultatul unei colaborări extinse cu Mihail Radu Solcan, Emanuel-Mihail Socaciu, Laurențiu Gheorghe şi Constantin Vică. O mare parte din efortul conceptual a fost realizat în cadrul proiectului *Emergența şi Evoluția Normelor Sociale* derulat de Centrul de Cercetare în Etica Aplicată al Facultății de Filosofie, Universitatea din Bucureşti, în parteneriat cu C.A.D.I. proiect finanțat de C.N.C.S.I.S. şi identificat cu codul TE_61, no 22/2010.

discuție, și a celei de-a doua mize, cea descriptivă, referitoare la modul în care procese evolutive spontane produc ordine socială. Miza discuției descriptive este lamurirea structurii fundamentale de putere capabilă să susțină efectiv o piață de reguli.

Pornim de la modelul de ordonare socială al lui North, Wallis şi Weingast, conform caruia ordinea socială este rezultatul interacțiunii dintre elite specialiste în organizarea violenței. Capitolul 2 extinde acest model și arată că uneori actorii relevanți, organizații care folosesc alte organizații, sunt configurații schimbătoare, nu uşor de recunoscut. Sistemul judiciar apare ca rezultat al interacțiunilor repetate dintre acesti actori privați, fie ei indivizi sau organizații. Jocul lor produce atat ordine socială cat si anumite explicitari ale ei.

Discuția descriptivă dezvăluie și al doilea sens al sintagmei „privatizarea justiției". În acest sens, justiția, aşa cum o vedem, dovedește deja, şi în mod inevitabil, un caracter privat. Ce se dovedeşte utopic sau iluzoriu este un centru planificator, numit uneori „public". Explorăm această idee în capitolele 2 şi 3. Aflăm aici că structura fundamentală de putere capabilă să susțină o piață de reguli trebuie la rândul ei caracterizată de concurență.

Parte din legătura dintre cele două tipuri de concurență, cea de piață din domeniul justiției și cea pentru putere, este dezvăluită în capitolul 1, odată cu distincția dintre niveluri de reguli. Nivelul fundamental reflectă puterea relativă de negociere a actorilor relevanți. Cealaltă parte a legăturii este dezvăluită în capitolul 3. Furnizăm un exemplu istoric de concurență pentru putere capabilă să susțină un grad de concurență de piață în domeniul justiției.

Al cincilea şi ultimul capitol este o aplicare parțială a acestor idei în mediul virtual.

Noi lecții sunt extrase în timp ce descoperim un al treilea sens al „justiției privatizate”. Actori privați puternici limitează accesul altor actori la anumite protocoale de interacțiune.

Unele dintre aceste protocoale sunt reguli simple ale dreptății precum regula schimbului liber. Întrucât menținerea acestui set de protocoale într-un regim al accesului închis este ineficientă, justiția pare ilegitim aflată în mâini „private“. Abia în acest al treilea sens, și numai în acesta, justiția ar trebui să fie publică.

CAPITOLUL 1
PRIVATIZAREA JUSTIȚIEI ÎN SENSUL DE ACȚIUNE PRACTICĂ

1.0. Introducere

Capitolul de față analizează privatizarea justiției în sensul de acțiune practică. Descriem modelul lui David Friedman al justiției privatizate şi îl confruntăm cu obiecții de tip mână invizibilă la adresa stabilității lui. Presupunem provizoriu un angajament răspândit față de liberalizarea contractului de protecție. Sub această asumpție examinăm funcționarea unui model al justiției privatizate și îi evaluăm stabilitatea. Una dintre lecțiile analizei economice și ale istoriei este că angajamentul ideologic nu este suficient pentru ca un sistem să funcționeze sau să fie stabil. Lecția s-ar aplica și unui sistem privat de justiție dacă structura de stimulente ar canaliza eforturile înapoi spre formarea unui monopol sau a unui cartel de agenții. Obiecțiile de tip mână invizibilă ale lui Robert Nozick şi Tyler Cowen țintesc stabilitatea unei ordini sociale a justiției privatizate.

1.1. Anarhismul economic

Pentru ca sintagmele „privatizarea justiției", „privatizarea legii" şi „liberalizarea sectorului legal" să aibă sens trebuie să definim legea într-un sens mai general decât unul care presupune conceptul de autoritate a statului în definiție. Numim „lege" sau „justiție" efortul de a supune comportamentul uman unor reguli (Benson 1990, 11) mai ales sub amenințarea coerciției fizice. Cerința coerciției fizice ar delimita sensul primar al conceptului de administrare a justiției spre deosebire de reguli morale în general. Acest efort

are loc în trei timpi: furnizarea sau producția legii, interpretarea legii şi aplicarea legii. Eforturile umane îndreptate în aceste direcții pot fi conceptualizate drept servicii economice. "Privatizarea legii" sau "liberalizarea legii" desemnează privatizarea sau liberalizarea acestor servicii de producție, de interpretare şi de aplicare a legii. Pentru David Friedman toate sunt părți ale "serviciului de protecție". Rezultatul liberalizării pieței acestor servicii este este "ordinea anarho-capitalistă" sau "ordinea unei justiții privatizate".

Ne putem imagina o ordine în care indivizii nu se află sub constrângerea să plătească serviciile unei agenții particulare dar se află sub constrângerea să plătească pentru serviciile oricărei agenții dintr-un set agreat de o organizație. Dacă în cazul unui conflict, lipsa unei asigurări prealabile la una dintre agențiile agreate ar putea constitui o circumstanță legală agravantă, această ordine nu ar fi anarho-capitalistă. Libertatea contractului legal include libertatea unui agent de opta să nu plătească serviciile niciunui alt agent decât el însuşi. Ne putem închipui că percepția generală asupra obligației de a mă supune constrângerilor unei autorități politice întrucât acea autoritate "mi se aplică mie" este suspendată. Curând va apărea concurență economică între o pluralitate de agenții în furnizarea legii care să suplinească serviciile legale până atunci furnizate de autoritatea politică.

Pentru a înțelege anarhismul trebuie renunțat la asumpția ierarhiei dintre organizații. Ne imaginăm trei persoane aşezate într-un triunghi, în care fiecare dintre vârfuri este desemnat drept judecător de către ceilalți doi. Trebuie renunțat şi la asumpția uniformității regulilor pe un teritoriu. Regulile de interacțiune din interiorul unei familii oferă o ilustrare la îndemână. Un individ I1 poate acționa sub un cod

legal A când interacționează cu individul I2 şi sub un alt cod B când interacționează cu individul I3. Soluții diferite la acelaşi tip de conflicte pot coexista dacă sunt aplicate unor perechi diferite de indivizi.

Urmând terminologia lui Peter Boettke (2005), suntem interesați de programul de cercetare al anarhismului *economic* sau *analitic*. Acesta reprezintă un curent de gândire care utilizează extensiv instrumentele economiei. Există două asumpții de bază ale perspectivei economice sau analitice. Prima este că putem cel mai bine înțelege comportamentul uman în termenii scopurilor pe care cel care îl angajează se aşteaptă să le obțină. A doua este că regulile pot fi schimbate măcar parțial pentru a atinge aceste scopuri. Precursorul anarhismului economic este Gustave de Molinari (2011), iar David Friedman, Murray Rothbard, Roderick Long sunt exemple recente. Termenii "anarhism de piață" (Roderick Long), "anarhism inividualist" (Robert Nozick) şi "anarho-capitalism" (David Friedman) sunt în mare interşanjabili.

Programul de cercetare al anarhismului economic sau analitic trebuie distins de anarhismul utopic şi anarhismul revoluționar.

Anarhismul utopic în primul rând lucrează cu asumpții nefondate în ştiința socială despre o lume a post-rarității bunurilor sau a altruismului, şi în al doilea pare mânat de o aversiune atât împotriva puterii politice cât şi a inegalității economice. William Godwin, Josiah Warren constituie exemple de anarhiști utopici.

Anarhismul revoluționar, în tradiția lui Mikhail Bakunin, deşi nu cade pradă în aceeaşi măsură a asumpțiilor despre post-raritate şi altruism, este mânat de aceeaşi dublă aversiune. El recomandă atât destabilizarea sistemului proprietății private cât și a puterii politice prin acte violente. Vom înțelege

în special în capitolul 3 motivele pentru care anarhismul economic se pronunță împotriva răsturnărilor violente ale ordinii sociale etatice.

Un al patrulea curent, ignorat de Boettke, ar putea fi numit "anarhism etic", în tradiția lui Robert Paul Wolff, urmat de John Simmons într-un cadru de discuții din filosofia morală despre obligația politică.

Anarhismul economic sau analitic este curentul care a atras atenția lui Robert Nozick şi lui James Buchanan. Aceştia au formulat însă argumente împotriva poziției anarhiste şi în general filosofii politici i-au urmat, astfel încât anarhismul analitic este încă un program de cercetare marginal.

Putem distinge mai multe surse de inspirație intelectuală care sunt angajate în programul de cercetare al anarhismului analitic deşi niciuna dintre aceste şcoli de gândire nu face ca atare parte integrantă din curentul anarhist:

a) Respingerea ideii de legislație monocentrică la scară largă ca dăunătoare libertății (în tradiția lui Alfred Venn Dicey),

b) Respingerea ideii de legislație monocentrică la scară largă pe baze evoluționiste (Friedrich Hayek),

c) Şcoala austriacă şi argumentele epistemice de imposibiliate a planificării raționale şi deci de furnizare centralizată a oricărui serviciu, inclusiv serviciul legal,

d) Şcoala de la Chicago (unde se împletesc economia neoclasică și accentul pe costuri de tranzacție inaugurat de Ronald Coase),

e) Şcoala din Virginia și teoria alegerii publice, care arată de ce furnizarea serviciului legal de către stat este ineficientă şi astfel indirect creşte atractivitatea anarhismului ca alternativă,

f) Filosofia lui Robert Nozick. Nozick aduce în prim-planul

discuțiilor din filosofia morală şi politică ideea de drepturi individuale negative şi de inviolabilitate a persoanei.

1.2. Modelul lui David Friedman de justiție privatizată

În cadrul anarhismului economic analizăm modelul lui David Friedman. Ce îl distinge în această familie intelectuală? David Friedman utilizează mai puțin ideile specific austriece[2]. Friedman exploatează extensiv:

A. *Instrumentele economiei neoclasice.* Friedman concepe economia ca pe studiu al comportamentului uman. El răspunde întrebărilor despre valoare a serviciilor aducând în centru ideea de utilitate marginală şi cerere relativă (în locul vechilor intuiții clasice ale valorii muncă sau care puneau în centru costul de producție). Foloseşte metoda lui Alfred Marshall de măsurare şi agregare a preferințelor observând la câți bani (acel mijloc de schimb și exprimare a valorii relative a unităților de servicii care pot face obiectul vânzării şi cumpărării) este un agent dispus să renunțe în schimbul unui serviciu.

B. *Analiza economică a legii* (efortul de a detecta efectele regulilor legale cu ajutorul teoriei alegerii raționale) în descendența lui Richard Posner (1981; 1992).

C. *Analiza drepturilor de proprietate în tradiția lui Ronald Coase* (1960).

Pentru a vedea cum arată în practică un sistem al justiției privatizate trebuie să angajăm analiza economică a legii. Aceasta va arăta care sunt rezultatele la care ne putem aştepta date fiind costurile relative ale diferitelor cursuri de acțiune.

[2] Randy Barnett (1998), de exemplu, exploatează aceste resurse. El dezvoltă argumentele cunoașterii locale pe linia lui Hayek. Vom examina această linie de argumentare în Capitolul 3.

Practic, David Friedman identifică şi estimează costuri, şi pe baza teoriei alegerii raționale face predicții instituționale.

În urma unei diviziuni a muncii, producția şi interpretarea acestui protocol vor constitui apanajul curților de arbitraj, iar administrarea sau aplicarea lui va constitui apanajul agențiilor de protecție.

Întrucât serviciile legale sunt protocoale de interacțiune, serviciile legale au sens numai dacă sunt produse şi consumate de perechi de indivizi. Aceasta nu înseamnă că nu pot fi asimetrice, ci doar că ideea că "fiecare persoană ar avea legea sa" are la fel de mult sens ca un limbaj privat. Termenii asigurării legale constituie codul legal, iar acel cod legal se aplică perechilor de persoane asigurate. Esența modelului lui David Friedman al justiției privatizate este următoarea: perechi de indivizi cumpără un pachet de asigurare legală de la agenții de protecție, iar perechile de agenții de protecție cumpără arbitraj de la firme de arbitraj sau curți judecătoreşti. Citit invers, din perspectiva furnizorului, nu a cumpărătorului, modul în care funcționează justiția privatizată este următorul: Curțile judecătoreşti furnizează codurile legale pe care agențiile de protecție le vând mai departe clienților ca parte a pachetului lor de asigurare.

Putem prevedea trei caracteristici ale modelului.

În primul rând ne putem aştepta la mai multe aranjamente paşnice decât la conflicte. Conflictele sunt în mod special costisitoare pentru agenții, pentru că îndepărtează potențiali clienți care vor căuta agenții capabile să rezolve aceleaşi probleme mai ieftin.

În al doilea rând, ne putem aştepta la presiuni pentru uniformizarea codurilor legale datorită costurilor mai mici de negociere inter-agenții. În primă instanță, domeniul formal al posibilităților este larg. El va reflecta diversitatea preferințelor

indivizilor. Perechi de agenții vor găsi însă că pot scădea costurile de tranzacție prin uniformizarea clauzelor mai degrabă decât prin negocieri separate cu fiecare individ.

În al treilea rând ne putem aştepta ca agențiile să încheie acorduri prealabile. Pachetele predefinite de adjudecare reduc costurile de tranzacție în raport cu negocierile *ad-hoc*. Din acest motiv este de aşteptat ca asigurările prealabile să fie foarte răspândite. Pachetele de asigurare legală vor formaliza serviciile de protecție împotriva eventualității conflictelor.

1.2.1. Într-un cadru distribuțional fundamental al drepturilor și la costuri de tranzacție zero justiția privatizată produce reguli eficiente

În scopul agregării preferințelor David Friedman utilizează modelul lui Alfred Marshall în care intensitatea preferințelor este măsurată de numărul unităților monetare pe care indivizii le plătesc pentru ca o schimbare să fie realizată. O schimbare eficientă este aceea care maximizează suma beneficiilor nete. John ar prefera să piardă 2 dolari decât să se confrunte cu schimbarea s, Mary ar prefera să plătească 3 dolari pentru ca schimbarea s să aibă loc. Toate celelalte rămânând egale, schimbarea s este eficientă.

Pentru a arăta că modelul justiției privatizate este eficient, Friedman angajează modelul coasian al negocierii drepturilor de proprietate.

Modelul neoclasic al concurenței perfecte nu ar putea fi utilizat în demonstrația eficienței unei piețe pentru reguli. Modelul concurenței perfecte arată de ce pe o piață cu suficient de mulți furnizori presiunea competiției forțează fiecare furnizor să scadă prețul aproape de costul de producție. Piața legală însă are o particularitate: furnizorii legali cumpără un set de acorduri individuale sau consim-

țăminte pentru un anumit cod care să se aplice lor în pereche cu alți indvizi. Situația este a unei texturi dese de monopoluri bilaterale. Prin ipoteză (din definiția anarho-capitalismului) nimeni nu poate furniza acordul meu decât mine însumi. În absența concurenței eu îmi voi vinde acordul mai scump decât m-ar costa să "îl produc". În concluzie modelul concurenței perfecte nu poate fi utilizat. Friedman apelează atunci la modelul coasian al negocierii drepturilor de proprietate.

Modelul coasian arată că la costuri de tranzacție zero vor avea loc numai schimbările legale cu un beneficiu net (Friedman 1994). În absența costurilor de informare cu privire la ce şi cât de intens doreşte celălalt toate posibilitățile de îmbunătățire a legii vor fi identificate, iar în absența costurilor de negociere cu celălalt ele vor fi şi aplicate. O schimbare a unei reguli de interacțiune între persoane va avea loc numai dacă fie este în mod direct în interesul ambilor negociatori fie dacă interesul celui care o doreşte este mai intens decât interesul celui care doreşte să mențină status-quo-ul, întrucât cel care doreşte schimbarea îl va compensa pe cel care preferă status-quo-ul.

Să ne imaginăm două agenții de protecție care îşi reprezintă clienții aflați în litigiu. O agenție este în favoarea pedepsei cu moartea. Cealaltă este împotrivă. Există cel puțin o infracțiune pedepsibilă în două feluri diferite în interiorul respectivelor agenții. Să presupunem că un client al agenției nefavorabile pedepsei cu moartea este dovedit vinovat de o infracțiune împotriva unui client al agenției favorabile pedepsei cu moartea. Are loc o tranzacție între agenții. Dacă distribuția inițială dictează, în absența unei specificații ulterioare, o rezoluție în favoarea pedepsei cu moartea, dar într-un caz particular agenția nefavorabilă pedepsei cu moartea este

doritoare să plătească suficient încât să compenseze agenția aflată în favoarea pedepsei, atunci va avea loc rezultatul eficient: pedeapsa nu va fi cu moartea. Dacă distribuția inițială deja specifică o altă pedeapsă decât moartea, pedeapsa respectivă rămâne în vigoare. Rezultatul eficient are loc indiferent de distribuția inițială (Friedman 1996a).

În realitate costurile de tranzacție nu vor fi mici, cu excepția cazurilor negocierile bilaterale cu rezoluții care au un efect net extern neglijabil. Acestea într-adevăr vor avea o şansă reală să producă un rezultat eficient pentru că toate costurile şi beneficiile pot fi uşor de luat în calcul (Friedman 1996a)[3]. Dar şi cu privire la rezoluții cu efecte externe, avantajul modelului lui David Friedman este că permițând negocieri bilaterale între toate părțile implicate, costurile de tranzacție au cel puțin şansa de a fi depăşite.

În general însă externalitățile tind să producă ineficiență

[3] Trebuie recunoscut că și astăzi părțile se înțeleg de multe ori în afara Curții şi că o soluție preferată de toate părțile implicate este o soluție eficientă. Fermierii din Shasta County ignoră legea statului cu privire la caracterul deschis sau închis al accesului vitelor vecinilor pe proprietatea privată (*open range* respectiv *closed range*) şi ajung la înțelegeri pe care, în mod evident, le preferă legii statului (Ellickson 1991). Suntem nevoiți să admitem noile rezultate drept eficiente chiar fără să ştim de ce sunt eficiente. Ellickson însuşi nu pare sigur de ce fermierii urmează o regulă de ripostă aparent costisitoare pentru ambele părți: ducerea vitelor rătăcite suficient de departe încât să nu se mai întoarcă, în locul unei soluții aparent eficiente precum reținerea sau tăierea vitei. David Friedman (1992) arată că păstrarea vitei ar avea dezavantajul de a putea fi interpretată ca agresiune în beneficiu personal, şi ar avea potențialul escalării conflictului. În schimb, transportarea vitelor departe ar fi o dovadă că proprietarul vitei a făcut o greşeală de care proprietarul terenului încălcat nu a avut intenția să profite. Sugestia este totuși că libertatea contractelor descoperă soluția eficientă fără ca vreuna din părțile implicate să înțeleagă motivul pentru care este eficientă.

întrucât cresc costurile de tranzacție. Negocierile bilaterale cu rezoluții care au un efect extern nenul, vor avea şanse mai mici să producă un rezultat eficient. Noi şi noi participanți ar trebui să participe la negocieri. Cu cât sunt mai mulți agenți afectați (cu cât sunt mai răspândite externalitățile), cu atât mai mari vor fi costurile de tranzacție şi cu atât mai mici şansele că rezultatul să fie unul eficient.

Să luăm drept exemplu de regulă care afectează mai multe părți regulă care guvernează proprietatea intelectuală. O piață a proprietății intelectuale trebuie să ia în calcul trei costuri relevante (Friedman 1996a). Pe de o parte o regulă eficientă trebuie să ia în calcul costul unei scăderi a producțiilor intelectuale. Perspectiva acestui cost presează în favoarea drepturilor de proprietate intelectuală. Pe de altă parte, două costuri presează în direcția opusă, de a nu urma o regulă a proprietății intelectuale: costul de aplicare a regulii şi costul subutilizării unei producții deja existente. O regulă eficientă va trebui să minimizeze suma costurilor. Această regulă va fi adoptată la costuri de tranzacție zero între toate părțile implicate.

În modelul tranzacțiilor libere cu drepturi, dacă John este de acord să o plătească pe Mary pentru produsul ei intelectual (relația lor este guvernată de regula proprietății intelectuale) atunci Mary va produce doar atâta vreme cât este plătită. Dar dacă de serviciile lui Mary vor beneficia şi părți care nu plătesc, rezultatul este probabil ineficient pentru că nu ia în considerare valorizările terțelor părți. De ce? Să presupunem că costul suportat de Mary pentru a produce o lucrare adițională este 2 dolari, iar lucrarea respectivă ar fi valorizată cu câte 2 dolari de trei persoane. Dar numai o persoană ajunge să negocieze, or, ea nu poate oferi mai mult de 2 dolari. Lucrarea nu este produsă, cu rezultatul unui cost

social de 4 dolari. Revenind la exemplul pedepsei cu moartea, într-un sistem economic în care agenții sunt conectați în diferite feluri, terțe părți pot fi afectate în diferite feluri.

De ce totuşi are loc compensarea în locul unui joc al amenințării reciproce? Conceptul de costuri de tranzacție zero include specificarea unor drepturi de proprietate inițiale clare care permit cunoaşterea şi respectarea distribuției anterioare tranzacției.

Acest nivel al distribuției anterioare tranzacției este la rîndul său rezultatul unei negocieri în condiții de monopol bilateral care include în ea amenințări reciproce cu refuzul de a cădea de acord asupra oricărui arbitraj. Teoretic, cu ocazia fiecărui nou litigiu, agențiile se pot întoarce la acel punct, dar schimbarea status-quo-ului prin mijloace agresive este prea costisitoare.

1.2.2. Nivelul distribuțional fundamental al drepturilor poate îngloba ineficiențe

Despre acest punct, sau despre jocurile de putere responsabile cu formarea echilibrelor la nivelul fundamental al distribuțiilor de drepturi vom vorbi în detaliu capitolul 2 și 3. Este suficient să notăm acum că acest nivel, rezultat al balanței de forțe, poate îngloba ineficiențe. Distribuția inițială ca rezultat al unei balanțe de forțe, poate să nu reflecte în acelaşi timp şi valorizările celor două părți. Dacă în absența tranzacțiilor efective nu putem ști valorizările relative, atunci suprapunerea rămâne o necunoscută. Ba este chiar probabil că distribuția inițială ar încorpora ineficiențe. Când pozițiile inițiale de negociere nu se suprapun pe o distribuție care să reflecte valorizările tuturor celor implicați, vor fi afectate alocările relative subsecvente şi dimensiunea fluxului de servicii. Ineficiența rămâne să caracterizeze sistemului legal în întregul lui.

Ideea lui David Friedman este totuși că status-quo-ul

cccidental nu ar trebui renegociat *de novo*. El ar reflecta o situație inițială tolerabilă[4].

1.2.3. La costuri de tranzacție mici, o piață a justiției corectează în timp și ineficiențele inițiale

Totuşi situația este departe de a fi perfectă. Ineficiențele se datorează atât „originii impure" a distribuției drepturilor, adică lipsei de suprapunere dintre balanța de putere şi valorizări la nivelul inițial fundamental, cât şi dificultăților independente de a depăşi costuri de tranzacție la nivelurile ulterioare. Costurile de informare, de negociere, de aplicare a rezoluțiilor sunt întotdeauna pozitive.

Ar trebui oare să ne întoarcem la nivelul distribuțional fundamental pentru a realiza reparații prin forță? Problema ar fi lipsa unei metode de a ne asigura că de această dată va avea loc o suprapunere mai exactă între putere şi valorizări. Impunerea forței va exclude piața - tranzacțiile voluntare efective capabile să dezvăluie valorizări - iar în afara acestor indicatori vom sfârşi într-o nouă distribuție arbirară. Noile elite ale puterii victorioase nu ar putea dovedi în mod rațional că noua distribuție fundamentală prezintă o suprapunere mai exactă. Aceasta este problema oricăror concepții anarhiste revizioniste radicale.

Singurul lucru rațional care rămâne de făcut pentru corectarea în timp a ineficiențelor inițiale este un aranjament

[4] Vom analiza în capitolul 3 un posibil motiv pentru care status quo-ul conține eficiențe fosilizate. Acest lucru s-ar datora unei piețe a justiției în secolele formării sistemului de drept anglo-saxon în care părțile aveau de ales între curți ale regelui, curți locale, curți ecleziastice. Concurența dintre ele şi faptul că multe reguli ale fiecărui sistem de curți erau la rândul lor reguli cutumiare, adică formalizări ale normelor emerse spontan, ar explica de ce status-quo-ul este tolerabil.

instituțional care pornind de la status-quo să scadă costurile de tranzacție cu drepturi. Piața va corecta în timp ineficiențele înglobate în arbitrarul inițial fundamental.

Aceasta din două motive. În primul rând pentru că regulile favorabile dar ineficiente pe care le obțin unii într-un fel sau altul, generează litigiu după litigiu până când regula se corectează. O regulă favorabilă lui John îşi dovedeşte ineficiența odată ce descoperim o persoană afectată Mary care întâmpină costuri de tranzacție prea mari pentru a-şi arunca resursele în joc, resurse care prin ipoteză sunt mai mari decât cele pe care le-ar arunca John. Pe măsură ce costurile de tranzacție reuşesc să fie depăşite, regula se corectează întrucât sunt aruncate în joc şi resursele celor care inițial aveau de pierdut.

În al doilea rând, acolo unde o regulă favorabilă lui John, dar ineficientă este impusă de o terță parte precum o autoritate politică, ineficiența va fi compensată în altă parte a listei de tranzacții voluntare dintre partea favorizată şi partea defavorizată. Ne putem gândi la exemplul chiriaşului. Dacă proprietarul obține o regulă care îi permite să scoată afară chiriaşul în mai puțin timp decât uzanțele obişnuite, curând chiriaşii vor include acest lucru în prețul pe care sunt dispuşi să i-l plătească pentru chirie. Prețul va fi mai mic decât în tranzacțiile obişnuite. Dacă dimpotrivă chiriaşul obține o regulă favorabilă că proprietarul să îi ofere un timp tampon mai mare decât uzanțele obişnuite, curând prețul la care un proprietar îi va oferi comodatul va lua în calcul acest lucru şi va fi mai mare decât uzanțele obişnuite. Efectul de bumerang va descuraja în timp efortul de a securiza aranjamente favorabile dar neeficiente, cu condiția libertății contractelor, și, în general, cu condiția scăderii costurilor încheierii de noi

tranzacții cu noi părți.

Este însă modelul stabil?

1.3. Obiecția lui Robert Nozick la adresa stabilității justiției privatizate

În partea I a volumului 'Anarhie, Stat şi Utopie', Nozick îşi propune să arate că o stare inițială naturală lockeană[5] ne-ar duce fără să vrem înapoi în ceea ce numim stat (Nozick 1999, 10-25). Încercăm acum o evaluare critică a argumentului conform căruia indivizii din starea naturală lockeană sunt conduşi ca de o mână invizibilă[6] într-o stare de monopol legal teritorial.

Credința că serviciul de securitate este un monopol natural, sau că starea naturală duce inevitabil la stat a se nutreşte în primul rând din istoria configurațiilor politice. În ce priveşte susținerea teoretică, argumentul lui Nozick se bucură de un credit semnificativ şi între filosofi şi între cei care discută astăzi problema cu instrumentele analizei economice a instituțiilor[7].

Argumentul lui Nozick se constituie în trei paşi:

1) de la starea naturală la asociația dominantă de protecție[8],

---

[5] Într-o stare naturală lockeană există o pluralitate de agenții care oferă servicii de producție de legi, servicii de arbitraj, și de aplicare a sancțiunilor într-un teritoriu dat, şi de regulă ele nu pedepsesc rezidenții doar pentru că ei aleg să fie clienți ai altei agenții.

[6] Procesul de tip mână invizibilă este acel proces neintenționat de niciun participant dar rezultat al acțiunilor participanților care îşi urmăresc propriul interes.

[7] Este preluat de exemplu de David Friedman, Tyler Cowen, Bryan Caplan. Discuția este purtată în termenii analizei economice constituționale.

[8] Dacă pentru un teritoriu geografic dat, aproape toți rezidenții ajung plătitori ai unei singure agenții de furnizare de legi, aplicare a

2) de la asociația dominantă de protecție la formarea statului ultraminimal[9], şi

3) de la statul ultraminimal la statul minimal[10].

Ne îndreptăm atenția asupra primului pas, prezentat în subcapitolul *Starea Naturală* al primei părți din *Anarhie, stat și utopie*, şi în mod consistent între paginile 10 şi 17. Aici rezidă argumentul principal împotriva stabilității ordinii unei justiții privatizate. Nu are loc nicăieri în carte o revenire semnificativă. Procesul de tip mână invizibilă este descris pe un spațiu suficient de scurt încât să urmărim argumentul îndeaproape.

O reconstrucție a acestui pas poate avea loc printr-o nouă spargere în trei:

i) specificarea condițiilor inițiale ale stării naturale,

ii) formarea agențiilor de protecție,

iii) formarea agențiilor de protecție dominante.

În fiecare dintre următoarele trei secțiuni ale capitolului discutăm câte o fază. În fiecare dintre aceste faze identificăm câte o trasatură cheie a argumentului. Trăsăturile cheie ale celor trei faze sunt:

i) În prima fază, condițiile inițiale ale stării de natură specificate de Nozick descriu o civilizație primitivă. Dar este acest lucru necesar? Chiar dacă argumentul lui Nozick

---

sancțiunilor şi arbitraj care operează în acel teritoriu, aceea este o agenție dominantă de protecție (Nozick 1999, 16).

[9] Dacă agenția dominantă de protecție dintr-un teritoriu dat anunță într-un mod credibil (şi acționează repetat în această direcție) că va pedepsi pe oricine va aplica unui plătitor al ei, fără autorizație de la ea, sancțiuni care presupun folosirea forței, atunci acea agenție este şi stat ultraminimal (Nozick 1999, 26).

[10] Dacă un stat ultraminimal anunța într-un mod credibil (şi acționează repetat în această direcție) că va proteja pe toți cei din aria lor de operare indiferent dacă au plătit, atunci acela este şi stat minimal (Nozick 1999, 26-27).

pornind de la starea de natură la formarea unei agenții dominante este valid, el ar putea să nu fie valid când condițiile inițiale descriu o civilizație avansată. Sugestia noastră este să examinăm privatizarea justiției pornind de la status quo-ul prezent şi să evaluăm în această lumină argumentul de tip mână invizibilă al lui Nozick conform căruia statul este inevitabil.

i) În faza a doua, trăsătura cheie pare să fie un tratament al agențiilor de protecție și arbitraj ca şi cum ar fi divizii ale unei singure firme. Dar nici acest lucru nu pare necesar într-o lume în care are loc o diviziune a muncii. De altfel, vom vedea că identificarea extensională nu pare în acord nici cu analiza lui Nozick a problemelor pe care serviciile de protecție și respectiv arbitraj vin să le rezolve.

iii) În a treia, Nozick presupune că teritoriul geografic ar determina ariile de influență ale asociațiilor de protecție.

Argumentele se desfășoară după cum urmează.

1.3.1. Specificarea condițiilor inițiale ale stării naturale lockeene

Descrierea *stării naturale lockeene* este de fapt un efort de *imaginare* a unei lumi în care indivizii îşi urmăresc propriile interese sub domnia legii naturale lockeene, cu alte cuvinte, o lume ai cărei locuitori, în general acceptă şi urmează legea naturală lockeană.

Legea naturală lockeană poate fi descrisă astfel: oricine îşi poate urmări propriul interes fără să ceară permisiunea altcuiva, însă oricine afectează viața, libertatea, proprietatea sau sănătatea altcuiva poate fi pedepsit de oricine, nu mai mult decât este suficient să repare şi să descurajeze fapta respectivă (Locke 1690, sec. 4; Nozick 1999, 10).

Care ar fi efortul minim de imaginație suficient pentru a ne

proiecta viața în aceste cadre normative?

Un răspuns este că, pornind de la lumea noastră ne-am afla în acele cadre, dacă statul şi toate autoritățile care împărtăşesc atributele lui de facto (precum uniunile şi federațiile politice), ar renunța atât la acele cerințe făcute cetățenilor sub amenințarea coerciției fizice care trec dincolo de impunerea respectării drepturilor negative, cât şi la acele cerințe care derivă din pretenția lor de a fi unice sau supreme autorități decizionale în ce privește folosirea forței. În rest, tot ce ne înconjoară ar putea rămâne la fel şi ar rămâne mai puțin de imaginat. Putem folosi cât mai mult material posibil din lumea noastră în specificarea condițiilor inițiale.

Nozick însă preia un model al stării naturale așa cum era gândit în secolul 17. Pentru el, ca şi pentru Locke, specificarea condițiilor inițiale ale stării naturale înseamnă specificarea unei stări primitive simple, care conține un total de cât mai puține elemente administrabile mental.

În primul moment al specificării procesului social de organizare sub domnia legii naturale, asumpția comună lui Locke şi Nozick este că fiecare dintre indivizi ajunge în mod firesc să fie protectorul propriilor sale drepturi (a se vedea Nozick 1999, 10-11).

Ne putem întreba de ce Nozick considera acest lucru atât de firesc. Sigur, fiecare ştim cel mai bine cine ne prejudiciază prin ce activități şi pentru că noi avem cel mai profund interes pentru îndreptarea situației. Dar într-o lume primitivă această funcție este îndeplinită mai degrabă de familie și clan (Posner 1981, 192-198), iar într-o lume civilizată mai degrabă de către diferiți agenți specializați, fie delegați, fie auto-numiți (Olson 2002). Legea lockeană este o lege morală, nu o lege socială. Trebuie să distingem între planul care ține de angajamentul ideologic sau moral al membrilor unei societăți și planul

legilor după care funcționează efectiv societatea.

Explicația rezidă în faptul că Nozick şi Locke preiau de la Hobbes metoda lui de spargere a mecanismului acțiunii colective al statului în părțile componente, indivizii[11], şi odată cu el şi *întreaga rețea sofisticată de cooperare socială voluntară împreună cu roadele ei*. Pentru evaluarea posibilităților acțiunii cooperative voluntare, Hobbes, şi după el şi Locke şi Nozick, demontează întreg angrenajul social[12]. Ei repun în scenă actorii individuali atomizați şi "le dau drumul" de la zero, dintr-o stare primitivă – privată de avantajele şi rezultatele materiale datorate cooperării – pentru ca apoi să vadă dacă se poate ajunge la un stadiu avansat de organizare.

Pentru evaluarea posibilității privatizării justiției ca acțiune practică pornind de la status quo, acest efort de imaginație pare inutil. De altfel, starea naturală atomizată a filosofilor secolului 17 nu corespunde nici lumii primitive istorice. Societatea primitivă era una puternic colectivizată[13]. Modelul

---

[11] Metoda "rezolutiv-compozitivă" este următoarea: *Break the commonwealth up into its constituent elements, human individuals, and examine the operations and interactions of these elements în the absence of the commonwealth, that is, the state of nature.* (Hobbes 1650) în *Philosophical Rudiments* Cf. (Kavka 1986, 83)

[12] Definiția dată stării naturale trebuie luată la Hobbes în mod literal. *The absence of a common power to keep (parties) in awe* (Hobbes 1651, 43), reflectă pur și simplu absența unor terțe părți. Două părți sunt în stare naturală una față de celalată dacă nu există o a treia parte care să le forțeze să respecte un cod de conduită indiferent dacă sursa puterii acelei terțe părțistă în consimțământul prealabil. Această viziune a stării naturale nu permite apariția unor agenții private de asigurare a contractelor.

[13] Motive de tip economic forțau indivizii să trăiască în comunități strânse. De exemplu pentru că alimentele nu puteau fi stocate, surplusurile dobândite de indivizi erau rapid redistribuite altor membri ai grupului mai puțin norocoşi în momentul respectiv, în aşteptarea că aceştia să facă la fel când vor fi mai norocoşi. Acest lucru, anterior unei

stării naturale a indivizilor atomizați nu pare relevant nici pentru lumea noastră conectată economic, nici pentru lumea primitivă puternic colectivizată. În ambele lumi, indivizii sunt angrenați în diferite grupuri.

Imaginarea unui proces de schimbare a cadrelor normative cu condițiile inițiale cât mai apropiate posibil de ale noastre, pornind de la "aici şi acum", ar putea fi mai adecvate. Am putea păstra în condițiile inițiale infrastructurile deja existente, societățile de asigurare, agențiile de securitate de astăzi, autoritățile judecătoreşti împreună cu calificările profesionale. Ce ar trebui schimbat ar fi numai cadrele normative care s-ar conforma legii naturale lockeene. Scenariul prăbuşirii tuturor cadrelor organizaționale şi anularea calităților profesionale nu este necesară. Abordarea pe care o propun este poate contraintuitivă cuiva familiar cu filosofia modernă dar nu și cuiva familiar cu antropologia.

Sugestia noastră de a aborda problema privatizării justiției pornind de la aici și acum merge și împotriva unei alte deprinderi teoretice: având în minte istoria secolului 19 dominată de liberalismul clasic şi urmată de procesul de creştere continuă a statului în secolul 20, un avocat al libertății

---

autorități politice, era de natură să strângă la un loc comunitatea. La fel, nici apărarea în fața atacurilor sau acțiunile de ripostă nu puteau avea loc în mod credibil decât în grup, iar acest lucru apăsa cu o responsabilitate colectivă fiecare membru al grupului, şi creştea stimulentele pentru o monitorizare atentă a fiecărei devieri a fiecărui membru. Comunitățile relevante erau însă comunitățile de rudenie, nu organizații voluntare de piață (Hauser 2006). De ce nu avea loc, ca astăzi, o diviziune a muncii astfel încât pentru fiecare tip de problemă - alimentară şi respectiv de apărare - să aibă loc contracte de asigurare voluntare separate? Pentru că familiile şi comunitățile de rudenie erau deja formate. Costurile de tranzacție ale formării unor noi organizații ar fi fost relativ mari (Posner 1981, 195).

individuale tinde să fie în favoarea unei mişcări de această dată dinspre maximal spre minimal, urmând aceiaşi paşi, doar că în ordine inversă. Dacă mai întâi s-a monopolizat moneda şi apoi şcolile, atunci pare firesc pentru cei care pledează pentru de-naționalizare, să ceară mai întâi de-naționalizarea şcolilor şi apoi a monedei. Sau, ajutați de literatura economică, tindem să concepem procesul de scădere a statului pornind de la liberalizarea activităților a căror naționalizare este cel mai greu de justificat (să zicem, industria vestimentară), continuând, in jos "dinspre ramuri spre trunchi" până la cele a căror monopolizare ne pare rezonabilă (precum justiția).

Totuşi, sunt câteva motive care stau în sprijinul propunerii de a aborda privatizarea justiției de la aici și acum, tocmai datorită unor trăsături ale civilizației.

Unul dintre argumentele împotriva propunerii anarhiste este pericolul extern care ar cere un efort fantastic de acțiune colectivă voluntară. Totuşi, într-o lume globalizată consistent, pericolul "extern" începe să își piardă sensul.

O stare avansată civilizațional pune un preț din ce în ce mai mic mic pe resursele naturale relativ la resursele umane (Hayek 1973, Simon 1981). Motivele pentru cuceriri teritoriale dispar în fața motivelor pentru liberalizarea contractelor. Acestea din urmă devin semnificative întrucât resursele umane sunt cu atât mai productive cu cât sunt mai libere.

Mobilitatea crescută a resurselor umane şi folosirea crescută a spațiilor virtuale pentru furnizarea serviciilor aruncă în desuetudine accentul tradițional pe teritorialitate.

Aceste schimbări economice vin împreună cu anumite schimbări culturale. Gradul înalt de respect pentru drepturile negative făcut posibil de o lume în care un om singur nu mai este un om atât de vulnerabil, obișnuința competiției

democratice non-violente pentru putere, acceptabilitatea controlului civil asupra armatei şi "umanizarea" cadrelor armate sunt tot atâția factori care ar sprijini o liberalizare a contractului de protecție.

1.3.2. Diferența dintre serviciul de protecție si serviciul de arbitraj

Am argumentat că specificarea condițiilor inițiale ale unui model al privatizării justiției trebuie să pornească de la aici și acum. Să continuăm însă firul argumentării lui Nozick, pornind de la condițiile sale inițiale, în care fiecare individ atomizat îşi este sieşi propriul protector. Când fiecare îşi este propriul păzitor, spune Nozick, apar două probleme (Nozick 1999, 11-12):

I. Prima problemă este cea a *spiralei conflictului*, datorată tendinței naturale de a exagera propria suferință provocată de altul şi de a exagera pedeapsa cerută.

Problema spiralei poate fi rezolvată prin transferul deciziei către o parte neutră cu reputație de imparțialitate şi judecată inteligentă. Transferul poate fi o delegare de comun acord către o terță parte sau un apel la o procedură imparțială de determinare a vinei. Astfel, fiecare dintre părți se va proteja de acuzația parțialității.

II. A doua este a *asimetriei de forțe*, sau problema exploatării: cineva nu are forța necesară să riposteze sau să extragă compensație.

Problema poate fi rezolvată prin agenții mutuale de protecție, sau asigurări mutuale în cadrul unei comunități de rudenie strânse.

Soluția are însă două dificultăți : a) cineva poate nu este disponibil sau capabil uneori. Atunci va delega pe cineva mai

potrivit pentru sarcina executivă şi plăti printr-un serviciu. În acest fel apar agențiile private de protecție. Sau, b) cuiva îi poate fi teamă că apără o cauză nedreaptă. Ar putea alimenta atunci problema spiralei conflictului. Va aplica atunci soluția găsită mai sus: va transfera în mod transparent decizia unui agent imparțial.

Observăm că judecătorii, acei agenți care îndeplinesc funcția de arbitraj sunt introduşi de Nozick în mod corect ca soluție la problema spiralei şi incapacității de determinare rezonabilă a vinei, iar agențiile de protecție, acei agenți care îndeplinesc funcția executivă, sunt introduşi ca soluție la problema asimetriei de forțe. Cu alte cuvinte, serviciile de protecție şi arbitraj sunt servicii separate care răspund unor probleme diferite.

Totuși Nozick ajunge în scurt timp să trateze agențiile de arbitraj şi agențiile de protecție ca fiind identice extensional: *For obvious reasons there will be strong tendencies for these functions [detection, apprehension, judicial determination of guilt, punishment, exaction of compensations] to converge in the same agent or agency*" (Nozick 1999, 14).

Motivele nu sunt însă evidente dacă ne gândim la o lume civilizată. De ce nu ar prevala tendințele contrare de diviziune a muncii? Poate costurile de administrare ale unei firme care să furnizeze ambele servicii sunt mai mari decât costurile de tranzacționare cu o firmă externă. Nu există motive evidente pentru care într-o piață liberă o firmă de extracție a țițeiului să fie şi o rafinărie; pentru acest lucru e nevoie de evaluare empirică a costurilor într-o lume dată. Cu cât înaintăm într-un sistem al diviziunii muncii pe o piață liberă, motivele de separare cresc.

La Nozick motivele pentru identificare pornesc tocmai din

specificarea condițiilor inițiale: el își imaginează o stare naturală primitivă şi atomizată. Faptul că Nozick tratează agențiile de arbitraj şi agențiile de protecție ca fiind identice extensional îl conduce să formuleze întrebarea: "What happens if [two agencies] reach different decisions as to the merits of the case and one agency attempts to protect its client while the other is attempting to punish him or make him pay compensation?" (Nozick 1999, 16).

Evident, nu stă în sarcina agențiilor de protecție să *judece* cazurile, întrebarea presupune că ar fi vorba de o singură agenție. Să ne amintim că agențiile de protecție au fost aduse în discuție ca soluție la problema exploatării, pe când problema escalării conflictului era rezolvată de arbitrajul de către o terță parte imparțială. Dacă singurul rol al agențiilor de protecție este să apere clientul, ele nu mai sunt agenții de arbitraj, ci constituie doar 'armuri şi arme' ale clienților sau ale părților aflate în dispută. Fie că preiau opiniile clienților şi acționează în conformitate, fie că încearcă să impună propriile viziuni, dacă agențiile-de-protecție sunt în același timp și de arbitraj ne-am confrunta din nou cu problema escalării conflictului.

În acest moment Nozick ar trebui să revină la soluția delegării arbitrajului către o terță parte sau a apelului la o procedură imparțială, introdusă la secțiunea anterioară. Însă el nu o face, ci răspunde la întrebare. Răspunsul său constituie al treilea stadiu al argumentului. Rezultatul argumentului, pus în forma unei dilemei constructive, este formarea "asociațiilor dominante de protecție". O agenție de protecție-şi-arbitraj devine "dominantă" dacă în teritoriul geografic în care operează, aproape toți rezidenții îi devin clienți.

1.3.3. Importanța nejustificată acordată teritoriului în formarea agențiilor dominante de protecție

Nozick prezintă dilema astfel: disputele legale se pot soluționa sau prin conflict violent sau prin arbitraj ales de comun acord. Pe de o parte, spune el, un conflict violent între două agenții private concurente le va separa teritorial suficient încât clienții agenției cu influență slăbită în aria lor rezidențială vor găsi avantajos fie să îşi mute rezidența în noua arie geografică de operare a vechiului furnizor, fie să schimbe furnizorul vechi de protecție cu cel nou. Pe de alta, dacă o dispută între două coduri legale existente într-un teritoriu, va fi soluționată prin arbitraj, atunci noua rezoluție se va impune în teritoriu uniformizând cele două coduri. În ambele cazuri, rezultatul neintenționat al acțiunilor indivizilor va fi un monopol legal teritorial de facto (Nozick 1999, 16-17).

Să examinăm brațele dilemei.

Primul braț al dilemei ține de rezolvarea situațiilor prin violență. Nozick oferă un argument preliminar conform căruia conflictul violent este inerent în sectorul de securitate: Va exista cerere pentru o "protecție maximală", cererea de a fi pus la adăpost şi de recursul la arbitraj şi de o eventuală pedeapsă. Într-o dispută însă, satisfacerea cererii maximale va face imposibil un serviciu al protecției chiar şi mai mic decât maximal al părții adverse. Cu cât vor fi mai mulți cei care vor cumpăra *protecție maximală*, cu atât va scădea valoarea *serviciului mai puțin decât maximal*. În final, toți vor opta pentru agențiile capabile să ofere serviciul maximal. Întrucât clienții nu se vor putea mulțumi cu serviciul mai mic decât maximal, agențiile care l-ar oferi sunt sortite falimentului (Nozick 1999,17).

Argumentul pornind de la preferința pentru un serviciu mai bun funcționează numai sub o clauză de *ceteris paribus*,

care în acest caz ar ignora problema costurilor serviciului maximal. Dar costurile nu pot fi ignorate. Chiar dacă toți dorim serviciul protecției inclusiv de eventuale pedepse juste, va fi dificil pentru o agenție să îl ofere în mod transparent, întrucât sub legea naturală se va expune atacurilor considerate legitime din partea tuturor celorlalți agenți. A deschide în aparentă ilegitimitate, un număr nespecificat de mare de noi fronturi trebuie să fie mai costisitor decât o operare în secret a serviciilor maximale ("mai mult decât legitime" adică ilegitime). Serviciul de protecție trebuie practicat cel puțin cu o retorică credibilă a legitimității. Serviciile ilegitime vor trebui operate neoficial şi chirurgical.

Costurile nu țin doar de percepția ilegitimității. Conflictele teritoriale impun costuri terțelor părți la conflict. Un conflict teritorial violent între două agenții de protecție de natură să separe ariile lor geografice de operare este implauzibil, întrucât o ieşire semnificativă din rețeaua de indivizi implicați direct în dispută este costisitoare. Dacă ținem seama de costuri, conflictul va fi mai degrabă conținut în rețeaua de indivizi decât răspândit teritorial.

Celălalt braț al dilemei este compromisul paşnic conform unei proceduri de arbitraj adoptate în comun, administrate imparțial de o terță parte. Rezultatul acestei înțelegeri, după Nozick, va fi un cod legal uniform într-o arie geografică dată, chiar dacă administrat de două agenții. Agențiile devin componente ale unui sistem judiciar federal care va decide în mod uniform (Nozick 1999,17).

Şi aici Nozick pare să acorde o importanță nemeritată teritorialității. În primă instanță codurile legale nu se aplică indivizilor în funcție de teritoriu ci în funcție de contractele şi înțelegerile lor prealabile, astfel încât indiferent de rezidență, clienții unei agenții pot interacționa după un cod de conduită

iar în relația cu alții, după un alt cod de conduită.

Chiar dacă un client al agenției A îşi rezolvă o dispută cu un client al agenției B conform unui cod agreat de agențiile A şi B, clientul respectiv poate rămâne la tipul de rezoluție vechi în relația sa cu alți clienți ai agenției A. Atâta vreme cât cel puțin un alt individ rămâne înscris sub codul agenției A atunci, clientul agenției A va fi supus unor două legi diferite în acelaşi timp şi în acelaşi loc. Diferența relevantă nu este teritoriul ci preferința agenților de a interacționa după anumite protocoale în diferite perechi.

Trebuie să ne imaginăm codurile legale ca pe niște bunuri ce nu pot fi 'consumate' de către un singur consumator ci de cel puțin o pereche. Anarhismul de tip individualist nu prezintă atâtea legi câți indivizi, ci teoretic diversitatea poate fi şi mai mare: pot exista atâtea legi câte perechi de indivizi. Desigur că vor exista tendințe spre uniformizare în măsura în care inovațiile legale de succes vor fi copiate în noi rețele de interacțiune. Însă dacă libertatea de alegere este permisă de morala comună, vor exista şi tendințe pentru diversitate legală care să contracareze presiunile spre uniformizare. Rata inovării şi diversificării față de statu-quo-ul democratic va fi semnificativ mai mare. În timp ce în statele democratice schimbarea necesită o acțiune colectivă de anvergură, în anarhismul de tip individualist ar fi suficient un contract încheiat de doi agenți într-o chestiune care îi priveşte în primul rând pe ei.

Caracteristica unui sistem instituțional anarhist-individualist este libertatea de a trăi după propriul cod de conduită cu alții atâta vreme cât aceia îşi dau consimțământul. Acest sistem este tocmai cadrul ideal pentru utopiile pe care Nozick îl propune în partea a treia a cărții cu o strălucită elocvență. Vom reveni la acest cadru în capitolul 5: spațiul virtual îi

reproduce anumite trăsături mai bine decât spațiul real.

Am arătat de ce procesul de tip mână invizibilă descris de Nozick care ar duce de la starea naturală lockeană, la un monopol legal teritorial nu este suficient de puternic argumentat. Am sugerat că tocmai prima alegere, a tipului de stare naturală primitivă şi atomizată declanşează intuiții care aduc cu sine următoarele puncte nevralgice care țin de importanța acordată în mod nejustificat de el elementului geografic în ambele ramuri ale dilemei constructive. Într-o lume primitivă, interacțiunea, fie ea cooperativă sau conflictuală are loc între indivizi apropiați geografic. Am propus în schimb o lume avansată civilizațional drept stare inițială pentru punerea în practică a legii naturale lockeene sau a anarhiei de tip individualist. Am sugerat apoi că într-o lume avansată civilizațional capitalul organizațional acumulat face ca serviciile de protecție şi respectiv de arbitraj să nu fie comasate într-o singură firmă. În cele din urmă, am încercat să arătăm că violența teritorială este prea costisitoare pentru a fi plauzibilă şi în același timp că o rezoluție paşnică a unui litigiu nu se impune automat ca soluție uniformă într-un teritoriu.

Faptul că motivele lui Nozick nu ne-au părut suficiente nu înseamnă că modelul justiției privatizate este stabil. Pot fi şi alte obiecții la adresa stabilității modelului.

1.4. Obiecția lui Tyler Cowen la adresa stabilității justiției privatizate

Tyler Cowen (2007) formulează o altă obiecție de tip mână invizibilă împotriva stabilității modelului justiției privatizate. Concluzia lui este că stimulentele în sectorul legal vor împinge spre cartelizare, astfel încât derularea liberă a concurenței să conducă înapoi la rezultatele arbitrare ale unui monopol.

Conform modelului lui David Friedman toate agențiile de protecție ajung să aibă aranjamente contractuale cu toate agențiile existente care stabilesc termenii în care este adjudecat conflictul potențial de interese dintre clienții lor respectivi. Din perspectiva unui client potențial, aranjamente prelabile clare cu celelalte firme sunt o cerință rezonabilă a pachetului de asigurare legală.

Odată stabilită o infrastructură de tranzacționare între agențiile existențe la un moment dat, întreabă Cowen, ce ar putea opri membrii rețelei constituite să instituie un cartel? Acestea l-ar putea institui cu intenția împărțirii pieței în zone de monopol exlusiv al fiecăreia dintre ele, cu intenția de a crește prețurile, şi în cele din urmă de a extrage rente prin impozitări arbitrare. Costurile de organizare în vederea unei înțelegeri colective ar fi deja plătite. Fiecare firmă membră a rețelei ar cădea de acord să nu încheie tranzacții cu noi agenții nou-venite pe piață decât dacă noile firme s-ar angaja să respecte termenii înțelegerii cartelului.

Este această situație probabilă? Cowen argumentează că da. Pe de o parte forța brută o permite. Membrii unei rețele au deja resursele de putere şi organizaționale pentru a impune cartelul. Infrastructura pentru o acțiune colectivă în vederea intimidării agențiilor "ilegaliste" (deși legitime) care nu acceptă arbitrajul de ordin mai înalt impus de cartel este deja furnizată. Se presupune că rețeaua deja are suficiente resurse pentru a forța o agenție ilegitimă după standarde mai largi să îşi predea clienții acuzați de infracțiuni unui arbitraj legitim. Atunci costul marginal al unei tranzacții de alt tip este suficient de mic încât ele să poată impune termenii unui cartel dacă doresc acest lucru. Amenințarea cu violența din partea rețelei poate forța de fapt atât supunerea firmei nou-venite neconformiste (deși legitime) cât şi a unei firme neconfor-

miste renegate, inițial membră a cartelului.

Pe de altă parte, și stimulentele economice ale agenților din afara cartelului împing în aceeași direcție. Folosirea forței nici nu va fi necesară: firmele nou-venite sau firmele renegate care nu se conformează vor fi condamnate la faliment prin excludere, pentru că nu le vor putea promite clienților adjudecare pașnică cu agenți care sunt deja clienți ai firmelor membre ale cartelului. Natura specială a sectorului legal face ca firmele nou-intrate pe piață și firmele renegate să depindă de acordarea accesului în rețeaua de adjudecare de către firmele membre ale rețelei la un moment dat. Putem face o analogie cu companiile de telefonie. Convorbirile intra-rețea sunt semnificativ mai ieftine. Cu cât o rețea are mai mulți utilizatori, cu atât devine mai utilă. Cu cât este mai mare o rețea stabilită R1 şi cu cât este mai mică o rețea R2 nou-venită, cu atât mai costisitor va fi pentru clienți potențiali ai rețelei nou-venite.

Rețeaua, constituită în cartel, continuă Cowen, capătă atributele unui stat: va fi finanțată prin taxare, va pretinde dreptul de decizie de ultimă instanță şi va îngrădi concurența (Cowen 2007, 268).

Cum își apără David Friedman modelul?

În primul rând, în orice sector economic, membrii unui cartel se supun standardelor de calitate ale cartelului, dar vând în secret mai mult la un preț mai mic şi astfel satisfac cererea rămasă nesatisfăcută (Friedman, 1994).

În al doilea rând, şi de această dată în mod transparent, atâta vreme cât serviciul legal uniform nu este parte a înțelegerii cartelului, firmele membre pot satisface preferințele pentru tratamente diferite pe care le manifestă diferite perechi de clienți ai cartelului. În măsura în care există diversitate de preferințe a clienților va exista şi concurență.

În al treilea rând, membrii unui cartel legal pot găsi în

interesul lor să adjudece anumite chestiuni în manierele prescrise de agenții non-membre dacă acestea există, fie și într-o formă incognito. Acest lucru se poate întâmpla dacă o firmă non-membră este gata să plătească pentru o adjudecare capabilă să mulțumească ambele părți în litigiu. Dacă există, firmele non-membre au și un avantaj: pot prelua fără efort standardele şi procedurile pe care le respectă rețeaua (standarde inevitabil publice) dar pot oferi aceleaşi servicii aceloraşi clienți la un preț redus.

Putem adăuga şi un al patrulea răspuns. Dacă există, atunci şi agențiile din afara rețelei pot stabili între ele o rețea independentă şi un cartel independent. Cu cât este mai mare cartelul competitor, cu atât mai mult vor găsi clienții agențiilor membre ale cartelului inițial în interesul lor să renunțe la pachetele legale complete şi să achiziționeze părți ale serviciului de securitate de la agenții ale noului cartel. Unele persoane aleg să dețină mai multe aparate de telefonie mobilă cu mai multe numere de telefon şi să fie în acelaşi timp parte a mai multor rețele.

Cum evaluăm apărarea împotriva obiecției?

Primul argument, dacă este corect, asigură existența unei concurențe judiciare mai degrabă ascunse şi neoficiale. Diversitatea și calitatea serviciilor legale de care încearcă să ne asigure al doilea și al treilea argument depind de măsura concurenței reale. Concurența va fi cu atât mai slabă cu cât firmele non-membre vor fi nevoite să își camufleze mai mult natura judiciară a serviciilor și cu cât firmele membre vor fi nevoite să își camufleze mai mult tranzacțiile neconformiste standardelor cartelului.

Chiar dacă al patrulea argument este corect și știrbește situația de monopol, el presupune deja o lume în care furnizorii de distribuții formale găsesc în interesul lor să

impoziteze, şi chiar o fac, în interiorul câte unui cartel. Situația este apropiată de cea pe care o vom discuta în capitolul 2 și 3, a relației dintre elita seculară şi elita ecleziastică.

În acest punct nu putem da un verdict decisiv. Totuși, obiecția lui Cowen este temeinică. Ea arată anarhiștilor că avantajul actual al elitelor puterii în raport cu agenții obișnuiți nu se datorează numai unei contingențe a punctelor de plecare în capitalul organizațional. Chiar și dacă jocul ar fi reluat de la zero, stimulentele din sectorul judiciar ar reconstitui o infrastructură capabilă să susțină o organizație elită monopolistă.

1.5. Concluzii

Dacă analiza făcută mai sus este corectă, și avantajul comparativ inițial în termeni de capital organizațional contează mai puțin decât stimulentele cu care se confruntă specialiștii în violență, atunci putem la fel de bine urma analiza privatizării justiției pornind de la condițiile actuale în care există deja o elită care deține un asfel de avantaj.

Evaluarea răspunsurilor lui David Friedman despre caracterul neoficial al concurenței sugerează că privatizarea justiției ar fi o chestiune „de grad". Concurența ar putea fi mai mult sau mai puțin tolerată sau ținută sub control de către cartel. Sistemul judiciar ca întreg ar beneficia totuși de inputurile firmelor concurente. Ar exista așadar un spectru larg între un sistem judiciar centralizat și un sistem judiciar privatizat. Este evident că status quo-ul îngrădeşte astăzi în mod semnificativ posibilitatea inovării de către antreprenori legali în managementul propriei funcționări şi în propunerea de coduri legale noi. Privatizarea justiției ar putea avea loc gradual, pe măsură ce agenți alternativi de mediere şi rezoluție şi furnizare de lege ar fi despovărați de impunerea

funcționării după reglementări similare cu cele după care funcționează sectorul judecătoresc public.

Detaliile unei recomandări concrete a privatizării sistemului legal nu fac obiectul unei lucrări filosofice, ci al unei analize instituționale susținute empiric. Aceasta pentru că estimarea costurilor într-un context dat depinde în mod decisiv de date privitoare la probabilitatea consecințelor sociale datorate elitelor şi grupurilor de interese opozante. Sarcina filosofiei este de a trasa o structură logică a unei tranziții de la o ordine dominată de o organizație care deține un monopol al puterii către o ordine caracterizată de o pluralitate de furnizori de lege care funcționează în paralel în condiții de piață.

Vom încerca acest lucru în capitolul 2, în cadrele conceptuale oferite de North, Wallis şi Weingast (2009) şi Wallis şi North (2011). Vom vedea că un pas semnificativ într-o astfel de tranziție ar fi ca organizațiile formate de elitele puterii (de exemplu judecătoriile şi organizațiile care stau în spatele judecătoriilor) să capete treptat dreptul (aici în sensul de concesie dată de elitele puterii) de a forma alte organizații juridice, iar acestea la rândul lor ar putea şi ele căpăta acelaşi drept şi aşa mai departe. Concurența dintre aceste organizații încă licențiate de elitele puterii ar putea fi instituită prin adoptarea unui sistem de *vouchere*, sau a redirecționării taxei judiciare plătibile astăzi unei organizații unice, statul, către un furnizor la alegere din setul agreat de stat. În termenii celui de-al doilea capitol, capătul spectrului - și anume modelul anarho-capitalist al lui David Friedman - ar putea fi abstractizat ca o ordine socială în care "oricine poate forma organizații care să organizeze alte organizații". În termenii celui de-al treilea capitol, modelul lui David Friedman va putea fi înțeles ca o ordine în care transparentizarea instituției libertății indivizilor de a alege între "furnizori de distribuții formale de drepturi".

CAPITOLUL 2

TEMEIURILE PRIVATE ALE ORDINII SOCIALE. O EXTINDERE A PERSPECTIVEI LUI NORTH, WALLIS ȘI WEINGAST ÎNTR-O PERSPECTIVĂ POLICENTRICĂ

2.1. Introducere

În primul capitol am ignorat rezistența împotriva libertății contractului de protecție pe care elite actuale ale puterii ar exercita-o de la un nivel fundamental responsabil pentru distribuția fundamentală a drepturilor. Am ignorat și tipul de influență opus, sau situația în care libertatea indivizilor de a alege între furnizori de distribuții formale este determinată continuu sau susținută de o balanță specială de forțe de la un nivel mai adânc al distribuției informale fundamentale a drepturilor. În următoarele două capitole ne vom concentra tocmai pe formarea regulilor la acest nivel fundamental dependent de raporturile de forțe.

Pentru a răspunde la întrebarea ”Care este sursa justiției?” mai întâi adoptăm cadrul conceptual oferit de North, Wallis, Weingast (2009) și Wallis și North (2010) care descriu ordinea socială în termenii accesului la organizații și a posibilității de a forma organizații (politice precum partidele, sociale precum bisericile, sau economice precum firmele). Întrebarea cheie în descrierea unei ordini sociale în acest cadru este „Cât este de deschis și cui îi este deschis accesul la formarea de noi organizații?”. După autori statul este acea organizație care „organizează alte organizații”. Aceasta ar fi cel puțin operaționalizarea parțială a conceptului de impunere a regulilor și de administrare a justiției. Instituțiile reflectă modul în care statul organizează celelalte organizații. Dacă

dorim să investigăm modul în care agenți privați care se adaptează unii la alții produc ordine, atunci trebuie sa utilizăm aceste unelte conceptuale pentru a descrie un tablou policentric, în care mai mulți agenți sunt relevanți. Al doilea pas va fi atunci să propunem o extindere a cadrului conceptual al lui North, Wallis, Weingast în beneficiul unei viziuni policentrice asupra justiției. O viziune policentrică recunoaște funcția de ordinul doi (organizarea altor organizații) și altor organizații, nu numai statului.

Ideea autorilor este că odată cu creșterea numărului organizațiilor și numărul tipurilor organizațiilor – de fapt odată cu pluralismul sau creșterea cantității de capital social - are loc o deplasare de la o „ordine socială a accesului închis" la o „ordine a accesului deschis". De la un capăt al spectrului la altul, autorii acordă un rol central monopolului asupra administrării justiției. Aici propunem o extindere. Cadrul conceptual furnizat de North, Wallis și Weingast poate fi lărgit dacă recunoaștem că și alte organizații, nu numai statul, îndeplinesc funcția de ordinul doi de a organiza alte organizații. La prima vedere măsura în care alți agenți (fie indivizi, fie organizații), își exercită funcția de ordinul doi de a constrânge acțiunile altor agenți este neglijabilă. Totuși, în anumite condiții, însumarea influenței lor capătă forță explicativă. Într-o lume plurală în care un agent face parte din multe organizații în același timp el le poate folosi drept resurse în apărarea împotriva statului. O ordine în care seturi de organizații stau în contrapondere cu alte seturi de organizații este o ordine policentrică.

Îmbogățirea unei teorii instituționale formulate în termeni de organizații cu ideea de policentricitate ne permite câteva observații teoretice:

(1) Pozitivismul este incomplet. Ceea ce este important la

fenomenul regulilor este ce se întâmplă înainte de adresarea comenzilor de către autoritate. Comenzile autorității nu sunt sursa legii ci sunt la rândul lor rezultatul interacțiunii dintre elite (în jargonul lui North, Wallis și Weingast membrii coaliției dominante, specialiști în organizarea violenței). Acest argument trebuie cuplat cu modalitatea în care emerg protocoale de comportament între non-elite și între elite și non-elite, și între elite și elite-în-formare.

(2) Asigurarea împotriva crizelor depinde de pluralism. Protocoalele de interacțiune ca strat logic al rețelelor pot oricând eșua. Posibilitatea de ieșire a agenților și dreptul lor de a forma noi organizații și rețele este de fapt posibilitatea de redresare a interacțiunii dintre indivizi pe baze noi.

(3) Planificarea centralizată a tuturor celorlalți agenți produce dezordine. Agenții sunt indivizi și organizații, iar instituțiile sunt echilibre ale interacțiunilor dintre agenți ce pot fi modelate ca jocuri. Fiecare dintre agenți este angajat simultan într-o interacțiune cu mulți alți agenți, astfel încât o singură acțiune reprezintă simultan o mutare în mai multe tipuri de jocuri. Planificatorul se găsește angajat simultan în prea multe tipuri de jocuri, astfel încât fiecare acțiune a sa reprezintă inevitabil o mutare inadecvată în prea multe jocuri.

(4) Contractualismul este incomplet. Instituțiile sunt echilibre ale interacțiunilor survenite în urma unor procese evoluționiste de încercare, eroare și stabilizare. Atunci ceea ce este important la fenomenul regulilor este ce se întâmplă nu doar înainte, dar și după ce diferiți agenți, fie ei și în unanimitate decid un protocol de interacțiune. Legea emergentă poate fi neproiectată, neintenționată, surprinzătoare, sau chiar de neînțeles în totalitate.

2.2. Perspectiva lui North, Wallis și Weingast asupra ordinii sociale

2.2.3. Cadrul conceptual. Accentul pe organizații

Agenții pot fi indivizi sau organizații. Instituțiile (normele, regulile) sunt înțelese ca tipare ale interacțiunii dintre agenți[14], sau protocoale de relaționare sau interacțiune. Organizațiile sunt văzute ca mănunchiuri de instituții sau relații între agenți. Partenerii din cadrul unei organizații privesc spre ramurile sau scenariile alternative viitoare ale arborelui de joc (*game tree*) și cooperează atâta vreme cât există așteptarea că din cooperare vor obține continuu avantaje sau „rente" în sens larg[15] (Wallis si North 2010, 14-15). Așteptarea rentelor este cea care îi ține împreună. Diferența dintre o simplă rețea (o colecție de agenți prinși într-un protocol de interacțiune) și o organizație stă în scopurile membrilor. În organizații, spre deosebire de rețele, agenții au un scop comun (North et al. 2009, 15). Rețelele permit cooperarea unor agenți cu scopuri diferite.

Statul este și el o organizație alcătuit din actori ținuți împreună (organizați) de un set de interese legate între ele. Aceste interese sunt rezultatul abilității lor de a acționa colectiv pentru a organiza relațiile dintre ei, relațiile altora și relațiile altora cu ei. Statul în calitate de coaliție dominantă joacă în primul rând rolul de terță parte (rolul de garant) pentru organizațiile pe care membrii ei le pot crea. În al doilea rând membrii statului sunt capabili să își asigure rente

[14] A se vedea și Axelrod 1986, 1097.

[15] Avantaje care nu sunt rezultatul unui efort marginal și nu sunt rezultatul unui schimb. "Renta" în sens larg nu are neapărat o conotație negativă.

provenite din limitarea accesului altor agenți decât membrii coaliției la resurse valoroase și mai ales la activități sau protocoale de interacțiune valoroase. Trăsătura cheie a coaliției dominante este capacitatea de a rezerva dreptul de a forma organizații doar membrilor coaliției (Wallis și North 2010, 4). Statul este o organizație care organizează alte organizații (Wallis și North 2010, 6; 9). Pentru că membrii coaliției stau în vârful organizațiilor pe care le creează, statul este nu doar o organizație de ordinul doi, dar este și un set de organizații interconectate: organizațiile susținute de stat, în vârful cărora stau membrii statului.

Unul dintre aspectele definiției autorilor dată statului este ideea lui Olson (1993) conform căreia statul joacă rolul unui bandit staționar care extrage rente și în mod indirect produce și serviciul protecției subiecților de către bandiți itineranți. Dar cheia cadrului lor conceptual este explicarea logicii interacțiunii dintre membrii coaliției dominante. Aspectul privitor la subiecții obisnuiți decurge de aici. Subiecții obișnuiți sunt noduri în organizații care iau naștere din acordul elitelor (specialiștii în organizarea violeței). Majoritatea organizațiilor în majoritatea societăților, chiar și cele simple, funcționează cu susținerea statului care joacă rolul de garant (North et al. 2009, 7).

Ideea autorilor trebuie distinsă de cea după care originea statului stă în cucerire (de exemplu Oppenheimer 1997). North, Wallis și Weingast sugerează că statul, piața și organizațiile economice „cresc împreună". Atât contractul social al lui Hobbes după care piața, sau rețeaua de schimburi și celelalte organizații sociale pot avea loc numai în urma asocierii de tip politic, cât și ideea opusă că mai întâi societatea și pieței există iar apoi politica intervine, sunt „ficțiuni" (North et al. 2009, 121). Statul și celelalte organizații cresc împreună pentru că

asigurarea fluxului sistematic de rente și limitarea concurenței și a abilității de a forma organizații este în același timp metoda esențială de control al violenței (North et al. 2009, 17).

Definiția lui Wallis și North (2010) dată statului constituie un progres filosofic (are o forță descriptivă și explicativă mai mare) față de definiția tradițională dată de Max Weber după care statul este acel agent care deține monopolul legitim asupra violenței. În primul rând ei atrag atenția asupra logicii interne a statului și astfel răspund la întrebarea cum s-ar ajunge la monopol. Putem vorbi despre monopol cu privire la subiecții obișnuiți, dar nu la nivelul elitelor însele. Statul este o coaliție „dominantă" de elite în cadrul căreia fiecare membru al elitei este mai slab decât restul membrilor. În al doilea rând, capacitatea de a organiza violența este mai importantă decât folosirea violenței (adică decât coerciția și amenințarea cu coerciția[16]). Dacă refuz să plătesc impozitele sunt amenințat cu coerciția numai în măsura în care fac parte din rețele de schimb susținute de stat. Nu violența este aspectul fundamental al dominației statului, ci închiderea accesului la resurse esențiale vieții în comunitate, resurse care sunt, sau sunt fructul unor rețele și organizații susținute de stat[17].

În ce constă mai exact această logică internă? Cu alte cuvinte, cum se ajunge la echilibru cooperativ în cadrul coaliției dominante?

---

[16] North 2009, 13-14 „A person threatened by physical attack may be as influenced by violence as a person who is actually subjected to physical force."

[17] De altfel, chiar și violența poate fi conceptualizată ca organizare: violența este restrângerea opțiunilor efective. Aspectul cel mai relevant pentru filosofia politică al acțiunii mele de a rupe brațul cuiva este faptul că închid persoanei respective accesul la rețelele de interacțiune care îi presupun funcționalitatea brațului.

Mecanismul este cel găsit de Axelrod (1984). Specialiștii își împart resursele, care includ resurse naturale și munca subiecților. Dacă fiecare specialist în violență capturează un venit sau o rentă mai mare din resursele exploatate pe timp de pace decât din război, cooperarea ajunge să fie rezultatul credibil. Chiar dacă unul dintre specialiști va fi tentat să defecteze într-o zi, asteptarea fructelor interacțiunii repetate face să fie în interesul său să coopereze și atunci (North et al. 2009, 19).

Resursele aflate la dispoziția specialiștilor sunt însă în primul rând alte organizații. Organizațiile sunt capital sau „unelte" care pot fi folosite pentru creșterea productivității muncii, pentru coordonarea cu alții, și pentru dominarea și constrângerea altora (North et al. 2009, 7). Succesul antreprenorilor politici (ceea ce autorii numesc specialiști în organizarea violenței) constă în abilitatea lor de a folosi instituții, rețele, și organizații preexistente, fie ele de ordin militar, economic, politic, religios, educațional și de a introduce modificări în ele pentru a schimba tipul de ordine socială (North et al. 2009, 55).

Tocmai în numărul total al uneltelor organizaționale ar sta diferența dintre societățile nedezvoltate și societățile dezvoltate. Autorii dezvoltă ideea lui Francis Fukuyama care echivalează capitalul social în primul rând cu numărul și tipul organizațiilor (North 2009, 7). Numărul lor depinde de accesul permis de coaliția dominantă. La un capăt al spectrului, avem de-a face cu ordinea accesului închis sau ordinea naturală a statului[18]: accesul la formarea de noi organizații (organizații sociale precum biserici, cluburi, sau

[18] „Naturală" pentru că de zece mii de ani este cea obișnuită (North et al. 2009, 31).

economice precum firme etc.) este restrâns la membrii coaliției. La celălalt capăt, ordinea accesului deschis: accesul la formarea de noi organizații este deschis tuturor pe baze impersonale: toți indivizii sunt tratați la fel (Wallis, North, 2010, 8). Caracterul impersonal al organizațiilor semnifică faptul că existența lor este independentă de viețile membrilor la un moment dat; este dependentă numai de pozițiile pe care membrii respectivi le ocupau în rețeaua respectivă de interacțiune (North 2009, 23).

North, Wallis și Weingast operează o distincție radicală între stat și guvernământ. Guvernământul este o organizație formată de stat. Deosebirea dintre alte organizații create de elită și care stau la dispoziția membrilor elitei este că guvernămintele sunt „publice" în sensul că membrii și structura guvernămintelor sunt transparente (*they are a matter of public knowledge*). Guvernământul este acea parte vizibilă a administrării legii așa cum este consfințită în constituția a ceea ce este îndeobște numit „stat". Puterea reală este însă în mâinile statului, coaliția dominantă de organizații care ordonează relații în mod privat, adică fie „personal" fie „anonim" (nici personal nici impersonal ci pe baza apartenenței la anumite organizații preexistente netransparente). Dacă în mod obișnuit considerăm că statul este „public" (ordonează transparent și pe baze impersonale), dar grupurile private de interese distorsionează ordonarea speculând imperfecțiuni de design instituțional, în limbajul lui North, Wallis și Weingast statul constă în grupurile de interese private dominante, iar guvernământul este mai degrabă o interfață a statului (a membrilor coaliției dominante) cu restul societății, interfață formată cu scopul de a îndeplini anumite funcții care le servesc interesele. Adevărata sursă a susținerii guvernământului sunt organizațiile

ordonate privat care constituie coaliția dominantă, statul (Wallis, North 2010, 7; 10)[19].

2.2.4. Ipoteza privitoare la tranziția de la ordinea accesului limitat la ordinea accesului deschis

Autorii emit două ipoteze. Prima ipoteză este că tranziția depinde de ce găsesc elitele avantajos (North et al.2009, 25-27). A doua, că ordinea accesului deschis va depinde de preluarea de la stat a funcției de organizare a celorlalte organizații de către guvernământul public.

Cum are loc după North, Wallis, Weingast tranziția de la ordinea accesului limitat la ordinea accesului deschis? Tranziția are loc în două stadii.

Primul stadiu este formalizarea unui protocol impersonal de interacțiune între elitele însele. Relaționările impersonale în cadrul elitelor (relaționări independente de legături personale) sunt de natură să extindă numărul și tipul de organizații pe care, progresiv, elitele le permit unele altora să formeze. Primul stadiu realizează o ordine a accesului deschis în cadrul cercului elitelor. Sfârșitul primului stadiu marchează funcționarea unei ordini a accesului deschis între elite: domnia legii la nivelul elitelor.

Al doilea stadiu al tranziției constă în extinderea numărului și tipurilor de organizații pe care, progresiv, elitele le permit și altora să le formeze. La fel cum extinderea capitalului social în cadrul elitelor a fost caracterizată de o trecere de la personal la impersonal, la rândul ei, și extinderea

[19] În general are loc o luptă între organizații care susțin reguli publice aceleași pentru toți și stat. Echivocitatea și ambiguitatea constituțiilor este dovada faptului că guvernămintele sunt numai fațada (marioneta) statelor.

la cercuri mai largi este caracterizată de o trecere de la caracterul personal care susține relaționările la relaționări susținute de reguli formale. Mai întâi rețelele de tranzacționare (accesul la organizații sau dreptul de a crea protocoale de interacțiune și organizații) sunt extinse la alți agenți pe baze „anonime", încă nu „impersonale". Relaționările anonime sunt acele relaționări cu agenți care deși nu sunt cunoscuți personal poartă marca sau recomandarea dată de apartenența lor la organizația creată de un membru al cercului elitelor. Acesta nu este încă un tratament impersonal.

Structura responsabilității comunitare ilustrează modul de relaționare „anonim". Multe tranzacții depind de abilitatea indivizilor care nu se cunosc personal de a-i identifica drept membri ai altor organizații agreate (Wallis si North 2010, 7). Relațiile economice dintre comercianții din Genoa și Hamburg erau susținute de o rețea preexistentă: ei se puteau recunoaște ca aparținând organizațiilor respective[20]. Relațiile impersonale sunt acelea care nu ar avea nevoie să fie presusținute de identitatea anumitor organizații (Wallis și North 2010, 9) [21].

[20] În coordonarea unui proiect editorial intitulat *Costul statului*, publicat în revista 22, disponibil la *http://www.revista22.ro*/costul_statului.html, au existat două noduri de coordonare a echipei reunite de autori. Un nod era Andrada Busuioc, reprezentantă a unei organizații, și celălalt eu, ca reprezentant al alteia. Diviziunea muncii dintre noi a făcut ca fiecare dintre noi să interacționeze cu agenți ai celeilalte organizații dintre care unii nu îmi erau cunoscuți mie, iar alții nu îi erau cunoscuți Andradei. Oportunitatea de a contribui la colecția respectivă de articole nu a fost însă deschisă pe baze "impersonale". Protocolul de interacțiune, accesul la scheletul ideatic al proiectului, și dreptul de a contribui nu au fost făcute publice în timpul lucrărilor. Nu a existat un "call for contributions" public pe internet.

[21] Relaționările impersonale trebuie descrise nu în termeni de identitate

Relaționările exclusiv pe baze personale sau anonime sunt „ordonări private" a relațiilor. Din perspectiva fiecărui agent, ordonarea privată a relațiilor este o funcție a mărimii rentelor așteptate, a puterii de a-i exclude pe alții de la beneficiul rentelor și a capacității de a depăși restricțiile pe care alte organizații le pot așeza în calea relaționării lui cooperative cu alții.

Răspunsurile sunt valabile și pentru un membru al elitei. Dacă intrarea pe piață este deschisă, putem fi martorii unui fenomen de creșterea economică prin logica schumpeteriană a distrugerii creative. Concurența erodează rapid rente dar creează mereu multe altele. De ce își transformă elitele care formează coaliția dominantă privilegiile unice în drepturi impersonale?

În primul rând fiecare membru al elitei găsește costisitor să limiteze prin violență posibilitatea altui membru al elitei de a acumula capital social (utilizând organizații) pentru că ar fi amenințat cu violența de coaliția celorlalți membri ai elitei, care își îndeplinesc rolul de garant al domniei legii la nivelul elitelor. În al doilea rând, amenințarea cu violența este credibilă pentru că ceilalți membri ai elitei găsesc profitabilă pentru ei deschiderea accesului la organizații a altor membri ai elitei. Replicarea, în straturi succesive ale societății a dreptului de a forma organizații promite creșterea outputului aflat la dispoziția fiecărui membru al elitei (North et al.2009,

---

organizațională ci în termeni ai unor capacități abstracte. O mare parte din legislație - reglementări care blochează accesul la tranzacții - este un efort de a deghiza relaționări personale sau relaționări anonime în relaționări impersonale. La rândul lor aceste blocaje nasc relaționări personale și anonime acolo unde relaționările ar fi putut fi impersonale și, deci, mai puțin costisitoare: de pildă organizațiile economice plătite din fonduri publice sunt constrânse să aranjeze licitații.

26). Tranziția propriu-zisă de la accesul închis la accesul deschis are loc când elitele se așteaptă să câștige mai mult din mărirea plăcintei și obținerea unei părți mai mici din ea decât ar fi de câștigat în continuare din aproprierea unei părți mai mari din plăcintă. Conform logicii schumpeteriene a distrugerii creative și în limbajul organizațional, tranziția are loc atunci când din punctul de vedere al elitelor specialiste în violență, suma multor rente viitoare pasagere pe care le pot dobândi din crearea multor organizații de către alții este așteptată a fi mai mare decât renta extrasă de ei dintr-o lume închisă într-un număr mic de organizații și protocoale de acțiune. Caracterul impersonal, simplu și transparent al condițiilor necesare pentru accesul la organizații ar marca sfârșitul celui de-al doilea stadiu: o ordine a accesului deschis și domnia legii la nivelul tuturor agenților unei societăți.

Chiar dacă această descriere a fenomenelor tranziției este potrivită pentru o parte importantă a istoriei, dacă este prezentată ca o teorie a tranziției, atunci este incompletă. Vom discuta critic această ipoteză.

Această ipoteză trebuie calificată. Discutăm critic sugestia că elitele statului (cele care formează coaliția dominantă) nu pot fi constrânse să deschidă accesul, ci o fac numai dacă găsesc în avantajul lor să o facă. Această sugestie pare să ignore tocmai rolul dramatic al conflictului în deschiderea accesului unor valuri succesive de oameni la formarea unor valuri succesive de tipuri de organizații. Vom evidenția în secțiunea ''*Extinderea cadrului conceptual al lui North, Wallis, Weingast într-o viziune pluralistă asupra justiției*" în ce condiții elitele sunt „constrânse să găsească deschiderea accesului în avantajul lor". Prima situație este cea în care elita însăși este constrânsă și organizată de o elită aflată în formare. A doua, cea în care o ordine a accesului deja relativ deschis permite

indivizilor obișnuiți să folosească o mulțime de organizații mici din care fac parte drept capital în lupta cu coaliția dominantă.

2.2.5. Ipoteza privitoare la monopolul guvernamental asupra justiției drept condiție necesară a ordinii accesului deschis

North, Wallis și Weigast emit și o altă ipoteză empirică legată de prima:

Pentru ca toți cetățenii să aibă acces la aceleași reguli, regulile trebuie să fie susținute și impuse de o organizație publică: guvernământul. Problema în societățile cu guvernăminte slabe este că există organizații private care se autosusțin și sunt capabile să susțină schimburi anonime independent și de multe ori împotriva guvernământului public (Wallis, North, 2010, 9).

Condiția necesară pentru susținerea relaționărilor impersonale la scară largă, sau accesul deschis la formarea unei organizații este că organizațiile publice ale guvernământului să devină singura sursă a legitimității organizațiilor în societate. ... În ordinile cu acces deschis folosirea violenței trebuie să devină monopolul organizațiilor guvernamentale publice. Accesul deschis cere ca guvernământul să devină el însuși statul – organizația care organizează alte organizații (Wallis, North 2010, 4;10).

Avantajele unui guvernământ public prin comparație cu statul sunt incontestabile. Este dificil de văzut ce argumente rezonabile ar putea avea un susținător al statului împotriva guvernământului public. S-ar putea spune că statul poate forța o organizație să deschidă accesul și la grupuri la care ea nu ar dori să îl deschidă: o companie de transport în comun care nu dorește să deschidă accesul și negrilor. Statele cu alte cuvinte, pot civiliza. Dar dacă ar dori să o facă, nu ar avea

niciun motiv să nu o facă printr-un guvernământ public (transparent). Dacă doresc, statele pot privatiza – liberaliza piețe și scoate resurse la licitație. Dar nu ar avea niciun motiv să nu o facă printr-un guvernământ public. Spre deosebire de guvernământ, statul rămâne o organizație care ordonează aranjamente private (opace).

Problema din perspectiva noastră este alta. Autorii pledează pentru integrarea organizațiilor într-o singură organizație publică, ceea ce păstrează o ordine a monopolului asupra justiției. Ei rămân tributari ideii că pentru a preveni folosirea violenței ar fi necesare rente care nu pot fi extrase decât dintr-o poziție politică unică privilegiată[22].

Oare de ce își limitează utilizarea propriilor concepte la o viziune monocentrică? Autorii abstractizează caracteristicile ordinii accesului deschis după modelul unor societăți existente astăzi. Ei descriu lumea și observă că toate instanțele de ordini ale accesului deschis, au guvernăminte publice puternice (și deci „state" relativ slabe) care în același timp garantează economii de schimb pe baze impersonale și furnizează servicii și beneficii cetățenilor și organizațiilor pe baze impersonale, fără să conteze statutul social, identitatea și conexiunile politice ale membrilor unei organizații (North et al. 113).

[22] Trebuie făcută o distincție între cât este de mare statul și cât este de puternic mare: în câte domenii își extinde aria de intervenție (nu neapărat câte bunuri furnizează, ci câte tipuri de acces poate închide altor agenții, fie ei indivizi, fie organizații; câte arii de intervenție) puternic: în ariile de intervenție date, câte șanse sunt să aibă succes. Autorii par să dorească un guvernământ public puternic dar mic, ceea ce tradițional am numi stat minimal.

Problema este că aceste caracteristici pun împreună servicii de garanție a intrării libere cu deservicii care blochează intrarea liberă, iar aceasta împietează cel puțin *prima facie* asupra conceptului de „ordine a accesului deschis". Pentru un filosof politic care caută un cadru conceptual suficient de larg pentru a descrie și legitima ordinea socială fără stat, cadrul oferit de North, Wallis și Weingast escamotează tocmai diferența dintre intrarea liberă în anumite sectoare economice și monopolul din altele, chiar când intrarea liberă (accesul deschis) ar fi eficient (asigurări sociale, educație, parcuri de stat, etc.).

Limita conceptuală a ordinii accesului deschis trebuie să treacă dincolo de etatism. Ordinea accesului deschis pentru care pledează autorii rămâne din punctul de vedere al anarhistului o ordine a accesului închis. Trebuie să rămânem la nucleul abstract al conceptului de ordine a accesului deschis: un număr mare de indivizi au dreptul să formeze organizații care să se angajeze într-o varietate de activități economice, politice, sociale, iar acest drept este definit impersonal (North et al. 2009, 23); schimbul este impersonal; intrarea în activități economice, politice, religioase și educaționale este neîngrădită (North et al. 2009, 112). Preluăm perspectiva lui North, Wallis, Weingast, dar criticăm ipoteza lor conform căreia accesul deschis depinde de unicitatea unei organizații care să exercite funcția de a organiza alte organizații.

2.3. Extinderea perspectivei sociale cu accent pe organizații într-o perspectivă policentrică

2.3.1. Policentricitate și organizații

Wallis și North (2010) și North et al (2009) creează un cadru conceptual dar nu numai atât. Ei emit și o teorie nouă despre structura lumii implicită, în propunerea lor a unui nou aparat teoretic pentru știința socială și filosofia politică. Ei nu trasează numai niște relații între concepte, ci implicit susțin că ceea ce este important pentru tipul de ordine socială este accesul la formarea de organizații.

În scopul definirii unei ordini policentrice a accesului deschis preluăm această perspectivă și valorificăm ideea fundamentală a autorilor că ordinea socială poate fi explicată prin apel la ideea de organizații. Instituțiile sunt echilibre ale jocurilor între agenți care folosesc organizații drept capital (unelte) în conflicte cât și în extragerea de rente sau avantaje.

Încercăm însă o îmbogățire a acestor idei. Tranziția de la ordinea accesului închis la ordinea accesului deschis are loc, spun North, Wallis, Weingast, atunci când structura de stimulente cu care se confruntă membrii elitelor se schimbă conform logicii schumpeteriene a distrugerii creative. Elitele permit o ordine a accesului deschis pe măsură ce suma multor avantaje viitoare pasagere pe care le pot dobândi din crearea multor organizații de către alții este așteptată a fi mai mare decât renta extrasă de ei dintr-o lume închisă într-un număr mic de organizații și protocoale de acțiune. Aceasta ar fi ordinea accesului deschis în schema autorilor.

Să ne întrebăm însă cum ar arăta o lume în care nu numai că nu ar fi în avantajul elitelor să restrângă accesul anonim și impersonal la organizații, ci cum ar arăta o lume în care chiar dacă ar dori să îl restrângă, ar putea fi forțate să nu îl

restrângă. Dacă descriem lumea în termeni de organizații și relațiile dintre ele, atunci exercițiul forței va proveni de la alte organizații. Setul respectiv de organizații, într-o privință importantă, va organiza inclusiv organizația „dominantă" dând naștere unei ordini în care organizațiile se organizează unele pe altele. Aceasta ar fi cazul paradigmatic de policentricitate în termeni de acces la organizații: accesul la formarea de organizații care să exercite funcții de ordinul doi este deschis mai multor actori decât unul.

Pentru operaționalizarea policentricității îi urmăm pe Aligică și Tarko 2011 (13-17). Ordinea policentrică trebuie înțeleasă pe baza a trei trăsături.

1/ Pluralitatea centrelor de decizie. Policentricitatea ar fi cu atât mai accentuată cu cât sunt mai multe centre de decizie, cu cât relațiile dintre ele sunt mai ne-ierarhice și cu cât sunt mai variate scopurile pe care le urmăresc centrele.

În limbajul accesului la organizații, am spune că policentricitatea este cu atât mai accentuată cu cât accesul agenților la formarea de organizații cât mai variate, inclusiv de ordinul doi, este cât mai impersonal.

Ordinea justiției privatizate (în sensul acțiunii de liberalizare a contractului de protecție) este limita conceptuală a ordinii policentrice a accesului deschis: acea ordine în care accesul la formarea de organizații care exercită funcții de ordinul doi este de facto deschis tuturor pe baze impersonale și este efectiv folosit de toți. Toți agenții pot forma și formează organizații care organizează alte organizații și se organizează unele pe altele.

2/ Existența unui cadru împărtășit de reguli care definește jurisdicțiile centrelor. Trebuie adăugată condiția caracterului pașnic al situației. Existența unui cadru împărtășit de reguli care definește jurisdicțiile centrelor este necesară, altfel nu ar

fi vorba de o ordine. Această ordine poate să fie emergentă și doar în parte proiectată, înțeleasă, agreată, dorită.

Acest cadru ar putea fi numit „guvernământ impersonal", pentru a fi distins de guvernământul-organizație de care vorbesc North, Wallis, Weingast.

3/ O ordonare spontană, i.e. o adaptare reciprocă a centrelor de decizie în vederea corectării erorilor. Policentricitea ar fi cu atât mai accentuată cu cât intrarea și iesirea în, din sistem și în cadrul sistemului ar fi mai libere și mai facile, oricare ar fi mecanismul agregării intrării și ieșirii (de pildă, bazat pe reguli de piață, sau pe reguli politice).

În limbajul accesului la organizații, am spune că policentricitatea este cu atât mai accentuată cu cât accesul la formarea de organizații cu funcții de ordinul doi este mai facil.

2.3.2. Seturi de organizații aflate în contrapondere

În prezența unei terțe părți care să joace rolul unui garant al contractelor atât elitele cât și non-elitele pot deveni mai mari și mai productive (Wallis, North 2010, 16). Problema este de a găsi de fiecare dată o terță parte „credibilă". Istoric, statul a rezolvat această problemă. Coaliția dominantă a servit drept terță parte atât pentru aranjamente între elite, cât și pentru oricare alte aranjamente. Recomandarea autorilor este ca un guvernământ public să rezolve aceeași problemă pentru toți.

Cum am putea schimba presupunerea monocentristă? Ideea policentrismului este de a avea mai mulți agenți care pot juca rolul de terțe părți credibile, care să funcționeze și drept capital în conflict și drept arbitri. În primul rând, să recunoaștem că în interiorul statului, între elite, membrii coaliției dominante sunt terțe părți unii pentru alții. Pentru fiecare membru al elitei, mereu alt set de agenți privați din

cadrul coaliției servește drept terță parte[23].

În ce condiții putem avea alte terțe părți credibile decât coaliția dominantă sau membri ai coaliției dominante? Să vedem când este un individ protejat împotriva unui atac din partea unei organizații precum statul. Atunci când poate folosi drept unealtă în apărarea sa o organizație sau un set de organizații. Va fi probabil nevoie de un set cât mai mare de organizații care îl conțin și îl valorizează ca membru, un set care în totalitatea sa, să contrabalanseze statul. Cu cât sunt mai multe organizații care găsesc în interesul lor să îl includă pe individul respectiv, cu atât un individ este mai protejat.

Acest argument nu este însă suficient să infirme ipoteza autorilor conform căreia ordinea accesului deschis depinde efectiv de concesia statului, sau este la cheremul coaliției dominante. Problema acestui argument este că într-un model în care toate organizațiile dintr-o societate sunt formate de elitele statului (au în vârf un membru al elitei), un individ care își folosește poziția în alte organizații pentru a se opune statului, nu face altceva decât să apeleze la altă elită, și deci să reducă situația la una a conflictului sau acordului între elite. Să zicem că folosirea violenței de către o organizație a statului O1 (conform modelului o organizație formată de un membru

[23] Ne putem gândi la jocul de-a piatra, hârtia şi foarfeca. Dacă fiecare agent ar fi un agent raţional, niciunul nu ar începe jocul, pentru că rezultatul ar fi autodistructiv: după ce foarfeca ar tăia hârtia, piatra ar fi liberă să tocească foarfeca. Echilibrul este realizat pentru că foarfeca se poate folosi de hârtie în eventualitatea unui atac din partea pietrei. Acelaşi rationament este valid pentru fiecare agent. Un echilibru strategic cooperativ într-o societate policentrică este realizat dacă începerea unui conflict ar declanşa o coalizare a celorlalți agenți, coalizarea fiind de aşa natură încât să ducă inițiatorul într-o situație mai costisitoare decât cea inițială.

al elitei din coaliția dominantă) împotriva unui individ este întâmpinată cu proteste ale unei organizații O2 pe care individul este în măsură să o folosească drept capital în apărarea sa și conflictul se soluționează acceptabil pentru individ ca urmare a protestului. Soluția s-a redus la o relaționare între elite.

Problema este atunci nu doar cât de mare este setul de organizații care să joace rolul unei unelte protectoare, ci slăbirea legăturii dintre oricare membru al elitei și organizațiile care pot funcționa drept unelte în apărarea agenților obișnuiți. Ce se întâmplă într-o ordine a accesului deschis? Din ce în ce mai multe valuri de agenți dobândesc acces la formarea de organizații pe baze anonime și apoi impersonale. Aceasta înseamnă că un individ începe să dobândească poziții în din ce în ce mai multe organizații - politice, sociale, economice, care încep să fie independente de susținerea statului. În acest moment, un individ amenințat de stat ar putea folosi împotriva statului, totalitatea organizațiilor în care el are o poziție și care au o miză în apărarea lui. Individul este protejat de faptul că foarte mulți oameni, conectați direct sau indirect la el prin diferite rețele, au fiecare câte o mică miză pentru a-l ține în viață.

Există deci în intervalul dintre o ordine a accesului închis și o ordine a accesului deschis dar în care încă există stat, un punct care desemnează o ordine suficient de plurală[24] (există de facto suficient de multe organizații variate și funcționale pe baze impersonale) încât suma ponderilor organizațiilor pe care individul le poate angaja la un moment dat drept capital

[24] Optăm pentru termenul "plurală" și rezervăm termenul "pluralistă"pentru discursuri de tip normative, ordini în care *este permisă* pluralitatea. Ordinile pluraliste ar putea fi în principiu neplurale, dacă nimeni nu se întâmplă să dorească să formeze noi organizații variate.

în lupta cu statul să fie mai mare decât ponderea organizației statului. Din acel punct către dreapta, pe axa acces închis – acces deschis, putem spune că elita începe să fie constrânsă să nu folosească violența împotriva unui individ obișnuit. Din acel punct, un individ obișnuit privat reușește să organizeze sau să blocheze organizarea într-o privință relevantă „organizația care organizează alte organizații". O lume suficient de plurală permite unui individ obișnuit să împartă cu statul prerogativa de ordinul doi care după North, Wallis și Weingast aparține doar statului. De la acel punct către dreapta, începe să capete substanță ordinea policentrică[25].

Am descris o situație în care elitele pot fi constrânse de non-elite[26]. Cheia a fost însumarea multor organizații mici în

[25] În ce stadiu al pluralismului ne aflăm astăzi? Bruno Frey (2001) argumentează în favoarea ideii că și astăzi în lumea civilizată funcționează un guvernământ impersonal apărut ca urmare a activității concomitente a multor organizații naționale, internaționale, guvernamentale și neguvernamentale cu jurisdicții suprapuse.

[26] Pot fi și alte modele de situații în care organizații politice sau non-politice stau în contrapondere cu statul, în beneficiul individului. Un alt model de situație în care indivizii pot instrumentaliza, de multe ori fără să vrea, alte organizații împotriva statului este descris de Richard Weaver (1963). Tehnica militară a "apărării în adâncime" este aceea de a proteja un obiectiv cu ajutorul mai multor linii de apărare din ce în ce mai țări. Pe măsură ce atacul înaintează, ajunge să fie vulnerabil pe flancuri și în cele din urmă neutralizat prin învăluire. Richard Weaver face o analogie între apărarea în adâncime și ideea de împărțire a puterii: în calea unui adversar teribil precum statul federal, sunt așezate noi autorități politice, autorități locale sau alte organizații. Aceasta este și modalitatea practică prin care oamenii politici conservatori reușesc să apere libertatea individuală. Prin contrast, teoreticienii individualiști libertarieni, spune Weaver, adoptă tehnica ineficace a întăririi ultimei linii, uitând că, în fapt, prin delegitimarea organizațiilor precum Biserica, familia și guvernămintele locale, ei curăță terenul tocmai pentru înaintarea inamicului teribil.

contrapondere la organizația dominantă – statul. Să mergem mai departe. Când am putea folosi extinderea noastră pentru a infirma și cealaltă ipoteză a lui North, Wallis, Weingast că ar fi nevoie de un guvernământ public pentru menținerea ordinii? Atunci când, pentru orice organizație, există un set de multe organizații mici formate impersonal care pot avea o pondere mai mare decât ea. Agenții ar putea sta în contrapondere unii față de alții, nu ar fi necesară unicitatea unei terțe părți. Cheia unui echilibru, a unei contraponderi pentru multe tipuri de situații ar sta într-o situație de pluralism organizațional. Pluralismul ar facilita și suprapunerea organizațiilor: împărtășirea nodurilor-membri, sau apartenența multiplă a câtor mai mulți indivizi la cât mai multe organizații în același timp (economice, sociale, politice). Rolul apartenenței multiple este de a oferi stimulente pentru blocarea adoptării de către organizații a soluțiilor violente. Cu cât ar exista mai multe noduri comune / membri comuni, cu atât soluțiile violente ar fi mai autodistructive și deci nerezonabile.

2.3.3. Cantitatea de cooperare depinde de cantitatea de capital social

Putem dobândi o imagine a pluralismului rețelelor dacă ne gândim la harta unor magistrale de metrou care se întretaie. Magistralele sunt reprezentate cu culori diferite, întocmai cum protocoalele de interacțiune sunt diferite între ele. Agenții se deplasează pe magistrale. Anumite magistrale devin nefuncționale. Trebuie găsite atunci noi căi de relaționare.

Operaționalizând conceptul de pluralism în limbajul lui North, Wallis și Weingast, o ordine a accesului deschis ar fi aceea în care indivizii se deplasează pe rețelele existente și

pot crea noi rețele, pot arunca noi punți de legătură între ei. Organizațiile uneori joacă rolul de agenți, uneori de opțiuni concrete de ieșire ale agenților, în cazul crizelor. Confruntați cu șocuri politice, indivizii se pot refugia în alte organizații sau alte tipuri de organizații. Confruntați cu șocuri economice, se pot refugia în alte organizații și rețele. În general, opțiunile de ieșire secătuiesc procesele de obținere a rentelor conduse de alți agenți, fie politici (în primul rând statul), fie economici.

Organizațiile pot juca și rolul de unelte nu doar ca opțiuni de ieșire. Confruntați cu un agent politic, indivizii pot folosi drept unelte alte organizații prin îngreunarea accesului agentului căutător de rente în noile rețele. Confruntați cu concurenți de piață, agenții economici se pot angaja în activități antreprenoriale folosind drept capital alte organizații. Cheia asigurării împotriva crizelor, politice sau economice, ar fi tocmai pluralitatea, varierea tipurilor de relaționare. Aceasta pentru că, cu cât mișcările celorlalți agenți sunt mai constrânse cu atât sunt mai vulnerabili la procese de obținere a rentelor angajate de alții. Pentru protecția împotriva crizelor (de orice fel, inclusiv căutarea de rente din partea altora) este important caracterul deschis al setului rețelelor și tipurilor de rețele.

Cantitatea de capital social este dată de numărul rețelelor și al tipurilor de rețele aflate la dispoziția agenților în vederea cooperării. Produse ale cooperării unora devin puncte de plecare pentru cooperările altora. Tipuri de relaționări se pot construi pe baza altor tipuri de relaționări. Tipuri de relaționări devin capital pentru alte tipuri de relaționări și anumite tranzacții facilitează alte tranzacții. Observăm că de fapt, cantitatea de cooperare depinde de cantitatea de capital social (numărul organizațiilor și tipurilor de organizații).

Cooperarea se poate extinde pe trei dimensiuni. În primul rând ar fi necesară extinderea numărului agenților care cooperează. În al doilea rând (urmând argumentul pluralist cu ambele lui fațete, modalități de refugiu, respectiv unelte) ar fi necesară extinderea tipurilor de cooperare. În al treilea rând pare să fie necesară creșterea valorilor tranzacționate. Valoarea tranzacționată ar crește oricum odată cu multiplicarea tipurilor de tranzacții și cu acumularea de capital de interacțiuni.

Împotriva corelației dintre cantitatea de cooperare și valoare s-ar putea obiecta că aranjamentele cooperative pot avea efecte negative asupra unor terțe părți. Obiecția ar veni din partea adepților unor cadre reglementative sau dintr-o direcție contractualistă. Însă viziunea prezentată aici oferă altă soluție: în locul asigurării prealabile a acordurilor celor care vor fi poate afectați, părțile afectate vor fi libere să adopte măsuri ex-post (refugiu, confruntare, ajustare etc).

Răspunsul la obiecție este de tip hayekian: crizele, sau problemele cu care se confruntă agenții în spațiul organizațional sunt multe, complexe și prezintă particularități pe suprafața hărților rețelelor. Pe de altă parte cunoașterea necesară pentru rezolvarea lor și capacitatea de testare a soluțiilor este distribuită pe hărțile rețelelor. Obținerea acordurilor ex-ante ar bloca fluxul de încercări de rezolvare, descoperirea și testarea soluțiilor. Argumentul are și un aspect calitativ (problemele sunt complexe și particularizate) și un aspect cantitativ (sunt multe). În locul contractualismului propunem o soluție populaționistă întemeiată pe numărul mare de încercări de rezolvare. Complexitatea și mulțimea de consecințe neintenționate este cea care nu ne permite să privilegiem soluțiile cadru adoptate în prealabil în unanimitate. Toate soluțiile proiectate, în unanimitate sau nu, au doar valoarea unor ipoteze care urmează a fi testate.

2.4. Ordine spontană

2.4.1 Ordine spontană între elite

Ideile lui North, Wallis, Weingast sunt valoroase pentru o discuție despre ordine spontană. În primul rând arată dintr-o direcție nouă de ce pozitivismul este cel puțin incomplet. Este legea ce spune statul? Între legea scrisă pe hârtie și legea efectiv în vigoare, care modelează efectiv așteptările, există o distanță. O explicație simplă a instituțiilor sau a ordinii sociale poate reduce legea la comenzile autorității și sugera că aceste comenzi sunt preluate automat de subiecți. Dar statul nu este singurul agent care influențează regulile; instituțiile vor reflecta într-o anumită măsură toate dorințele implicate așa cum aceste dorințe sunt reflectate în acțiunile agenților chiar dacă unele mai mult, iar altele mai puțin (Fuller 1963; Hayek 1988).

Se poate desigur argumenta că influența unui agent obișnuit în formularea legii este neglijabilă prin comparație cu a statului, agentul dominant care îi organizează alte organizații. Dar care este procesul prin care explicăm producția unei comenzi a agentului dominant mai degrabă decât a alteia? Întrebarea nu ar conta dacă statul ar fi o persoană întrucât filosofia politică nu se interesează de fenomenele intrapersonale. Însă statul nu poate fi o persoană, spun North, Wallis și Weingast, ci trebuie să fie o organizație: oricine are nevoie să doarmă (Wallis si North 2010, 3). Chiar dacă din perspectiva subiecților o lege oficială emisă prin guvernământ apare ca o comandă a statului, procesul prin care s-a ajuns la lege în interiorul coaliției dominante conține o parte spontană sau impersonală în același fel în care regula cooperării într-un joc repetat al dilemei prizonierului a fost produsă impersonal, nu prin acordul părților. Poate fi vorba

de orice tip de interacțiune. Important este faptul că nici emiterea legii nu este sursa ordinii, nici acordul elitelor asupra unei legi care să fie emisă nu este sursa ordinii. Meritul lui North, Wallis, Weingast este că privesc ce se întâmplă înăuntrul statului. Ordinea emerge între elite printr-un proces similar cu cel descris de Axelrod (1984). Interacțiunea lor repetată conduce la echilibru cooperativ.

Că statul este la rândul lui o organizație care cuprinde mai mulți agenți angrenați în jocuri unii cu ceilalți nu este o idee nouă (Cuzan 1979; Zywicki 1999), dar North, Wallis și Weingast dau o formă elegantă. Ceea ce pentru indivizii obișnuiți sunt comenzi, vor fi pentru membrii coaliției dominante echilibre de interacțiune în care toți agenții și-au făcut simțită influența. Cu alte cuvinte, datorită faptului că statul este o organizație de agenți angajați în jocuri ale amenințării mutuale și interacțiunii repetate, partea importantă a regulilor va fi fost deja produsă înainte de a fi explicit formulate public de autoritate. „Autoritatea" însăși este rezultatul echilibrelor, iar echilibrele sunt produsul unor procese impersonale neproiectate. Procesele prin care agenții ajung la aceste echilibre pot fi modelate de teoria jocurilor (Ullmann-Margalit 1977; Binmore 2006).

Concluzia este că legea emisă este în mare măsură reflectarea unei ordini la care deja s-a ajuns prin diferite interacțiuni, nu sursa ordinii. Același lucru este adevărat despre acordul conștient anterior al elitelor asupra legii pe care o vor emite ca grup. Nici comanda și nici acordul asupra comenzii nu sunt sursa legii. Dacă instituțiile sunt tipare de comportament, atunci instituțiile respective deja pot fi desprinse din interacțiunea elitelor înainte de acordul asupra explicitării.

Putem demonstra acest lucru? Argumentul autorilor –

oricine trebuie să doarmă și deci comenzile lui vor reflecta deja un acord cu cel care îl înlocuiește în timp ce doarme - este un argument de ordin empiric. Există și unul logic. Solcan (2003, 124-126) arată că planificarea centralizată totală este imposibilă. Este imposibil ca toate sarcinile rezonabile să fie sub comandă și exercitate de o singură unitate centrală. Putem folosi această idee pentru a arăta că legea ca întreg reflectă întotdeauna o interacțiune, cu alte cuvinte că forma pe care o ia este constrânsă de o interacțiune. Dacă există sarcini care trebuie logic întreprinse de alții, atunci ordinea va reflecta interacțiunea dintre mai multe entități.

Puterea computațională este definită astfel: pentru o instrucțiune luată ca input, există un moment în care planificatorul central o poate modifica. Puterea computațională nelimitată este definită astfel: există un moment în care pentru orice instrucțiune luată ca input, planificatorul central o poate modifica. Concluzia va fi că nu poate exista un moment în care unitatea centrală de procesare să șteargă chiar instrucțiunea pe care chiar ea o aplică. De ce?

Planurile de guvernare sunt seturi de instrucțiuni care specifică schimbări ale unor stări de lucruri în anumite condiții. Ele trebuie să specifice și când anumite proceduri de lucru sau reguli de procesare ale unității planificatoare înseși trebuie schimbate. Este rezonabil că vor exista circumstanțe în care va fi nevoie ca instrucțiunea pe care unitatea centrală o aplică într-un context să fie schimbată.

Un plan central ideal și dat odată pentru totdeauna este deci imposibil. Aceasta întrucât pot avea loc accidente care trebuie luate în considerare. Planul trebuie ajustat la schimbările din lume. Ca urmare, planul de guvernare nu poate fi unic.

Ce poate fi atunci unic? Un planificator. Poate exista un

planificator central care să schimbe tot ceea ce trebuie schimbat atunci când trebuie schimbat? Am spus mai sus că este rezonabil că ar putea exista un moment în care chiar planul funcțional în acel moment să trebuiască schimbat. Problema este că nu poate exista un moment în care chiar planificatorul central să-și poată schimba planul funcțional în acel moment întrucât el ar trebui să modifice (să șteargă și să înlocuiască) exact ceea ce folosește în acel moment.

Ca urmare, planificatorul central va fi nevoit să recunoască faptul că o altă unitate trebuie să opereze o sarcină rezonabilă. Rezultă că, pentru guvernarea totalitară, este întotdeauna necesară interacțiunea (coordonarea sau conflictul) dintre două entități care guvernează. Pe de altă parte, când planul de guvernare este recunoscut ca inevitabil parțial, se recunoaște implicit acțiunea altor agenți autonomi.

În concluzie, setul de reguli din care este format planul de guvernare reflectă întotdeauna o doză de interacțiune.

Argumentul vine în sprijinul opțiunii noastre semantice de a nu folosi cuvântul „ordine"pentru un simplu set de comenzi emise de agenți, ci pentru un cadru de cooperare (Solcan 2003, 59-60). Ordinea socială desemnează acea structură în care se cooperează efectiv, infrastructura pentru interacțiunea dintre agenți. Interacțiunea trebuie să fie cooperativă. Nu am numi conflictul generalizat ordine. În primul rând însă, e un cadru de interacțiune, nu o acțiune de tip comandă, constrângere sau „organizare" a altui agent. Cum este generată ordinea? Această structură este generată de acțiuni umane atât în mod neproiectat, cât și proiectat. Procesul prin care emerge „ordinea", se referă la modul în care consecințe intenționate și neintenționate acțiunilor agenților formează progresiv cadrul care definește în continuare oportunitățile și costurile și permite cooperarea.

Analiza dinamicii de la nivelul elitelor statului arată că pozitivismul este cel puțin incomplet. Argumentul antipozitivist al lui North, Wallis, Weingast și suplimentat mai sus trebuie comparat și adăugat la alt argument antipozitivist cu aceeași structură, dar venit din zona „subiecților" legii, zona interacțiunii dintre oamenii obișnuiți. „Subiecții" nu sunt pasivi. O mare parte din lege se formează la acest nivel, iar legile de tip comandă ale statului sunt nevoite să le încorporeze.

Cum am putea argumenta acest lucru? În secțiunea *Influența non-elitelor asupra ordinii sociale. Ordine spontană la nivelul agenților obișnuiți* vom arăta acest lucru în două moduri. Mai intâi valorificăm un argument al lui Lon Fuller conform căruia protocolul de interacțiune dintre oamenii obișnuiți trebuie să facă parte din conceptul de lege. Apoi analizăm detaliile unei situații de formare a legii și ordinii sociale în starea de natură, o stare izolată de influențele statului. Urmând cercetarea lui Peter Leeson, descriem situația grupurilor de englezi și respectiv scoțieni de lângă granița dintre cele două state, în secolele 15 și 16. Majoritatea situațiilor reale însă se întind pe un spectru ale cărui capete reprezintă influența minimă a statului și maximă (totalitarism). Cu privire la capetele spectrului este demn de reținut că dacă planificarea centralizată totală este imposibilă (Solcan 2003), anarhia nu a fost demonstrată ca imposibilă.

Trăgând concluzia din ambele direcții, dincolo de legea explicită (nivelul elitelor) și dincoace de legea explicită (nivelul agenților obișnuiți), rezultă că regulile explicite ale centrului, în special regulile explicite stabile, vor fi într-o anumită măsură consacrări, oficializări sau recunoașteri ale unor echilibre deja existente, la care s-a ajuns dincolo respectiv, dincoace de explicitare. Aceste reguli reflectă întâl-

nirea dintre zone, prima, o zonă a proceselor spontane în interiorul elitelor, a doua, a proceselor spontane la nivelul oamenilor obișnuiți. Regulile explicite emise de autoritate sunt nu sursă, ci mai degrabă monitorul oficial al relațiilor dintre participanți.

2.4.2. Emergența normelor

Am arătat că agenții participanți la jocuri pot fi indivizi sau organizații angajate în interacțiuni repetate (jocuri). Resurselor agenților în confruntări și coordonări în aceste jocuri pot consta în alte organizații. Agenții în calitatea lor de antreprenori politici pot instrumentaliza alte organizații și le pot folosi drept resurse sau capital în lupta cu alți agenți sau în cooperarea cu alți agenți. Toți agenții, inclusiv agenții intra-stat sunt agenți „privați" care produc lege prin interacțiunea lor. Miezul justiției nu stă în legea scrisă. Este adevărat că autoritățile dau ordine sau produc comenzi, constrângeri și reguli. Judecătorii produc și ei reguli. Însă aceste activități au deja loc într-un cadru ordonat. Subiectul discuției de aici este tocmai nivelul de bază al ordinii. Vorbim despre sursa ultimă a ordinii, despre formarea nivelului de bază al legii. Or, acesta ne-a apărut ca rezultat neproiectat al acțiunilor umane.

La nivelul fundamental, agenți care încă nu plutesc pe structuri organizaționale acționează și modifică mediul pentru ceilalți. Putem avea imaginea unor corpuri cerești: toate își exercită influența din poziția și conform cu masa lor. Influența agenților este dată de capacitatea de a schimba matricea de stimulente a celorlalți. Să presupunem că fiecare dintre aceste corpuri cerești alege când să își facă simțită influența; fiecare dintre ele se confruntă totuși cu limitele propriei capacități. După o vreme, un astronom încearcă să desprindă legile de funcționare. El va vorbi despre traiectorii

și relațiile dintre traiectorii. Relația dintre corpurile cerești și aceste tablouri este similară relației dintre indivizi și ordinea socială.

Pentru generarea nivelului fundamental al ordinii sociale, termenul potrivit este emergența. Îl urmăm pe Chalmers în utilizarea conceptului de emergență: adevăruri despre fenomene care se petrec la un nivel al explicației „agregat" și în acest sens „mai înalt" (precum nivelul unui discurs în termeni de instituții), derivă - poate într-un mod neașteptat - din adevăruri despre fenomene care se petrec la un nivel inferior (discurs în termeni de acțiuni ale unor agenți). În cazul instituțiilor vorbim de o „emergență slabă": adevărurile de la nivelul înalt, deși apar ca neașteptate, sunt deductibile din adevăruri despre nivelul inferior[27]. Instituțiile sunt tipare ale interacțiunii, așa cum adevăruri despre formarea tiparelor celulare sunt deductibile din adevăruri despre regulile care guvernează interacțiunea dintre celule. Chiar dacă adevărurile de nivel superior sunt deductibile, vorbim în alți termeni pentru că un nivel al explicației superior face aceleași fenomene mai ușor comprehensibile. Discursul la acest nivel este justificat nu numai pentru rațiuni pragmatice, dar și de faptul că avem o ordine a nivelului agregat care este una singură, chiar dacă sunt mai multe stări inferioare care ar putea-o produce. Civilizații diferite prezintă instituția proprietății: este „ceva" remarcabil aici despre care putem vorbi.

Ce se întâmplă la nivelul inferior? Indivizii acționează în funcție de ce percep a fi în propriul lor interes. Alți indivizi reacționează. Răspunsurile lor filtrează mai departe acțiunile.

[27] Dacă nu ar fi deductibile, ci s-ar datora unor legi naturale trans-niveluri, am vorbi de emergența tare. Chalmers pretinde că acesta ar fi cazul conștiinței.

Acest filtru este o parte a unui filtru mai larg, filtrul evoluționist. Comportamentele încurajate de mediu în sens larg, incluzându-i pe alții, tind să se reproducă. Se nasc tipare de acțiuni și reacții. Aceste tipare nasc la rândul lor împreună cu alte caracteristici ale mediului, situații tipice de interacțiune.

Unele dintre situațiile de interacțiune pun probleme tipice. Probleme recurente ale interacțiunii umane pot fi descrise cu ajutorul teoriei jocurilor. Aceste probleme sunt particularități ale structurii unor situații recurente de interacțiune care prezintă riscul unor rezultate (*payoffs*) nesatisfăcătoare (Ullmann-Margalit 1977) pentru cel puțin un participant la joc. Ullmann-Margalit distinge de pildă probleme de tip dilema prizonierului, de coordonare și ale parțialității.

Aceste probleme sunt complicate de reflexivitate. Eu interacționez cu cineva care posedă o teorie a comportamentului meu – știe că acționez în propriul interes. În funcție de această teorie, poate face predicții ale acțiunilor mele. Ea sau el încearcă să speculeze această informație în avantajul ei / lui. Eu știind acest lucru, pot alege să schimb strategia. Partenerul de interacțiune știe că știu. Și așa mai departe. Caracterul reflexiv al raționalității deciziilor interdependente face dificilă prescrierea alegerii optime din perspectiva fiecărui agent (Ullmann-Margalit 77, 110).

Ullmann-Margalit observă că pe alocuri, instituțiile, adică echilibrele de comportament existente efectiv, reflectă tocmai ceea ce ea consideră soluțiile optime ale problemelor. Autoarea nu descrie modul în care normele emerg efectiv, dar prezintă corelația dintre probleme și soluții drept explicație funcționalistă a existenței normelor. Normele au apărut ca urmare a rolului lor funcțional de soluții la probleme. ”Normele sunt generate pentru a rezolva probleme" (Ullmann-Margalit 1977, 117).

Însă în unele zone ale interacțiunii nu există o suprapunere între norma ideală în sensul de soluție „optimă" din perspectiva spectatorului imparțial (de pildă soluția cooperării într-un joc al dilemei prizonierului) și norma reală în sensul echilibrului de fapt.

Un exemplu de situație în care suprapunerea este dificilă, este dilema prizonierului. Ea poate fi intuitiv descrisă ca o situație între doi mitraliori (*mortarmen*). Doi mitraliori sunt așezați în avanposturi diferite cu rolul de a opri un atac. Dacă rămân amândoi, au șanse mari să respingă atacul. Dacă unul fuge și celălalt rămâne, acesta va rezista o vreme până va fi omorât. Va întârzia însă inamicul suficient de mult încât primul să aibă timp să fugă. Dacă fug amândoi, șansele cele mai mari sunt să fie amândoi prinși și luați prizonieri (Ullmann-Margalit 77, 31-37).

Coincidența normelor în primul sens cu cele în al doilea sens are loc în anumite condiții. Un set de condiții suficiente pentru un proces în care agenți ce își urmăresc propriul interes în jocuri de tip dilema prizonierului, ajung să coopereze, este oferit de Axelrod (1984). Condiția cheie din set pare să fie repetarea interacțiunii. Agenții non-cooperativi câștigă pe termen scurt, însă pedepsele pe care le încasează ca urmare a comportamentului lor le scad dramatic scorul obținut pe termen lung în turneu. Repetarea interacțiunii produce așteptarea rundelor de joc viitoare în conjuncție cu așteptarea că mutarea în jocul de acum influențează mutarea partenerului de joc în jocul viitor. „Umbra viitorului" intervine și învață agenții că strategia cooperării este avantajoasă.

Orice formă ar îmbrăca umbra viitorului, amenințarea cu sancțiuni de către partenerul de joc sau de către terțe părți, recompensa socială, materială sau spirituală, soluția

cooperării la dilema prizonierului poate fi formalizată ca input în matricea de payoffuri, un input suficient de mare încât să modifice structura inițială de payoffuri și odată cu ea ordinea preferințelor agenților. Norma cooperării în jocuri de tip dilema prizonierului este o soluție a problemei de tip dilema prizonierului pentru că asociază alegerii de a coopera, un payoff suficient de mare încât să plaseze cooperarea în topul preferințelor. Soluția lui Hobbes îndeplinește condiția generală a soluțiilor la problemele de tip dilema prizonierului: vine din afara jocului însuși să îi modifice matricea. Formal, în jocuri de tip dilema prizonierului, este necesară o „intervenție" externă, fie că ea este concretă din partea unui agent de impunere (cum recomandă Hobbes), fie că este abstractă, precum umbra viitorului.

Situația mitraliorilor prezintă o simetrie a situației celor doi mitraliori. Fiecare dintre ei se confruntă cu același risc. În lumea reală însă au loc asimetrii. În cazul noncooperării, răzbunarea unuia ar putea fi mai cruntă sau mai probabilă decât a celuilalt. Mitraliorii s-ar confrunta atunci cu alegeri diferite.

2.4.3. Greutatea relativă a statului în formarea normelor

Să analizăm un tip special de joc care pune în lumină relația asimetrică dintre elite și non-elite. Normele care perpetuează un statut al inegalității se numesc „norme ale parțialității" (Ullmann-Margalit 1977, 173). Un status-quo al inegalității este un status-quo în care o persoană este plasată într-o poziție mai avantajoasă decât o alta, fără a fi în mod necesar vorba de o relație de exploatare, autoritate, sau subordonare, dominare (Ullmann-Margalit 1977, 134).

Un caz de joc al parțialității are următoarele caracteristici: 1. Jucătorul plasat nefavorabil are posibilitatea de a schimba status-quo-ul pentru a-și îmbunătăți poziția absolută sau

relativă, uneori cu consecința înrăutățirii absolute sau doar relative a situației celuilalt jucător. 2. Jucătorul plasat favorabil poate răspunde acestei mutări cu înrăutățirea situației ambilor jucători într-un grad și mai semnificativ decât status-quo-ul originar. Într-un joc al parțialității, în cazul în care contraatacul declanșat de prima deviere de la status-quo-ul inițial al inegalității este previzibil și este previzibil că va duce la o situație mai rea decât status-quo-ul inițial, va emerge norma "nu schimbă status-quo-ul inițial!".

Un exemplu de statut al inegalității este cel dintre cei care dețin proprietate și cei care nu dețin. Este însă important să discernem aici măsura mică în care statutul inegalității este intenționat conștient de cei favorizați (în ce măsură sunt o camuflare cinică a puterii, exploatării și coerciției, Ullmann-Margalit 1977, 181). Într-o ordine a accesului deschis statutul inegalității este în mare măsură rezultatul neintenționat al interacțiunii indivizilor. De asemenea, se poate argumenta că îndeplinirea acestei funcții este avantajoasă pentru toate pozițiile din societate, inclusiv cele în poziții relativ nefavorabile. Dacă aceste norme au un caracter impersonal și spontan, ele tind să avantajeze mai multe poziții nespecificate și să faciliteze îndeplinirea unor scopuri nespecificate. Coerciția nu este neapărat un concept de sumă nulă. Norme care presupun și coerciția sau amenințarea cu violența pot asigura beneficii pentru toți (Ullmann-Margalit 1977, 193-197).

Putem în acest caz spune că cei care constrâng sunt *toți* prin anumite mecanisme impersonale? Sau că mai degrabă legile impersonale sunt cele care constrâng prin agenți (Solcan 2003, 54)? Nici o formulare nu este perfectă, ambele sunt prescurtări. Prima formulare pare să dea un semnal de alarmă că ar fi vorba de cheremul unei majorități, însă nu e cazul. A doua formulare nu poate fi luată literal pentru că

ontologia adoptată de la North, Wallis, Weingast și asumată aici conține doar agenți. Ei exercită forțe. Cum ar trebui descris fenomenul coerciției în cazul unor reguli precum cele ale proprietății? Legea în măsura în care ea reflectă ordinea proprietății private este semnul faptului că mulți agenți sunt „conectați". Legea este semnul unei istorii a cooperării și a unor avantaje extrase din cooperare. Prezența unei rețele de cooperare face posibilă transmiterea unui semnal tuturor agenților conectați la rețelele de cooperare. Agenții răspund cu un semnal de descurajare: pedepsesc non-cooperarea (*defection*), dar semnalul este dat conform legii care a emers în bună parte independent de cei care răspund cu pedeapsa. De aici trăsătura impersonală. Pentru emergența unei instituții de tipul proprietății private, acțiunile repetate ale tuturor agenților conectați la piață exercită o anumită influență. Este însă adevărat că influența cea mai semnificativă comparativ cu alți agenți (dar nu seturi de agenți) o are coaliția dominantă, sau statul.

Alt exemplu de statut al inegalității (și de joc al parțialității) este cel dintre elitele statului care dețin puterea politică și indivizii obișnuiți. Presupunerea implicită a lui North, Wallis, Weingast, este că un membru al elitei (un specialist în organizarea violenței, aflat în vârful unei organizații) nu poate fi constrâns de un individ obișnuit. După ei, indivizii obișnuiți pot exercita numai presiuni neglijabile asupra elitelor sau specialiștilor în organizarea violenței. Să presupunem că cineva ar reuși. Este util să considerăm că dacă un individ aflat în fruntea unei singure organizații reușește să constrângă un membru al elitei, atunci el va fi la rândul lui „elită"? Nu neapărat. Fenomenul iraționalității din partea unor oameni obișnuiți ar putea fi suficient de semnificativ încât să perturbe echilibrul.

Este adevărat că membrii grupului dominant (statul) au costuri de impunere a pedepselor și folosire a violenței mai mici, atât la nivelul normelor cât și metanormelor. Poziția de dominanță este și cel mai bun mod de a porni o normă nouă (Axelrod 1986, 1108). Mutările care stau la dispoziția părții situate în mod favorabil (adică grupului dominant) includ: a) Angajarea forței pentru pedepsirea devianței de la status-quo-ul inițial; b) Împărțirea unor beneficii datorate poziției privilegiate cu partea situată nefavorabil; c) Escamotarea inegalității status-quo-ului, sau încercarea de a se disocia atât de mult de partea plasată nefavorabil încât aceasta să nu considere nici măcar ca făcând parte dintr-un grup de referință relevant; angajarea unor acțiuni de propagandă sau educație pentru a arăta că status-quo-ul este preferabil cu mult oricărei situații alternative; d) Fortificarea status-quo-ului prin inducerea și întărirea ideii că devierea de la status-quo este greșită din punct de vedere moral sau subversivă (Ullmann-Margalit 1977, 168-170). Partea plasată favorabil atrage astfel de partea sa resurse de care nu dispune inițial: posibilitatea sancțiunilor sociale pentru devianți de la dezaprobare și neîncredere până la spitalizare[28]. Într-adevăr, în cazul jocului dintre elitele statului și indivizii obișnuiți toate aceste mutări au suport empiric.

Totuși, aici poate interveni fenomenul „iraționalității" pentru a reduce din inegalitatea care caracterizează status-quo-ul. Oare interesul egoist al celui puternic va lucra întotdeauna în defavoarea celui slab, se întreba Gordon Tullock? Cu alte cuvinte, oare întotdeauna o resursă dorită și

[28] Se pot cita motivele din spatele mișcării antipsihiatrice. Conform criticilor psihiatriei, de la Michel Foucault la Thomas Szasz, aceasta este mai degrabă o unealtă de control social care sub pretextul științific pune diagnostice capabile să priveze indivizi de libertate.

de un individ slab și de un individ puternic, va genera o confruntare, în urma căreia cel mai puternic o va lua în dauna celui slab? Nu. Tullock (2005) listează cinci motive. Primele patru se află în acord cu teoria lui North, Wallis, Weingast; ele arată de ce concesiile făcute de elite sunt avantajoase pentru elite.

1. Un motiv pentru care cel puternic uneori evită confruntarea și renunță în favoarea celui slab este că o vânătoare în echipă cu el îi poate aduce câștiguri mai mari decât o vânătoare de unul singur: Anumiți indivizi vor observa că în echipă pot vâna atât de mult încât fiecare din ei să ajungă la resurse mai mari decât ar putea lua de unul singur. Va exista cooperare temporară. Pentru ca echipa să funcționeze și în viitor, este nevoie ca cei slabi să aibă așteptarea că vor primi și ei ceva mai mult decât ar lua oricum pe cont propriu. Pentru a face așteptarea credibilă, cei puternici din grup vor trebui în mod rațional să se abțină de la a lua unele resurse prădate de echipă, resurse pe care deși le vor dori, le vor ceda în favoarea membrilor mai slabi ai echipei. Când valoarea estimată în prezent de către cel puternic, a câștigului anticipat din raiduri viitoare cu această echipă e mai mare decât valoarea estimată în prezent a câștigului pe care l-ar avea acum dacă n-ar mai împărți prada echipei cu ceilalți membri, cel mai puternic individ se va abține în favoarea unuia mai slab.

2. Alt motiv pentru care cel puternic uneori evită confruntarea și renunță în favoarea celui slab: teama de alte echipe.

Cât de mult sau până la ce punct ne putem aștepta să renunțe cel puternic în favoarea celui slab?

Nu prea mult, din cauza mecanismelor evoluționiste. Un bagaj genetic al cuiva puternic care favorizează renunțarea

crește șansele celor din jur de a supraviețui și de a se reproduce, și le scade pe cele proprii. Deci un individ puternic și cu constrângeri interioare morale (care renunță să folosească o resursă în interesul propriu atunci când alți indivizi puternici o doresc mai mult) nu va fi un exemplar de succes.

3. Alt stimulent pentru renunțarea exploatării la maxim a celui slab de către cel puternic: Perspectiva schimbului. Nu observăm schimburi pure în lumea animalelor. Dar la oameni, cel puternic înțelege că libertatea și proprietatea celui exploatat sunt mijloace necesare pentru câștiguri personale viitoare. Cel puternic va găsi avantajos să-l încurajeze pe cel slab și exploatat să producă mai mult. Exploatarea "dincolo de programul obișnuit" va descuraja productivitatea celui slab și exploatat.

Cât de mult sau până la ce punct ne putem aștepta ca perspectiva schimbului să genereze comportament cooperativ din partea celui puternic?

Până în punctul în care valoarea estimată în prezent de către cel puternic a resursei pe care ar putea-o lua acum cu forța de la cel slab este mai mare decât valoarea estimată în prezent a sumei posibilelor câștiguri viitoare din schimbul cu cel slab. Aceasta e limita.

4. Alt stimulent pentru renunțarea la exploatare întotdeauna: creditul. Avantajele creditului pe care un om puternic le-ar putea primi de la viitori parteneri de afaceri creditori întăresc disciplina cooperării cu creditorii de azi, (chiar dacă ei sunt niște oameni slabi și ar putea fi exploatați), altfel și-ar strica reputația de plătitor prompt.

Cât de mult sau până la ce punct ne putem aștepta ca perspectiva creditelor să genereze comportament cooperativ din partea celui puternic?

Până în punctul în care valoarea anticipată în prezent a câștigurilor din viitoare credite devine mai mică decât valoarea anticipată în prezent a câștigurilor pe care le-ar putea avea azi dacă nu ar plăti datoria pe care trebuie s-o plătească azi.

Cât de mult și până la ce punct ne putem aștepta ca cei care pot să fugă cu credite mari, chiar să fugă cu ele?

Nu la infinit. Pentru că din ce în ce mai mulți își vor da seama că un aparat de menținere a ordinii care să asigure respectarea angajamentelor de plăți mari ar fi în interesul lor. Din ce în ce mai mulți își vor da seama că pot beneficia de investiții mari și acumulări mari de capital.

2.4.4. Iraționalitate. Raționalități

5. Al cincilea motiv pentru care cel puternic uneori evită confruntarea și renunță în favoarea celui slab este teama că individul slab se va comporta "irațional", va fi cuprins de furie și se va lupta pentru o resursă chiar împotriva unor sorți favorabili. Acesta este mai greu acomodabil cu schema neextinsă a lui North, Wallis, Weingast.

Ce înseamnă aici "comportament irațional"? Înseamnă a fi în mod obișnuit capabil să calculezi că valoarea resursei disputate înmulțită cu probabilitatea unei victorii în acel conflict, este mai mică decât valoarea stării în care nu te lupți delo și totuși să te angajezi în conflict. Teoria jocurilor standard (neîmbogățită cu elemente evoluționiste) nu acceptă drept rațională o acțiune de înrăutățire a propriei situații în mod absolut întreprinsă numai din dorința de a înrăutăți situația adversarului ca scop în sine. Se acceptă această mutare drept rațională numai atunci când este parte a unei strategii prin care se intenționează o îmbunătățire eventuală a propriei situații inițiale absolute (Ullmann-Margalit 1977, 153; 163).

Ceea ce poate fi modelat în teoria jocurilor neîmbogățită este așadar numai aparența iraționalității, în fapt, un apanaj al raționalității, o decizie atomară în cadrul unei acțiuni strategice complexe. Această strategie complexă conține încercarea de a produce o situație dorită cu ajutorul acțiunilor celorlalți jucători, ale căror așteptări se încearcă a fi modificate de decizia atomară anterioară.

Însă a lăsa cu succes impresia de iraționalitate este facilitat de faptul că în lume există într-adevăr indivizi "iraționali" care și-au construit pe drept o asemenea reputație. Jocurile de tip *chicken* sunt interesante tocmai pentru că iraționalitatea este posibilă. Cum de există asemenea comportament irațional? Observăm că evoluția a favorizat acele exemplare care în general adoptă strategia evitării luptelor cu cei puternici, dar care au și un mecanism biologic de pierdere a cumpătului și uneori se comportă irațional. Se pare că această strategie e mai bună și decât "fii mereu rațional" și decât "fii mereu irațional". De ce? Pentru că indivizii raționali dotați și cu posibilitatea pierderii cumpătului au putut profita de niște oportunități în plus. Aceste exemplare au reușit să se reproducă mai bine decât cele care nu-și pierd cumpătul pentru că uneori cei mai puternici găsesc mai avantajos pachetul "renunță la încă o unitate de mâncare dar măcar evită rănile unei lupte cu un individ mai slab care luptă irațional" decât pachetul "luptă ca să mănânci și această unitate și suportă rănile unei lupte, chiar dacă victorioase". Faptul că cei puternici uneori sunt în fața unei asemenea situații, în care e mai avantajos să renunțe în fața unui exemplar irațional, e o oportunitate pentru cei mai slabi. Însă indivizii care joacă după strategia simplă "întotdeauna evită lupta cu cel mai puternic" și nu au mecanismul de pierdere a cumpătului, nu vor profita de ea și își vor diminua șansele de

supraviețuire și de reproducere în favoarea celor care sunt uneori irațional.

Succesul modificării comportamentului cu un element de irațional se explică prin aceea că individul modificat va avea un comportament mai dificil de prezis de către adversar. Este de așteptat ca selecția evoluționistă să producă mecanisme care fac dificilă tocmai predicția adversarilor unora cu privire la alții.

Putem extinde această idee. Observăm că mecanismul evoluționist nu favorizează doar extinderea puterii de calcul după o singură concepție a raționalității, ci apariția unor noi tipuri de a raționa. Uneori se declanșează unele, alteori altele[29]. Nu este necesar să existe un algoritm după care să se declanșeze. Nu este necesar nici ca, atunci când există, să fie transparent din perspectiva persoanei întâi.

Nozick (1993) discută problema lui Newcomb. O ființă în a cărei putere de predicție cu privire la propriul meu comportament am o mare încredere va prezice alegerea mea în următoarea situație:

Am în față două cutii, B1 și B2. Cutia B1 conține $1,000; cutia B2 conține sau $1,000,000 ($M) sau nimic. Am de ales între două acțiuni: (1) a lua ce este în ambele cutii. (2) a lua doar ce este în a doua. Eu știu și ființa știe că știu, ș.a.m.d, că dacă ființa prezice că voi lua ce este în ambele cutii, atunci ea nu va pune milionul în a doua cutie. Dacă însă ființa prezice că voi lua doar ce este în a doua cutie, ea va pune milionul. Mai întâi are loc predicția. Apoi, ființa pune milionul în a doua cutie conform predicției. Ulterior, eu fac alegerea (fără să știu ce s-a petrecut la primii pași).

[29] Oamenii sunt diferiți. De aceea și preferăm să îi numim „indivizi", nu „oameni".

Există după Nozick trei tipuri de a mă raporta la acțiuni înainte de a face alegeri. Există trei moduri de a selecta acțiunea mea, conform mai multor perspective asupra semnificației acțiunilor mele.

Conform unei conexiuni de tip cauzal dintre acțiunea mea și între acțiune și consecințe, țin cont de o analiză cauzală a situației. Din această perspectivă, are sens să iau ce este în ambele cutii. Acțiunea mea nu poate schimba trecutul și nu are niciun sens să pierd șansa de a câștiga măcar $1,000.

Conform unei conexiuni de tip „evidențialist" dintre acțiunea mea și teoria ființei despre mine, țin cont de o analiză de tip „evidențialist" (de la eng. *evidence*, dovadă) a situației: Eu vreau ca ființa să fi pus un milion. Ea l-a pus doar dacă ea crede că eu aleg doar a doua cutie și aceasta este teoria pe care vreau să o cred adevărată. Produc o „dovadă" pentru ea, alegând doar a doua cutie. Acțiunea mea pare să crească probabilitatea ca ființa să fi pus milionul. Ce se întâmplă este că eu am o informație, și anume că dacă aleg ambele cutii, în a doua nu va fi nimic. Folosesc această informație într-un mod inedit.

În sfârșit, conform unei conexiuni de tip simbolic, pot alege conform unei imagini pe care mi-o fac despre mine și viață, fără să calculez payoffurile în situația particulară. Este posibil ca cineva indiferent de consecințe, să aleagă să se poarte într-un anumit fel, dintr-un motiv diferit de toate cele pe care le-au încorporat alții când au descris situația mea de alegere.

Mecanismele cognitive responsabile pentru conexiuni de tip evidențialist, sau simbolic, duc uneori la succes. Un exemplu de succes al celui de-al doilea tip de raționalitate este relația de dragoste. Indivizii par să prefere pentru relații speciale precum dragostea, parteneri care vor totul sau nimic într-o relație. Să presupunem că ființa respectivă este soția

mea, că a doua cutie conține o relație de dragoste cu totul specială, iar prima cutie reprezintă o căsnicie mai degrabă comună. Eu mi-aș dori ca soția mea să fi pus milionul. Ea și-ar dori ca eu să fiu genul de persoană care alege doar a doua cutie. Numai dacă ea crede că eu sunt genul de persoană care nu se mulțumește și cu o relație mediocră, caracterizată de prea puțină disponibilitate la sacrificiu și implicare, va accepta să îmi prezinte mie o astfel de ofertă. Acest gen de motive favorizează selecția mecanismelor cognitive de tip evidențialist, sau simbolic, în dauna unui mecanism cognitiv care funcționează numai pe baza unor conexiuni cauzale. La rândul ei și dorința de a cere mult de la partener este selectată evoluționist. Odată cu șansa de a obține mult, crește și probabilitatea de a obține protecție pentru sine și pentru urmași.

Lecția de filosofie politică pe care o extragem din această discuție este că nu poate exista o știință unică a succesului. Drept urmare, un centru planificator nu o poate deține. Mai mult, nu poate exista un plan unic coerent ce poate integra toți agenții. Agenții, printre care posibil și planificatorul, se pot privi unii pe ceilalți ca fiind irațional. Nu ar putea fi făcute predicții și nici recomandări coerente pentru comportamentul altora. Ordinea socială emerge ca urmare a interacțiunii dintre agenți ireductibil diferiți. În jargonul lui Hayek, cunoașterea, ca abilitate de a utiliza informații cu succes, este mai mare decât știința, decât ceea ce poate fi formalizat, explicitat, prezis, impus, recomandat. Faptul că indivizii angajează strategii inedite care au (pentru alții în mod surprinzător) succes arată că această cunoaștere este în mod inevitabil dispersată. Cunoașterea distribuită este inevitabil distribuită și pentru că este „contradictorie" Hayek (1945, 519) nu doar inevitabil contextuală sau inevitabil tacită.

Raționalitatea ca adaptare de succes la circumstanțe, nu poate fi unificată.

2.4.5. Dinamicitate

Ordinea ca matrice, sau ca structură de stimulente la un moment dat este în permanentă schimbare. Acest lucru se întâmplă pentru că nu se poate ajunge la o strategie stabilă evoluționist. În intervale istorice diferite, diferite strategii vor fi mai avantajoase, iar agenții privați, care în mod inevitabil vor specula oportunități, le vor angaja.

Axelrod (1986) arăta că strategia *tit for tat* nu este stabilă evoluționist: Argumentul său poate fi prezentat în 3 pași.

1. Strategia *tit for tat* (cooperarea condiționată de cooperare dar care inițiază interacțiuni doar în mod cooperativ) colonizează strategiile agresive noncooperative, pentru că așteptarea jocurilor repetate face rațională cooperarea.

2. Strategia sfinteniei colonizează strategia *tit for tat*. Aceasta pentru că atunci când de facto toți cooperează se replică generații de cooperatori în absența unor presiuni evoluționiste pentru angajarea mutărilor de ripostă (*retaliation*). Dar în absența presiunilor pentru angajarea unor acțiuni de ripostă se atrofiază capacitatea de a riposta suficient de rapid. Odată ce nivelul îndrăznelii de a încălca regula (*boldness*) scade, scade și nivelul dorinței de răzbunare (*vengefulness*) pentru că nu mai este niciun motiv pentru a plăti costul administrării regulii fără un beneficiu clar. Odată ce nivelul dorinței de răzbunare scade, jucătorii descoperă că pot fi din nou îndrăzneți în mod profitabil. De aceea,

3. Strategiile agresive colonizează strategia sfinteniei.

În cadrul unei populații mai degrabă agresive, devine din nou profitabilă formarea de grupuri care angajează tit for tat. Astfel, parcursurile istorice prezintă cicluri sau frământări.

Fiecare dintre stadiile ciclului va reflecta ordini sociale diferite, iar procesul de tranziție este și el ordonat. Ordinea este descrisă de teoria evoluției. Responsabili pentru ambele tipuri de ordini sunt agenții privați și jocurile lor. Ordinea, din nou, are temeiuri private.

2.4.6. Un argument împotriva planificării centralizate în limbajul teoriei jocurilor

Am adoptat aici o teorie a normelor conform căreia agenții, fie ei indivizi sau organizații, fie singuri sau făcând uz de alte organizații în coordonarea sau confruntarea cu ceilalți sunt angajați în jocuri unii cu alții. De cele mai multe ori jocurile se suprapun, unii agenți fiind angajați simultan în mai multe jocuri cu alții. Echilibrul personal ar fi însumarea multor echilibre corespunzătoare fiecărui joc, iar echilibrul social, ordinea emergentă, ar fi însumarea echilibrelor agenților (Binmore 2006). Există foarte multe jocuri jucate în mod repetat. Fiecare dintre ele formează echilibre Nash. Aceste echilibre (norme) se află unele în vecinătatea altora, se intercalează, se rup unul pe celălalt, uneori se unesc.

Teoria jocurilor ne permite formularea unui nou argument împotriva planificării centralizate.

Un argument rezonabil pro-centralizare în anumite contexte este urgența. De exemplu este nevoie de ordinele unui căpitan pe o navă în pericol de scufundare, pentru că este nevoie de o coordonare rapidă a acțiunilor de salvare pentru a salva cât mai mulți. Sub presiunea timpului contează mai mult să existe o coordonare, decât construcția unui plan de coordonare mai bun decât alte planuri de coordonare.

Argumentul anti-centralizare în contexte mai largi și mai puțin urgente decât o navă în pericol de scufundare este complexitatea. Ceea ce este dat în lumea reală sunt acțiunile.

Pentru a înțelege acțiunile, le conceptualizăm ca mutări în jocuri. Interconectarea acțiunilor și suprapunerea organizațiilor face că o mutare într-un joc constituie în același timp o mutare și în alt joc. În realitate jocurile sunt suprapuse astfel încât o acțiune ce poate fi caracterizată drept mutare noncooperativă într-un joc nu este în mod exhaustiv caracterizată de payoff-ul unui singur joc, fie el de tip dilema prizonierului sau de alt tip.

Ce înseamnă că jucăm toate jocurile odată în mod inevitabil? Înseamnă că acțiunile noastre concrete constituie simultan și inevitabil mutări în mai multe jocuri diferite. De exemplu, pagubele colaterale uneori sunt inevitabile. Executarea anumitor acțiuni de pedepsire a altora constituie inevitabil mutări și într-o interacțiune cu terțe părți care se simt, poate în mod legitim, amenințate cu violența, chiar dacă nu este vorba de o îndreptare conștientă împotriva lor.

Planificatorul central este angajat în enorm de multe jocuri în același timp - la limita cu fiecare cetățean sau agent. Lumea este însă complexă, și ca urmare, aceste jocuri sunt inevitabil diferite. (Unele sunt de coordonare, altele sunt dilema prizonierului etc.) Fiecare acțiune concretă dintr-un număr limitat de acțiuni pe care le poate efectiv întreprinde planificatorul trebuie să îndeplinească funcții variate în multe jocuri diferite. Cu cât această pluralitate de jocuri este mai variată, cu atât exigențele impuse asupra acțiunilor planificatorului sunt mai variate și contradictorii. De aceea, acțiunile planificatorului central vor constitui mutări inadecvate în din ce în ce mai multe jocuri. Un stat mare (cu un domeniu mare de acțiune) produce dezordine, un stat mic[30] permite ordine.

[30] Mic, nu slab. Un stat mic este statul angajat într-un număr mic de tipuri de sarcini. Un stat slab este cel care, indiferent de numărul sarcinilor,

2.4.7. Ordine spontană între non-elite

Ce determină statul să fie absent atunci când este absent?

Statul dorește să-şi maximizeze rentele. Însă el se confruntă cu două constrângeri (North 1981, 27). Una este o constrângere competitivă, reprezentată de amenințarea din partea substitutelor. Autoritățile sunt constrânse de costurile de oportunitate cu care se confruntă potențiali rivali în furnizarea acelorași servicii şi de costurile constituenților de a recurge la aceste substitute. Gradul de monopol al puterii este o funcție a uşurinței cu care diferitele grupuri de constituenți pot recurge la substitute. Costurile de oportunitate ale fiecărui agent vor dicta puterea sa de negociere în specificarea propriilor drepturi de proprietate – și deci influența sa asupra formării legii. Prezența multor rețele și organizații formate pe baze anonime și impersonale face ca indivizii să își poată găsi noi terțe părți în acordurile lor, altele decât statul. Acesta pare să fie cazul comercianților medievali care formează un sistem legal independent și paralel, *Lex Mercatoria*.

A doua constrângere cu care se confruntă autoritățile este una a costurilor de tranzacție în extragerea rentelor. În măsura în care există costuri de tranzacție ale procesului extragerii de rente, statul trebuie să numească şi să întrețină agenți intermediari care să le extragă. În măsura în care există și o problemă principal-agent, are loc o difuzie a puterii şi o disipare a rentelor. Birocrații sau mid-managerii vor exercita și ei o influență asupra formării legii.

Costurile de tranzacție în extragerea sistematică a rentelor dezvăluie alte temeiuri private ale echilibrului sau ordinii finale. O trăsătură a conceptului de lege, arată Fuller, este congruența dintre regulile așa cum sunt anunțate și modul în

---

poate fi în mod facil deturnat sau încetinit de la execuția sarcinilor.

care sunt administrate (Fuller 1963, 33-38). Impunerea facilă este semnul cooperării facile de către alți agenți. Impunerea dificilă este dificilă și datorită refuzului de a coopera din partea „subiecților" și datorită măsurii în care alți agenți sunt recalcitranți. Modul în care regulile sunt efectiv urmate în practică, reflectă influențele acțiunilor non-elitelor. Subiecții obișnuiți își impun propriul mod de viață.

În anumite zone de interacțiune, influența statului este nulă, sau neglijabilă. Robert Ellickson (1991) arată că între vecinii din Shasta County, specificarea de către stat a drepturilor de proprietate este ignorată (statutul de *open range*, respectiv *closed range*). O nouă ordine emerge din interacțiunea de stare naturală dintre vecini.

Un exemplu spectaculos de emergență a ordinii sociale în absența statului este cel dintre grupurile de scoțieni și englezi de lângă granița anglo-scoțiană în epoca medievală. Ceea ce face spectaculoasă emergența cooperării este faptul că interacțiunea anarhică dintre cele două grupuri este departe de a fi mediată cultural. Începând din secolul 14 până în secolul 16, Anglia și Scoția sunt într-o stare de război. Conflictul deschis face regula, iar conflictul nedeclarat formează excepția. Grupurile realizează regulat incursiuni de tâlhărie (*reiving*) peste graniță. Domnește neîncrederea (Leeson 2009).

Fiecare fâșie de frontieră are, cel puțin oficial, un guvernator (*warden*) numit de monarh însărcinat cu administrarea păcii pe timp de pace și cu administrarea războiului pe timp de război. În practică însă, guvernatorii sunt mai slabi decât clanurile pe care trebuie să le controleze; de multe ori ei găsesc avantajos să agraveze violența pe timp de pace, sau să pacifice grupurile pe timp de război. Judecătorii *common law* sunt departe; tâlhăria și violența inter-

grupuri nu este codificată de legea niciunui stat. Ba chiar anumite tipuri de cooperare sunt oficial interzise de state (precum căsătoria inter-grupuri). Monarhii înșiși nu dau prea mare atenție situației. Beneficiile extragerii de rente ar fi prea mici; investiția în securizarea drepturilor de proprietate într-o zonă care stă sub semnul războiului are prea puțin sens. Grupurile de scoțieni respectiv de englezi de pe fâșiile respective se află într-o stare de natură atât unele față de altele, cât și fiecare față de monarhii lor (Leeson 2009, 475-8).

Însă interacțiunile repetate produc, mai întâi izolat, obiceiuri cooperative și obiceiuri de pedepsire a non-cooperării: produc ordine. Prin acțiunile lor repetate, dispersate, grupurile dau naștere unui sistem legal (*Leges Marchiarum*) capabil să guverneze toate aspectele interacțiunii violente inter-grupuri (Leeson 2009, 483). Fiecare agent în parte, inclusiv guvernatorii, se supun legii. (Sunt ceea ce economiștii numesc *price takers*.) Conform unui guvernator englez din epocă (Fraser cf. Leeson 2009, 494) tâlharii înșiși (*reivers*) și-ar da mai degrabă viața decât să încalce Legea Frontierei. Legea ajunge să fie recunoscută și codificată de monarhi și ofițeri regali; este reafirmată în mod repetat până la Uniunea Coroanelor în 1603. Ea reflectă un sistem al restituției: pedepsele constau în compensații aduse victimei. Faptul că nivelul pedepsei nu era exorbitant, ci numai de trei ori valoarea resursei furate sau distruse arată că și nivelul de aprehensiune și rezoluție de succes este rezonabil de mare (Leeson 2009, 484 cit. manuscrisele lui Robert Bowes din 1551). Legea Frontierelor funcționează.

Cum se face că citățm mecanismul interacțiunii repetate ca factor al ordinii la nivelul celor două grupuri abstracte (englezi, respectiv scoțieni) chiar dacă nu este vorba de interacțiuni între aceiași indivizi? Când vorbim de

interacțiune repetată prescurtăm următoarea situație: agenți aparținând unui grup abstract sunt fie indivizi, fie organizații de indivizi (în acest caz clanuri). Pentru că indivizii sunt conectați în organizații, violența asupra unora îi afectează și pe ceilalți membri ai organizațiilor din care fac parte victimele. Acțiunea va declanșa un răspuns din partea cuiva afectat, direct, sau indirect. Clanurile, familiile, organizațiile funcționează ca mecanisme de asigurare și dacă acest lucru este prevăzut conștient, și dacă nu.

Vom da două exemple de instituții cheie ale sistemului judiciar menit să impună Legea Frontierelor, instituția selecției jurilor din grupul advers și instituția folosirii unei alte persoane drept gaj. Mecanismul lor de impunere va dezvălui o imagine a modului în care se produce ordinea și dezordinea.

Guvernatorii ajung să îndeplinească o funcție agreată de comunitățile locale: funcția de conducere a unor judecăți publice organizate la intervale regulate (*Days of Truce*). Aceste judecăți adună la un loc sute, uneori mii de indivizi de fiecare parte a graniței. Pentru a asigura imparțialitatea, fiecare guvernator alege un număr de juri asupra căruia prezidă din grupul advers. Guvernatorul englez alege jurii din grupul de scoțieni și invers. Ce îi determină pe guvernatori să aleagă jurii cu bună-credință? Dacă o parte alege jurii cu rea-credință, cealaltă parte va răspunde cu o selecție de rea-credință la rândul ei, la următoarea judecată. Regula selecției din grupul advers funcționează pentru că asigură condițiile pentru aplicarea unei strategii tit-for-tat (Leeson 2009, 487-91).

Trebuie observată importanța așteptării ca interacțiunile să fie repetate. Ceea ce face ca instituția selecției jurilor din tabăra adversă să producă ordine, adică să descurajeze noncooperarea, este așteptarea unui mecanism impersonal,

pus în mișcare de părțile aflate în interacțiune, prin strategia de răspuns cu aceeași monedă. El descurajează noncooperarea, pentru că un răspuns cu rea-credință ar produce costuri și pentru grupul guvernatorului care alege cu rea-credință inițial, iar acest lucru ar fi imputat lui, celui care a declanșat dominoul.

Ce se întâmplă dacă un răspuns cu rea-credință (non-cooperarea partenerului de joc la a doua rundă de joc) nu este suficient pentru a descuraja prima non-cooperare? Ce se întâmplă când echilibrul jocului selecției jurilor este cel noncooperativ (când instituția selecției jurilor încetează să-și mai îndeplinească rolul de a produce ordine)? Nu știm. Sistemul judiciar așa cum îl cunoaștem, nu prevede o procedură formală de rezolvare a acestei situații. Ne putem imagina că ar fi prevăzută o procedură funcțională. De pildă, guvernatorii ar fi înlocuiți printr-un proces formal cunoscut.

Acesta este cazul instituției predării unei persoane drept gaj (*bond system*). Instituția constă în următorul tipar: în cazul în care partea învinuită nu se prezintă la ziua judecății, guvernatorul grupului de care aparține partea învinuită va preda în custodia grupului advers, o altă persoană din grupul, sau familia părții învinuite până când partea învinuită va accepta să se prezinte la judecată (Leeson 2009, 491). Dacă acuzata nu cooperează în primul joc, este forțată să joace un alt joc. Când echilibrul este rupt la primul joc, problema se mută la un alt nivel. În același timp, problema crește, în sensul că noua situație devine costisitoare pentru mai mulți, inclusiv pentru cei din propriul grup. Noul nivel privează partea învinuită de protecția de care se bucura inițial de la propriul grup.

Aici „umbra viitorului" - așteptarea noilor interacțiuni - ca mecanism de descurajare constă în mutarea forțată într-un

nou joc, nu în repetarea jocului cu același conținut. Oricum, tiparul interacțiunii prezente este susținut de tiparul noii interacțiuni așteptate. Dacă instituțiile reprezintă echilibre ale unor jocuri[31] ne putem forma imaginea unei piramide etajate, unde fiecare etaj (n) reprezintă un echilibru al unui joc care stă așezat pe un echilibru de la un etaj inferior (n-1).

Ce se întâmplă dacă acuzata nu cooperează nici la nivelul (n-1)? Legea Frontierei prevede activarea unui alt tipar aflat la (n-1)-1. În ziua judecății, acuzatul este provocat la duel în absență (Leeson 2009, 493). Instituțiile funcționale (capabile să producă ordine) reușesc să impună costurile încălcării legii asupra celui care o încalcă așezând împotriva sa și grupul din care face parte, sau înlăturând răspunderea de protecție a grupului.

Ce se întâmplă dacă partea învinuită reușește să folosească în continuare protecția - ilegală - de la propriul grup? Situația va începe să fie caracterizată de un echilibru noncooperativ al violenței. În situații de interacțiune repetată însă, interacțiunea conflictuală poate lăsa loc și unor zone de cooperare izolate care vor asigura avantaje cooperatorilor izolați. Succesul realizat în insulele de cooperare va fi replicat de ei și de alții. Odată generalizată înclinația către cooperare, se vor propune din nou instituții care să favorizeze cooperarea. Deși gândite conștient, succesul acestor reguli în furnizarea ordinii, va depinde de măsura în care ele vor fi susținute de mecanisme impersonale. Printr-un proces de încercare și eroare, se vor menține acele instituții care vor reuși să realizeze o cât mai mare coincidență între interesul personal al agenților principali cu interesul agenților din fundal. Instituția selecției jurilor

[31] O combinație de interacțiuni constituie un echilibru dacă este reprodusă, dacă se repetă, dacă agenții întreține același rezultat, mutând în același fel la etajul respectiv.

din grupul advers a funcționat pentru că a reușit să suprapună interesul guvernatorului cu interesul membrilor grupurilor de a coopera unii cu alții. În al doilea exemplu, prezentarea în fața completului de judecată, este în interesul acuzatei pe fundalul dorinței celorlalți membri de a coopera unii cu alții. Cooperarea se poate realiza numai când externalitățile sunt internalizate de cel perceput a fi declanșat dominoul, altfel conflictul contagiază organizațiile.

2.4.8. Ordine spontană între elite și elite-în-formare

Harold Berman (1997) are o concepție diferită asupra proceselor prin care s-a constituit tradiția legală occidentală de cea a lui North, Wallis și Weingast. Acestea ar fi de tip revoluționar mai degrabă decât o concesie a statului[32]. Formarea unor entități politice noi și independente și autonome, precum Biserica Romei, orașe comerciale și universități, are loc datorită unor procese dramatice și conflictuale. (Berman 1997, 520). Din 1076[33] până în 1122[34] se poartă războaie între susținătorii și opozanții autorității papale și programului său. Rezultatul este un compromis. Ca urmare a jocurilor conflictuale în care reprezentanții organizației Bisericii devin elite în sensul lui North, Wallis și

[32] Revoluțiile însă nu pot avea succes dacă indivizii sunt atomizați, sau organizații civile, politice sau militare rivale sunt destructurate. Principala problemă a lumii noastre, crede Berman, este atomizarea realizată de statul modern.

[33] Episcopii germani învestiți de împăratul Romano-German Henric al IV-lea își retrag loialitatea față de Papa Grigore al VII-lea care la rândul lui îl excomunică pe Henric IV.

[34] Prin concordatul de la Worms, Papa Calixtus al II-lea și împăratul Henric V-lea convin ca episcopii să stea sub dublă autoritate: seculară din partea împăratului și sacră din partea papei.

Weingast (specialiste în organizarea violenței) emerge o nouă ordine. Conform cadrului de interacțiune cooperativă nou-creat, Biserica și statul vor împărți jurisdicția asupra celorlalte organizații. Noua ordine este în continuare susținută cu ajutorul amenințării reciproce credibile cu violența. La Worms, după momentul constituirii unei noi elite, suntem martorii începutului „domniei legii între elite" (incluzând elita nou-constituită).

Progresia către libertate pentru non-elite (indivizii obișnuiți și organizațiile ne-elită) ca terțe părți la conflict are loc în ambele stadii, atât în timpul conflictului, cât și după stabilirea domniei legii între elite.

Conform cadrului extins al lui North, Wallis și Weingast, terțele părți la conflict se dovedesc extrem de importante ca unelte sau resurse în lupta pentru fiecare dintre organizațiile-elită. Ele pot fi folosite ieftin dacă sunt atrase de o parte sau de alta, mai degrabă decât constrânse. În primul stadiu, are loc o competiție de tip politic între elita constituită și elita în formare care concurează pentru indivizii obișnuiți și organizațiile ne-elită mai mici. În stadiul următor atât elita constituită, cât și elita nou-constituită, vor ajunge să concureze pentru indivizii obișnuiți și organizațiile mai mici într-o competiție de piață.

Într-o anumită măsură, într-o ordine a separării, terțele părți sunt arbitri ordinii constituite. Curțile ecleziastice dacă sunt provocate suficient, pot excomunica judecătorii regelui. Papa, dacă este provocat suficient, poate interzice serviciile religioase pe tot teritoriul unui rege și poate excomunica regele[35] (Berman, 1997, 531). Interzicerea serviciilor religioase și excomunicarea au forță, tocmai pentru că terțele părți cred

[35] În 1208, Papa Inocențiu al III-lea oprește furnizarea serviciilor religioase în Anglia și în 1209 îl excomunică pe regele John Lackland.

că ea este importantă.

Deși cele două organizații, statul, respectiv Biserica, trec printr-un proces de acomodare prin *separare* a jurisdicției (un fenomen de *zoning*), elita ecleziastică și respectiv seculară, ajung să ofere servicii legale alternative terților părți (Stringham și Zywicki 2010). În fapt, separarea oficială face posibil și un proces de *privatizare* de facto a justiției (în sensul de liberalizare a contractului de protecție). Ambiguitatea inevitabilă în formularea separării, faptul că multe infracțiuni pot fi interpretate și ca ofense aduse atât autorității seculare și ca ofense aduse autorității sfinte, creează un spațiu de alegere a furnizorului de justiție. În multe cazuri, indivizii ajung să fie cei care aleg liber furnizorul serviciului de justiție în funcție de propriile interese.

Atât în primul stadiu, cât și în stadiul al doilea, elitele concurente licitează într-un fel sau altul pentru susținerea terților părți - indivizilor și organizațiilor mai mici. Atât într-un proces, cât și în altul, ceea ce li se oferă terților părți sunt avantaje, cel puțin în forma promisiunilor de drepturi și libertăților în primul stadiu, și în forma drepturilor și libertăților în al doilea stadiu. Chiar și în stadiul unu, elitele în formare organizează efectiv alte organizații.

Dacă libertatea de alegere a furnizorului este o consecință neintenționată a *separării* autorității între cele două organizații-elită, recunoașterea *privatizării* justiției ca legitimă ar fi recunoașterea de către toate părțile implicate, a faptului că nu autoritatea seculară, nici autoritatea Bisericii și nici acordul lor de separare nu determină furnizorul legitim de justiție în cazurile concrete, ci alegerea terților părți, în condiții de liberă întreprindere. În cazul separării, intrarea pe piață este blocată de puterea efectivă de a organiza alte organizații.

2.5. Concluzii

Am vorbit de caracterul inevitabil privat al unui strat fundamental al justiției. Am arătat că ordinea socială are inevitabil surse multiple. Ordinea socială este acel cadru de cooperare pe a cărui bază se aşează sistemul de justiție alcătuit din regulile oficiale scrise. Au fost discutate patru niveluri de interacțiune între agenți privați responsabile pentru emergența ordinii sociale: un nivel care priveşte raportul dintre elite (agenții privați care constituie coaliția dominantă a statului); un nivel care priveşte raportul dintre non-elite; un nivel care priveşte raportul dintre elite şi non-elite; şi în sfârşit un nivel care priveşte raportul dintre elite şi elitele în formare. Întrucât fiecare agent, la toate cele patru niveluri, propune, cu o anumită intensitate, un raport între el şi partenerii de interacțiune sau prezintă o anumită rezistență la propunerea altora, fiecare agent participă la echilibrul sau ordinea finală. Am văzut că situația specială în care agenții acceptă toate propunerile unui singur partener de joc, în care un singur agent ar determina echilibrul final este imposibilă. Toți agenții participă continuu şi inevitabil într-o măsură sau alta la echilibrul final, la fel cum participă la formarea limbajului şi la formarea prețurilor relative. Sursa ordinii sociale este policentrică, iar sistemele legale oficiale sunt inevitabil aşezate pe aceste cadre.

CAPITOLUL 3
ROLUL CONCURENȚEI ÎN SELECȚIA REGULILOR EFICIENTE

3.0. Introducere

Am descris în capitolul anterior cum interacțiunile dintre agenți ajung să formeze reguli. North, Wallis şi Weingast (2009) şi Wallis şi North (2010) au investigat condițiile unei tranziții de la o ordine monocentrică a accesului închis la o ordine monocentrică a accesului deschis. Am văzut două avantaje ale ordinii accesului deschis (acea ordine în care se pot forma uşor organizații pe baze impersonale). Primul avantaj era posibilitatea de refugiu dintr-o rețea în alta, unde cooperarea putea fi realizată pe baza unor noi protocoale de interacțiune. Al doilea avantaj era posibilitatea rezistenței în cazul unui conflict cu un agent puternic. Acest avantaj derivă din ideea că un agent poate folosi organizațiile din care face parte drept unelte. El le poate aşeza în contrapondere cu statul. Într-o lume plurală creşte şi numărul raporturilor de contrapondere cu alți agenți, indivizi sau organizații şi încep să aibă loc suprapuneri între organizații (organizațiile încep să aibă membri comuni). Atât creşterea numărului contrapon-derilor, cât şi creşterea gradului de suprapunere, îndepăr-tează eventualitatea unui conflict violent. Pluralismul scade probabilitatea unui conflict violent pentru că un tratament violent într-o societate conectată ar afecta prea mulți agenți. Pluralismul favorizează cooperarea.

Am descoperit şi că o ordine monocentrică a accesului deschis creează premisele pentru o ordine policentrică a accesului deschis. Într-o societate plurală şi conectată în mai

multe moduri, agenții găsesc la îndemână noi terțe părți credibile. Într-o societate plurală, din ce în ce mai multe organizații sunt în poziția de a exercita şi funcții de ordinul doi, funcția de organizare a altor organizații.

Vom vorbi acum de „licitări" şi de concurență la trei niveluri. La nivelul de suprafață, agenții tranzacționează drepturi într-un cadru legal dat. Un vecin poate cumpăra de la altul dreptul de a face zgomot. Alocarea de drepturi se realizează printr-o concurență de piață, o licitare caracteristică unui proces de piață. Vom arăta de ce acest gen de concurență face posibil calculul eficienței și în absența unei piețe nu putem vorbi de eficiență. În al doilea rând, putem avea în vedere un sistem privat de justiție în care furnizorii de reguli, furnizorii de protecție sau de asigurare legală concurează sau sunt angajați într-o licitație pentru clienți. Şi la acest nivel mai adânc au loc tranzacții pe o piață, tranzacții cu distribuții de drepturi. Conceptul de tranzacționare însă presupune o piață în cadrul căreia au loc ‚aceste' tranzacții, iar piața presupune o altă distribuție de drepturi care să o facă posibilă. Această distribuție fundamentală de drepturi ale furnizorilor de distribuții este consecința directă a raporturilor de putere dintre ei. Raporturile de contrapondere dintre centrii de putere aflați la acest nivel se schimbă odată cu numărul susținătorilor pe care fiecare și-i poate atrage. Aici este un al treilea nivel la care vorbim de concurență, de această dată o altfel de concurență decât cea de piață: concurența dintre elitele puterii pentru susținători într-o luptă politică.

Vom arăta cum aceste tipuri de concurență creează un eşafodaj capabil să producă reguli eficiente. Argumentul are două părți.

1. Stringham şi Zywicki (2010) descriu aspectul concurențial dintre furnizori de distribuții de drepturi în

domeniul legii contractelor din sistemul de drept anglo-saxon în secolele 11-13. Legăm cercetarea lor de descoperirea lui Richard Posner (1992) că sistemul de drept anglo-saxon bazat pe precedent produce distribuții de reguli mai eficiente decât distribuțiile produse de legislaturi şi emitem teza că tocmai concurența dintre diferiți agenți, la diferite niveluri, ar fi responsabilă pentru eficiență. Pe de o parte legătura poate fi explicată prin ideile lui Hayek (1945; 1968; 1973) că mecanismul concurenței este singura procedură rațională de descoperire a distribuțiilor eficiente de drepturi întrucât este singura procedură care utilizează și o cunoaştere contextuală neexplicită relevantă. Pe de altă parte suntem încurajați şi de coroborări empirice. David Friedman (2001) apreciază descoperirea lui Posner însă găseşte o serie de reguli produse de sistemul de drept anglo-saxon bazat pe precedent care nu sunt eficiente. Este interesant de observat că pentru nicio regulă din aria legii contractelor găsită de David Friedman nu a funcționat concurența jurisdicțională. Atunci eficiența regulilor acolo unde este rămâne să fie explicată de mecanismul concurenței.

2. Argumentăm că policentricitatea, sau o distribuție echilibrată de putere de la nivelul cel mai puțin formalizat al distribuției fundamentale permite funcționarea concurenței în distribuția de drepturi. Tocmai raporturile de contrapondere de la acest nivel permit concurența dintre furnizori de reguli judiciare formale pe o piață. Ideea unei concurențe în distribuția de drepturi este echivalentă cu ideea de selecție grupală ca explicație a evoluției regulilor eficiente. Selecția grupală este posibilă dacă ieşirea şi intrarea în şi din diferite grupuri (definite fiecare de anumite distribuții de drepturi) este facilă (Andreozzi 2005). Ea este facilă atunci când în lupta dintre organizațiile-elită, devine valoroasă susținerea

subiecților (North, Wallis şi Weingast 2009; Wallis şi North 2010). Organizațiile elită aflate în competiție „licitează" pentru susținerea terților părți, printre care şi agenți obişnuiți. Aceştia au posibilitatea de a evada din captivitatea unei anumite distribuții de drepturi pentru că pot folosi faptul că organizația-elită concurentă îşi menține prin forță dreptul de a tranzacționa cu ei.

3.1. Alocarea eficientă a drepturilor

3.1.1. Concurența caracteristică unui proces de piață asigură alocarea eficientă a resurselor

Pentru determinarea acțiunii eficiente la nivel colectiv dat este nevoie de un calcul interpersonal al intensității valorizărilor sau preferințelor. Încercăm să evităm un concept de eficientă la nivel colectiv care ne confruntă direct cu o măsurare interpersonală a intensității cu care indivizii preferă diferite lucruri. Am însuma unități de utilitate. Cum pot fi însă măsurate elemente care scapă observației publice? Scările de preferințe şi intensitățile preferințelor sunt private, mărimile sunt ascunse. Avem atunci două posibilități de detecție a valorizărilor, examinarea opiniilor indivizilor despre propriile valorizări şi examinarea acțiunilor acestora.

Adoptăm o perspectivă conform căreia valorizările, preferințele, obiectivele sunt dezvăluite de alegeri sau acțiuni. Pentru calculul valorizărilor relative luăm în considerare relațiile de schimb. În probleme de tipul „Dorește John mai mult tabloul albastru decât doreşte Mary o vacanță?", observația acțiunilor, a interacțiunile voluntare, a schimburilor de servicii, dezvăluie rate de schimb care la rândul lor dezvăluie intensități ale preferințelor. Procesul de piață este un proces concurențial continuu al licitărilor și contrali-

citărilor cu servicii pentru alte servicii. Într-o rețea de schimb suficient de complexă emerg banii, un mijloc de schimb cu valori prin care fiecare valoare de schimb ajunge să fie exprimată în orice altă valoare de schimb. Procesul de piață manifestă în acest sens concurență și numai această concurență face posibilă măsurarea valorizărilor și exprimarea precisă a raporturilor or dintre valorizări. Rețeaua de interacțiuni manifeste în totalitatea ei produce o informație pe care niciunul dintre elementele ei (agenții) nu o poate produce. Într-o rețea de schimb putem observa de exemplu rata de schimb dintre fier şi beton.

La ce este utilă această informație? Lista detaliată a prețurilor face posibil calculul eficienței unui curs de acțiune la nivel individual. Dacă piața arată că agenții valorizează mai mult betonul față de fier, atunci, pentru realizarea proiectului meu de construcție a unui pod, cu unicul obiectiv de a traversa râul, ar fi irațională folosirea betonului (Mises 1991) pentru că aș irosi resurse utile pentru alte obiective viitoare ale mele, specificate sau nespecificate. Tocmai datorită acestei liste deschise de obiective, a plăti mai mult pentru pod decât valoarea de piață[36] ar fi ineficient pentru mine.

Pentru fiecare dintre agenți, rețeaua ca atare poate fi considerată un aparat de calcul al eficienței (Solcan 2003, 214). Rețeaua manifestă de schimburi este cea care defineşte permanent oportunități pentru terțe părți. Cu cât rețeaua de schimburi este mai complexă și beneficiază de mai multe prețuri cu atât va dezvălui mai multe posibilități de diviziune

[36] Mai precis spus, acțiunea eficientă va fi una cu un cost inframarginal. Cumpărătorii inframarginali plătesc mai puțin decât valoarea de piață. Valoarea de piață este valoarea cumpărătorului marginal, adică a acelui cumpărător care plăteşte cel mai mult.

a paşilor în realizarea acțiunilor complexe și de calcul al pașilor eficienți. Desigur analiza rețelei dezvăluie că la bază, agenții de piață, prin schimburi, sunt cei care constituie rețeaua și produc în mod neintenționat crâmpeie de informație în beneficiul terților părți. Agenții nu au decât să identifice resurse şi să calculeze cu ajutorul rețelei prețurile resurselor pe care le pot utiliza în vederea atingerii obiectivelor.

În prezența unei rețele de schimb cu prețuri monetare asociate, acțiunea eficientă individual va fi şi acțiunea eficientă colectiv dacă şi în viitor rata de schimb va rămâne la fel. Există un element inevitabil de speculație în judecata eficienței unei acțiuni viitoare. Numai pornind de la acțiuni manifeste agenții pot specula asupra eficienței unor acțiuni viitoare.

Unele resurse fac disponibile alte resurse (pot "elibera" alte resurse), în aceasta constă utilitatea lor. Unele resurse sunt resurse umane. Din perspectiva fiecărui agent din rețea care își urmărește propriile obiective, regulile sunt resurse care eliberează resurse umane.

3.1.2. Ideea unei piețe pentru reguli

Şi regulile justiției, sau drepturile, sunt resurse. Ne putem gândi la reguli ca la piese de capital. Nu este o diferență esențială între faptul că trebuie sau pot urma o regulă de drept sau alta şi faptul că trebuie sau pot să folosesc un anumit mijloc de transport sau altul. Nu există însă o piață de reguli care să calculeze avantajele relative ale cursurilor alternative de acțiune la acest nivel. Din acest motiv nu există o modalitate de a determina dacă urmarea unei reguli este sau nu o acțiune eficientă. Problema nu este aici că regulile sunt impuse. Argumentul se aplică şi regulilor propuse spre

evaluare într-un forum de discuții, nu doar impuse. Problema stă în absența unei piețe care să calculeze avantajele relative ale regulilor pentru un individ şi să determine eficiența urmării (sau folosirii) unei reguli (Solcan 2003, 227)[37].

Regulile ar putea fi tranzacționate dar tranzacționarea presupune o piață pe care să fie tranzacționate. La rândul ei, piața respectivă trebuie să fie susținută de recunoaşterea altor reguli de către părțile la tranzacție. Am văzut în capitolul anterior că distribuția oficială a drepturilor (regulile oficiale) are loc întotdeauna în cadrul unor reguli. Atât alocarea drepturilor pe o piață cât şi distribuția lor are loc în cadrul altor reguli. De aceea problema privatizării justiției, problema alocării şi distribuției drepturilor, şi odată cu ele şi problema dreptății se poate pune la fiecare dintre aceste niveluri, dar întotdeauna, într-un cadru dat. Ideea unei piețe de reguli presupune ideea de niveluri de reguli.

3.1.3. Niveluri de reguli

Putem distinge trei straturi de reguli juridice.

1. Nivelul de suprafață este cel al alocării drepturilor pe piață între actori în cadrul unei distribuții date de sistemul judiciar. Am dreptul să poluez fonic, dar vând dreptul meu vecinului care conduce şedințe de psihoterapie. Există astăzi aici deja o piață liberă. Acest nivel este deja privatizat sau

[37] Acesta ar fi şi motivul pentru care într-o democrație grupurile speciale de interese au un avantaj asupra oponenților. În absența unei piețe pentru reguli oponenții grupurilor de interese nu pot calcula eficiența pentru ei a regulilor „generale" în sensul lui Hayek pe care ei le propun în locul regulilor speciale. În schimb, planurile grupurilor speciale de interese sunt de transfer al unor servicii concrete care au un preț manifest pe piață. Avocații grupurilor speciale de interese pot calcula eficiența, pentru ei, a rezultatelor propunerilor lor (Solcan 2003, 227).

liberalizat, dar ne putem imagina că nu ar fi. Ne putem imagina că vecinului meu nu îi este permis de sistemul judiciar formalizat să cumpere de la mine dreptul de a decide când pot face eu zgomot și mie nu îmi este permis să-l vând. Decizii luate în mod exogen la nivel alocativ pe de o parte ar fi arbitrare pentru că s-ar lua în lipsa unui schimb prealabil relevant între vecinul meu și mine. Pe de altă parte ne-ar arunca în arbitrar față de valorizările vecinului meu și ale mele cu privire la obiectivele și valorizările noastre viitoare. La nivelul alocativ este cel mai uşor de văzut că ar fi nevoie de piață liberă. Cunoaşterea alocării potrivite obiectivelor și valorizărilor viitoare este o cunoaştere dispersată, o cunoaştere a circumstanțelor locale, aflată în posesia agenților angajați în contextul respectiv, vecinul meu și cu mine. Alocarea drepturilor celui care câștigă concurența de piață este rațională din două motive.

În primul rând, alocă dreptul de a decide când pot face zgomot aceluia dinte noi pentru care contează mai mult.

În al doilea rând, alocarea prin piață face publică o informație despre valorizări utilă terților părți în urmărirea propriilor obiective. Schimburile eliberează resurse informaționale pentru alții și le permite astfel să atingă mai multe obiective în mod rațional.

Eficiența regulilor la nivel alocativ trebuie realizată prin concurența caracteristică unui proces de piață, un proces în care fiecare participant poate efectiv licita pentru fiecare drept de decizie, în cadrul unei distribuții de drepturi date.

2. Al doilea nivel este nivelul distribuției formale sau legii oficiale. Schimbul de drepturi la nivelul alocativ porneşte de la recunoaşterea unui cadru inițial de reguli. Acestea sunt regulile în cadrul cărora au loc transferurile de drepturi de genul celor discutate mai sus. În exemplul de mai sus, nivelul

distribuției inițiale este nivelul care specifică dreptul meu de a polua fonic hotărât de sistemul judiciar formalizat, sau legea oficială a statului. Astăzi acest nivel nu este privatizat, dar ne putem imagina că ar fi. Am amintit în capitolul anterior cercetarea lui Robert Ellickson (1991). În Shasta County nu contează distribuția oficială în legea statului de tip *open range*, sau *closed range*. Vecinii şi-au creat şi urmează un sistem legal privat. Ei şi-au creat practic un alt nivel distribuțional mai eficient. Eficiența regulilor la nivel distribuțional poate fi modelată și ca o selecție grupală nu doar ca un proces de piață. Eficiența la acest nivel ar putea fi realizată printr-un proces de piață doar dacă libera concurență la acest nivel ar fi asigurată de nivelul distribuției fundamentale informale.

3. Nivelul distribuției fundamentale informale. Am văzut în capitolul anterior că acest nivel este baza justiției. El stă drept temei al definirii formale sau oficiale a drepturilor și în cadrul lui operează actorii din sistemul judiciar formal. Ordinea la nivelul distribuției fundamentale informale este consecința unor raporturi de putere.

3.1.4. Între arbitrar şi incoerență

Ce poate face un agent dacă nu are la dispoziție o piață a anumitor servicii, dar nici nu i se impune un serviciu sau deserviciu particular? Nu va avea decât să procedeze prin încercare şi eroare. La început, încercările au loc arbitrar. Judecători nearanjați ierarhic îşi pot impune deciziile[38]. Un agent A vinde şi impune o regulă în beneficiul lui B. C

[38] Orice individ care decide să riposteze judecă de facto în cazul său. Problema este capacitatea acestui tip de ripostă de a deveni echilibru; aceasta depinde de susținerea deciziei respective de către ceilalți.

obiectează şi B va trebui să aleagă un alt furnizor de reguli. D obiectează şi aşa mai departe într-o serie de apeluri care produc instabilitate.

Ce ar putea aduce stabilitate unei societăți policentrice? Orice fenomen capabil să crească costurile continuării seriei de apeluri. Din punctul de vedere al fiecărui individ, capătul seriei de apeluri sau obiecții pe care le poate face este dat de costul marginal de tranzacție. Există un punct în care costul unei noi achiziții de reguli va fi mai mare decât costul marginal al acceptării situației. Regulile apar ca urmare a unui proces de încercare şi eroare sau succes și de imitare a succesului (Hayek 88, 20). Regulile la care încetinesc sau se încheie seriile de apeluri se vor cristaliza în obiceiuri. Acestea dau mai departe naştere la aşteptări.

Separarea nivelurilor de reguli judiciare este consecința analizei logice a unei singure tranzacții. O nivelare uniformă într-o societate este o chestiune contingentă. Este clar că în special în societăți policentrice vor apărea zone de incoerență. Pe o piață se vor tranzacționa drepturi care interferează cu drepturile care susțin sau definesc piața pe care alți agenți tranzacționează alte drepturi. A poate vinde o regulă lui B care face imposibile anumite tranzacții ale lui C cu D[39]. Tranzacțiile libere cu distribuții de drepturi ne-ar putea confrunta cu suficient de multe incoerențe în rețeaua de interacțiuni și cu insuficient de multă instabilitate încât s-ar pune în pericol atât cooperarea cât și capacitatea agenților de

[39] Singura modalitate de a evita efectul incoerenței ar fi o „constituție" care să separe comerțul de vocea exercitată democratic. Am analizat in ce fel separarea este realizată în modelul lui David Friedman in Capitolul 1 si vom arăta în Capitolul 5 în ce fel separarea este realizată în spațiul virtual. Arhitectura internetului oferă o constituție capabilă să se auto-impună.

a planifica pe termen lung.

Regulile impuse ierarhic, chiar dacă arbitrare, par să aibă avantajul uniformității. Şi totuşi, nici ele nu garantează coerența. Regulile impuse ierarhic şi incoerența sunt posibile împreună. Acest lucru se întâmplă şi într-un stat democratic. Un grup de interese A extrage rente pe seama unui grup dispersat care include şi un alt grup de interese B. B face acelaşi lucru. A şi B sunt angajați într-o cursă a rentelor. De multe ori efectele acestei curse nu pot fi prevăzute şi generează incertitudine. Faptul că reglementările în state democratice au un ritm al schimbării care amenință planurile antreprenorilor are acelaşi efect: instabilitate şi în cele din urmă diminuarea cooperării. În limitele setului de unelte de analiză normativă descrise am descoperit că regulile impuse ierarhic nu pot fi stabilite decât arbitrar; condițiile de posibilitate ale unor reguli eficiente ar fi întâlnite numai într-o piață de reguli. Nu numai tirania este problema arbitrarului regulilor stabilite ierarhic. Evident, o organizație dominantă vrea să maximizeze rentele. Dar arbitrarul regulilor stabilite ierarhic ar putea limita rețeaua de tranzacții şi ar scădea cooperarea sub o limită care ar micşora prea mult rentele pe care organizația dominantă ar fi capabilă să le extragă. Problema este că nici tiranul nu poate şti dacă tirania este eficientă pentru el.

Suntem astfel prinşi într-o dilemă: dacă alegem avantajele uniformității prin stabilire ierarhică atunci vor fi arbitrare. Dacă alegem eficiența am avea nevoie de o piață care să selecteze regulile eficiente dar cooperarea va fi instabilă din pricina incoerenței. Arbitrarul poate fi eliminat cu prețul interferențelor, iar interferențele cu prețul arbitrarului.

Amintim că două concluzii ale discuției din capitolul anterior au fost că extremele nu sunt practicabile. Nu putem

avea o totală incoerență provenită din tranzacții care se canibalizează unele pe altele. Agenții vor descoperi curând că se pot extrage avantaje din cooperare izolată și în cadrul acestei zone de cooperări va fi recunoscut un sistem uniform sau coerent de reguli. Grupul va atrage noi membri. Nu putem avea o nici un arbitrar complet provenit din reguli impuse ierarhic de la un centru unic. Zona practicabilă se află numai între aceste limite.

3.1.5. Rolul regulilor

Pentru funcționarea şi îmbogățirea rețelei de schimburi cât mai multe planuri individuale vor trebui făcute coerente. Din acest motiv folosirile particulare ale resurselor vor trebui să fie în mod unic ataşate unui agent (Solcan 2003, 197; 217). Aceasta ar fi sarcina deciziilor judecătoreşti în cazuri particulare de conflict. Domeniul de aplicație al deciziilor judecătoreşti sunt fenomenele particulare care produc incoerențe între planurile unor indivizi aflate în conflict, iar serviciul pe care îl aduce justiția este coerentizarea acestor planuri.

Coerentizarea planurilor înseamnă alocarea în mod unic a unor resurse aflate în dispută, iar coerentizarea eficientă înseamnă alocarea resurselor celor care le doresc mai mult. Pentru o uniformizare cât mai largă vor trebui incluși cât mai mulți participanți la licitație.

Să analizăm mai întâi un exemplu simplu de coerentizare prin schimb.

John cântă la saxofon iar vecina lui, Mary, conduce şedințe de psihoterapie care cer linişte. Există un fenomen de relevanță comună pentru John şi Mary care amenință să producă incoerență între planurile lor, şi anume zgomotul produs de saxofon.

Ronald Coase (1991) demonstrează că la costuri de tranzacție zero, drepturile ar fi alocate prin tranzacție, celui care le doreşte mai mult, indiferent de distribuția inițială a drepturilor respective realizată exogen de judecător ca furnizor de reguli. La costuri de tranzacție zero, va avea loc rezultatul eficient.

1. Să presupunem că în distribuția inițială John are dreptul de a decide când exersează. Mary însă îl valorizează mai mult. Mary cumpără dreptul de la John. Rezultatul este liniştea: eficient.

2. În distribuția inițială Mary are dreptul de a decide când exersează John. Tot Mary valorizează mai mult dreptul pe care deja îl deține. Rezultatul este liniştea: eficient.

3. Să presupunem că în distribuția inițială John are dreptul de a decide când exersează. John valorizează mai mult dreptul pe care deja îl deține. Rezultatul este că exersează: eficient.

4. În distribuția inițială Mary are dreptul de a decide când exersează John. John însă îl valorizează mai mult. John cumpără dreptul de la Mary. Rezultatul este că exersează: eficient.

"Teorema" lui Coase îndreaptă atenția cercetătorilor sistemelor instituționale către modalități de scădere a costurilor de tranzacție.

Şi în viziunea lui Coase tot schimburile (tranzacțiile) sunt criteriul eficienței. În absența tranzacției un judecător trebuie să decidă în mod exogen dacă fenomenul are loc, iar o decizie corectă va trebui să maximizeze eficiența, adică să distribuie decizia celui care dacă ar avea loc un schimb, ar oferi mai mult pentru ea. Pornind de la observația acțiunilor din lume care i se par relevante, judecătorul speculează asupra unei posibile tranzacții între John şi Mary într-o lume în care

tranzacția nu ar fi oprită de costuri de tranzacție[40].

Dacă însă bazinul de observații este mic sau inexistent, decizia judecătorului ar fi arbitrară. Concluzia este atunci că la nivelul 1 trebuie facilitate tranzacțiile libere cu drepturi. În absența tranzacțiilor sau schimburilor cu drepturi la nivelul 1 judecătorii nu ar putea şti cine valorizează mai mult dreptul de decizie. Piața liberă de drepturi constituie unicul criteriu pentru speculațiile judecătorilor asupra alocărilor. Libertatea de a tranzacționa drepturi (privatizarea justiției), este necesară tocmai pentru că judecătorii nu pot şti dinainte ce anume trebuie să facă fiecare agent în fiecare situație pentru ca rezultatul să fie eficient.

Am putea transporta raționamentul de la nivelul 1, nivelul alocativ, la nivelul 2 distributiv formal? La acest nivel fac obiectul tranzacției chiar drepturile formale, iar distribuția care constituie cadrul pentru tranzacție ar fi cea informală fundamentală, descrisă de echilibrele jocurilor de cooperare şi putere descrise în capitolul 2. Aceasta ar însemna privatizarea justiției.

3.1.6. Problemele pe care le rezolvă regulile

Judecătorii trebuie să asocieze unic drepturi de decizie cu privire la fenomenele care amenință cu incoerența. Pentru asocierea unică a unui drept unui agent sunt necesare şi suficiente răspunsuri la următoarele două întrebări (Friedman 2001, Cap. 5).

1. Cine decide când are loc un fenomen?
2. Cine suportă costul acestui fenomen?

[40] Costurile de tranzactie sunt costurile realizării tranzacției înseşi spre deosebire de costurile egale cu valoarea celei mai valoroase oportunități la care se renunța în favoarea respectivei tranzacții.

Aceste dimensiuni independente descriu structura sarcinii judecătorilor.

Rezultatul deciziei judecătoreşti va lua una dintre următoarele patru forme:

1. John decide când exersează şi Mary suportă costul deciziei. În acest caz John deține un drept de proprietate asupra fenomenului respectiv, aici folosirea saxofonului.

2. Mary decide când John exersează, iar John suportă costul deciziei. Mary deține un drept de proprietate asupra fenomenului (are dreptul la linişte).

3. John decide când exersează, dar John suportă costul deciziei. Mary deține un drept de a fi compensată de John (un *liability right*).

4. Mary decide când exersează John, Mary suportă costul. John deține dreptul de a fi compensat de Mary pentru deciziile ei ca el să nu exerseze.

Într-un sistem bazat pe precedent deciziile luate în cazuri particulare pot juca rolul de precedent pentru decizii viitoare şi, împreună cu acestea, ajung să dea contur unor reguli[41].

Pentru definirea unei reguli, nu a unei decizii particulare, rescriem situațiile înlocuind numele John şi Mary cu tipurile de actori pe care John şi Mary îi reprezintă:

1. „Interpreții decid când exersează, iar vecinii suportă costul deciziei. În acest caz interpreții dețin un drept de proprietate asupra fenomenului respectiv.", și așa mai departe pentru celelalte trei situații.

Cum poate un furnizor de reguli detecta regula eficientă? Unele intuiții înclină către linişte. Cineva care trăieşte într-un

[41] O regulă capătă contur nu prin înțelegerea inițiala a unei formulări precise a ei, ci pe masură ce anumite urmări ale ei sunt sancționate negativ.

oraş de vacanță pe litoral poate înclina către interpreți. Alții înclină spre o regulă a *homesteading*-ului: dacă John locuieşte dinainte în zona respectivă poate organiza petreceri. Avantajul *homesteading*-ului ar fi că odată primul, pot planifica fără temeri de incertitudine legală. Toate aceste intuiții reflectă în feluri diferite experiențe şi preferințe. Problema acestor reguli este că sunt amenințate de arbitrar. Este clar că uneori interpreții valorizează mai mult exercițiul lor decât vecinii liniştea, alteori vecinii valorizează mai mult liniştea decât interpreții valorizează propriul exercițiu.

Pentru obținerea unui rezultat eficient, un judecător în calitatea de furnizor de reguli este nevoit să determine rezultatul cel mai probabil al fiecăruia dintre cele patru scenarii legale (Friedman 2001, Cap. 5). Odată ce determină rezultatul cel mai probabil pentru fiecare dintre scenarii, va compara beneficiul net din fiecare scenariu cu beneficiul net din fiecare dintre celelalte scenarii. Va alege regula care, cel mai probabil, produce beneficiul net cel mai mare.

În funcție de costurile de tranzacție, decizia folosirii anumitor resurse va trebui guvernată de reguli ale proprietății, iar a altora, de reguli ale compensației. Este nevoie de amândouă. De ce nu există doar drepturi de proprietate? Distribuția unor drepturi de proprietate unor părți este ineficiența dacă vânzarea lor către alții, în cazul în care alții ar dori să le cumpere, ar fi foarte costisitoare. De fiecare dată când pornesc maşina, impun un mic risc asupra fiecărui şofer şi pieton pe o rază de câteva mile. Ar fi mult prea costisitor să cer permisiunea fiecăruia dintre ei înainte de a porni motorul (Friedman 2001, Cap. 5). Vor trebui atunci găsite mecanisme alocative alternative precum compensațiile (Posner 1981, 70)[42].

[42] Nu doar compensațiile ci şi zonarea sau naționalizarea.

Costul alocării drepturilor de folosință prin litigiu este aici mai mic decât al tranzacției cu drepturi. De ce nu există doar drepturi de a fi compensat? Pentru că în absența drepturilor de proprietate (*property rules*, care presupun acordul prealabil explicit al proprietarului) nu ar putea avea loc schimburi nici atunci când costurile de tranzacție ar fi mici. Fără schimburi nu se poate şti valoarea. Ne-am lovi din nou de problema arbitrarului planificării exogene.

Punem în paranteză deocamdată metoda reală de decizie a Curților, însă observăm că deciziile Curților sunt compatibile cu analiza de piață ipotetică: este ca şi cum Curțile ar aloca resurse ghicind alocarea care maximizează avuția (Posner 1981, 62). Situația furnizorilor de reguli interesați ce alocare a resurselor maximizează eficiența, este a unor antreprenori care lansează ipoteze cu privire la valorizări nemanifeste în acțiuni. Ei speculează asupra rezultatului tranzacțiilor într-o lume fără costuri de tranzacție.

Dacă această ar fi metoda directă de decizie, furnizorii de reguli s-ar afla totuşi pe un teren al speculațiilor despre valorizări prea riscant. Furnizorii de reguli, fie ei legislatori, fie judecători într-un sistem bazat pe precedent, ar fi în poziția de a specula pe baza unor tranzacții manifeste ale unor agenți similari aflați în situații similare asupra tranzacțiilor dintre agenți nedeterminați în situații ipotetice fără costuri de tranzacție. Pe baza acestei speculații vor lua decizii economice, vor distribui valori. Totuşi, situația celor care caută eficiența nu riscă atât de mult arbitrar tocmai pentru că ei pot apela la o metodă indirectă: în loc ca prin deciziile lor să maximizeze direct valoarea vor căuta să minimizeze costurile de tranzacție alocările le vor face indivizii ulterior (Posner 1981, 62; Posner

1992, 519)[43]. Numai acolo unde tranzacțiile vor fi imposibile, ei vor încerca să investească direct cu drepturi tipul de agent care, după toate probabilitățile, valorizează mai mult drepturile respective. Sarcina furnizorilor de reguli care caută eficiență este cu alte cuvinte să faciliteze schimburile cu drepturi, o sarcină mai uşoară decât calculul însuşi pe care îl va face rețeaua de schimburi.

3.2. Distribuția eficientă a drepturilor

3.2.1. Concurența dintre furnizori de reguli asigură distribuția eficientă a drepturilor

Să examinăm performanța cu privire la o problema judiciară pe care o poate realiza cineva din poziția legislatorului respectiv din cea a unui judecător într-un sistem bazat pe precedent. Faptul că judecătorul este într-o poziție mai bună se datorează faptului că el poate utiliza mai bine o cunoaștere neexplicită relevantă.

Există o diferență între gradul de arbitrar pe care îl riscă deciziile unui legislator în soluționarea unor cazuri particulare și gradul de arbitrar pe care îl riscă cele ale unui judecător într-un sistem de drept bazat pe precedent. Am văzut că în diferite contexte de viață vor fi potrivite distribuții diferite şi am judecat că deciziile de distribuție sunt cu atât

[43] Principiul eficientei (*wealth maximization principle*) cere o distribuție inițială a drepturilor în mâinile celor care, cel mai probabil, le vor valoriza mai mult; aceasta pentru a minimiza costurile tranzacțiilor de rectificare. Acesta este motivul pentru care principiul cere o distribuție initială conform careia un muncitor deține dreptul de a-si vinde munca şi o persoană şi unei femei dreptul de a-şi alege partenerul sau partenera. Dacă cu dreptul unor muncitori de a munci ar fi învestite inițial alte categorii de persoane, el ar fi treptat cumpărat de muncitori (Posner 1981, 71).

mai potrivite cu cât ele facilitează o piață de drepturi mai dezvoltată. Dar pe măsură ce o regulă impune uniformitate pe un domeniu de aplicație mai mare, ne îndreptăm spre arbitrar, întrucât alocarea drepturilor va ignora din ce în ce mai multe elementele contextuale.

În exemplul de vecinătate dintre un interpret la saxofon şi un psihoterapeut, Curțile trebuie să decidă una dintre cele 4 combinații în funcție de costul net al fiecărui rezultat pentru care vor trebui să ia în calcul costul izolării fonice a pereților, costul nedisponibilității petrecerilor într-un oraş de litoral şi costul schimbării status-quo-ului sau costul unor eventuale tranzacții corective între participanți. Ei trebuie să aleagă, mai precis, valoarea cea mai mică a următoarei sume de costuri: costurile estimate ale fiecărui rezultat din cele 4 plus costurile unor eventuale tranzacții corective. Această sumă este diferită în diferite contexte şi variabilele sunt în schimbare. Judecățile furnizorilor de reguli cer cunoaştere contextuală complexă.

Sursele raționale ale distribuțiilor de drepturi ar fi deciziile judecătorilor în situații particulare de rezoluție a disputelor.

Problema vitezei nu este singura, și nici cea mai importantă. Judecătorul și legislatorul sunt în poziția unor antreprenori angajați într-un proces de descoperire a regulilor eficiente unde cunoașterea incomunicabilă a circumstanțelor locale joacă un rol important (Hayek 1945, 521). Antreprenorii legali locali sunt capabili să îşi utilizeze în practică talentul şi abilitatea de a rezolva probleme, dar nu să comunice paşii rezolvării problemelor pentru o eventuală centralizare. O parte importantă din cunoaşterea relevantă nu este explicită minții reflexive, ci inculcată în dispozițiile lor de a acționa cu succes. Acest gen de cunoaștere nu poate fi utilizată decât dacă antreprenorii legali locali pot să și-o exerseze, dacă întreprinderea legală este efectiv liberă. Cu cât este mai

relevantă cunoaşterea neexplicită în furnizarea unui serviciu, cu atât mai mult va trebui să ne bizuim pe instituția liberei întreprinderi în furnizarea acelui serviciu.

Tocmai pentru că nu putem şti înaintea încercărilor antreprenorilor legali ce distribuție este mai potrivită, ar trebui angajată o procedură de descoperire. Şi pentru că variabilele relevante sunt în schimbare, procedeul de descoperire ar trebui să funcționeze permanent. Diferențele în distribuții permit în cadrul fiecărei jurisdicții diferite tranzacții sau ordonări spontane[44] între agenții cărora li s-au distribuit drepturi, iar posibilitatea agenților de a se muta de la o jurisdicție la alta este mecanismul prin care ei ar putea profita de descoperiri. Acesta este mecanismul concurenței la nivelul distribuției drepturilor.

Aşadar, o parte din cunoaşterea relevantă este inevitabil tacită şi nu poate fi transmisă de la cei care o posedă către o autoritate centrală. De aceea autoritatea de decizie trebuie să aparțină celor care posedă cunoaşterea locală relevantă pentru problema respectivă. Pentru descoperirea regulior eficiente trebuie angajat un mecanism concurențial între judecători.

Cunoaşterea neexplicită nu trebuie privită ca o cunoaştere auxiliară, ci ca fond al cunoaşterii. Apariția legislației (hotărârilor colective, regulilor explicite exogene sau comenzilor explicite ale guvernămintelor sau hotărârile colective) este ulterioară funcționării regulilor endogene. Legea, ca sumă a eforturilor anonime de supunere a comportamentului uman la reguli este mai veche decât legislația. Pentru multe dintre legile selectate spontan nu poate fi găsit un moment în care au fost inventate. Legislația

[44] O ordine spontană este acea ordine în care fiecare jucător se adaptează și răspunde fiecărui alt jucator.

în sens de impunere a unor comenzi explicite presupune existența unui limbaj funcțional şi a unei cunoaşteri explicite. Limbajul cere însă o istorie socială îndelungată care este posibilă numai în condițiile unui comportament guvernat de reguli. Comportamentul guvernat de reguli este la rândul lui posibil datorită cunoaşterii tacite, neexplicite, sau a abilității de a recunoaşte, prelua comportamente şi a le angaja în situații similare (Hayek, 1973, 72).

Nu numai legislația suferă de problema subutilizării cunoașterii neexplicite. Sistemul inchizitorial ca metodă de determinare a vinovăției este limitat la o cunoaştere explicită. Este importantă aici diferența dintre o metodă deductivă în care drepturile în cazurile particulare decise pe baza unor principii scrise şi una inductivă în care principiile sunt induse din jurisprudență. Un sistem adversarial într-o Curte angajează o cunoaştere implicită şi de o parte şi de alta a disputei pe baza căreia jurii hotărăsc vinovăția. Într-un sistem inchizitorial în care judecătorul administrează o lege explicită, părțile răspund întrebărilor judecătorului. Întrebările vor fi puse din poziția unui planificator central pe baza unei cunoaşteri explicite care a putut fi centralizată (Stringham și Zywicki 2010, 14). Circumstanțele care fac obiectul cunoașterii implicite includ preferințe ale agenților relevanți și disponibilități relative ale mijloacelor relevante pentru furnizarea unor servicii. De multe ori judecătorii și jurii pot reacționa la acest gen de circumstanțe dar nu ar putea face explicite motivele.

Contractualismul ca metodă de coerentizare a planurilor individuale este şi el limitat la cunoaşterea explicită. Distincția dintre cunoaşterea explicită şi cunoaşterea implicită arată că un sistem bazat pe precedent realizează nu numai coordonarea scopurilor explicite, ci a planurilor în întregul lor care conțin şi scopuri implicite. Multe asemenea scopuri sunt

greu articulabile de către cumpărătorii unor servicii şi de agenții care se adaptează unor contexte. Aceste adaptări constituie procese cognitive care nu pot fi reconstruite explicit în totalitate. De aceea, o ordine a adaptării spontane facilitată de un sistem bazat pe precedent este superioară unei metode contractualiste de coerentizare. Un contract unanim este un acord explicit asupra unor chestiuni explicite. Un sistem legal care ar fi rezultatul explicit al unui acord unanim nu poate acomoda decât acele scopuri de care suntem conştienți şi pe care le putem exprima. Dar noi nu ştim toate scopurile pe care le vrem servite şi toate lucrurile care merită promovate. Putem lua un exemplu obişnuit de interes manifest pe piață. Un tip de pantofi serveşte o pluralitate de scopuri. Multe asemenea scopuri sunt greu articulabile sau necunoscute de către cumpărătorii înşişi: sunt adaptări tacite. Cineva nu ar putea susține într-un forum public de ce ar dori un anumit tip de pantofi, în orice caz, nu înainte de a fi produși. Cel mult, obiectul contractului explicit l-ar putea face nişte principii generale. Vom găsi în secțiunea „Asigurarea cadrului pentru concurență dintre furnizorii de reguli" o problemă a coordonării explicite chiar şi la nivelul principiilor.

Am argumentat în favoarea unui sistem al liberei întreprinderi în deciziile judecătoreşti. Distribuția eficientă depinde de un mecanism concurențial între furnizori de reguli care încearcă independent ajustări spontane.

3.2.2. Selectarea distribuțiilor eficiente poate fi modelată ca o selecție grupală

Procesul prin care indivizii migrează de la un furnizor de reguli la altul în funcție de distribuția care li se pare mai potrivită poate fi modelat ca un mecanism de selecție grupală. Ne imaginăm grupuri care funcționează după reguli diferite

generate la întâmplare şi ne întrebăm care grup reuşeşte să atragă membri din celălalt grup. Grupul de succes va atrage membri în măsura în care există libertate de intrare şi ieşire din grupuri.

Biologii foloseau ipoteza selecției grupale pentru a explica selecția comportamentului altruist în fața comportamentului egoist. Ei explică comportamentul altruist astfel: Reguli de tipul la vederea unui pericol strigă pentru a-ți avertiza semenii" oferă membrilor grupului în care în general ele sunt respectate un avantaj evoluționist, deşi în cadrul lor, indivizii care le respectă au un dezavantaj. În lumea animală, regulile morale sunt atât de simple încât conformismul se suprapune cu comportamentul altruist, iar nonconformismul cu comportamentul egoist.

În lumea umană însă seturile de reguli morale aflate în competiție evoluționistă sunt complicate. Indivizi aparținând unor grupuri diferite pot fi cât se poate de conformişti, dar în feluri diferite. Nivelul la care operează ipoteza selecției grupurilor în cadrul evoluționismului cultural al lui Hayek nu este cel dintre conformişti şi nonconformişti; Hayek arată de ce evoluționismul cultural favorizează selecția unui grup de conformişti în fața unui alt grup de conformişti. Diferite culturi produc diferite seturi de norme care servesc întregul grup. Există mai multe echilibre suboptimale. Fiecare dintre aceste seturi produce anumite beneficii care se disipează în grup, însă unele dintre seturi produc beneficii mai mari decât altele. Prin comparație cu alternativele disponibile, se poate întâmpla ca uneori conformarea la grup (cooperarea pe baza unui set de norme al grupului) să fie dăunătoare membrilor grupului (Andreozzi 2005, 18). Însă în anumite condiții, la nivel grupal (inter-grupuri) procesul evoluționist operează în favoarea normelor eficiente. De ce?

Dacă există şansa unei migrații, agenții vor încerca să migreze către grupul care oferă un beneficiu (*payoff*) mediu mai mare. Dacă există şansa obținerii de informație, agenții vor încerca să replice instituțiile care oferă un beneficiu superior. Dacă există şansa unei migrații şi a obținerii de informație, şi dacă din greşeală câțiva adoptă normă eficiența, îi vor atrage şi pe ceilalți după ei. Grupurile care le manifestă atrag membri din grupurile care manifestă seturi de norme mai puțin eficiente (Andreozzi 2005, 12). Însă, dacă pe de altă parte din greşeală câțiva vor adopta normă ineficiența, nu vor reuşi să atragă şi pe alții. Echilibrul ineficient poate fi modificat mai uşor decât echilibrul eficient.

În aceste condiții, seturile de norme care produc ordini mai eficiente au şanse mai mari în procesul de selecție. Îndeplinirea facilă a acestor condiții asigură migrarea facilă de la o jurisdicție la alta.

3.2.3. Concurența dintre furnizorii de reguli trebuie guvernată de reguli simple

Pentru ca eficiența să fie servită trecerea de la un grup la altul trebuie să fie simplă. Regulile care guvernează concurența trebuie să fie simple. Atunci când evaluăm modalități diferite de asigurare a concurenței la nivel distributiv trebuie să avem în vedere atingerea acestui obiectiv.

La nivelul distribuției drepturilor, rolul regulilor este de a facilita alocarea eficientă subsecventă, de a facilita tranzacțiile cu drepturi distribuite şi de a facilita tranzacțiile care depind de tranzacțiile cu drepturi.

Tranzacțiile care depind de tranzacțiile cu drepturi sunt tranzacții între servicii. Multe dintre aceste servicii vor fi complexe. Facem o distincție între reguli juridice şi reguli operaționale. Regulile juridice sunt cele care guvernează

raporturile dintre agenți şi rezolvă sau previn dispute sau conflicte. Ele se referă atât la cele emise cât şi la cele care emerg neproiectat. Regulile operaționale guvernează problemele însele. Sunt regulile cu care operează agenții din cadrul sistemului asupra problemelor și descriu modul în care agenții îşi exercită capacitățile pentru a furniza servicii. Aceste reguli includ tehnici care necesită un proces îndelungat de învățare, includ culturi organizaționale locale, deprinderi şi capacități de adaptare, cunoaştere intuitivă şi tacită. Pentru a servi o ordine extinsă, regulile juridice ar trebui să permită dezvoltarea şi angajarea câtor mai multe reguli operaționale[45].

Dezvoltarea şi angajarea unor reguli operaționale complexe depinde de concurența extinsă de piață la nivelul tranzacțiilor cu servicii[46]. Este familiar argumentul că dezvoltarea unor servicii sau tipuri de munci complexe depinde de realizarea unei diviziuni a muncii, iar diviziunea muncii va fi cu atât mai funcțională cu cât siguranța dreptului de a schimba serviciul

[45] „Aceste reguli operaționale sunt atât de complexe încât necesită o perioadă de învățare foarte îndelungată. Dar aceasta nu poate fi realizat în absența unei diviziuni a muncii într-o ordine extinsă. Necesitatea unei economii domestice nu permite absorbirea unui domeniu de cunoaștere îndeajuns de mult. Aici se vede mai clar și cât de mare este cantitatea de cunoaștere distribuită într-o rețea de agenți prin comparație cu cunoașterea pe care o poate cuprinde o singură minte. Diviziunea muncii face grupurile largi mai eficiente (Hayek 1988, 79)".

[46] Succesul în confruntarea cu probleme complexe neprevăzute poate fi asigurat de angajarea unui mecanism al concurenței. "Tocmai pentru că circumstanțele se schimbă permanent, ceea ce ne dorim de la o ordine este să fie capabilă să genereze noi puteri care altfel nu ar exista. Gradul de ordonare depinde mai ales de varietatea elementelor lăsate să apară pentru a rezolva probleme decât de menținerea la locul lor a elementelor existente la un moment dat". (Hayek 1988, 79)

pe o piață extinsă va fi mai mare. Argumentul se aplică şi serviciilor juridice. Faptul că judecătorii îşi pot vinde oricui serviciile se traduce prin posibilitatea agenților de a le cumpăra serviciile. Pentru ca piața de servicii juridice să fie extinsă, regulile care guvernează vânzarea şi cumpărarea de servicii juridice trebuie să fie simple. Acelaşi lucru spus în alți termeni: migrarea agenților de la o jurisdicție la alta trebuie să fie facilă.

Cu cât sunt mai complexe problemele care trebuie rezolvate pe suprafața unei rețele de schimburi, cu atât controlul ultim al deciziei asupra distribuțiilor de drepturi trebuie să aparțină celor angrenați în rezolvarea problemelor respective. Avantajul ordinii spontane este rezolvarea de probleme complexe, iar pentru ca ea să funcționeze, controlul deciziei trebuie să fie distribuit pe suprafața rețelei.

Pentru ca agenții să își exercite controlul, regulile care guvernează migrația trebuie să fie simple. Cu cât funcțiile pe care trebuie să le îndeplinească agenții sunt mai complexe, cu atât adaptarea la celelalte elemente ale sistemului trebuie să fie mai rapidă. Regulile care guvernează interacțiunile dintre agenți trebuie să fie simple; regulile complexe ar face mai costisitoare realizarea obiectivelor.

Domnia regulilor simple nu face altceva decât să abrevieze lista de acțiuni pe care trebuie să le luăm în calcul. Avantajul regulilor simple este tocmai de a stimula creativitatea în rezolvarea problemelor nespecificate. Tocmai în perspectiva unui val de circumstanțe neprevăzute pe termen lung, este rațional să creăm premisele generării şi folosirii unei cantități de cunoaştere capabile să adapteze rapid resursele la valuri de probleme nespecificate. Într-un sistem de relativ liberă întreprindere în sectorul judiciar, şi în condițiile unor costuri de tranzacție mici, soluțiile eficiente ajung să se impună că

urmare a faptului că unii îi plătesc pe ceilalți pentru schimbarea regulilor. Am explorat acest model în capitolul 1.

3.3. Asigurarea cadrului pentru concurență dintre furnizorii de reguli

3.3.1. Un mecanism spontan poate depăsi problema incoerenței

Cum se poate susține funcționarea unui cadru necesar pentru desfăşurarea concurenței? Cum pot migra paşnic agenții de la o jurisdicție la alta? Posibilitatea efectivă a agenților de a se muta de la o jurisdicție la alta şi de a profita de serviciile judecătorului care realizează distribuțiile preferate depinde de stabilitatea unor reguli la un nivel de distribuție mai adânc. Aceste reguli pot fi furnizate fie deliberat fie pot emerge spontan. Fie va fi necesară impunerea exogenă a unui strat uniform de reguli care să permită concurența în sectorul judiciar, fie colecția de reguli care va permite ajustarea poate emerge ca urmare a activităților unor furnizori de reguli aflați la acelaşi nivel. Asigurarea unui cadru concurențial între diferiți furnizori de reguli printr-un mecanism impersonal va trebui să depăşească într-un fel sau altul problema instabilității şi incoerenței. Cum se poate depăşi problema seriei nesfârşite de apeluri sau obiecții care produc instabilitate şi de faptul că A poate vinde o regulă lui B care face imposibile anumite tranzacții ale lui C cu D?

O ordine extinsă cere, în termenii lui Hayek, un cadru general de „cooperare cu străinii". După el, domnia legii care ar asigura funcționarea ordinii spontane, ar putea fi furnizată uniform şi deliberat de o organizație. Un stat care să aplice numai reguli generale ar putea asigura o piață liberă a distribuției de drepturi.

Împotriva poziției lui Hayek însuşi (1973, 88-89), care admite şi posibilitatea corecțiilor aduse unui sistem juridic bazat pe precedent de către legislație, Stringham şi Zywicki (2011) susțin că argumentul hayekian pornind de la cunoaşterea tacită poate fi folosit nu numai în favoarea concurenței dintre judecători într-un cadru care permite desfăşurarea ei, ci şi pentru a crea cadrul respectiv. După ei procesul de constituire a legii de jos în sus asigură coordonarea tocmai pentru că utilizează mai bine cunoaşterea dispersată implicită. Dacă deciziile se adaptează spontan atunci se depăşeşte problema incoerenței[47].

Avem la îndemână exemple de creare în mod deliberat a unui cadru de adaptare[48]. În toate aceste sisteme există o regulă de ultimă instanță care se aplică automat în lipsa unei specificații (un *default rule*). Regula de ultimă instanță se aplică, când părțile nu pot cădea de acord asupra unei distribuții inițiale (sau nu sunt asigurate în prealabil la una). În toate exemplele de mai sus conținutul distribuției de ultima instanță este impus deliberat de organzația care organizează alte organizații, elita dominantă.

---

[47] *Sursa de bază a ordinii este nu decizia deliberată de a adopta reguli comune ci existența unor opinii împărtășite despre bine și rău (...) Nu există mai întâi o societate care își dă reguli ci există reguli comune care aduc împreună grupuri dispersate*. (Hayek 1979, 33).

[48] Conform regulamentului nr. 2157/2001 AL Consiliului din 8 octombrie 2001 privind statutul societății europene, Uniunea Europeană astăzi permite explicit o anumită concurență în distribuția drepturilor. Firmele româneşti care își înregistrează sediul social în Bulgaria furnizează un exemplu de selecție a regulilor. Există de asemenea pluralism religios pe teritoriul unei singure unități politico-administrative. "Mileturile" erau şi ele comunități autonome în raport cu restul comunităților. Conflictele dintre creştini în Imperiul Otoman puteau fi arbitrate de un judecător creştin. În Nigeria de astăzi Sharia este şi ea sancționată de legea statului.

Desigur, ne putem imagina că statul ar putea renunța la furnizarea conținutului distribuției de ultimă instanță. În cazul lipsei unui acord al părților asupra unei distribuții statul ar putea impune o selecție aleatoare. Regula de ultimă instanță ar fi regula selecției aleatoare.

Chiar şi astfel, statul ar avea totuşi un monopol asupra deciziei conținutului regulii de ultimă instanță. Ne interesează alternativa în care nu există un monopol asupra tipului de recurs de ultimă instanță. Investigăm posibilitatea asigurării unui cadru concurențial printr-un mecanism spontan de ajustare.

Am văzut că recursul de ultimă instanță în Legea Frontierelor dintre grupurile de scoțieni şi englezi, era retribuția privată printr-un duel, cu încuviințarea tacită a membrilor grupului din care făcea parte acuzată. Ceea ce determină terțele părți membre ale aceluiaşi grup să îşi retragă susținerea pentru acuzată este faptul că lăsarea în suspensie a unui conflict ar contamina cu dezordine propriile lor relații cu membrii celuilalt grup.

Fără să fie nevoie ca organizația elită să impună o regulă, retragerea susținerii de către terțele părți a fost suficientă pentru a elibera o forță privată, restitutivă sau retributivă. Mecanisme impersonale asigură eliminarea conflictului și cooperarea dintre agenți care pot avea viziuni și angajamente radical diferite asupra distribuțiilor inițiale.

Întrucât conflictele nerezolvate încurajează dezordinea la un nivel mai general unde este resimțită de terțe părți, are loc o presiune pentru încheierea conflictului într-un fel sau altul, uniform sau neuniform. Însă exemplul este și dovada decantării unei reguli unice simple, duelul. El arată că s-a depășit și problema incoerenței.

3.3.2. Un mecanism spontan poate asigura reguli simple ale concurenței între diferite distribuții de drepturi

Pare că pentru a evita confruntarea cu incoerența, primul pas în procesul de adaptare a unui agent la un grup sau rețea străină trebuie să fie guvernat de nişte reguli uniforme. Nu cumva regulile inter-contexte, care să asigure cooperarea între grupuri de „străini" separați cultural trebuie produse exogen ex-ante? Să fie aici un rol pentru planificatorul central? Uneori, ar putea spune cineva (Hayek 1973, 88), există aşteptări noi care nu pot fi servite decât printr-un decret care să deschidă noi căi legale.

Adaptările dintre diferite grupuri ar putea cere diferențe de la context la context. Regulile adaptării care descriu interfețele potrivite ar putea fi incompatibile. Un planificator central ar trebui atunci să producă o colecție potrivită de interfețe diferite între organizații şi rețele de comunicare diferite. Ineditul situațiilor de întâlnire şi relevanța cunoaşterii tacite în alegerea unei distribuții inițiale sugerează că cele două părți ar simți mai degrabă nevoia să apeleze la o terță parte familiară cu contextul. Tocmai o organizație îndepărtată de context precum statul ar fi cea mai străină de acest gen de cunoaştere. Dezvoltarea Legii Mercantile este un exemplu bun aici. Agenții aruncă punți unii către alții, iar conflictele de la interfața dintre ei nasc legi ca soluții la conflicte. Statul poate ajunge într-un context inedit abia după ce problema a fost rezolvată.

Într-un sistem concurențial şi judecătorii îşi ajustează activitatea unii la alții. Ceea ce doresc judecătorii din contexte locale este să ajusteze deciziile lor la alte posibile manifestări care le-ar putea întoarce decizia. Din acest motiv judecătorii găsesc în interesul lor să descopere modalități de soluționare a problemelor în deciziile altor judecători şi în obiceiuri.

Existența obiceiurilor, a unei cutume şi a unui fond de aşteptări este semnul stabilității şi al faptului că nu ne aflăm pe cursul rapid al unei serii de obiecții sau apeluri din partea părților la conflict sau a unor terțe părți. La fel cum speculantul obişnuit oglindeşte o configurație de probleme şi soluții dintr-un loc în alt loc la fel şi judecătorul oglindeşte configurații de probleme şi soluții şi preia soluții dintr-un bazin de soluții acumulate în jurisprudență şi vizibile în cutume.

Ajustarea spontană a agenților în funcție de informațiile contextuale este posibilă pentru că instituțiile sedimentate în obiceiuri îndeplinesc aceeaşi funcție ca prețurile: transmit o informație despre valorizări relative, deşi nu şi informația care să justifice valorizările respective. Obiceiurile transmit o informație despre valorizări sau aşteptări, dar nu şi despre motivele pentru care s-au cristalizat aşteptările respective. Antreprenorii legali locali se folosesc de cunoaşterea manifestă în obiceiuri fără să fie nevoiți să calculeze toate variabilele.

Am putea lasă atunci şi regulile de ajustare între grupuri în seama unor procese spontane, în acord cu teza lui Stringham și Zywicki? Noile schimbări în circumstanțele locale ar fi generate inegal în părți ale sistemului dar vor fi generate numai atunci când părțile angrenate vor considera util. Care ar fi alternativa reală la ajustarea spontană? Aici avem exemplul tarifelor sub diferite forme. Legile statului complică concurența şi îngreunează crearea rețelelor cu scopuri comerciale. Alegerea pare să fie între un strat de reguli impus deliberat care ajunge să fie complicat şi o colecție de reguli de ajustare care, fiecare în contextul ei, permite cu uşurință ajustarea.

Teoria alegerii publice arată de ce regulile exogene

însărcinate cu guvernarea concurenței nu pot atinge standardul simplității. Legislativul adaugă straturi de legi speciale deasupra altor straturi de legi speciale. Regulile exogene adaugă noi şi noi inputuri pe care ajustările individuale trebuie să le ia în calcul şi care vor fi din ce în ce mai dificil de încorporat în planurile individuale. Problema nu este că vor fi complicate, ci că vor fi complicate ineficient: regulile aplicate exogen în mod uniform vor fi aplicate nesincronizat cu cel puțin unele dintre contexte. Regulile exogene condiționează în plus acțiunile agenților, le încetinesc, le distorsionează şi scad răspunsurile pe care le dau agenții pornind de la cunoaşterea pe care o dețin. Pentru că circumstanțele particulare se şi schimbă rapid în diferite contexte, dar în ritmuri şi moduri diferite, va fi nevoie ca reglementări complexe să fie rescrise permanent. Regulile exogene complexe aflate în schimbare vor fi atunci şi mai dificil de încorporat în planurile individuale (Zywicki 1998, 147).

Caracterul complicat al unui sistem de reguli format din legi de tip comandă se explică prin vulnerabilitatea legislativului la interesele speciale. În schimb, simplitatea unui sistem bazat pe precedent s-ar putea datora tocmai caracterului dispersat şi anonim al surselor de ordine (Stringham şi Zywicki 2011, 16). Caracterul dispersat şi anonim ar surselor manifestă o pluralitate de scopuri care se cer servite de cadrul legal. Sistemul ca întreg nu va manifesta înclinații structurale către anumite interese mai degrabă decât altele. Sistemul juridic anglo-saxon bazat pe precedent stă drept dovadă că ajustările spontane creează un cadru de interacțiune cu străinii care atinge şi obiectivul simplității. Când mulți agenți dispersați cu interese diferite îşi aduc aportul la formarea regulilor, regulile vor ajunge să selecteze în primul rând ceea ce este comun intereselor lor. Acestea vor

fi reguli generale ale cooperării mai degrabă decât speciale pentru că, cu cât sunt mai mulți cu atât sunt mai multe tipuri de interese care trebuie acomodate. Să dezvoltăm acest argument.

Ajustarea poate fi văzută la două niveluri, al interacțiunii obişnuite şi al litigiului în cazul unui conflict. La nivelul agenților obişnuiți Stringham şi Zywicki (2011, 23) dau drept exemplu barurile de motocicliști. Conştiința diferenței dintre grupuri face ca indivizii să fie precauți la intrarea în aceste domenii. Avantajul cluburilor cu reguli diferite nu poate fi negat – indivizii aleg să facă parte din aceste cluburi. Preferințele lor dictează apariția, creşterea şi modificarea regulilor cluburilor. Un outsider poate încerca o interacțiune încercând să imite un anumit protocol în speranța unui succes. În cazul unui conflict care duce la litigiu judecătorul va încerca şi el imitarea unui protocol, va copia un precedent în speranța unui succes. Aceasta pentru că succesul depinde de stabilitatea deciziei, care la rândul ei a depins de acomodarea câtor mai multe interese. Acesta este modul în care se formează regulile cooperării într-un sistem de drept.

Să presupunem că inițial şi legislatorii şi judecătorii se confruntă cu aceeaşi doză de stimulente perverse. Ceea ce fac legislatorii însă este să adauge straturi de reguli care servesc unor interese speciale peste alte straturi care servesc interese speciale. Aceste straturi rămân. Pe de altă parte, într-un sistem bazat pe precedent diferitele efecte perverse pe care le manifestă deciziile unor judecători în mai multe direcții nu se vor cumula. Deviațiile de la eficiență pot fi evitate de perechile de agenți care îşi caută o asigurare legală mutual avantajoasă. Aceştia vor migra către un judecător concurent imparțial. Datorită concurenței, un sistem bazat pe precedent nu serveşte în mod structural anumitor scopuri mai degrabă

decât altora; dimpotrivă, asigură coerența unor interese dintre cele mai diverse. Un sistem bazat pe precedent pare să asigure mai bine o ordine extinsă pentru că regulile care favorizează cooperarea între agenți diverşi se vor cumula în practică fiecărui furnizor de lege. Cheia simplității stă în faptul că judecătorii îşi acomodează soluțiile câtor mai multe alte soluții dintr-un bazin deja existent, dar tocmai regulile cooperării pot fi comune atât de multor soluții precedente. Într-un sistem bazat pe precedent tiparul general al cooperării tinde să fie replicat mai mult decât soluțiile care servesc intereselor speciale. Situația trebuie comparată cu cea în care statul înclină structural în favoarea intereselor speciale şi adaugă straturi de legi speciale peste alte straturi.

Să revenim și la comparația dintre coordonarea spontană şi coordonarea realizată pe baza unor idei explicite. Avantajul sistemului bazat pe precedent este că realizează coordonarea scopurilor implicite, ale celor pe care nu ştim că le vrem servite şi merită promovate. De multe ori o reflecție asupra scopurilor făcută pe baza teoriilor explicite ale drepturilor ar putea veni în contradicție cu scopurile însele. Este posibil ca outputul legal al unui sistem al ajustării spontane să vină în contrast cu teoriile noastre şi în acelaşi timp este posibil ca outputul respectiv să fi servit partea comună a intereselor chiar dacă într-un fel greu accesibil minții reflexive. De exemplu, regulile care guvernează proprietatea intelectuală astăzi formează o discuție aplicativă interesantă. O intuiție pro-proprietate intelectuală privată vine împotriva echilibrului la care s-a ajuns în mediul virtual. Totuşi, în capitolul 5 vom vedea motive pentru care în spațiul virtual eficiența ar putea fi servită mai bine în absența unor reguli ale proprietății intelectuale decât în spațiul real. Indiferent de poziția pe care o adptăm, dacă admitem că diferențele dintre

contexte pot fi suficient de mari încât să justifice reguli juridice diferite, atunci un argument în favoarea rezolvării conflictelor printr-un sistem al ajustării spontane ar fi tocmai faptul că el permite rezolvări eterogene în diferite contexte. Sigur, o autoritate ar putea emite reguli speciale pentru medii diferite. Însă problema ar fi că în absența libertății agenților dintr-un mediu de a ajunge la distribuții în mod endogen, autoritatea nu ar putea ști ce ar trebui să aibă regulile special.

Am arătat câteva motive pentru care ajustarea spontană ar asigura migrarea inter-grupuri mai bine decât un cadru de cooperare cu străinii formulat explicit şi impus de o organizație de ordinul doi. Am văzut cum interesul de cooperare sparge bariere între grupuri şi creează interfețe simple, iar situațiile în care doi agenți au angajamente radical diferite pot fi dezamorsate sau încheiate înainte de a contamina cu dezordine noi straturi.

De multe ori însă indivizii nu sunt efectiv liberi să migreze care alte jurisdicții, ci sunt constrânşi să stea aşezați în anumite rețele de către elite ale puterii. Pentru realizarea unei ordini extinse, ar putea obiecta cineva, ar fi nevoie de impunerea unui cadru de cooperare care să spargă barierele preexistente. Am găsi atunci un rol pentru stat. Obiecția ar fi validă dacă statele însele nu ar fi tocmai cele care întreține barierele inițiale.

Dacă concurența de piață dintre diferitele distribuții de drepturi este blocată de o organizație aflată în poziția unui monopol la nivel distribuțional, ce ar putea schimba situația? Soluția ar putea sta aici într-un alt fel de concurență decât ce e piață, concurență pentru putere dintre centri de putere. Cheia funcționării unui mecanism al concurenței la nivel distribuțional ar putea sta tocmai în policentricitate, în distribuția echilibrată de putere dintre organizațiile din spatele organizațiilor care furnizează reguli. Acest lucru îl discutăm

în cele ce urmează.

Cercetarea lui Stringham şi Zywicki (2010) leagă concurența la nivel distribuțional de policentricitate. Rivalitatea şi suprapunerea jurisdicționale din primele secole ale formării sistemului de drept anglo-saxon, de fapt distribuția echilibrată de putere între două organizații elită - statul şi biserica - a făcut posibilă concurența la nivel distribuțional dintre Curțile regelui și Curțile ecleziastice. Concurența dintre ele este asimilabilă unei privatizări de facto a justiției: indivizii obişnuiți puteau uşor alege între cei doi furnizori de reguli.

Dacă este corect că o concurență la nivel distribuțional produce reguli eficiente şi că sistemul de drept anglo-saxon a beneficiat la bază de concurență la nivel distribuțional, ar trebui să putem observa eficiența regulilor sistemului de drept anglo-saxon bazat pe precedent în raport cu sistemul de drept alternativ bazat pe legislație. Această piesă de puzzle este deja cunoscută datorită lui Richard Posner (1992). Punând ambele concluzii împreună, anume că policentricitatea permite concurență jurisdicțională, iar concurența favorizează eficiența regulilor, rezultă că policentricitatea este cheia eficienței.

3.4. Concurență jurisdicțională în sistemul anglo-saxon

3.4.1. Policentricitate la nivelul distribuției informale, concurență la nivelul distribuției formale

Am văzut în capitolul trecut că distribuția de drepturi la nivel informal fundamental depinde de raportul de putere dintre agenți. Pe nivelul distribuțional fundamental informal se aşează apoi celelalte straturi, din ce în ce mai formalizate.

Sistemul de drept bazat pe precedent a beneficiat de mecanismul concurențial la două niveluri, şi la cel de

producție a legii, şi la cel de aplicare sau interpretare. La primul nivel au funcționat în paralel o pluralitate de surse concurente ale legii (surse de distribuții de drepturi), Curțile regelui, Curțile ecleziastice, Curțile Mercantile şi altele. La alt nivel, al interpretării legii sau al aplicării ei în situații concrete, sistemul de drept bazat pe precedent încorporează mecanismul adversarial. La ambele niveluri, avantajul pe care îl aduce concurența este introducerea stimulentelor pentru utilizarea unei cunoaşteri la care s-a ajuns în trecut şi care poate fi numai parțial explicitată (Strigham şi Zywicki 2010, 18). La primul nivel Curțile care sunt sursă de drept apelează la cunoaşterea sedimentată în obiceiuri pentru a produce decizii stabile. La al doilea nivel părțile aflate în litigiu în cazuri particulare utilizează cunoaşterea dispersată din jurul fiecăreia pentru o interpretare a legii care să le fie favorabilă. Prin contrast, sistemul legislativ şi inchizitorial sunt în situația unui planificator central la ambele niveluri. Ne interesează aici concurența la primul nivel, al surselor de lege.

În primele secole de dezvoltare ale sistemului de drept anglo-saxon bazat pe precedent suprapunerea de facto a jurisdicțiilor a permis un aranjament judiciar concurențial. Întrucât reclamantul şi acuzatul aleg ex-ante modalitatea de rezoluție, fără să ştie dinainte cine va fi partea reclamantă sau acuzată în cazul unui conflict, concurența în întreprinderea legală începe să urmărească obiectivul imparțialității și al maximizării eficienței.

Curți locale, manoriale, mercantile, ecleziastice, curți universitare, erau independente de curțile regelui. Curțile guvernamentale precum Curțile Portuare (Courts of the Staple), Curțile Vistieriei (Courts of the Exchequer, etc.) se

confruntau cu concurență unele din partea altora[49]. Înainte de secolul 11 peste 350 de Curți din lanțul Celor o Sută de Curți (*Hundred Courts*) erau în mâini private. În general, înainte de invazia normandă din 1066, legea era extrem de descentralizată. Oficial fiecare dintre aceste curți erau limitate câte unui domeniu. Însă limitele jurisdicțiilor oficiale puteau fi evitate prin ficțiuni procedurale (Stringham şi Zywicki 2011, 11).

De exemplu, conform concordatului de la Worms din 1122 dintre papă şi împărat (care exprima un raport de putere) jurisdicția Curților ecleziastice cuprindea chestiunile legate de suflet. Pentru că în realitate, puterea ecleziastică reuşea să impună o interpretare largă a chestiunilor legate de suflet, orice contract întărit de părți printr-un jurământ în fața lui Dumnezeu putea fi inclus în jurisdicția curților ecleziastice. Pentru că indivizii cunoşteau jurisprudența (practică de interpretare), depunerea unui jurământ funcționa *de facto* ca o asigurare pentru o adjudecare ecleziastică. Dacă părțile doreau ca înțelegerea să fie adjudecată de o curte mercantilă, părțile la contract „udau înțelegerea" bând împreună un pahar cu vin (Strigham şi Zywicki 2010, 2; 14). Practic, cel puțin în unele arii ale legii precum legea contractelor, alegerea furnizorului de distribuții formale de drepturi, stătea în mâinile clienților. Regulile care guvernau concurența dintre furnizorii de lege erau simple[50].

---

[49] Fiecare dintre ele avea avantajul ei comparativ. De pildă motivul pentru care Law Merchant a preluat cazurile comerciale ține de managementul informației: curțile regelui erau relativ incapabile să culeagă faptele relevante printr-un proces obişnuit cu juri (Strigham si Zywicki 2010, 9; 11).

[50] Ideea că regulile care guvernează concurenta sunt simple poate fi formulată în limbajul selectiei grupale: indivizi migrează către distribuții

Alte ficțiuni legale îndeplinesc aceeaşi funcție ca jurământul în fața lui Dumnezeu sau udarea înțelegerii: permit concurența dintre curți. De pildă curțile vistieriei (*courts of the exchequer*) aveau oficial jurisdicție exclusivă asupra obligațiilor financiare către rege, nu şi asupra obligațiilor financiare dintre agenți obişnuiți. Totuşi, dacă un creditor obişnuit avea datorii către rege (ceva frecvent, pentru că funcționa impozitarea), atunci jurisdicția curților vistieriei se putea întinde către debitorul obişnuit, dacă creditorul dorea (Strigham şi Zywicki 2010, 10).

Conform grilei nivelurilor de reguli pe care am trasat-o rolul ficțiunilor legale este important în mod fundamental. Ele formează cadrul simplu informal sau non-explicit care defineşte concurența dintre furnizori de distribuții formale (Strigham şi Zywicki 2010, 10). Pentru că manipularea acestor ficțiuni de către indivizii obişnuiți era tolerabil de simplă, astfel încât, de facto, jurisdicția este decisă de indivizii înşişi, sistemul ca întreg poate fi caracterizat drept un sistem privat. Aceasta este măsura privatizării unui sistem de justiție ca întreg: măsura în care clienții decid efectiv ce curte, dintr-un set de curți formal independente judecă propriile lor cazuri. Ceea ce era caracterizat drept nişă sau spărtură sau imperfecțiune din punctul de vedere al jurisdicției explicite oficiale, este baza sistemului legal: nivelul distribuțional non-explicit fundamental.

Colecția ficțiunilor legale, regulile neformalizate care guvernau concurența la nivel distribuțional fundamental, sunt consecință directă a raporturilor de putere dintre agenți. Pare ciudat să apelăm la raportul de putere pentru a explica

---

mai potrivite. Sistemul concurențial de drept anglo-saxon îndeplineşte condițiile selecției grupale.

faptul că libertatea de alegere a unui simplu individ era permisă. Oare elitele puterii, biserica şi statul, erau nevoite să îi permită acest lucru? Nu este raportul de putere prea disproporționat?

Cheia explicației stă în discuția din capitolul trecut despre posibilitatea agenților de a folosi alte organizații (pe care nu ei înşişi le-au creat, dar din care fac parte) drept unelte. Raportul nu este disproporționat pentru că un individ oarecare poate folosi drept unealtă o altă organizație. Dat fiind un raport de putere echilibrat între cele două organizații elită, dacă una dintre ele nu permitea unei persoane oarecare să fie servită de organizația sau curtea pe care o doreşte, odată cu contestarea dreptului informal al acestei persoane de a tranzacționa cu organziatia dorită, se contesta şi dreptul fundamental informal al organizației respective de a tranzacționa cu persoana respectivă. O persoană nu este singură atunci când este prinsă într-o rețea de aranjamente. Ea e protejată de organizațiile care şi-au dobândit prin forță capacitatea de a tranzacționa cu ea. Așadar, la nivelul distribuțional fundamental informal, dreptul de a tranzacționa este consecință directă a capacității efective. Calitatea de furnizor de drepturi formale pe o piață de justiție a unei organizații este o consecință a puterii ei politice.

Acest argument explică uşor o situație în care concurența are loc între două organizații elită (Biserica respectiv statul, într-o relație de concurență pentru putere la nivel distribuțional informal), fiecare cu organizațiile formate de ele (curți ecleziastice respectiv curți ale regelui ca furnizori de distribuții formale de drepturi aflate în concurență de piață). Este acum uşor de explicat ce anume permitea libertatea agenților obişnuiți de a apela la una dintre curțile care constituie organizații create de organizațiile elită pe baze

personale sau anonime. Cineva poate observa însă că în exemplul dat mai sus, unul dintre concurenți este Curtea Mercantilă. Curtea Mercantilă nu are în spate o elită a puterii, nu este o organizație creată de o organizație elită.

Putem arăta, în același cadru explicativ care apelează la putere, faptul că și Curțile Mercantile se susțin. Curțile Mercantile sunt exemple de organizații create pe baze impersonale la adăpostul concurenței politice dintre stat şi biserică. Agenții care creează Curțile Mercantile se bucură de libertatea de a-şi forma organizații datorită concurenței politice dintre organizațiile elită. Permisiunea de care se bucură un comerciant este consecința unei licitări care are loc între organizațiile elită pentru susținerea din partea sa în lupta uneia cu cealaltă.

Sistemul legal ca întreg mai întâi dezvoltă obiceiuri ca urmare a raporturilor de putere, la nivelul distribuțional informal şi abia apoi unele dintre aceste obiceiuri sunt explicitate la nivel distribuțional formal. Aceasta este legătură dintre nivelul distribuției informale de drepturi şi nivelul distribuției formale. Capacitatea de a menține un raport de putere creează un obicei, iar obiceiul este sursă de drept.

Legea nu este mai întâi formulată şi apoi implementată. Am arătat în capitolul 2 că acesta nu este nici cazul sistemelor legislative (datorită dinamicii dintre membrii organziației elită, dinamică anterioară formulării legii), dar în sistemul bazat pe precedent este şi mai evident. Legea Mercantilă mai întâi s-a dezvoltat, abia apoi a fost consacrată (Blackstone, 1765, 264)[51]. Legea Frontierelor de care am vorbit în capitolul trecut, a fost şi ea codificată ca tratat între state după ce a funcționat câteva secole (Leeson 2009, 481). Faptul că baza sistemului legal este

[51] De către Edward I în 1303, în *Carta Mercatoria*.

neexplicită este un aspect secundar. Funcționarea predictibilă a ficțiunilor legale este parte a nivelului de bază al legii. Legea există în măsura în care există impunerea ei predictibilă, indiferent de explicitarea condițiilor impunerii.

La nivelul fundamental distribuțional legea este impusă policentric. Aceasta înseamnă că decizia impunerii legii provine din centri diferiți care se coordonează spontan. În general presiunile pentru rezoluții paşnice mai degrabă decât coercitive erau suficient de mari. În primul rând presiunile pentru rezoluție paşnică sunt cu atât mai mari cu cât rețelele sunt mai suprapuse: dacă rănesc nodurile unei organizații rănesc nodurile propriei organizații. Or, supuşii regelui sunt şi credincioşi. În al doilea rând, presiunea pentru rezoluție paşnică creşte cu cât miza reputațională este mai mare. Dar miza reputațională este cu atât mai mare cu cât informația circulă mai uşor din rețea în rețea şi pentru că rețelele sunt suprapuse, informația circulă fără zgomot. Astfel se explică de ce Legea Mercantilă avea un mecanism bun de impunere fără prea multă coerciție: rețele comerciale transnaționale se suprapun cu rețelele bisericii. Excluderea dintr-o rețea era costisitoare pentru că atrăgea după sine şi excluderea din altă rețea. Acelaşi lucru se întâmplă și la nivelul raportului dintre Biserică şi stat. De cele mai multe ori pentru reînnoirea raportului de putere nu era necesară amenințarea cu coerciția, amenințarea cu revenirea la *status-quo*-ul de război dinaintea concordatului de la Worms. Era suficientă amenințarea cu excomunicarea, echivalentul excluderii de la avantaje sociale şi economice importante întrucât partenerii potențiali de tranzacție țin la certificarea dată de Biserică.

Pe aceste baze informale ale raporturilor de putere, aspectul concurențial dintre sistemele legale se menține până în secolele 17 şi 18 (Strigham şi Zywicki 2010, 9; 11), când

curțile regelui absorb toate celelalte curți şi acaparează efectiv sectorul legal. Totuşi doctrinele de drept selectate ca urmare a procesului concurențial se păstrează. Deşi sistemul de drept anglo-saxon bazat pe precedent este definit ca lege aplicată de curțile regelui, conținutul doctrinelor este rezultatul unei dinamici dintr-un cadru non-explicit concurențial (Strigham şi Zywicki 2010, 23). Pe de o parte exista un stimulent pentru ficțiuni legale pentru a atrage cazuri de la alte curți, pe de alta, fiecare dintre sistemele legale alternative avea un stimulent să preia inovațiile celorlalte. Preluarea avea loc prin generalizarea propriilor precedente şi ale altor curți în concepte şi categorii juridice abstracte. Fenomenele emergenței acestor concepte şi categorii abstracte constituie stadii ale evoluției sistemului legal ca întreg.

3.4.2. Rezultate eficiente la nivelul distribuției formale

Sistemul actual de drept anglo-saxon este urmaşul sistemului concurențial descris de Stringham şi Zywicki. Richard Posner descoperă că din poziția judecătorilor din sistemul de drept bazat pe precedent sunt emise reguli mai eficiente decât cele ale legislaturilor. Teza noastră a fost că eficiența outputurilor se explică tocmai prin începuturile concurențiale.

Posner observă diferențele la nivelul procedurilor de operare ale Curților respectiv legislaturilor care fac ca *output*-urile decizionale ale legislatorilor şi respectiv ale judecătorilor să fie diferite. Discuția nu este numai despre grupurile speciale de interese, care beneficiind de costuri de organizare mai mici reuşesc să captureze procesul legislativ. Miza, spune Posner (1992, 526), este o obiecție împotriva folosirii procesului politic pentru luarea deciziilor economice. Miza poate fi pusă în termeni de concurență versus monopol la nivelul

distribuției de drepturi.

1. Seturile de probleme ce pot fi invocate pentru a intenta proces (*maintain suit*) sunt diferite. Tradițional[52], *common law* nu permitea grupurilor de interese precum asociațiile profesionale să deschidă proces împotriva concurenței pentru că, în interpretarea tradițională a conceptului de "standing" nu puteau face dovada unei pierderi suficiente[53]. Dezavantajele provenite din funcționarea concurenței nu puteau fi citate. Procesul legislativ însă permite grupurilor de interese să invoce astfel de motive.

2. Managementul informației este responsabil cu o înclinație structurală în favoarea grupurilor concentrate de interese. Sistemul adversarial introduce un stimulent pentru compararea concretă şi până la cele mai mici detalii a costurilor fiecărei activități a unei părți care interferează cu activitățile celeilalte părți. Cunoaşterea costurilor relative este esențială pentru calculul eficienței, spune Posner. Prin contrast, într-o legislatură eforturile de justificare a regulilor căutate sunt conduse de partea interesată. Chiar dacă cercetările nu sunt conclusive, procesul este tolerat datorită fenomenului schimbului de favoruri între legislatori (*logrolling*)[54]. În sistemul politic de luare a deciziilor economice informarea unei părți aflate în "dispută" (grupul dispersat care suportă costurile) este limitată de ignoranța rațională a votantului şi de problema principal-agent [55].

Putem întări argumentul lui Posner. Informarea este

---

[52] Acest lucru s-a schimbat ca urmare a legiferării, dar aici nu facem un efort de interpretare a realității actuale cât judecam modele de drept.

[53] Nu aveau suficient *standing*.

[54] Schimburi de favoruri între membrii legislativului.

[55] Reprezentanții (agenții) dezvoltă interese diferite de persoanele reprezentate (principali).

îngreunată şi de faptul că ponderea resurselor stabileşte agendă de discuție în mass-media. Agenda publică devine inundată de probleme pe care le discută grupurile de interese care dispun de resurse şi de modalități de angajare a resuselor (întrucât grupurile concentrate plătesc costuri marginale mai mici de organizare). Ideea este nu numai că grupurile concentrate de interese au la dispoziție resurse pentru zugrăvirea problemelor în moduri favorabile lor. Ci că toate discursurile promovate cu aceste resurse împărtăşesc asumpția că interesele de tip special trebuie susținute de bani publici. Astfel, asumpția relevantă în chestiunea eficienței nu ajunge să fie pusă în discuție în mod serios [56].

3. Tradițional, un judecător nu ia în considerare meritul relativ al persoanelor implicate şi averea relativă (Posner 1992, 523). Acest gen de considerații (care alterează eficiența) ar fi dificil de raționalizat într-o opinie judecătorească (*judicial opinion*).

4. Cel mai important punct, Curțile într-un sistem bazat pe precedent nu au unelte pentru redistribuția de avuție. Favorizarea chiriaşului sau a muncitorului nu îşi atinge scopul pentru că au loc ajustări în alte părți ale sistemului economic, care interconectează fluxul resurselor, indiferent dacă metoda de aranjare şi rearanjare a resurselor este piața, Curțile sau legislația. Tocmai de aceea legislaturile sunt nevoite să apeleze la impozitarea venitului, un sistem continuu de redistribuție (Posner 1992, 524), altfel efectul ar fi curând anulat.

[56] Am oferit aici o explicatie de tip mâna invizibilă pentru un statut al inegalității între elite şi non-elite. A se vedea Ullmann-Margalit 1977, 293 pentru modelarea în teoria jocurilor a strategiilor care mențin un statut al inegalității.

Un sistem bazat pe precedent nu a putut susține un sistem redistributiv. Când îmi știu poziția – degeaba mi-o știu: Dacă un judecător alterează un termen al unui contract voluntar care reflectă avantaje relative, părțile vor schimba alți termeni ai contractului care vor reechilibra balanța. Rezultatul va fi aproximativ același, dar cu costuri de tranzacție crescute (o constrângere în plus de ocolit). Când nu îmi știu poziția, voi alege judecătorul care va crește eficiența pentru că voi crește șansele să îmi urmez propriul interes (Posner 1981, 105). Fie că îmi știu poziția fie că nu mi-o știu, rezultatul va fi eficient.

5. Posner (1992, 523) menționează şi că metodele de remunerare şi regulile care guvernează posibilele conflicte de interese exclud o decizie care să servească propriul interes îngust. S-ar putea ca şi aceste metode şi reguli să fi fost selectate de concurența reputațională care definea sistemul în secolele formării sale.

3.4.3. Contraexemplele lui David Friedman

Sistemul anglo-saxon bazat pe precedent are şi produse legale ineficiente, spune David Friedman. Printre contraexemplele găsite de el, patru se află în aria legii contractelor (2001, Cap. 19).

Exemplul 1: Vânzarea de organe ar fi eficientă. Există un punct în viață, și anume aproape de moarte, când valoarea rinichiului meu pentru mine devine mai mică decât pentru altcineva. Totuşi, sistemul anglo-saxon nu permite tranzacții.

Exemplul 2: Sistemul anglo-saxon tratează prin reguli generale problema compensațiilor acordate cumpărătorilor nemulțumiți (Friedman 2001, Cap.14; Cap.19). Sunt aplicate reguli generale de tip *caveat venditor*, deşi cumpărătorul ar putea evita accidentele cu un cost mai mic decât vânzătorul sau sunt aplicate reguli de tip *caveat emptor* când lucrurile stau

invers. Ar trebui permise contracte private care să decidă de comun acord regulile responsabilității pentru că responsabilitatea poate fi mai ieftină uneori pentru vânzător, alteori pentru cumpărător.

Exemplul 3: Sistemul anglo-saxon refuză să permită vânzarea drepturilor sau pretențiilor (*tort claims* [57]) către intermediari. Un sistem restitutiv ar permite vânzarea către antreprenori capabili să plătească costurile unui proces în speranța unei restituții către partea vătămată care să le lase loc pentru profit. Lipsa permisiunii unei tranzacții mutual profitabile este o deficiență.

Exemplul 4: Sistemul anglo-saxon permite patente ineficient de puternice şi lungi.

Ce pot dovedi aceste exemple? În primul rând trebuie să avem în vedere o problemă metodologică în estimarea eficienței unor reguli. Am argumentat până acum în favoarea concurenței ca proces de selecție a regulilor eficiente tocmai pentru că am recunoscut că nu avem o metodă independentă de determinare ex-ante a regulilor eficiente. Furnizorii de reguli trebuie lăsați să experimenteze cu reguli. A pretinde că am găsit contraexemple este echivalent cu a pretinde ex-ante succesul unui proiect antreprenorial în întreprinderea legală. Pretenția lui David Friedman că o regulă este eficientă, este echivalentă cu o estimare antreprenorială că o regulă ar avea succes pe o piață liberă a distribuției de drepturi caracterizată de costuri mici de tranzacție atât între clienți şi furnizori de drepturi[58], cât şi între clienți şi terțe părți afectate.

---

[57] După David Friedman, şi în general într-un sistem restitutiv sau sistem privat de justiție toate infracțiunile ar putea fi tratate ca pretenții ale unor părți private de la altele (*tort claims*).

[58] În această discuție, ideea costurilor mici de tranzacție cu furnizorii de drepturi este echivalenta cu ideea unor reguli simple care guvernează

În al doilea rând, chiar dacă aceste contraexemple dovedesc că sistemul anglo-saxon bazat pe precedent nu lucrează întotdeauna în direcția eficienței, acest lucru nu afectează ideea noastră că eficiența relativă a sistemului de drept bazat pe precedent s-ar datora gradului relativ crescut de concurență de care a beneficiat în secolele lui de formare.

Utilă pentru teza noastră ar fi descoperirea că aspectele ineficiente formulate de David Friedman caracterizează mai degrabă acele arii legale ale sistemului anglo-saxon care, dintr-un motiv sau altul, au beneficiat relativ puțin de mecanismul concurenței. Dacă examinăm exemplele observăm că tocmai acesta este cazul.

Exemplul 1: O regulă eficientă a permisiunii vânzării de organe nu a putut fi selectată de mecanismele concurențiale legale din primele secole ale sistemului anglo-saxon pentru simplul motiv că nu se punea problema transplantului în stadiul respectiv al medicinei.

Exemplul 2: Până la *English Sale of Goods Act*[59] în 1893 nu era impusă o regulă generală. La acel moment nu mai funcționa de mult concurența judiciară.

Exemplul 3: Oficial, infracțiunile erau considerate ofense aduse regelui. În aceste condiții, caracterul concurențial al sistemului era limitat de faptul că era neoficial: caracterul privat al sistemului judiciar constă în posibilitatea neexplicită a indivizilor de a manipula ficțiuni legale. Caracterul restitutiv nefiind oficial, nu era posibilă vânzarea transparentă a pretențiilor către intermediari.

Exemplul 4: Nu trebuie uitate limitele mecanismului

concurența sau cu cea a condițiilor facile de selecție grupală, adică de migrare a celor afectați de la o distribuție de drepturi la alta.

[59] Statutul era în favoarea *caveat emptor*. Între timp, direcția a fost schimbată în favoarea *caveat venditor*.

concurenței. Regele avea posibilitatea de a vinde prin statut patente grupurilor concentrate de interese. Acest drept trebuia atunci considerat un dat al tuturor distribuțiilor de drepturi încercate de concurenți. Curțile concurente lucrau în aceste condiții.

3.5. Concluzii

Am susținut că o formă sau alta de concurență este necesară pentru calculul eficienței. Pentru o colecție de reguli eficiente este în primul rând nevoie de concurența caracteristică unui proces de piață (licitări şi contralicitari între participanți) la nivelul alocativ al drepturilor în cadrul unei distribuții formale. Altfel, calculul eficienței nu ar fi posibil. În al doilea rând, am arătat că eficiența este servită de un proces concurențial între furnizorii de distribuții formale. Pentru ca acest proces să funcționeze, agenții trebuie să găsească uşor să achiziționeze, să se înscrie sau să migreze de la o distribuție la alta. În al treilea rând, am arătat că policentricitatea la nivel distributiv informal - o concurență pentru putere - este cea care permite efectiv agenților să scape de arbitrarul unei distribuții formale unice. Acest eşafodaj cu cele trei niveluri este, coroborat empiric de evoluția şi rezultatele sistemului de drept anglo-saxon bazat pe precedent.

Pot fi găsite şi alte exemple de funcționare a mecanismului concurenței la nivel distribuțional decât sistemul anglo-saxon de drept. Și acest exemplu, ca și altele, sunt imperfecte, îngreunate de costuri de tranzacție. Într-o lume a costurilor de tranzacție zero, dar a costurilor mari de conflict violent, mecanismul ar servi eficiența fără fricțiuni. Acesta este tocmai modelul lui David Friedman al privatizării justiției descris în primul capitol.

CAPITOLUL 4
EFICIENȚĂ ŞI DREPTATE

4.0. Introducere

Am arătat de ce o justiție privatizată ar asigura eficiența regulilor. Concurența dintre furnizorii de reguli distribuie drepturile de utilizare a resurselor celor care le valorizează mai mult şi astfel, resursele îşi găsesc utilizarea cea mai valoroasă. Acest proces naşte o informație publică, prețurile, care previn folosirea irațională sau irosirea resurselor de către terțe părți. Este însă distribuția eficientă de drepturi şi distribuția dreaptă?

Luăm drept analitic adevărat că scopul justiției este dreptatea şi că regulile ar trebui să fie drepte. Argumentăm însă că eficiența este cel mai bun ghid la îndemână pentru realizarea distribuției drepte. Viziunea dreptății ca eficiență are două avantaje față de viziuni alternative: în primul rând adoptă o atitudine imparțială față de scopurile indivizilor aşa cum sunt exprimate prin acțiuni şi în al doilea rând le promovează în cel mai înalt grad. Din acest motiv, ea oferă un răspuns adecvat întrebării „pentru ce dorim să avem o justiție?"

4.1. Dreptatea ca eficiență

În capitolul 3 am arătat cum are loc definirea regulilor eficiente prin tranzacții cu drepturi. La nivelul alocativ John cumpăra de la vecina sa Mary dreptul de a decide când poate exersa la saxofon. Din acest moment regula este că John decide când exersează. Tranzacția nu poate avea loc decât susținută de recunoaşterea unei distribuții inițiale oficiale a

dreptului de decizie. În acest exemplu, regula anterioară era aceea că vecinii decid când muzicienii exersează. Acesta este nivelul distribuțional formal al drepturilor de decizie. Definirea distribuției inițiale în scopul eficienței trebuia făcută în lumina eventualelor tranzacții ipotetice corective. La costuri mari întâmpinate de eventuale tranzacții corective, furnizorii de distribuții de drepturi, distribuie drepturile de decizie acelui tip de actor care probabil le valorizează dreptul mai mult – adică cel care l-ar achiziționa într-o lume de costuri de tranzacție nule[60]. Elementul de judecată antreprenorială era perfecționat printr-o concurență permanentă la nivelul furnizorilor de distribuții de drepturi.

Să presupunem că observăm o proporție mare de muzicieni bărbați în raport cu femeile şi o proporție mare de psihoterapeuți femei. Cum judecăm această situație din perspectiva dreptății?

Un adept al dreptății ca eficiență nu va avea nimic de obiectat dacă analiza istorică a situației arată că ea este rezultatul unei piețe libere a ocupațiilor, iar această piață pluteşte la rândul ei pe o piață liberă a distribuțiilor de drepturi. Aceasta pentru că regulile eficiente sunt acelea care rezultă din tranzacții cu drepturi la costuri de tranzacție zero şi, chiar dacă în lume costurile de tranzacție sunt pozitive, dacă libertatea de tranzacționare la nivelul alocării nu este îngrădită, este rezonabil să credem că utilizatorii depăşesc costurile de tranzacție. Acolo unde utilizatorii nu pot singuri, furnizorii de distribuții de drepturi aflați în competiție pentru clienți vor fi reuşit să ghicească rezultatul tranzacțiilor ipotetice şi să distribuie dinainte drepturile celor care le doresc mai mult.

[60] (Posner 81, 71). A se vedea discuția din Capitolul 3.

Situația eficientă nu este nedreaptă dacă în procesul care a generat-o a fost respectată imparțialitatea dintre scopurile exprimate de toți participanții la piață, incluzând aici piața ocupațiilor, piețele serviciilor conexe (piețele substitutelor şi piețele serviciilor care pot fi folosite drept capital pentru serviciile respective) şi piețele care au influență asupra pieței ocupațiilor.

Imparțialitatea a fost respectată dacă piața a reprezentat o licitație deschisă tuturor, în care fiecare participant a putut oferi orice serviciu cerut de oricine, drept investiție în proiectul de carieră de muzician sau de terapeut al lui John şi în proiectul de carieră de muzician sau terapeut al lui Mary, şi în alte proiecte care au avut o influență asupra proiectelor de cariere ale lui Mary şi John.

Judecata se poate extinde la orice rezultat de piață. Conceptul de eficiență pentru care argumentăm aici cuprinde toate valorile de piață, adică toate valorile la realizarea cărora agenții contribuie prin acțiunile lor renunțând în mod conştient la altele.

Uneori se înțelege prin eficiență ceva mai îngust decât am propus aici, şi anume "furnizarea serviciilor dorite fără a lua în calcul (alte aspecte ale) calității vieții şi calitatea relațiilor cu ceilalți cetățeni" (Cohen 2009, 74). Cohen opune valoarea acestei "eficiențe" cu valoarea egalității. Într-adevăr ‚aceste' două valori pot fi puse în balanță, pentru că sunt la acelaşi nivel. Am dat dovadă de lipsa unui simț al echilibrului (Cohen 2009, 74) dacă am insista că nici deficite oricât de mici în această valoare nu pot fi acceptate chiar dacă în acest fel s-ar prejudicia alte valori precum egalitatea şi comunitatea.

Însă în sensul extins al pieței folosit aici şi egalitarismul (ca simplă dorință ca fiecare să se bucure de serviciile de care se bucură alții) şi comunitarismul (ca simplă dorință ca oamenii

să trăiască în comunități stabile) sunt valori de piață. Chiar şi aceste valori permit un tratament marginal. În fiecare moment, fiecare agent se confruntă cu întrebarea la cât este dispus să renunțe în favoarea încă unei unități de egalitarism sau de comunitarism. Ideea de piață cuprinde şi agregă toate valorile în favoarea cărora agenții acționează renunțând la acțiuni care ar urma sau promova alte valori. Din perspectiva dreptății ca eficiență poziția spectatorului imparțial este piața însăşi, pentru că acordă un tratament egal tuturor scopurilor aflate în competiție şi un tratament egal tuturor subiecților care exprimă aceste scopuri.

4.1.1. Eficiența respectă notele conceptului de dreptate

Cineva propune următorul amendament eşafodajului eficienței din perspectiva dreptății. Ar trebui să existe mai mulți muzicieni femei şi mai mulți terapeuți bărbați. O autoritate va dicta schimbarea de ocupații prin stimularea unei distribuții particulare de ocupații prevenind realizarea distribuțiilor de către piață prin subvenții permanente aplicate preferențial.

Cum am putea testa dacă propunerea amendării pieței este dreaptă? În urma unei analize conceptuale, amendamentul trece un prim test al dreptății: asumă ideea de imparțialitate. Tocmai în numele imparțialității - pe criterii de gen - se spune că ar trebui să ascultăm şi sfaturile terapeutice ale bărbaților şi să ascultăm şi muzica femeilor.

Ideea imparțialității se poate întoarce împotriva obiecției. Procesul licitațiilor poate fi văzut ca un proces al judecății critice a fiecărei valori în raport cu fiecare altă valoare, un proces care ia în considerare nu criticile verbale ci criticile prin acțiune. „Concluzia" acestor critici prin acțiune constă în exprimarea unor valorizări în raport cu alte valorizări, iar

„argumentul" constă în obiectivul fiecărei persoane urmat prin acțiunea respectivă. Dacă investesc în ocupația de terapeut a lui Mary, concluzia este creşterea valorii ei marginale, iar judecata care o susține este beneficiul serviciului ei. Obiecția refuză un tratament imparțial participanților la piață. Unora, şi anume celor subvenționați le va fi mai uşor să îşi urmeze scopurile decât celorlalți.

Proponenții amendamentului pot răspunde că propunerea lor poate fi criticată verbal şi respingerea ei va putea fi realizată printr-un proces politic. Însă din nou imparțialitatea este încalcată. În primul rând răspunsul presupune monopolul poziției politice, adică îngrădirea pieței furnizorilor de drepturi. Potențialii furnizori de drepturi, în eventualele lor tranzacții cu clienții, nu sunt tratați imparțial. În al doilea rând, conform obiecției, unii agenți pot critica şi susține idei numai verbal, dar alții, şi anume elitele politice, pot critica şi susține proiecte prin acțiuni. Amendamentul nu tratează imparțial criticii propunerii. Tipul de imparțialitate în numele căruia este formulată obiecția generează alte imparțialități.

Extragem de aici cel puțin lecția că ideea de imparțialitate nu poate, prin ea însăşi, da câştig de cauză proponenților amendamentului.

Dar cât de departe îl va duce o astfel de listă pe un legislator hotărât să decidă în chestiuni precum amendamentul politic de gen? Nu foarte departe. Putem face apel la imparțialitate pentru a argumenta în favoarea unei impozitări proporționale (nu am fi imparțiali dacă am trata pe cei bogați mai drastic decât pe cei săraci), dar şi în favoarea unei impozitări progresive (o impozitare progresivă ar aproxima mai bine rezultatul unor reguli de conviețuire cu adevărat imparțiale şi anume acelea care ar fi alese din spatele unui văl de ignoranță cu privire la propriul punct de

plecare). Putem face apel la imparțialitate pentru a respinge însăşi ideea de impozitare (nu am fi imparțiali dacă am lua de la unii pentru a le da altora). Ideea de imparțialitate nu pare să ne ducă prea departe.

Analiza conceptuală a dreptății ar trebui atunci continuată. Ce alte note remarcabile găsim în conceptul de bază al dreptății? Vom ajunge, să zicem, la o listă care include pe lângă imparțialitate (cerința de a trata cazurile similare în feluri similare) şi ideea de a internaliza externalitățile, adică de a nu forța pe unii să suporte costurile acțiunilor altora (Schmidtz 2006, 7).

Similar şi apelul la ideea internalizării externalităților poate duce în direcții diferite. Am putea susține că proprietarii nu ar trebui să suporte costul asociat cu grevele muncitorilor, de aceea ei ar trebui să fie liberi să angajeze imediat alți muncitori în locul muncitorilor grevişti. Sau, am putea susține că dimpotrivă, proprietarii capitalului se bucură în mod nedrept de rodul efortului muncitorilor pe care îi exploatează, ca urmare muncitorii ar trebui să preia ei înşişi capitalul.

Am putea atunci preciza conceptul de dreptate prin analiza mai multor teorii ale dreptății. Vom detecta mai multe principii care le asamblează. Să spunem că vom decanta următoarele patru principii: egalitatea de tratament; meritul ca trăsătură a persoanelor; reciprocitatea ca trăsătură a relației dintre persoane; nevoile (Schmidtz 2006, 14; 16).

Cât de departe îl va duce şi această listă pe legislator? Îl va duce numai până în punctul în care părțile în dispută rămân în acelaşi timp de acord asupra principiilor, dar vor trage concluzii concrete diferite. Pornind doar de la concepte, pentru că sunt suficient de generale, cineva ar putea construi pledoarii atât în favoarea amendamentului discriminării

pozitive pe criterii de gen cât şi împotriva lui. Fiecare dintre criterii va putea fi înțeles diferit şi va putea fi luat să opereze pe un domeniu diferit sau la un nivel diferit.

Angajamentul față de valoarea abstractă a egalității de tratament nu ne ajută prea mult în decizia propunerii de intervenție legislativă în piață pe criterii de gen. Proponentul amendamentului ar vorbi de egalitatea de tratament dintre bărbați şi femei. Adeptul eficienței neamendate ar vorbi despre egalitatea de tratament care este datorată tuturor participanților la piața de servicii. De ce am discrimina negativ pe cei a căror alegere marginală este să asculte mai departe muzica unui bărbat şi sfaturile unei femei terapeut față de cei care îşi pot urma alte tipuri de alegeri fără a fi deranjați?

Nu cumva lista notelor conceptului de dreptate va conține numai elemente suficient de generale încât şi idealul eficienței să fie în acord cu ele? Dacă acesta este cazul, atunci toate propunerile de amendare aduse unei justiții care să urmărească eficiența pot fi neutralizate de adeptul dreptății ca eficiență.

Un proponent al amendamentelor aduse eficienței s-ar concentra pe egalitatea, meritul, reciprocitatea, nevoile indivizilor împărțiți în categoriile definite special, precum împărțirea pe criterii de gen. Un oponent al amendamentului, adept al dreptății ca eficiență, ar obiecta că privilegierea unei împărțiri pe criterii de gen este arbitrară. Ar fi preferabil să acordăm o greutate egală participanților la piața de valori, care include şi valoarea egalității de tratament a bărbaților şi femeilor. Piața va reflecta mărimea licitărilor, dată de unitățile monetare, unitățile de măsură comună ale tuturor tipurilor de servicii oferite de toți tuturor.

La fel cum angajamentul față de egalitate nu ne spune față

de ce fel de egalitate, nici angajamentul față de reciprocitate nu ne spune față de ce fel de reciprocitate ar trebui să fim angajați. Adeptul dreptății ca eficiență este în favoarea unei reciprocități de piață. Altcineva propune alte tipuri de reciprocitate. De exemplu, Gerald Cohen (2009, 39) propune o reciprocitate de tip comunitar - un principiu de relaționare conform căruia Mary îl serveşte pe John nu de dragul serviciilor pe care le primește de la John, ci doar pentru că el vrea sau are nevoie de serviciul ei şi pentru că şi el la rândul lui o serveşte din aceleaşi motive.

O primă concluzie este că dreptatea ca eficiență respectă notele conceptului de dreptate.

O a doua este că şi propunerea de amendare pare să le respecte. Acest lucru înseamnă că angajamentul față de dreptate - aşa cum este dată în limbajul comun nu ne spune cum să îl aplicăm în cazuri concrete. Criteriul oferit de analiza conceptuală a termenului dreptate nu este suficient. Avem o problemă de indeterminare. Dreptatea trebuie operaționalizată.

4.1.2. Eficiența operaționalizează dreptatea

De ce este indeterminarea o problemă? Indeterminarea este o problemă pentru că dorim să avem un criteriu controlabil pe baza căruia să judecăm caracterul drept al regulilor, care să nu lase prea mult loc de echivoc. Atât adepții dreptății ca altceva decât eficiența şi adepții dreptății ca eficiență sunt de acord că justiția trebuie să producă rezultate previzibile.

Să zicem că lista de valori care compun conceptul de dreptate este încheiată. Dacă lucrurile stau astfel şi totuşi ele nu oferă legislatorului suficiente elemente pentru a decide între interpretări rivale, atunci pentru a operaționaliza corect dreptatea va fi nevoit să se întrebe care este sensul întreprinderii sale. Conceptul de dreptate a evoluat ca urmare

a unor atitudini de aprobare față de anumite rezoluții mai degrabă decât altele. Când nu putem stabili chestiuni legate de dreptate prin apel la analiza conceptuală, vom putea înțelege mai bine dreptatea dacă ne întrebăm care sunt consecințele pentru viață ale unei anumite concepții despre dreptate mai degrabă decât ale alteia (Schmidtz 2006, 12). Ne vom întreba pentru ce dorim să avem o justiție.

În capitolul 3 am sugerat un răspuns acestei întrebări: rolul regulilor şi al întregului aparat judiciar este de a îmbunătăți capitalul de resurse umane de care fiecare să poată dispune în atingerea obiectivelor sale. Aceasta înseamnă că, odată aplicat filtrul constrângerilor caracteristice notelor de bază ale conceptului de dreptate, ceea ce urmărim în final prin justiție este îndeplinirea obiectivelor indivizilor.

Dacă ceea ce dorim de la dreptate este îndeplinirea obiectivelor indivizilor şi eficiența regulilor este modalitatea rațională pentru îndeplinirea lor, atunci regulile eficiente sunt o cerință a dreptății. Şi pentru că eficiența respectă notele conceptului de dreptate şi în plus este un criteriu controlabil, eficiența ar putea operaționaliza dreptatea. Să vedem mai întai de ce eficiența regulilor serveşte obiectivelor indivizilor.

4.1.3. Eficiența regulilor serveşte obiectivelor indivizilor

Să privim deocamdată lucrurile din perspectiva interesului personal. Vom gândi atunci două argumente separate în favoarea eficienței, unul pornind de la regulile de interacțiune pe care le-am dori între alții, şi altul pornind de la regulile de interacțiune pe care le-am dori între noi şi alții. Asumpția imparțialității nu ar avea sens.

La fiecare nivel, regulile de interacțiune dintre alții îmi servesc drept piese de capital în atingerea propriilor

obiective. Ele facilitează folosirea altor resurse umane în scopuri personale.

La nivelul alocativ, concurența de piață dintre alții alocă drepturile celor care oferă mai mult pentru ele. Dobândesc astfel informația cu privire la ce servicii sunt valorizate mai mult de cine. Presupunând că dreptul lui John de a exersa este alocat ineficient lui Mary, iar licitația de către John este oprită de o autoritate, aş putea pierde oportunitatea de a merge la un concert al lui John pentru că s-ar pierde scenariul în care oricine, conform propriilor sale estimări şi valorizări, poate investi în cariera muzicală a lui John. Din perspectiva mea, o lume a investițiilor libere ar fi un ghid rezonabil pentru estimarea succesului carierei lui John. Pe de altă parte, presupunând că dreptul este distribuit lui John în mod ineficient, aş pierde oportunitatea de a merge la şedințele de terapie ale lui Mary. Acelaşi argument funcționează cu privire la Mary.

Să presupunem că o autoritate va prescrie ocupațiile celorlalți. Lui John i se va prescrie o carieră muzicală. Problema este că autoritatea este într-o poziție epistemică precară. Cum ar putea dovedi rațional că prescrierea nu i s-ar fi potrivit mai degrabă lui Mary? Pare că în absența regulilor concurenței libere dintre alții resursele umane sunt folosite arbitrar, iar acele resurse îmi sunt utile mie, în propriile obiective.

Cineva ar putea delega sarcina unei echipe de „experți" în talente şi ocupații. Aceştia ar evalua periodic talentele şi ar realoca ocupațiile. Am avea însă aceeaşi problemă la nivelul experților. Fie experții ar trebui ei înşişi selectați de o piață, fie o autoritate ar decide ocupația de expert în talente muzicale. Dacă hotărâm că piața ar trebui să decidă expertiza în ocupația de distribuitor de ocupații, atunci de ce nu şi în

ocupațiile de ordinul 1? Dacă hotărâm că şi experții trebuie stabiliți de o autoritate, ne confruntăm cu aceeaşi problemă la nivelul autorității ultime înseşi.

Fie această autoritate de decizie ar fi decisă de o piață, fie ar fi stabilită printr-un procedeu alternativ. Acesta ar fi arbitrar întrucât ar bloca licitările altora pentru autorități diferite. Odată cu aceste blocaje, sunt blocate propriile mele oportunități de a beneficia de carierele lui John şi Mary aşa cum ar fi susținute şi estimate de o mulțime cât mai mare posibilă de investitori şi investiții[61], relativ la toate celelalte proiecte de investiții concurente. Pornind de la concertele lui John şi practica terapeutică a lui Mary aş putea eu însumi construi proiecte pe care nu le-aş putea construi dacă Mary ar fi muzician şi John terapeut.

Aşadar, argumentul în favoarea eficienței pornind de la interesul personal este că regulile concurențiale care definesc cadrele în care alții cooperează sunt un capital construit rațional. Capitalul creat într-un aranjament alternativ pieței va fi creat conform dorințelor unor investitori cu o perspectivă mai îngustă decât a întregii mulțimi de participanți.

Argumentul are mai multe variante. Dacă doresc să îmi

[61] Dacă John şi Mary efectiv nu pot evada din distribuția de ocupații realizată de autoritate, rezultă că este blocată concurența nu doar la nivel alocativ ci şi la nivel distribuțional. Aceasta pentru că, presupunând că în distribuția făcută de un furnizor, alocările ulterioare ar fi blocate, clienții s-ar putea muta la un furnizor care ar distribui diferit. La costuri de tranzacție zero, problema alocativă s-ar rectifica la nivel distribuțional, însă în realitate costurile mutării la un nou distribuitor de drepturi sunt mari. Din acest motiv, şi pentru că nu este dinainte clar cum costurile de tranzacție pot fi minimizate mai uşor, eficiența ar fi realizată numai de o concurență între antreprenori legali – furnizori de distribuții de drepturi – care propun noi modalități de minimizare.

realizez obiectivele (inclusiv obiective pe care acum nu le am) va trebui să mă feresc de erori în modul în care îmi conduc viața. Va trebui să fiu deschis la informație nouă şi să fiu dispus la revizuirea concepțiilor după care îmi conduc viața. De aceea va trebui să permit schimburi de idei. Doar prin confruntări de idei aflu ce pot greşi, pot chiar înțelege mai bine resursele de care dispun. Ideile trebuie testate. Însă multe idei sunt despre ce ar dori alții şi despre cum ar putea să obțină ceea ce doresc. De fapt, aceste idei sunt cele mai importante. Cum le putem testa în mod serios una față de cealaltă? Într-o piață, proiectele antreprenoriale sunt idei care se testează permanent unele pe celelalte.

Argumentul funcționează şi când îmi stă relativ la îndemână să fiu în poziția autorității care dictează. Dacă nu este permis să se investească liber în proiecte gândite de alții, nu pot avea loc decât proiectele imaginate de propria minte. Cu cât va fi mai mare distorsiunea aplicată de mine concurenței de piață care funcționează între mine şi alții, cu atât vor fi mai perturbate relațiile dintre ei. Voi fi lipsit de un capital construit rațional. În absența pieței, dacă îmi stă la îndemână, voi ordona cuiva să tundă iarba din fața casei mele. Însă nu pot fi sigur că persoana respectivă, în absența perturbării sistemului de licitații şi contralicitații, nu ar putea face, cel puțin în mod indirect, prin alții, altceva pentru mine mai valoros decât să tundă iarba.

Observația pe care am făcut-o în capitolul 3 că regulile sunt utilizate drept capital în atingerea obiectivelor, joacă acum rolul de a justifica eficiența însăşi. Nici nu ar avea sens ca regulile să fie utilizate drept altceva. Pe teren descriptiv, asumpția de bază a analizei economice a comportamentului uman este că oamenii au obiective şi tind să le atingă în modalitățile cele mai bune. Dacă această asumpție este

adevărată, în măsura în care justiția este o întreprindere umană conştientă, atunci cel care îşi aduce aportul în această întreprindere, oricum îşi va urmări interesele. Dacă însă pe teren normativ urmărim dreptatea, atunci, într-un fel sau altul va trebui să asumăm o poziție de imparțialitate față de scopurile exprimate. Angajamentul față de imparțialitate va fi operaționalizat prin ancorarea în intersubiectivitatea caracteristică interacțiunii de piață.

În acest punct capătă o nouă relevanță şi discuția din capitolul 3 despre eficiența regulilor. Eficiența joacă acum rolul de a operaționaliza dreptatea. Eficiența devine criteriul arbitru care să rezolve disputele dintre moduri diferite de a înțelege egalitatea, reciprocitatea, meritul, nevoile.

4.1.4. O ilustrare a modului în care eficiența operaționalizează dreptatea

Analiza economică a furtului oferă o ilustrare la îndemână a modului în care eficiența operaționalizează dreptatea. Din perspectiva dreptății ca eficiență furtul este greşit pentru că, costul social[62] al furtului este mai mare decât beneficiul. Furtul nu este un simplu transfer al unei valori. Pierderea pentru păgubaş este prima facie mai mare decât câştigul pentru hoț. Altfel, hoțul s-ar oferi să cumpere valoarea respectivă. Dar pe lângă pierderea suferită de păgubaş ca urmare a unui transfer particular de valoare au loc încă patru pierderi sociale. Una este pierderea păgubaşului asociată eforturilor de protecție împotriva furtului. Alta este pierderea potențialilor păgubaşi - indivizi care deşi nu sunt victime ale furtului sunt nevoite în urma semnalelor din mediu să investească resurse în protectia împotriva furtului. O alta este

[62] Costul social este costul total sau costul net.

pierderea hoțului asociată efortului de a fura[63]. O alta este pierderea competitorilor la furt, care deşi nu au ajuns să fure efectiv au investit resurse în acest sens. Analiza economică nu presupune conținuturi morale. Ea detectează costurile relative ale cursurilor de acțiune şi prin aceasta mai degrabă determină conținuturi morale. Piața calculează toate aceste pierderi şi poate determina 'cât este de nedrept' un furt.

Unele furturi (aproprieri fără consimțământul proprietarului) sunt însă eficiente. Analiza economică dictează că ele ar trebui permise. O persoană aflată în expediție şi în nevoie urgentă de mâncare şi adăpost, poate intra într-o cabană cu condiția să fie dispus să plătească proprietarului daune. Regula pentru pedepse pornind de la eficiență este că valoarea pedepsei impuse ar trebui să fie egală cu daunele produse. O pedeapsă mai mică decât atât ar permite transferuri ineficiente. Expediționiştii ar profita de mâncarea proprietarilor cabanelor. O pedeapsă mai mare decât atât ar bloca transferuri eficiente. Expediționiştii aflați în situații de urgență ar putea plăti un cost mai mare decât cel pe care l-ar pierde într-o tranzacție ipotetică cu cabanierii absenți (Friedman 2000, Cap. 3). În acest fel ne asigurăm că au loc numai transferuri de resurse eficiente şi că orice transfer eficient va fi permis.

Am spus că eficiența operaționalizează dreptatea. Acest lucru înseamnă că notele conceptului de dreptate, sau „principiile"dreptății, ar fi euristici (rules of thumb) care aproximează eficiența. O mare parte din analiza economică a

[63] Printre pierderile sociale trebuie numărate şi pierderile hoților. De pildă într-o piață liberă a furtului, la echibru, pentru că profesia de hoț este atât de atrăgătoare, concurența din partea altor hoți face ca, pentru fiecare hoț, costul marginal al hoției să ajungă egal cu valoarea pentru hoț a serviciului furat.

dreptului anglo-saxon de care am vorbit în capitolul trecut ar putea fi folosită pentru a corobora această ipoteză. Această analiză ar trebui să arate, pentru fiecare context în care un „principiu" pare să se aplice mai bine decât altul, că valorile variabilelor care definesc contextul[64] fac ca un anumit „principiu" să servească mai bine eficienței.

4.1.5. Intuiții despre dreptate rămase în urmă

În această lumină trebuie văzute şi descoperirile psihologiei evoluționiste conform cărora suntem încă prizonierii unor euristici morale instinctive care astăzi nu îşi mai găsesc utilitatea.

Ipoteza de bază a psihologiei evoluționiste este că euristicile morale intuitive sunt adaptări biologice care ar fi evoluat odată cu succesul indivizilor care le-au manifestat, date fiind anumite contexte de viață. Dincolo de întărirea ideii centrale a acestei lucrări, că menținerea ordinii ar fi, în mare parte efectul unor fenomene naturale prea puțin conştientizate, descoperirea interesantă pentru tema intuițiilor despre dreptate este aceea că mintea umană încă deține euristici morale care constituie adaptări la modul de viață al strămoşilor noştri vânători-culegători (Barkow et al. 1992, 5). Motivul este că de la apariția lui Homo Sapiens acum 200 de mii de ani, specia noastră a trăit mai mult de 95% din istoria sa în asemenea mici grupuri nomade de culegători şi vânători. Dacă luăm în considerare şi perioada dinainte de apariția lui Homo Sapiens, a strămoşului nostru comun cu cimpanzeii, realizăm că evoluția darwinistă nu a avut timp să schimbe structurile mentale în ultimii 10 mii de ani de când a

[64] Diferența dintre contexte este dată între altele de diferențe în costuri de tranzacție, de aplicare a sancțiunilor.

apărut agricultura.

Cosmides şi Tooby (1992), și Haidt și Joseph (2004; 2007) găsesc sursele naturale ale gândirii morale intuitive într-o serie de sentimente de bază evoluate ca adaptări în epoca grupurilor nomade de vânători culegători: empatia față de suferința altora (evoluată datorită faptului că majoritatea membrilor acestor triburi erau înrudiți între ei), intuiția morală a echității (evoluat ca o consecință a reciprocității caracteristice interacțiunilor repetate în interiorul tribului, ca protecție instinctivă împotriva blatiștilor și profitorilor), respectul față de autoritate și fenomenul statusului (evoluat ca o consecință a reciprocității indirecte, adică a mecanismului de construcție a reputației), autonomia (evoluată ca revers al sentimentului de respingere a constrângerii arbitrare care ne îndepărtează de la urmărirea scopurilor noastre precum căutarea hranei), loialitatea față de grup (evoluat în absența relațiilor de schimb inter-triburi ca bază pentru încredere), aprecierea a ceea ce arată a fi pur (evoluată ca revers al repulsiei aceasta având rolul protecției față de agenți patogeni).

În mare parte ele asigură succesul şi astăzi, dar depărtarea de euristicile noastre morale instinctive este ceva pozitiv în măsura în care anumite adaptări au devenit contraproductive. Efectele supralicitării sentimentelor echității în dauna celorlalte sentimente, ale supralicitării loialității față de grup (reversului xenofobiei) în dauna celorlalte sentimente au fost puternic discreditate cultural în urma fenomenelor comunismului şi fascismului. Dar şi fenomene morale mai subtile cum ar fi disprețul față de intermediari sunt astăzi contraproductive şi încep din fericire să fie discreditate cultural. Intermediarii rezolvă problema asimetriilor informaționale dintre agenții economici şi câştigă de pe urma

serviciilor pe care le furnizează. Dacă societatea modernă abundă în asimetrii informaționale, în cadrul unui trib primitiv ideea de a ține secretă o informație importantă despre o altă persoană era absurdă şi periculoasă (Tarko 2011, 231). În general nu exista posibilitatea de a câştiga ceva de pe urma ei întrucât membrii tribului cunoşteau informația relevantă pentru scopurile comune (vânătoarea avea loc în comun, traiul avea loc în comun). Atunci când exista posibilitatea extragerii unui avantaj, ascunderea unor oportunități descoperite echivala cu refuzul de a returna favorurile celorlalți într-un sistem al reciprocității[65]. Evident, toate aceste intuiții sunt speculate de toți în interes propriu. Efectele serioase sunt însă la nivelul speculației de către oamenii politici din poziții de monopol, pentru că la acest nivel se îngrădeşte posibilitatea celor care îşi depăşesc propriile intuiții de a beneficia prin tranzacții de avantajele informației deținute de intermediari.

Descoperirea dependenței intuițiilor morale de experiență din epoca de piatră ne forțează să reflectăm la ceea ce credeam că manifestă valoare intrinsecă, sau aplicabilă universal. Este ca şi cum am afla că un medic ne-a influențat de-a lungul vieții intuițiile morale prin injecția periodică a unor substanțe chimice[66]. Descoperirea originii euristicilor noastre morale ne ştirbeşte încrederea în ele ca fundamente ale justiției aplicate într-o ordine extinsă (Cosmides si Tooby 2006, 208).

---

[65] La rândul ei reciprocitatea fiind soluția de asigurare în fața perioadelor de lipsuri. Astăzi acest gen de reciprocitate ar fi relativ costisitoare față de tehnologia de stocare a surplusului de hrană aflată la dispoziția individului. A se vedea şi Capitolul 1, nota 12 din această lucrare.

[66] Creşterea dozelor de oxitocină de exemplu favorizează un comportament echitabil (Shermer 2008).

Dezvrăjirea euristicilor noastre morale nu ar trebui totuşi să alimenteze un exces de zel în "reformarea minții". În niciun caz nu recomandăm combinarea unui anumit sentiment al urgenței pentru o uniformă „aducere la zi" cu prejudecata unui monopol la nivelul furnizorului de reguli. Şi înclinații puternice în favoarea loialității de grup, echității, pot fi satisfăcute de diferiți furnizori de drepturi care operează în paralel, pe o piață. O piață la nivelul arbitrilor de ordinul doi ar guverna reglarea dintre diferiții furnizori de drepturi.

4.1.6. Ancorarea în acțiunea umană respectă principiul separației dintre persoane

Viziunea dreptății ca eficiență operaționalizează imparțialitatea față de scopurile indivizilor prin ancorarea în intersubiectivitatea caracteristică interacțiunii de piață. Dar aceasta la rândul ei presupune concentrarea exclusivă pe acțiunea umană în estimările valorizărilor altora.

Decizia metodologică în scopuri epistemice de a ignora ceea ce nu este controlabil intersubiectiv a fost justificată până acum prin aceea că în afara acțiunii, obiectivele şi intensitățile cu care obiectivele sunt dorite sunt opace. Acum găsim o justificare de tip normativ a deciziei metodologice de concentrare a atenției pe acțiunea umană. Această decizie, asociată viziunii dreptății ca eficiență este justificată normativ prin acordul cu principiul kantian al separației dintre persoane.

Pentru a fi consistenți cu această decizie suntem nevoiți să respingem şi un demers ca al lui John Rawls, de a considera principii ale dreptății principiile pe care ni le imaginăm alese de indivizi din spatele vălului ignoranței cu privire la caracteristicile lor circumstanțiale. Alegerea imaginată de Rawls depinde de o asumpție cu privire la o anumită doză de

raționalitate şi o anumită doză de aversiune la risc a persoanelor care aleg. Indiferent de disputa cu privire la dozele de raționalitate şi aversiune la risc pe care le-ar avea persoanele în această situație, demersul lui Rawls este criticabil pentru că stă într-o tensiune tocmai cu principiul separației dintre persoane (Posner 1981, 59), chiar dacă Rawls îşi asumă acest principiu[67]. Demersul lui Rawls este atractiv pentru că acele persoane părem să fim chiar noi, cei din această lume, dar reduşi la „esența" noastră şi eliberați de influența circumstanțelor vieții noastre şi a poziției pe care o ocupăm în lume. Problema este însă că, dacă în afara interpretărilor acțiunilor manifeste, ne abținem să speculăm cu privire la dorințele şi intensitățile dorințelor indivizilor şi toate trăsăturile lor de caracter în această lume, atunci nu putem trasa distincția dintre ce este esențial caracterului şi ce este circumstanțial. Nu știu să disting între contingență şi esență în interiorul a ceva opac. De unde aş putea şti, chiar din perspectiva persoanei întâi, ce influență au avut toate „contingențele" vieții mele asupra „esenței"mele?

4.1.7. Scopul justiției

Conform viziunii dreptății ca eficiență prima funcție a aparatului judiciar ar trebui să fie scăderea costurilor de tranzacție, pentru ca toți cei implicați să poată exprima intensitatea cu care doresc. Rezultatul tranzacțiilor (tranzacții la nivel alocativ şi distribuțional, tranzacții actuale sau ipotetice, atunci când costurile de tranzacție ar fi prea mari) este atât rezultatul eficient cât şi drept. Scopul justiției este să faciliteze cooperarea (tranzacțiile). Atunci când costurile

[67] În termenii lui (Rawls 1999, 25) "a plurality of distinct persons with separate systems of ends".

cooperării sunt prea mari şi cooperarea nu poate avea loc prin piață, a doua funcție a aparatului judiciar este să ofere dreptul celui despre care ghiceşte că l-ar valoriza mai mult (ar plăti pentru el dacă situația ar permite-o). De exemplu justiția ar trebui să ofere dreptul de utilizare al cabanei încuiate unui expediționist înfometat, printr-o stabilire a pedepsei nu mai mare decât valoarea chiriei pentru o noapte în cabană. Stabilind pedeapsa eficientă, justiția se asigură că expediționistul şi cabanierul "cooperează" fără să se întâlnească. Aceasta este legătura dintre eficiență şi cooperare. Angajamentul față de una este şi angajamentul față de cealaltă. Justiția ar trebui să le maximizeze.

Sensul în care vorbim despre scopul justiției este acela de promovare a cooperării prin rezolvarea eficientă a conflictelor de interese. Justiția rezolvă blocaje ale cooperării şi rezolvarea dreaptă ar fi cea care ar favoriza cel mai mult cooperarea generalizată. Ideea că ar trebui să folosim justiția pentru a înfăptui o stare dreaptă, al cărei conținut ar fi determinat prin metode politice exterioare pieței, eventual filtrate de analize filosofice sau discuții democratice este greşită. Perspectiva dreptății ca eficiență arată că aşa ceva ar bloca licitațiile altor participanți şi din acest motiv nu ar respecta cerința imparțialității față de toți potențialii participanți la licitație. Intervențiile politice aplicate pieței ar prejudicia şi urmărirea rațională a obiectivelor de către participanți la piață neimplicați direct. Aceştia ar fi privați de informația de piață a valorii resurselor relative.

Din această perspectivă însăşi ideea de poziția privilegiată a unui legislator conține premisa parțialității şi a ineficienței. Furtul, redistribuțiile, constrângerea, căutarea obținerii de rente prin mecanisme politice, redistribuțiile trebuie descurajate din aceleaşi motive, pentru că sunt ineficiente şi ca

urmare sunt parțiale şi unilaterale prin refuzul exprimării intereselor de către alții. Viziunile alternative ale dreptății sunt relativ înguste în sensul că sunt ancorate mai putin ferm în intersubiectivitate.

4.1.8. Scăderea costurilor de tranzacție facilitează rectificarea distribuțiilor inițiale nedrepte

Conform dreptății ca eficiență, la costuri mari întâmpinate de eventuale tranzacții corective, furnizorii de distribuții de drepturi trebuie să distribuie drepturile de decizie acelui tip de actor care probabil valorizează dreptul mai mult – adică cel care probabil l-ar achiziționa într-o lume de costuri de tranzacție nule.

În capitolul 3[68] am spus că dacă cu dreptul unui muncitor de a munci ar fi investită inițial o altă persoană la întâmplare, dreptul ar fi cumpărat de muncitor (Posner 1981, 71) pentru că ei l-ar valoriza mai mult. Acest rezultat depinde de două asumpții: nu numai costuri de tranzacție mici, ci şi capacitatea muncitorului de a plăti. Să presupunem o distribuție inițială în care muncitorul este sclavul unei alte persoane şi nu are capacitatea de a plăti. Aceasta înseamnă că eficiența ar fi realizată, întrucât, chiar şi la costuri de tranzacție zero, stăpânii de sclavi ar licita mai mult pentru munca sclavilor decât sclavii înşişi.

Suntem oare obligați de viziunea dreptății ca eficiență, să considerăm situația dreaptă? Nu şi dacă luăm în considerare tabloul general al pieței. Va trebui să valorificăm o idee introdusă în capitolul 1, în secțiunea *La costuri de tranzacție mici, o piață a justiției corectează în timp și ineficiențele inițiale.* Distribuția inițială depinde de o capacitate diferită de cea de a

[68] A se vedea și Capitolul 3, nota 43 din această lucrare.

plăti şi anume de balanța de forțe. Chiar dacă aceasta se poate suprapune imperfect pe o distribuție eficientă, scăderea generalizată a costurilor de tranzacție în piață dă naştere la tranzacții corective.

Cum pot ajunge sclavii să dețină dreptul de a decide unde muncesc? Angajatori alternativi ajung să liciteze mai mult pentru serviciul muncii sclavilor dacă îl pot utiliza în moduri mai productive. De ce însă tranzacțiile nu s-au mărginit să aibă loc între stăpâni de sclavi? Descoperirea stăpânilor este că modalitățile mai productive (pentru ei) apar numai odată ce sclavii lor se confruntă cu stimulentul de a-şi îmbunătăți serviciile. Stimulentul mai ieftin se dovedeşte a fi tocmai concederea de către stăpân către sclav a dreptului sclavului de a se bucura de rodul muncii sale[69].

Argumentul pentru productivitatea oamenilor liberi nu ține atât de egoism cât de teoria informației. Un sclav poate fi forțat să muncească mai mult, dar nu poate fi forțat să muncească mai productiv pentru că numai dreptul de a acumula capital şi de a schimba direcția investițiilor lui este de natură să îi descopere şi lui însuşi potențialitățile. Cunoaşterea contextuală este esențială pentru descoperirea oportunităților productive, or, cunoaşterea contextuală implicită accesibilă din perspectiva persoanei întâi a antreprenorului se conturează chiar şi antreprenorului însuşi la fiecare pas al acțiunilor sale.

Astfel, cu cât indivizii se confruntă cu mai multe oportunități de îmbunătățire a propriei situații, cu atât mai

[69] În Grecia antică beneficiul net al unui angajator obținut din munca depusă de un muncitor liber calificat începe să fie mai mic decât costul deținerii unui sclav. Mai mult oamenii liberi din oraşe nu se simțeau amenințați de concurența din partea sclavilor. Ei puteau depune şi munca necalificată mai ieftin decât sclavii (Johnson 1977, 14).

mari sunt stimulentele de dezvoltare a capitalului uman la îndemână. Dar oportunitățile de îmbunătățire a propriei situații apar odată cu scăderea costurilor de tranzacție pe cât mai multe piețe. Deschiderea piețelor hrăneşte o spirală pozitivă prin care odată cu creşterea numărului de tranzacții actuale indivizii pot dobândi o capacitate din ce în ce mai mare de a plăti, cu care să-şi răscumpere integral dreptul de a tranzacționa în continuare. Scopul pe care îl prescriem justiției ar rămâne atunci acelaşi, eficiența prin facilitarea tranzacțiilor, pentru că ele sunt capabile să corecteze distribuțiile inițiale nedrepte. Angajamentul față de eficiență rectifică nedreptățile prin deschiderea piețelor.

Lecția poate fi aplicată la lumea actuală. Diferite grupuri de interese sunt capabile să plătească mai mult pentru dreptul unui agent economic de a decide cu cine tranzacționează. Grupurile de interese aruncă în joc o sumă mai mare decât suma pe care o aruncă anumiți agenți economici pentru a-şi răscumpăra propriul drept de a tranzacționa, dar aceasta nu are loc într-o licitație deschisă şi caracterizată de costuri mici de tranzacție. Grupul de interese cumpără de la stat dreptul altor agenți economici de a alege cu cine tranzacționează ajutați de costurile relativ mari de licitare ale agenților economic dispersați şi de costurile lor relativ mari de informare. Distribuția nedreaptă inițială se perpetuează tocmai pentru că justiția nu îşi urmează scopul prescris de dreptate ca eficiență: piețele sunt închise şi previn creşterea capacității de a plăti a agenților economici şi deciziile juridice nu urmăresc să ghicească rezultatul unor tranzacții ipotetice la costuri de tranzacție zero.

4.2. Eficiență versus utilitate

4.2.1. Incapacitatea de a plăti

Ancorarea în intersubiectivitatea caracteristică interacțiunii de piață în scopul estimării valorilor se confruntă cu obiecția capacității de a plăti. Dacă intensitățile preferințelor subiective se manifestă pe piață, aceasta înseamnă că ele sunt acolo şi înainte de a se manifesta pe piață. Indivizii preferă mai intens sau mai puțin intens şi înainte de a-şi manifesta preferințele. În lipsa unui procedeu fundamental care să măsoare direct intensitățile, utilizăm procedeul măsurătorii intensității preferințelor prin schimbul de piață. El are însă o limită: presupune că valoarea dolarului pentru agenți este aceeaşi. Presupunerea este însă nerezonabilă. Persoanele sărace însă ar „valoriza" (într-un sens fundamental, nu cel economic manifest) mai mult unitatea monetară decât cele bogate.

Păstrăm forma prin care înțelegem intensitatea unei valorizări relative şi anume întrebarea la câte unități dintr-o valoare aş renunța pentru o unitate din altă valoare. Dar întrebarea la câți dolari sunt dispus să renunț pentru un concert nu este aceeaşi cu la câte valori nemonetarizabile aş renunța pentru el. Mi-aş da, să zicem, un deget pentru concert, însă nu dispun de bani. Serviciile pe care le pot promite în schimbul banilor nu valorează nimic pentru alții.

Problema poate fi pusă în termeni de utilități. Utilitatea marginală a dolarului pentru A (e bogat sau poate nu-l prea interesează banii şi lucrurile care pot fi cumpărate cu bani) e de 1. Utilitatea marginală a dolarului pentru B (e sărac sau poate e "materialist") e de 10. A ar renunța la 2 dolari în favoarea schimbării s. Ceea ce înseamnă că s i-ar aduce o utilitate de 2. B ar renunța la 1 dolar ca s să nu aibă loc. Ceea ce

înseamnă că s i-ar aduce o disutilitate de 10. Deci schimbarea s ar produce o disutilitate agregată de 9. Nu merită făcută. Dar dacă ignorăm diferențele în utilitatea marginală a dolarului atunci trebuie să recomandăm schimbarea s. Dacă presupunem că dorim maximizarea eficienței doar pentru că este criteriul cel mai la îndemână pentru aproximarea utilității, atunci criteriul maximizării eşuează.

Dacă lucrurile stau astfel, atunci într-adevăr va trebui să ne ferim să folosim procedeul pentru testarea dezirabilității schimbărilor acolo unde pentru o schimbare cantitatea de dolari pe care ar da-o societatea e complet diferită de cantitatea de utilitate produsă de schimbarea respectivă.

David Friedman (2000, Cap. 2) aminteşte însă răspunsul lui Alfred Marshall. Situația în care procedeul nu funcționează este aceea în care cei care nu doresc schimbarea s valorizează banii mult mai mult decât cei care o doresc. Cu alte cuvinte, metoda este structural înclinată în favoarea persoanelor bogate numai în situații de conflict care prezintă persoane bogate de o parte şi persoane sărace de celalaltă. Dar metoda funcționează în situațiile în care există tot atâtea deviații într-o direcție şi în alta în valorizarea dolarului în fiecare tabără, şi a celor care doresc schimbarea şi a celor care nu o doresc. Când testăm dezirabilitatea unei situații ceea ce vrem este un răspuns la întrebarea dacă persoanele agregate, sau societatea ca întreg se pronunță în favoarea unei schimbări, nu ne interesează deviații individuale.

Criteriul maximizării eficienței este înclinat structural în favoarea persoanelor bogate, sau cel puțin în favoarea persoanelor pentru care unitățile monetare sunt mai puțin valoroase, dar aceasta nu este o problemă structurală a dreptății ca eficiență. Aceasta pentru că tipul de decizii aflate în sarcina judecătorilor într-un sistem juridic potrivit cu

această concepție nu sunt de tip redistributiv, ci numai decizii de schimbări care afectează categorii largi de persoane care conțin fiecare un număr aproximativ egal de persoane sărace şi bogate.

4.2.2. Maximizarea valorii versus maximizarea utilității

Obiecția legată de incapacitatea de a plăti vine dintr-o perspectivă utilitaristă conform căreia valorile trebuie alocate celor care plătesc mai mult pentru ele pentru că aceasta ar aproxima alocarea către cei care le doresc mai intens. Obiecția arată că aproximarea este deficitară. Noi am argumentat aici în favoarea dreptății ca eficiență dintr-o perspectivă diferită: aceasta ar servi cel mai bine interesul individual şi cerința imparțialității.

Conform dreptății ca eficiență scopul justiției este maximizarea valorii în general sau a avuției şi anume a satisfacerii preferințelor înregistrate într-o piață (Posner 1981, 61)[70]. Valoarea unui serviciu pentru o persoană nu este prețul pe care îl plăteşte, ci este mai mare, şi anume egală cu prețul pe care persoana respectivă ar fi dispusă să îl plătească (Posner 81, 60). Schimburile de piață de obicei cresc valoarea netă sau avuția pentru că externalitățile negative ale schimburilor sunt anulate de externalitățile pozitive[71].

---

[70] Piața în care se înregistrează valori nu este nevoie să fie explicită, adică exprimată în monedă. Ea poate să fie actuală, dar nu explicită ci bazată pe barter. Valoarea acestor bunuri ar putea fi estimată prin prețul substitutelor care fac obiectul unor schimburi monetare. De asemenea, piața poate fi ipotetică, nu actuală.

[71] Chiar dacă vând casa mea mai ieftin şi astfel îl forțez şi pe vecinul meu să şi-o vândă mai ieftin (îi produc o externalitate negativă), cumpărătorul este pus în situația de a plăti mai putin (îi produc o externalitate pozitivă de aceeaşi mărime).

Criteriul eficienței (al maximizării avuției sau valorii nete) nu este acelaşi lucru cu criteriul maximizării fericirii. O Curte poate urma eficiența dar nu utilitatea. Dacă poluarea produsă de o întreprindere scade valoarea proprietății cu 3 milioane de dolari, iar relocarea ar costa-o 2 milioane, judecata eficientă va fi relocarea. Judecata nu ia în considerare costurile muncitorilor nevoiți să se deplaseze mai departe la serviciu pentru că sunt incapabili să plătească în mod colectiv mai mult de un milion de dolari chiar în lipsa costurilor de tranzacție. Fericirea totală este posibil să crească dacă un soț fură un colier pentru soția lui de la o persoană bogată, dar avuția nu creşte. La fel, dacă cineva confiscă avuția unei persoane bogate (Posner 1981, 63; 65).

De ce totuşi argumentăm în favoarea maximizării eficienței? Un motiv este că nu putem întemeia normativ justiția pe speculații cu privire la intensitățile cu care alte persoane doresc să îşi atingă obiectivele. Deşi scenariile de mai sus sunt posibile, nu putem şti când sunt adevărate.

Din punct de vedere metodologic, dacă indivizii sunt lumi separate, ne abținem să speculăm cu privire la interiorul lumilor. Din punct de vedere normativ ne abținem să violăm aceste lumi prin intervenții nedorite. Acceptăm de aceea constrângerea separării dintre persoane şi ne limităm la observația preferințelor unei persoane manifeste în acțiuni, în alegere.

Un alt motiv este ancorarea în intersubiectivitate. În analiza fericirii contează intensitatea preferințelor resimțită în mod pasiv la nivelul unei singure persoane. În analiza avuției contează caracterul activ al producerii de valoare la nivel interpersonal. Observăm serviciile oferite cu succes altora, adică serviciile care ies dintr-o lume altfel opacă şi sunt primite liber în altă lume la fel de opacă. Întrebarea cheie

pentru estimarea valorizării este „cât din ce dețin şi valorizează şi alții sunt dispuși să plătesc în schimbul serviciului respectiv?" Accentul pe schimb este un accent pe intersecțiile dintre preferințele manifeste (Posner 1981, 66)[72].

Rămâne însă tentația unei soluții ideale pentru dreptate care să împace valorizarea fundamentală cu capacitatea de a plăti. Atâta vreme cât nu sunt împăcate eficiența nu pare să operaționalizeze complet dreptatea.

4.3. Eficiență versus viață

Tocmai ancorarea în intersubiectivitate şi accentul exclusiv pus pe intersecțiile dintre preferințe face să nu tratăm ca valoroase eforturile unui hoț care fură un colier pentru soția sa. Însă dacă luăm în considerare doar eforturile plătite de o altă persoană ne deplasăm spectaculos de departe de ideea de valoare intrinsecă. Posner (1981, 54) aplică explicit principiul eficienței în decizia dacă un animal trebuie sau nu menținut în viață. Valoarea vieții unui animal este dată de diferența dintre beneficiul marginal de a-l menține în viață şi costul marginal de a-l menține în viață, la costuri de tranzacție zero, iar practic, în condițiile piețelor deschise, unde fiecare agent este liber să liciteze pentru serviciile specimenului respectiv. Acelaşi principiu trebuie aplicat pentru consistență şi oamenilor. A trasa granițe între specii din punctul de vedere

[72] O persoană care cumpără un colier pe o piață are două avantaje din punct de vedere moral față de o persoană care îl fură. În primul rând ea conferă un beneficiu vânzătorului, în al doilea rând suma plătită pentru colier este deja semnul şi măsura faptului că şi în trecut au fost oferite beneficii altor persoane, fie de către cumpărător, fie de către alții precum părinții care au lăsat o moştenire celui care acum cumpără colierul. Nu avem însă dovada că efortul unui hoț, al unei persoane care confiscă, sau ale statului reprezintă o valoare şi pentru alții.

al dreptății ca eficiență ar fi ad-hoc.

Ce rămâne să protejeze viața celor incapabili să atragă de partea lor resurse suficiente încât să se mențină în viață? Rămân desigur considerente morale exterioare dreptății. A lăsa alte persoane să moară, poate rămâne imoral, însă aceasta este o chestiune care nu mai ține de dreptate. Din perspectiva dreptății ca eficiență, agenții sunt liberi să liciteze şi în favoarea morții unei persoane, nu numai a vieții. Tocmai licitările deschise, actuale sau ipotetice ne spun dacă viața sau moartea cuiva este un serviciu net.

Este important de estimat ce fel de lume este favorizată de o justiție ghidată exclusiv de criteriul eficienței. Problema trebuie spartă în două probleme mai mici. O investigație este de natură speculativă: ne imaginăm motive care îi vor proteja pe cei neangrenați într-o piață, cei nedoriți, cei singuri, estimând consecințele unor instituții, păstrând asumpția că indivizii îşi urmăresc propriile interese. O altă investigație este de natură conceptuală. Ne întrebăm dacă dreptatea ca eficiență poate, conceptual, sancționa crime, adică moartea unor persoane nevinovate, dar dintr-un motiv sau altul nedorite.

Primul tip de investigație trebuie să țină cont de câteva lucruri. Unul este că persoanele neangrenate într-o rețea de schimb sunt sărace, or stimulentele de a omorî un sărac sunt relativ mici. Al doilea este faptul că indivizii cu intenții criminale nu vor să se aleagă cu reputația de criminali. Cu greu ar putea găsi o slujbă, o chirie. Al treilea este că o faptă criminală produce efecte asupra terților părți: inspiră teamă. Efectele colaterale ale unei crime sunt o amenințare la adresa altora. Pe baza acestei amenințări creşte interesul terților părți de a-l acționa în judecată pe cel cu intenții criminale. Când mulți oameni au câte un mic interes în aceeaşi direcție, pot fi intentate acțiuni de clasă. Al patrulea este că, chiar şi pe

o piață distorsionată, adică un proces al licitărilor şi contralicitărilor influențat de raporturi de forțe, chiar şi cei slabi atrag de partea lor agenți puternici. Câinii din Bucureşti folosesc astăzi organizații non-guvernamentale în apărarea lor de municipalitate (şi municipalitatea în apărarea lor de alți agenți care le doresc moartea etc). Exemplul este o aplicație a ideii lui North, Wallis şi Weingast că indivizii pot folosi alte organizații drept unelte în apărarea de agenți puternici. Uciderea unor oameni ar fi şi mai dificilă pentru că oamenii sunt relativ productivi decât câinii şi sunt cu atât mai productivi cu cât o piață - favorizată de o justiție care urmăreşte eficiența - este mai liberă. Bigotismul este între altele şi rezultatul costurilor mari de tranzacție datorită cărora membrii unor grupuri nu-şi pot dovedi productivitatea membrilor altor grupuri.

Al doilea tip de investigație trebuie să aibă în vedere faptul că o decizie eficientă aproximează rezultatul unei tranzacții ipotetice la costuri de tranzacție zero. Ne imaginăm un proces deschis de licitare şi contralicitare asupra dreptului de decizie când moare o persoană P la care iau parte şi persoane care ar participa la licitație dacă licitarea nu le-ar fi blocată de costuri de tranzacție. Ca şi într-o problemă de estimare a valorii unui serviciu de pe o piață nemonetarizată[73] trebuie să ne ghidăm după valoarea substitutelor monetarizate. Valoarea nemonetarizată a serviciului curățeniei pe care îl oferă o soție este comparabilă cu valoarea serviciului curățeniei pe o piață. Dacă o persoană Q similară lui P este plătită de o persoană R pe o altă piață pentru servicii similare cu cele pe care le-ar putea oferi P, atunci valoarea vieții lui P include valoarea serviciilor pentru care este platită Q, pentru că în absența

[73] A se vedea și nota 69 din acest capitol.

costurilor de tranzacție nu este niciun motiv pentru care P şi nu Q ar fi plătit. De aceea o judecată conformă dreptății ca eficiență nu va sancționa moartea unei persoane P atunci când este disponibil exemplul unei persoane similare într-un mod relevant, care să fie plătită suficient de mult încât să se întrețină singură. Cu alte cuvinte, dacă persoana P este judecată ca fiind în principiu capabilă să atragă resurse suficiente ca să o mențină în viață, moartea ei nu va fi sancționată. Pe scurt, dacă o persoană este judecată ca având o şansă, atunci ea va primi dreptul de a şi-o căuta. Acesta este argumentul din perspectiva eficienței în favoarea dreptului indivizilor de a trăi pentru a-şi căuta fericirea.

Totuşi, trebuie să recunoaştem că eficiența nu poate garanta principial viața. Din perspectiva dreptății înțeleasă intuitiv, ca garanție, printre altele, cel puțin a dreptului negativ la viață al oamenilor, eficiența pare să nu opereționalizeze complet dreptatea.

4.4. Eficiență versus libertarianism

Angajamentul față de eficiență şi angajamentul față de libertarianism duc la concepții diferite despre legitimitate. Un rezultat r este eficient dacă şi numai dacă la costuri de tranzacție zero suma plătită de toate părțile afectate pentru r este mai mare decât pentru non-r. Aceasta este o condiție formală, în timp ce libertarianismul este o teorie substanțială a drepturilor. Este contingent dacă alocarea particulară rezultată dintr-o agregare de piață a preferințelor este în acord cu libertarianismul (Friedman 1973, 127).

Angajamentul față de eficiență cere un aranjament concurențial la nivelul distribuției formale de drepturi, lăsând nespecificate determinările particulare ale distribuțiilor de drepturi rezultate. Miezul anarho-capitalismului este liber-

tatea contractului legal, sau faptul că asigurarea legală la un furnizor particular de drepturi nu constituie infracțiune în niciunul dintre codurile legale care operează în paralel la un moment dat. Un libertarian manifestă un angajament față de acea distribuție particulară de drepturi care maximizează nivelul egal al libertății negative sau minimizează nivelul coerciției fizice (Friedman 1973, 127; Tannehill 1984, 4). Acest lucru este compatibil cu un monopol al furnizării de drepturi, care îmbracă forma unui stat minimal.

Preferințele legale ale indivizilor într-un aranjament anarho-capitalist ar putea de exemplu include protecția legală de proximitatea drogurilor, adică de efectele tranzacțiilor cu droguri asupra terților părți[74]. Ne putem imagina o piață în care disponibilitatea însumată a consumatorilor şi producătorilor de droguri de a cumpăra protecția legală a acestei linii de comerț ar fi mai mică decât disponibilitatea însumată a conservatorilor de a plăti pentru un cod care să o criminalizeze. Anarho-capitalistul dedicat valorii eficienței va fi atunci mulțumit cu acest rezultat (Sterpan 2011, 101). Pot fi imaginate şi alte situații, de pildă piețe care din motive religioase refuză avantaje ale ştiinței teoretice sau ale tehnologiei medicale. Putem arăta că aceste situații sunt improbabile într-un aranjament anarho-capitalist[75]; ele sunt

[74] Operaționalizate de exemplu prin criminalizarea oferirii de droguri.

[75] Într-o situație de monopol legal multe activități fără victimă sunt criminalizate pentru că cei care au de câştigat din ilegalitatea lor nu sunt forțați să liciteze împotriva celor care au de câştigat. Teoria alegerii publice arată că mecanismele deciziei colective sunt înclinate structural în favoarea grupurilor de interese concentrate şi relativ informate, care sunt într-o poziție mai bună de a extrage rente din menținerea tranzacțiilor cu droguri în ilegalitate. Menținerea drogurilor în ilegalitate nu este decât cazul limită al protecției de concurență; motivele sunt

cu atât mai improbabile cu cât scad costurile de tranzacție. Observăm totuşi că eficiența nu garantează principial angajamente față de drepturi cu conținut determinat.

Demersul lui David Friedman (1973; 1994; 1996a; 2001) este ilustrativ pentru un angajament fundamental față de eficiență, iar al lui Robert Nozick (1999), pentru un angajament fundamental față de drepturile negative. Diferența de abordare se vede între altele în tratamentul a ceea ce Nozick numeşte drepturi procedurale adică în tratamentul diferit acordat determinării vinovăției şi aplicării sancțiunilor juridice.

Drepturile procedurale autentice, adică maniera corectă de administrare a dreptății reflectă proporția corectă dintre riscul de a pedepsi un nevinovat şi riscul de a lăsa un vinovat nepedepsit, proporția corectă dintre rapiditatea unui proces şi acuratețea lui. Dar costurile sunt subiective şi percepute în mod diferit. Indivizii preferă proporții diferite între riscul de a pedepsi un nevinovat şi riscul de a lăsa un vinovat nepedepsit. Vor exista deci răspunsuri diferite la întrebarea care sunt drepturile procedurale acceptabile, adică la modul cum ar trebui administrate drepturile de ordinul unu (Nozick 1999, 88-90). Iar eficiența modalității de determinare a vinei şi a modalității de aplicare a sancțiunilor ar cere concurență liberă la nivelul furnizorilor de decizii juridice. Cum altfel dacă nu prin încercări şi erori am putea afla modalitățile cele mai eficiente?

Însă Nozick este preocupat de modalitatea necontrolabilă în care pot riposta "independenții". După Nozick (1999, 56) şi Schmidtz (1991, 34-46) metodele de administrare a drepturilor

---

aceleaşi, extragerea de rente. A se vedea şi Friedman 1973, 128-130.

vor fi atât de diferite încât unele vor părea extravagante. Metodele vor genera teama că vor fi răniți colaterali în procesul administrării pedepsei şi teama că metodele de stabilire a vinovăției sunt atât de neprevăzute că ar putea veni oricui rândul. Dacă independenții îşi administrează drepturile de ordinul doi (drepturile de a aplica sancțiuni celor care le-au încălcat drepturile de ordinul unu) fără respectarea unor proceduri agreate ex-ante, atunci drepturile de ordinul unu ale celor sancționați sunt în pericol. Intuiția morală ar fi aici că sanctitatea drepturilor trebuie apărată cu cele mai bune drepturi procedurale la îndemână, indiferent de costuri. După Nozick ar fi nevoie de garanția respectării uniforme şi rezonabile a unei definiri particulare a drepturilor procedurale, tocmai în vederea protejării drepturilor de ordinul unu. Acesta ar fi rolul moral al unei agenții dominante de protecție (Nozick 1999, 101-108).

O soluție care să combine eficiența şi libertarianismul pare instabilă. Angajamentul față de eficiență supune drepturile de ordinul unu ale persoanelor unor tratamente neuniforme, iar angajamentul unei respectări uniforme stricte a drepturilor ne lasă fără o metodă rațională de determinare a modalității corecte de administrare a sancțiunilor.

Am insistat aici pe opoziția dintre dreptatea ca eficiență şi dreptatea conformă teoriei libertariene a drepturilor, nu pe aspectele în care ele se suprapun şi se susțin reciproc. În capitolul următor vom vedea că arhitectura de bază a internetului, care permite transferuri libere de date de la un utilizator la altul (arhitectura de la nod la nod, sau *end-to-end design*) a putut susține eficiența la nivelul distribuției de reguli. Ne vom întâlni însă cu o situație în care eficiența dejoacă intuițiile pro-propritate privată ale unor libertarieni: distribuția de drepturi dovedită eficientă pe internet în

chestiunea copyrightului se dovedeşte a fi şi una care neagă dreptul autorului de a decide cine are acces la produsul său.

4.5. Eficiență versus socialism

Există oare modalități de conciliere ale dreptății ca eficiență cu dreptatea distributivă?

Gerald Cohen (2009) argumentează în favoarea unui aranjament socialist ca aranjament deliberat la nivel colectiv în vederea unui ideal al egalității. Cohen apreciază că principala problemă pe care o întâmpină socialismul este nu atât egoismul inerent naturii umane. Să presupunem că acesta ar fi depăşit. Principalul tip de obstacol care stă în calea unui aranjament socialist este de ordin epistemic. Propunerea sa este atunci de a lăsa piața să rezolve problema productivității, recompensele fiind lăsate să se întoarcă la antreprenori, dar apoi un mecanism politic să preleveze recompensele şi să le redistribuie egalitarist. Productivitatea ar fi rezolvată de piață, pentru ca imediat problema inegalității să fie rezolvată politic.

Vom încerca să arătăm că acest aranjament instituțional lasă nerezolvată o problemă: nu este clar cine decide dacă şi unde ar trebui reinvestite profiturile (recompensele). Propunerea lui Cohen se confruntă cu o dilemă: fie realizăm o producție eficientă, ceea ce înseamnă că această decizie aparține antreprenorilor dispersați, dar atunci centrul politic de colectare şi distribuție devine redundant, fie centrul politic intervine în decizia reinvestițiilor, dar atunci eficiența este substanțial încălcată. Situația poate fi descrisă şi astfel: planurile antreprenoriale au părți comune. Profiturile unora constituie capital pentru alții. De aceea, o decizie de prelevare a ceea ce constituie „recompensă" pentru un antreprenor este echivalentă cu decizia de a extrage o piesă de capital a altuia.

Aceasta înseamnă că fie centrul de colectare a recompenselor va trebui să colecteze acele recompense care nu sunt cerute de niciun alt antreprenor, adică să aştepte la nesfârşit, fie va interveni substanțial în piață, dar atunci nu va putea pretinde că tot ce face este să preia roadele, întrucât ea va altera şi micşora inputurile. Întrucât producția eficientă necesită libertatea dispersată în piață de a investi resurse, concluzia va fi că eficiența nu poate fi conciliată cu socialismul.

Cohen vede piața (capitalismul concurențial) ca pe un aranjament impersonal care reuşeşte să administreze egoismul fiecăruia pentru a produce servicii dorite de alții (Cohen 2009, 56; 58). Cohen sugerează chiar că aranjamentul de piață ar presupune egoismul (Cohen 2009, 62). Astăzi piața, prin aşteptarea antreprenorului că va dobândi dreptul de decizie asupra utilizării produsului intreprinderii sale (în scopuri egoiste sau altruiste), îndeplineşte o funcție motivațională. Piața promovează motivații care sunt în mod intrinsec repugnante (2009, 77-78).

Din perspectiva socialistă ar fi de dorit realizarea unei producții eficiente fără stimulentele caracteristice pieței (care s-ar hrăni din egoism şi care ar hrăni mai departe egoismul), fără distribuția recompenselor către cei care produc (Cohen 2009, 62-3).

Dacă piața promovează egoismul şi este hrănită de egoism, atunci dreptatea ca eficiență are un dezavantaj moral în fața dreptății distributive. Să analizăm dacă aranjamentul de piață are într-adevăr acest dezavantaj.

Aranjamentul de piață pentru care am argumentat aici nu este legat de egoism mai degrabă decât de altruism. Piața ar putea administra şi altruismul şi generozitatea într-o manieră similară în care administrează egoismul. Să presupunem că natura umană devine în mod semnificativ altruistă, dar în

acelaşi timp sistemul instituțional permite schimburile libere. Fiecare individ participă cu propriile proiecte diferite într-o competiție în care obiectivul fiecăruia este a-i ajuta pe alții. Investițiile în fiecare dintre aceste proiecte au loc în mod liber. Un monopol al unei comisii la nivelul deciziei punerii în practică a proiectelor altruiste nu ar fi necesar, ba chiar ar micşora capitalul de imaginație în realizarea proiectelor altruiste.

Altruismul este o valoare abstractă ce poate fi urmată în multe feluri. De ce nu ar putea fi instalată o piață de proiecte antreprenoriale pentru a descoperi cum ceilalți pot fi serviți mai bine? Aranjamentul de piață, în sensul cel mai general, permite libertatea de a pune în practică planuri împreună cu libertatea de a primi investții în propriile planuri, dar obiectivele planurilor pot fi altruiste. Investițiile altora sunt importante pentru că în absența capitalului multe planuri sunt nefezabile[76].

Dincolo de problema egoismului, Cohen recunoaşte superioritatea epistemică a pieței față de planificarea centralizată. Piața, prin mecanismul prețurilor, furnizează o informație importantă: ea răspunde la întrebările ce să producem şi cum să îl producem (Cohen, 60). Ceea ce lipseşte socialismului, ar fi un tip de cunoaștere tehnologică informațională care să utilizeze motivația generozității, în loc de motivația egoismului, pentru a produce ceea ce trebuie produs în cantitatea în care trebuie produs.

Funcțiile motivațională și epistemică sunt independente, susține Cohen (2009, 61). În principiu, funcția epistemică ar putea fi realizată printr-o piață în mod deconectat de funcția

[76] Această componentă a acumulării de capital face ca piața să poarte şi numele de capitalism.

motivațională egoistă. Dacă am ști permanent ce eforturi sunt cerute și cu ce alte eforturi trebuie combinate, atunci, dacă am vrea, am putea distribui rezultatele acestor eforturi în conformitate cu cerințele egalitariste.

Cohen (2009, 62-75) prezintă diferite tehnologii sociale care să cupleze productivitatea cu motivația egalitaristă, angajamentul indivizilor față de egalitate. Trebuie gândite scenarii alternative la planificarea centralizată întrucât în absența schimburilor libere, centrul nu poate ști unde să aloce resursele în mod productiv (Cohen 2009, 62; 67). Dorim să evităm deciziile economice ale centrului întrucât sunt condamnate la arbitrar. Cohen reia în mod favorabil ideea lui Joseph Carens (1981) de a lăsa piața să rezolve problema productivității, recompensele fiind lăsate să se întoarcă la antreprenori, dar apoi un mecanism politic să preleveze recompensele și să le redistribuie egalitarist. Problema tehnologiei informației ar fi rezolvată de piață, pentru ca ulterior problema inegalității să fie rezolvată de o comisie centrală.

După Cohen, măsura în care antreprenorii valorizează egalitatea va fi suficientă pentru ca ei să producă servicii și în acest orizont de așteptare (Cohen, 64). Cohen prezintă acest scenariu ca încercare de a realiza împreună valorile egalității, productivității și libertății alegerii personale (Cohen 2009, 76). În același timp, scenariul evită problemele planificării centralizate.

Scenariul este însă utopic din alt motiv decât cel care ține de asumpția că toți participanții la piață și la politică sunt animați de valoarea egalitaristă.

Conform ipotezei scenariului nu centrul trebuie să decidă alocarea resurselor, ci piața. Sarcina exclusivă a centrului este să redistribuie în mod egalitarist resursele abia după ce au

fost create, nu înainte.

Cum interpretăm acest scenariu? Antreprenorii realizează proiecte complexe. Fructul acestor proiecte complexe constituie resurse. Conform scenariului, resursele trebuie redistribuite egalitarist abia după ce resursele sunt create. Dar proiectele complexe au mai mulți pași care utilizează resurse „intermediare" în raport cu proiectul economic inițial. Pentru ca alocarea resurselor intermediare, adică a pieselor de capital în proiecte complexe să fie rațională, aceste resurse trebuie să fie utilizate conform unei licitații continue de piață care are loc între antreprenori. Aceasta înseamnă că resursele intermediare nu trebuie redistribuite. Cu privire la fiecare resursă, redistribuția egalitaristă trebuie să aștepte până în momentul în care piața o combină cu alte resurse și alte eforturi în vederea unui proiect complex estimat de către antreprenor și investitori să producă resursele finale.

Când vom ști însă că o resursă nu mai este intermediară, ci este finală și deci gata de a fi redistribuită? Doar în momentul în care niciun antreprenor nu o va mai dori ca pe o piesă de capital în proiectele sale. Pentru ca toți participanții la piață și politică să fie de acord că o resursă este doar fructul pieței, nu și valoroasă ca piesă de capital, trebuie ca nimeni să nu mai dorească să o angajeze drept piesă de capital într-un proiect antreprenorial. Acest moment nu va sosi însă niciodată. Antreprenorii imaginează și testează permanent ipoteze de proiecte economice contradictorii în care obiectele sunt valorificate ca și piese de capital.

Dificultatea nu poate fi reparată prin apel la observația că anumite bunuri sunt în mod rezonabil fie de consum, fie de capital. O portocală poate fi angajată în mod onest drept piesă de capital într-un proiect de scriere a unei cărți. Vitaminele

dintr-o portocală permit scrierea încă a câtorva pagini[77]. Cartea poate fi o pledoarie pentru. Un elicopter privat cu climatizare poate fi un vehicul eficient din perspectiva unui antreprenor angajat într-un proiect egalitarist. Ar fi arbitrar ca un centru animat prin ipoteză de un egalitarism la fel de intens să decidă altfel.

Cum se va putea ști momentul în care un proiect economic este încheiat, pentru a nu opera colectarea unei resurse prematur, înainte ca ea în combinație cu altele să producă valoarea pe care este capabilă să o producă? O taxare prematură ar preveni investiții de capital într-un moment în care investiția și-ar arăta adevăratul potențial, sau ar transforma proiectul în altul, estimat de antreprenor a fi mai productiv. Chiar dacă toți indivizii ar fi dedicați în mod egal egalitarismului, ar apărea permanent conflicte oneste de opinie între antreprenori și între fiecare dintre ei și centru. Să presupunem că nu ar exista suspiciune din partea centrului în privința angajamentului antreprenorilor față de egalitate. Pentru că ar fi de asemenea recunoscut că antreprenorii ar avea poziția epistemică mai bună datorită cunoașterii contextuale de care dispun, comisia centrală nu ar avea decât să aștepte ca un antreprenor-deținător de capital (sau simplu manager decident al utilizării capitalului), John, să o anunțe că proiectul a ajuns la mărimea la care noi investiții în capital sau mentenanta nu ar mai servi obiectivului egalitarist așa cum judecă el acest lucru. Comisia de taxare ar prelua atunci venitul și l-ar redistribui. Totuși, în mod rezonabil, va exista întotdeauna cel puțin o persoană în lume care ar avea o

[77] O portocală consumată pentru plăcerea consumului poate relaxa o autoare și declanșa idei bune chiar într-un mod neproiectat conștient de ea însăși. Nimeni nu știe ex-ante ce va constitue piesă de capital pentru proiecte negândite încă.

opinie antreprenorială diferită de cea a antreprenorului originar. Mary pretinde că venitul trebuie reinvestit, întreprinderea trebuie într-un anumit fel reformată cu această ocazie. John are de ales între a o asculta pe Mary - și transferă ei dreptul de decizie cu privire la folosirea venitului, sau a nu o asculta și transferă acest drept comisiei de redistribuție, care automat îl va redistribui. Să zicem că John ar alege să predea valoarea comisiei. Însă Mary ar cere de la comisie pentru ea însăși dreptul de decizie. Dacă rămâne în picioare asumpția că în orice dispută între potențialii antreprenori și comisie (redusă prin ipoteză la centru de colectare și distribuție, nu de decident în probleme economice) au câștig de cauză potențialii antreprenori, atunci comisia îi va ceda ei dreptul. Lecția este că numai dacă nu va exista nicio persoană în lume care să pretindă că ar putea investi cu folos valoarea respectivă (utilitatea fiind judecată în raport cu idealul egalitarist al creșterii avuției pentru toți), numai atunci comisia va folosi valoarea respectivă în scopul redistribuției egalitariste. Până atunci va trebui să aștepte.

Fiecare antreprenor animat de egalitarism se confruntă cu următoarea alegere marginală: fiecare nouă unitate din venit va fi direcționată fie în scopul imediat al creșterii avuției, lăsând pentru mai târziu distribuția egalitaristă, când aceasta va beneficia de o valoare mult mai substanțială, fie va fi direcționată către centrul de colectare și distribuție. Problema este că pentru orice resursă direcționată la centru, este implauzibil că în lume nu va exista o Mary care să o cumpere sau să o judece ca fiind valoroasă în proiectul ei de creștere a avuției. Totuși, numai când nu va exista o Mary atunci ar putea distribuția egalitaristă efectiv avea loc. Dacă, comisia nu este una de decizie economică centralizată, care să colecteze forțat ceea ce Mary consideră capital pentru

proiectul ei, atunci ordinea ar fi identică cu una capitalistă în care oamenii ar fi animați de idealul egalității. Aceștia, independent unii de alții, ar direcționa deseori resurse unor „centre" de colectare și distribuție egalitaristă. (De ce ar exista un singur astfel de centru? Este rezonabil că va exista o concurență și la nivelul acestui serviciu, de distribuție.) Și în capitalism, indivizii au la dispoziție permanent alegerea marginală între transferul egalitarist al valorii de care dispun și respectiv investiția într-un alt proiect care să producă valoare nouă, care eventual va putea fi transferată egalitarist. Concluzia este că dacă admitem că planificarea centralizată este o tehnologie socială mai ineficace decât piața, atunci și generozitatea, nu numai egoismul, și angajamentul față de egalitate, nu numai dorința luxului, ar fi mai bine utilizate sau administrate de o piață.

Existența unui centru de decizie economică obstrucționează în mod arbitrar proiectele individuale ale antreprenorilor egalitariști de a crea o lume în care ceilalți să se bucure, în mod egal, de cât mai multe servicii nefurnizate încă.

Putem extrage de aici două concluzii. Prima este că atâta vreme cât presupune un centru de decizie economică, dreptatea distributivă nu poate fi conciliată cu eficiența și evident, nici cu dreptatea ca eficiență. Un avocat al dreptății distributive va trebui atunci să argumenteze direct împotriva urgenței de a crește mulțimea serviciilor nefurnizate încă și în favoarea urgenței deschiderii accesului la servicii care deja există. Acest argument însă nu ar fi unul pentru altruism. Antreprenori cel puțin la fel de altruiști pot lucra în vederea binelui celorlalți schimbând prioritatea urgențelor. A doua concluzie este atunci că dreptatea ca eficiență nu este legată mai degrabă de egoism decât de altruism.

4.6. Eficiență versus eficiență. Marile speculații cu drepturi

Am arătat că dreptatea ca eficiență prezintă o ancorare fermă în intersubiectivitate. O distribuție sau o alocare a unui drept de decizie este în acord cu dreptatea ca eficiență dacă este de natură să maximizeze avuția (valoarea de piață), acordând dreptul de decizie asupra unei valori de piață celui care oferă mai mult într-o licitație la care toți agenții de piață au dreptul egal de a participa. Deținerea de către cineva a unui drept de decizie are proprietatea intersubiectivității pentru că ea reflectă direcția tuturor licitărilor şi contralicitărilor pentru acest drept realizate de toți agenții de piață. Prețul resursei respective are proprietatea intersubiectivității pentru că el reflectă mărimea licitărilor favorabile relativ la licitările nefavorabile, într-un cuvânt, reflectă preferințele manifeste ale tuturor participanților.

Am respins intervențiile în piață precum furtul, redistribuția, planificarea centralizată şi pentru că ele refuză tratamentul imparțial al preferințelor manifestate de agenți în piață şi acordă un tratament favorabil nejustificat valorizărilor hoțului, ale celor cărora li se redistribuie şi ale celor care planifică.

Concepția noastră a imparțialității pare atractivă tocmai pentru că avem o imagine a unei piețe cu mulți proprietari care îşi aruncă toți licitările în joc şi că licitările lor efective, investițiile, sunt efectul valorizărilor fundamentale ale proprietarilor. Presupunem că fluxurile investiționale sunt ghidate permanent de mulțimea obiectivelor concurente ale proprietarilor care licitează şi contralicitează.

Însă drumul dintre sursa valorii aruncate în piață de către proprietar şi destinația investițională este tăiat de speculatori.

Tot ce am spus până acum despre intermediari[78] a fost favorabil, iar speculatorii sunt nişte intermediari. Ei sunt esențiali în transmiterea resurselor de la cei care le doresc mai puțin către cei care le doresc mai mult. Brokerii sunt esențiali în transmiterea informației despre valorizări. Ei rezolvă problemele costurilor de tranzacție. În general, speculatorii sunt esențiali într-o piață. Viziunea pe care am argumentat-o aici[79] este una conform căreia investițiile sunt lansări ale unor ipoteze despre valorizări viitoare. Succesul acestor ipoteze este măsurat de profit. Mulți proprietari participă însă fără ca valorizările lor să fie luate în considerare. Ei nu ştiu ce ipoteze sunt testate de către brokeri folosind resursele lor. Prin manipularea resurselor principalilor (ale proprietarilor „de la sol") și în ignoranța acestora din urmă, marii speculatori par să erodeze tocmai justificarea fundamentală a dreptății ca eficiență: ancorarea în intersubiectivitate. Marile bule speculative sunt dovada îndepărtării fluxului investițional de judecățile de valoare ale principalilor.

Prin distorsionarea informației despre preferințe, eficiența pare aşadar să lucreze împotriva ei înseşi. Nu numai intervențiile în piață ne îndepărtează de la intersubiectivitate, ci şi marile speculații, un element inerent pieței. Să examinăm acest lucru.

Cum putem înțelege fenomenul bulelor speculative care provoacă crizele economice? Cum se face că acțiunile speculative ale marilor brokeri pot exagera valoarea resurselor de bază? Aceasta se întâmplă pentru că propriile

[78] Ultima oară în mod explicit în secțiunea *Intuiții despre dreptate rămase în urmă* a acestui capitol.

[79] A se vedea secțiunea *Eficiența respectă notele conceptului de dreptate* din acest capitol.

lor tranzacții influențează situația valorizărilor de la sol.

Conform lui George Soros (1994, 15) succesele speculatorilor provin din exploatarea oportunităților generate de mecanismul reflexivității. Reflexivitatea este o conexiune bidirecțională între estimări şi valorizări. Aşteptările dau formă evenimentelor viitoare prin investiții. Investițiile cresc valoarea unui proiect care odată crescut influențează mai departe aşteptările. Acestea din nou dau formă evenimentelor şi aşa mai departe. Prețurile nu sunt o oglindă a stărilor de lucruri de la nivelul valorizărilor tuturor agenților la piață. Valorizarea unor stări de lucruri aşteptate, odată manifestată într-o investiție, este o acțiune cu un impact asupra cursului evenimentelor care conduc la starea respectivă de lucruri. Valorizările noastre manifeste în acțiuni de piață au atât o funcție cognitivă cât şi una participativă. Aceste două funcții recursive descriu un proces continuu (Soros 1994, 41). Procesul nu poate ajunge la echilibru pentru că participanții la piață, deşi se ajustează continuu la prețurile pieței, se ajustează la o țintă mişcătoare. Această țintă este permanent în mişcare pentru că participanții înşişi o mişcă atunci când se ajustează la ea (Soros 1994, 43-44).

Problema pe care marile speculații din cadrul pieței libere o pun dreptății ca eficiență este că ele desprind rezultatele investiționale de ancora în intersubiectivitate, prețul începând să fie simțitor influențat de preferințele manifeste ale unui singur actor, speculatorul. De exemplu, un mare speculator cu monedă foloseşte pârghia banilor pe care îi administrează ca să schimbe prețuri relative ale bunurilor legate de o monedă mai degrabă decât de alta fără ca schimbarea să reflecte schimbări de preferințe direct privitoare la bunurile respective. În acest sens spunem că un broker poate

distorsiona informația dată de prețuri.

Este acest lucru suficient pentru a justifica o amendare a pieței, poate chiar în beneficiul eficienței înseşi, nu numai al dreptății? În opinia noastră o intervenție în piață nu este necesară.

În primul rând trebuie să recunoaştem ca universal şi inevitabil faptul că investitorii influențează cursul lucrurilor prin exprimarea „opiniei" lor cu privire la cursul lucrurilor. Acest fapt nu ține doar de sfera pieței bunurilor care fac parte din piața monetarizată. Mecanismul reflexiv este prezent în multe sfere ale interacțiunii umane. Într-o anumită măsură toți speculăm. Cum am putea altfel să anunțăm că propriile noastre proiecte sunt gata de a primi investiții dacă nu zugrăvindu-le cel puțin în culorile favorabile în care noi înşine le vedem din propria perspectivă, care beneficiază de propria cunoaștere implicită? Aproape întotdeauna există o miză performativă în exprimarea opiniilor. Să ne gândim de exemplu la *talk show*-urile politice: sub aparența mizei cognitive, agenții întreprind acțiuni (Sterpan 2009, 17). Dacă se va spune că micile speculații vor fi permise, pentru că ele nu pervertesc jocul, va trebui trasată o graniță între micile şi marile speculații. Trasarea va sta însă sub semnul arbitrarului.

În al doilea rând, regulile jocului nu par în pericol dacă sunt mulți speculatori care operează independent şi în competiție. Investițiile artificiale la nivel alocativ nu se vor suprapune într-un efect de distorsiune cu direcție unică, pentru că aceste investiții concurează unele împotriva altora. Într-o piață media de exemplu, *talk show*-urile, canalele de comunicare şi perspectivele exprimate concurează, iar împreună au şi un oarecare efect de a educa estimările de la

sol. Pentru că efectele de distorsiune "artificiale" se anulează una pe alta, piața se poate salva singură de la pericolul distorsiunii. Speculatori care dețin dreptul de decizie asupra unei cantități de monedă semnificative pot şi ei devaloriza moneda şi astfel influența resursele deținute de alți agenți. Dacă există însă libertatea de a folosi o anumită monedă, până şi inflația este inofensivă - curând utilizatorii vor scăpa de monedă devalorizată. De aceea, nu pare să fie nevoie de o intervenție în piață din exterior, de dragul pieței înseşi. Nu găsim aici un rol pentru reglementări centrale.

Ce s-ar întâmpla însă dacă ar exista un unic canal media cu un singur *talk show*? Ce se întâmplă sub constrângerea de a utiliza o singură monedă? Distorsiunea ar fi atunci unidirecționată. Aceasta este însă tocmai situația de la nivel distribuțional, nu de la nivel alocativ. Statul este în poziția de monopol la nivelul distribuțiilor de drepturi.

Politica este o activitate de brokeraj în sensul că reprezentanții politici utilizează resursele principalilor în proiecte care oficial le susțin acestora interesele. Politica, în condițiile monopolului statului asupra furnizării distribuției de drepturi poate fi comparată cu un brokeraj care distorsionează unidirecțional. Marea problemă pare atunci a fi nu atât speculația la nivel alocativ la nivelul bunurilor economice monetarizate obişnuite, ci speculația la nivelul pieței închise a distribuțiilor de drepturi. Pentru că piața de distribuții de drepturi este închisă, brokerii politici existenți îşi permit să distorsioneze într-un singur sens şi anume de la grupuri dispersate către grupuri concentrate. Fondurile principalilor sunt captive speculației acestor brokeri.

Dacă putem reproşa poziției de manager al unor mari fonduri de investiții că este prea îndepărtată de valorizările

principalilor[80], atunci observăm că reproşul se aplică şi elitelor politice. În termenii cei mai profani, resursele administrate de marii brokeri, atât la nivel alocativ cât şi la nivel distribuțional, sunt promisiuni care se bazează pe alte promisiuni.

Care ar fi atunci tabloul valorizărilor încă nedistorsionate de la sol? În capitolul 3 am arătat cum regulile de interacțiune cu alții constituie din perspectiva fiecărui agent capital în propriile proiecte. Regulile eficiente declanşau utilizarea rațională a altor resurse umane. Regulile erau prezentate ca produse ale ajustării fiecărui agent la alții. Or, autoritatea politică preia această funcție în maniera unui unic broker. Din perspectiva dreptății ca eficiență, problema este nu atât amenințarea cu coerciția din fundal, cât poziția de monopol a autorității care preia funcția furnizării de reguli adică lipsa posibilității de a ieşi a celor cărora li se aplică regulile. Aceasta reprezintă o injecție de arbitrar în raport cu preferințele principalului. Am prezentat în capitolul 3[81] o situație care păstra fundalul coerciției la nivel distribuțional, dar care manifesta concurență între marii centri de putere, Biserica și statul. Această situație a fost responsabilă pentru distribuții de drepturi tolerabil de eficiente.

Concluzia noastră în acest context este că dreptatea ca eficiență nu prezintă pericolul unei implozii. Dreptatea ca

[80] Termenii consacrați sunt cei din limba engleză. Marile fonduri de investiții, *hedge funds*, sunt *pooled investments funds* care folosesc instrumentul *leverage*. Un *pooled investments fund* este un fond format din mai multe fonduri puse laolaltă într-un singur cont și care este investit ca și cum ar fi o singură entitate. Instrumentul *leverage* desemnează folosirea în investiții a unor bani luați cu împrumut.

[81] A se vedea Capitolul 3, secțiunea *Concurență jurisdicțională în sistemul anglo-saxon*.

eficiență cere concurență, or, la nivel alocativ, tocmai datorită concurenței, efectele negative ale marilor speculații se anulează reciproc. La nivelul distribuțional al drepturilor există astăzi într-adevăr o înclinație structurală unidirecționată. Dar tocmai aceasta este problema pe care dreptatea ca eficiență încearcă să o rezolve.

CAPITOLUL 5
SPAȚIUL VIRTUAL CA STARE NATURALĂ

5.1. Observații preliminare

În general ne lipsesc ilustrările istorice ale unor ordini sociale fără stat. În lipsa lor este dificil de testat ipoteza unei cooperări generalizate într-o lume în care administrarea justiției nu este monopolizată. Este spațiul virtual o stare naturală? Există trăsături ale mediului virtual care țin statul la distanță. Nu observăm nici organizații analoge statelor născute în spațiul virtual. Observăm însă uneori reguli sociale diferite de regulile din lumea reală, uneori în ciuda statelor în care sunt rezidenți utilizatorii. În acelaşi timp spațiul virtual este un spațiu crescând al cooperării.

Care este miza cercetării? Încercăm să extragem lecții despre sursele ordinii sociale. Care sunt sursele ordinii în spațial virtual? O sursă este decizia originară a arhitecților internetului. A doua sursă este impersonală: regulile emerg ca urmare a unui proces endogenetic în care indivizii acționează urmărindu-şi propriul interes și se adaptează unii la alții. În al treilea rând există și zone în care legea este și poate fi îmbunătățită considerabil prin procese de decizie colectivă.

5.1.1. Cum recunoaștem instituțiile?

Examinăm diferite spații de interacțiune de tip "stare naturală" şi cu scopul practic de a extrage lecții de filosofie politică pe care să le folosim în lumea reală. Sunt însă necesare câteva precauții.

Legea și legea corectă, depind de costurile aplicării legii. Trebuie ținut seama că aceste costuri sunt diferite în cele două

lumi. Condițiile care afectează costurile sunt și ele în schimbare şi se pot dezvolta în direcții opuse. De exemplu dezvoltarea tehnologiei de criptare (Friedman 2008). Împinge spațiul virtual în direcția anonimității, iar dezvoltarea tehnologiilor de supraveghere din lumea reală împinge spațiul real în direcția opusă.

Lumea virtuală nu este un simplu teren de testare a instituțiilor izolat de lumea reală. Cineva ar putea de pildă reproduce instituția exprimării libere din lumea reală susținând dreptul de criptare a propriilor mesaje în lumea virtuală. Însă criptarea ar slăbi monopolul statului asupra justiției şi în lumea reală. Aceasta din două motive: spațiul virtual permite tranzacții ascunse care ar putea fi mai greu taxate și reglementate. În al doilea rând trebuie să ne gândim că în lumea reală dreptul de a purta arme de către cetățeni (în Statele Unite dreptul este consacrat în Al Doilea Amendament) nu mai funcționează bine astăzi ca soluție la problema originară - asimetria de putere dintre stat și cetățeni. Conflictul dintre stat şi cetățeni s-a deplasat la nivel informațional[82]. Într-un război informațional, statul ar fi privat de o informație relevantă la care să reacționeze.

Analogiile pot fi făcute greşit și pentru că nu este întotdeauna uşor să recunoaştem din afară în mod corect instituțiile. Chiar și elemente simple pot lua forme nefamiliare. Putem oare întotdeauna recunoaşte conflictul sau

[82] Într-o lume a democrației și rețelelor de televiziune, conflictele dintre statul american și cetățenii săi sunt mai degrabă un război al informațiilor nu al armelor. Un stat care dorește să își supună cetățenii la un tratament nedezirabil o va face prin controlul fluxului de informație (…) Într-o astfel de lume disponibilitatea criptării tari funcționează ca un Al Doilea Amendament virtual. Atâta vreme cât există, statul nu poate controla fluxul informației (Friedman 2008, Capitolul 3).

comportamentul agresiv atunci când le vedem? Într-un joc multiplayer, ceea ce arată ca un atac agresiv direct este în unele situații numai o instituție paşnică de invitație la duel.

Nu este uşor să recunoaştem nici interacțiunile de stare naturală. Doi agenți sunt în starea de natură unul față de celălalt şi cu privire la un anumit domeniu de interacțiune, dacă nu există un al treilea agent care să le impună un cod de comportament în acel domeniu în mod independent de consimțământul lor prealabil la coerciție (Hobbes 2005 Capitolul 13, 15; Kavka 1986, 88; Locke 1999, Nozick 1974, 10). Am putea crede că o zonă de interacțiune din mediul virtual este ordonată numai ca urmare a unui proces impersonal de tip mână invizibilă. Dar în spațiul virtual agentul coercitiv de impunere ar putea fi invizibil și activ, chiar dacă doar în mod indirect. Nu cumva există un ceasornicar? Arhitecții spațiului virtual ar fi putut programa o structură de costuri și beneficii în mediul de interacțiune care să protejeze schimburile între agenți de ingerința unor terți (Lessig 2006). Costurile interacțiunii libere fiind constitutiv diferite în cele două lumi, transportarea instituțiilor din spațiul virtual în spațiul real ar fi problematică. Într-un joc multiplayer online, arhitectura jocului poate semnaliza "criminalii" altor jucători pentru ca aceştia să îi recunoască.

În *Second Life*, avioanele nu pot, datorită codului, zbura la o altitudine mai joasă decât 15 metri deasupra terenului privat al altor rezidenți. O decizie instituțională este programată în arhitectura jocului. Acest lucru nu este rezultatul unui proces evolutiv juridic de stare naturală, ci este mai degrabă semnul unui "stat pus pe pilot automat". În orice caz, este clar că stratul instituțional programat a fost specificat de o terță parte la interacțiuni.

Definiția stării naturale pe care am menționat-o mai sus poate fi suficient de bună în multe situații. Dar în spațiul virtual prezența cuiva într-o anumită jurisdicție, presupunând costuri foarte mici de ieşire şi intrare din și în alte lumi virtuale, este un semn al consimțământului. Ar fi oare consimțământul tuturor rezidenților suficient pentru a trage concluzia că spațiul virtual ca atare, ca set de opțiuni de lumi, este o stare naturală?

La prima vedere, da. Dar dacă am fi şi martorii taxării în toate lumile? Să ne amintim vechea definiție a lui Douglass North a statului (North 1981, 21): într-un teritoriu dat, un stat este acea organizație care are puterea să taxeze şi are un avantaj comparativ în domeniul violenței. Şi această definiție s-ar potrivi situației. Poate nu este util să dăm o definiție prea elaborată a stării naturale înainte de a cerceta posibilitățile pe care oferă spațiul virtual.

În ce priveşte statul, nu starea naturală, putem opera cu noua definiție a lui Wallis și North (Wallis și North 2010, 6): "un stat este acea organizație care organizează alte organizații". Această definiție caracterizează statul mai degrabă prin ceea ce face la nivel fundamental. Ne sugerează și modul în care emerg statele. Definiția este preferabilă celei a lui Weber pentru că în multe societăți nu există un grup care să aibă monopolul asupra violenței, fie el legitim sau nu. Definiția ia în considerare și posibilitatea statelor non-coercitive (Morris 2003). În ultimul rând, definiția ne arată că statele se află în poziția de a specifica drepturile de proprietate ale agenților. Această trăsătură este importantă pentru propunerea privatizării justiției. De ce ar renunța la poziția privilegiată de a stabili drepturile de proprietate, adică la poziția de a stabili cine este exclus de la ce resurse.

Înainte de a intra mai adânc în teoria statului, să examinăm arhitectura internetului şi câteva medii virtuale de interacțiune şi să vedem dacă se califică drept stare naturală.

5.1.2. Lumile virtuale pentru socializare sunt mai asemănătoare cu lumea reală decât sunt lumile virtuale pentru aventură

Ar putea interacțiunea dinăuntrul unui joc multiplayer (un "adventure style multi-user dungeon") precum World of Warcraft, Project Entropia, Lineage, să furnizeze un bun teren de cercetare pentru interacțiuni de tip stare naturală? Există două motive pentru care jocurile oferă un teren de testare mai imperfect decât lumile virtuale fără un scop încorporat. Primul motiv este că lumile virtuale de socializare cu mulți utilizatori, în care utilizatorii pot interacționa, manipula şi crea obiecte (*Lambda MOO*, *Second Life*, *Cyberworlds*) sunt economii deschise. Aici numărul dorințelor și al serviciilor furnizate este deschis. Lumile acestor jocuri sunt prin contrast ceea ce Mises numea "*evenly rotating economies*", "economii care se rotesc uniform": lumi cu un număr definit de servicii şi scopuri în care activitatea economică se derulează ciclic. Lumile jocurilor nu permit distrugerea valorii capitalului, or uzura morală a capitalului, care de multe ori schimbă în mod spectaculos prețurile relative în lumea reală și astfel şi dinamica socială. În jocuri, anumite obiecte nu-şi pot pierde valoarea, pentru că ea este în mod necesar legată de scopul jocului către care sunt orientați toți jucătorii. În jocuri 'știm' de ce are nevoie fiecare jucător: un anumit tip de echipament pentru atingerea unui anumit scop sau nivel. Un al doilea motiv este că jocurile au încastrată o anumită structură de recompense pentru anumite tipuri de comportament.

Tribalismul, cosmopolitismul, comportamentul agresiv sau paşnic, înclinația către comportament cooperativ, către jocul de tip solo sau către defectare[83] sunt dictate într-o măsură semnificativă de regulile jocului atâta vreme cât jucătorul vrea să aibă succes, în felul în care jocul defineşte succesul. Pentru că lumile virtuale de socializare prezintă o pluralitate de scopuri ca și lumea reală, care presează pentru acelaşi tip de instituții, ele par mai adecvate ca teren de testare empirică a instituțiilor şi teoriilor sociale decât lumile virtuale cu economii închise precum jocurile.

5.1.3. O pluralitate de mecanisme de administrare a ordinii sociale în spațiile virtuale de socializare

Cum se rezolvă problema vandalismului sau hărțuirii în lumile virtuale de socializare? Mecanisme interne lumii virtuale, mecanisme online de proximitate, constau în acțiuni spontane, voluntare și ad-hoc ale unor grupuri care îşi fac o preocupare din activități polițieneşti. De multe ori modalitatea preferată este rușinarea publică. Uneori preferința socială este pentru soluții de tip *vigilante* mai degrabă decât pentru mecanisme formalizate. '*Peacekeeper*-ii' dinăuntrul lumii *Cyberworlds*, care se constituie într-o organizație formală înmânează în mod regulat cazuri către niveluri superioare de autoritate, din afara lumii. O astfel de autoritate superioară este Cyberwolds Corporation care are un interes în crearea unui mediu suficient de atrăgător pentru cât mai mulți posibili clienți, iar o alta, poliția locală obişnuită.

În general însă comunitatea consideră că aceste mecanisme provoacă mai degrabă dezordine (*disruptive*) și sunt greu de

[83] De pildă în *Ultima Online* sunt mai degrabă stimulente pentru defectare, iar in *Lineage 2*, pentru acțiuni de grup.

responsabilizat (*unaccountable*) (Wall și Williams 2007, 403). Motivul pentru care consideră acest lucru poate fi de pildă că pedepsele dure duc la stigmatizare, duc la noi stadii ale devianței şi posibil și la "abjecție într-o subcultură criminală". Iertarea ar servi ordinea socială prin reintegrare.

Cum putem explica coexistența ambelor mecanisme de administrare a ordinii? Aceste mecanisme servesc gusturi diferite. În timp ce comunitatea virtuală manifestă suspiciune față de mecanisme de administrare din afara lumii, potențialii clienți ar putea manifesta o suspiciune față de mecanismele auto-regulatorii dinăuntru, care le sunt necunoscute. Ei pot simți nevoia unor mecanisme familiare de păstrare a ordinii împotriva vandalismelor şi hărțuirii. Corporația oferă şi această asigurare.

5.1.4. De ce *Lambda MOO* dinaintea violului virtual nu era suficient de bine echipată pentru auto-reglare

Povestea pe scurt este că "Mr. Bungle" a folosit o "papușă voodoo" pentru a supune cu forța alte avataruri (*characters*) la activități de natură sexuală, iar pentru acest lucru avatarul Mr. Bungle a fost şters sau anihilat (*toaded*) de un *wizard* [84].

Lumea *Lambda MOO* dinainte de viol era oficial anarhică.

[84] A se vedea Dibbell (1998, 17-29). Ce înseamnă acest jargon? Un "dungeon" este un spațiu virtual pentru joc. Un "MUD" este un "Multi-User-Dungeon". Un "MOO" este un "MUD" orientat pe obiecte, adică un MUD care permite jucătorilor să creeze obiecte şi acțiuni. *Lambda MOO* este numele unui MOO. O păpușă voodoo este o abilitate (skill) sau o comandă dinăuntrul *Lambda MOO* care permite anumitor caractere ce au dobândit un stadiu avansat în joc să atribuie acțiuni altor avataruri, şi să le forțeze să acționeze în anumite feluri. Este abilitatea de a prelua acțiunile altora. Toading-ul este anihilarea totală a unui avatar. Numai un *wizard* este în *Lambda MOO* capabil tehnic să anihileze un avatar. Un *wizard* este un programator şi un administrator al lumii virtuale.

Exista cineva capabil să îndeplinească funcția statului aşa cum l-am definit mai sus - o organizație care să organizeze ale organizații. *Archwizard*-ul Haakon (arhitectul *Lambda MOO*) consacrase statutul anarhic printr-o declarație formală că se va abține de la administrarea ordinii sau a chestiunilor legale "lumești". Haakon anunțase că wizarzii (programatorii) vor acționa numai ca "puri tehnicieni" ce vor implementa orice decizii pe care comunitatea ca întreg le va lua și le va spune să implementeze, fără să sugereze o operaționalizare pentru luarea deciziilor colective de către comunitatea ca întreg (Dibbell 1998, 18). Importanța acestei decizii de nonintervenție şi nereglementare s-a dovedit mică în urma incidentului provocat de Mr. Bungle. Nimeni nu ar fi putut - este adevărat, nici nu au vrut mulți - să oprească un *wizard* de la intervenție atunci când acesta a intervenit. După ce avatarul Mr. Bungle a violat mai multe avataruri, unul dintre membri elitei de wizarzi (programatori administratori) a şters contul Mr. Bungle fără prea multe consultări și fără a da o şansă comunității virtuale de a rezolva problema în mod spontan.

Ar fi fost oare *Lambda MOO* capabilă să o rezolve dacă ar fi primit şansa? În primul rând trebuie notat că jucătorul din spatele avatarului Mr. Bungle avea un avantaj comparativ în violență. Avantajul era de natura psihologică. Dacă unii jucători ar fi putut căuta mai degrabă experiențe imersive în lumea virtuală *Lambda MOO*, persoana Mr. Bungle îşi putea deconecta sensibilitatea uşor de avatarul său. Era aşadar mai imun decât alții la obişnuitele pedepse dinăuntrul jocului. El sau ea mai târziu a mărturisit că "s-a angajat într-o tehnică psihologică numită polarizare a gândurilor". Pentru Mr. Bungle totul părea să fie un experiment de laborator al interacțiunii fără emoții (Dibbell 1998, 22). Acest lucru nu este însă crucial. Sigur că există psihopați și în lumea reală care

dețin un avantaj comparativ față de alți indivizi relativ emotivi.

Nu ştim dacă *Lambda MOO* ar fi fost capabilă să rezolve problema prin mecanisme spontane, dar există un motiv de îndoială că ar fi fost: *Lambda MOO* era mai puțin echipată decât spațiul real din punct de vedere tehnic în confruntarea cu situații de tipul celei create de Mr. Bungle.

Echilibrul legal în spațiul real are loc astăzi datorită unor mijloace tehnice la îndemână pentru incapacitări pe termen lung (de pildă închisoarea). Existau jucători care dispuneau de aceleaşi unelte de care dispunea şi Mr. Bungle; unii aveau cuşti, alții păpuşi voodoo. De ce preferința a fost mai degrabă să apeleze la mijloace de nivel superior de administrare a ordinii, precum ştergerea contului? Apelul la puterile *wizarzilor* (puterea de programare capabilă să schimbe regulile tehnologice ale jocului) a fost mai ieftină din perspectivă individuală decât angajarea unor mijloace tehnice de incapacitare a avatarului Mr. Bungle. De ce şi-ar folosi un jucător cuşca prețioasă pentru închiderea lui Mr. Bungle? Mijloacele tehnologice pentru răspuns la atac şi incapacitare erau mai sărace în *Lambda MOO* decât sunt în lumea reală. Mai târziu, într-o versiune nouă a jocului, echilibrul pare să se fi format în jurul comenzii nou-introduse "@boot" ("a da un şut cuiva") care deconecta automat un avatar nedorit. În orice caz, ştergerea avatarului nu ar trebui văzută ca fiind un corespondent pentru luarea vieții cuiva, ci doar distrugerea unui capital. Nimic nu opreşte jucătorul de la înregistrarea cu un alt cont pentru a o lua de la capăt.

Am zăbovit cu aceste observații preliminare pentru a atrage atenția că folosirea unei bucăți sau secțiuni particulare din spațiul virtual (de exemplu o lume particulară de joc, aici comunitatea *Lambda MOO*) ca termen al analogiei dintre

spațiul virtual și spațiul real este eronată. Termenul corect al analogiei cu întreaga lume reală ar trebui să fie întreg spațiul virtual cu toate subspațiile lui.

Să ne ridicăm la un nivel de generalitate mai mare şi să aruncăm o privire asupra rețelei virtuale comerciale.

5.2. Ordine în spațiul virtual

5.2.1. Mecanisme de furnizare a ordinii în spații virtuale pentru comerț

Internetul permite răspândirea informației cu costuri mici, odată ce informația a ajuns publică. Acesta este motivul pentru care *e-bay*, *craigslists* (liste cu obiecte sau servicii scoase la vânzare), *Amazon* funcționează atât de bine: ele permit tuturor să construiască şi să monitorizeze reputație. Disponibilitatea informației despre reputație este un mecanism foarte bun de administrare a ordinii.

Dacă construcția de reputație ar fi combinată cu păstrarea anonimității (libertatea de a ascunde legătura dintre identitatea mea online şi identitatea mea fizică) și cu o monedă electronică[85], spațiul virtual ar putea duce la un boom economic fără precedent.

Principalul motiv pentru care acest lucru nu se întâmplă este opoziția statului. Statul ar găsi dificil să taxeze o

[85] Combinația este posibilă prin metoda "criptării cu cheie publică". Cineva poate construi reputație prin criptarea mesajelor criptate cu cheia sa privată. Această criptare va funcționa ca o semnătură digitală. Semnătura va fi recognoscibilă pentru că numai aplicarea decodării mesajului cu ajutorul cheii publice poate rezulta într-un text inteligibil. Aceeaşi persoană poate rămâne anonimă menținându-şi identitatea reală deconectată de identitatea lor publică, sau de alte identități publice multiple.

economie a tranzacțiilor criptate şi ca urmare anonime. Alt motiv este reticența statului la ideea competiției monetare. Iar altul este presiunea din partea grupurilor concentrate pentru menținerea privilegiilor. Combinația dintre construcția reputației și posibilitatea anonimității înseamnă sfârşitul prohibiției de a furniza servicii fără licența statului. În sfârşit un al patrulea motiv este că odată cu posibilitatea criptării statul nu ar mai putea reglementa circulația informației[86].

5.2.2. Infrastructura mediului virtual. Arhitectura internetului.

Internetul este o rețea de rețele între computere, constituită din trei straturi suprapuse (Lessig 2006, 126). La nivelul fundamental se află rețeaua fizică sau infrastructura ale cărei noduri sunt computerele fizice și ale cărei rute sunt conexiunile prin cablu sau prin semnal wireless la internet. La suprafață are loc schimbul de conținuturi, pachete de informații de orice fel care se mişcă de la un computer la altul. Acesta este stratul de conținut. Stratul din mijloc, cel dintre stratul aflat în mişcare şi stratul fizic este cheia. Rutele rețelei au fost create astfel încât computerele să poată trimite orice semnal, orice tip de informație. Acest strat al protocolului de bază [87] între computere este stratul logic.

Stratul logic ar fi putut fi construit într-un mod mai restrictiv, pentru a permite numai anumite tipuri de informație, de pildă numai mesaje vocale, aşa cum este

[86] Combinând criptarea cu cheie publică, serviciile de *remailing* anonim (rerutarea mesajului ascunzând pe drum sursă expeditorul), semnăturile digitale şi banii virtuali (ecash), am avea o lume a tranzacțiilor în care participanții ar fi rezonabil de încrezători că nu există o terță parte care să îi monitorizeze (Friedman 2008, Capitolul 12).

[87] Protocolul TCP/IP.

contruită rețeaua logică de telefonie. Acest fel de rețele restrictive sunt numite inteligente pentru că sunt capabile să discrimineze între tipuri de semnale pe care nodurile rețelei le rutează unul către celălalt. Înainte de a discrimina și restricționa anumite tipuri de informație, au nevoie să le interpreteze. Trăsătura interesantă a rețelei de internet este că stratul logic nu este inteligent. Arhitectura stratului din mijloc, numită "end-to-end", "de la nod la nod", sau "nod către nod", permite computerelor - nodurile sau capetele rutei de comunicare - să trimită orice tip de informație, fără discriminare. Internetul este ca un serviciu poştal care nu pune întrebări.

Decizia programatorilor nu a fost întâmplătoare. Arhitectura "end-to-end" a programat şi aplicat o constituție minimală. Construcția arhitecturii protocolului de comunicare a unora cu alții oricum nu poate evita judecățile de valoare (Lessig 2006, 6). Sau poate, în măsura în care o doctrină a absenței constrângerii este o meta-doctrină. Cadrul aşezat de programatori este semnul că aceştia s-au abținut să impună restricții pozitive agenților aşteptați să intreacționeze în acel cadru.

Arhitectura end-to-end protejează interacțiunile dintre utilizatori pentru că previne comportamentul strategic din partea proprietarului acestor rețele împotriva dezvoltării aplicațiilor noi care amenință succesul vechilor aplicații. Dacă rețeaua este în proprietatea companiilor de telefonie, acestea nu ar fi încântate de o aplicație (precum voce-peste IP) care să canibalizeze piața de telefonie (Lessig 2006, 112). Administratorii rețelei ar putea fi desigur forțați prin lege să introducă acele constrângeri în rețea dorite de autoritățile statului. Dar odată ce există cel puțin un alt stat care nu introduce constrângeri la fel de serioase, utiizatorii sunt

efectiv liberi să ocolească constrângerile unei jurisdicții coercitive. Ceea ce face din spațiul virtual o stare naturală este posibilitatea ieftină de ocolire a jurisdicțiilor restrictive.

5.2.3. Emergența unor norme diferite datorată costurilor mici de ieşire de sub jurisdicție și problemei de acțiune colectivă cu care se confruntă statele

David Post (Post 2001 în Ludlow (ed.) 2001, 204) ia regula împotriva limbajului licențios drept exemplu de echilibru social diferit decât cel format în spațiul real. De ce în spațiul virtual regula este mai puțin strictă?

Oamenii sunt aceiaşi, legile sunt nominal aceleaşi, dar costurile de aplicare a legii sunt diferite. Internetul este o rețea de rețele; fiecare rețea este găzduită de un server şi supervizată de un administrator care locuieşte undeva în spațiul real, sub jurisdicția unui stat. De ce nu impun statele sancțiuni coercitive administratorilor? Motivul este că acele rețele de indivizi în care se foloseşte limbaj licențios pot alege mai uşor o infrastructura fizică (un server şi un administrator) într-o parte diferită a globului, decât ei ar putea alege un ziar sau o editură tradiționale. Mutarea este mai ieftină pentru că orice computer conectat la internet poate reruta mesaje trimise de membrii rețelei (orice computer poate fi server). Internetul nu are porți cheie (checkpoints) care să constrângă traficul de informații. Asfel, el dă utilizatorilor opțiunea de a-şi căuta gazda pentru serviciile lor în cea mai permisivă dintre jurisdicțiile de pe glob. O prohibiție globală a limbajului licențios ar cere o acțiune colectivă din partea tuturor statelor de pe glob [88]. Statele se confruntă cu problema călătorului

[88] Aceasta este situația prezentă a Wikileaks. Suedia constituie o jurisdicție permisivă pentru serverele de informație. Iar informația odată

clandestin. Concluzia este că eficacitatea acțiunilor statelor este în proporție inversă cu uşurința cu care utilizatorii se pot muta către o jurisdicție mai permisivă.

Aceeaşi relație explică și diferența dintre cele două echilibre cu privire la copyright, în spațiul real respectiv cel virtual.

În urma primului război din spațiul virtual dintre un grup de suporteri ai Bisericii Scientologice și un grup dispersat de critici, a emers o regulă diferită pentru copyright decât cea în vigoare în spațiul real (Post 1996).

Cu ani în urmă Scott Goehring a deschis un forum de discuții despre Biserica Scientologică. A trimis un mesaj câtorva mii de administratori de rețea invitând utilizatorii acelor rețele la discuție. Firul discuțiilor şi numărul utilizatorilor a crescut la un nivel spectaculos. Reproducerea unor texte sacre pe care Biserica Scientologică le rezerva numai inițiaților, a dus la un conflict legal. Suporterii Bisericii au pretins că utilizatorii au publicat secrete comerciale (pe care ei le-ar păstra în vederea concurenței cu alte confesiuni), au acționat în judecată pe cei care au postat textele, cât și pe furnizorii de internet pentru intermedierea unei ilegalități.

Operând o analogie cu acelaşi gen de activitate în spațiul real, Curtea judecătorească a decis mai întâi în favoarea Bisericii (Post 1996).

Dar suporterii copyrightului au întâlnit dificultăți în aplicarea deciziei, în administrarea legii. Discuția nu a putut fi închisă efectiv pentru că nu se întâmpla într-un singur loc. Spre deosebire de publicațiile tradiționale, forumurile de discuții nu erau legate de o singură locație și un singur suport fizic. Utilizând infrastructura internetului, utilizatorii s-au

---

scursă nu mai poate fi suprimată.

putut reloca foarte uşor pe un nou suport pentru acelaşi tip de relație, protocol pe care membrii rețelei îl aveau unii cu ceilalți. Rețeaua însăşi (formată din indivizii noduri și din regulile şi stimulentele de relaționare a unora cu alții) s-a mutat pe alt suport. Mii de utilizatori nici nu erau americani, mulți îşi criptau identitatea și foloseau lanțuri de *remailing* anonim. În primul rând costurile încălcării deciziei judecătoreşti erau mici, în al doilea costurile de aplicare a deciziei și de a forța conformarea la decizie erau mari: cereau cooperarea autorităților locale la fiecare pas în lanțul de *remailing* răspândit pe glob.

Costurile mici de intrare și ieşire din și în diferite rețele, anonimitatea datorată alocării dinamice a IP-ului (cărțile noastre de identitate în spațiul virtual), posibilitatea folosirii unui proxy, permit efectiv evaziunea de sub jurisdicțiile statelor. Aceste trăsături fac din spațiul virtual o stare naturală, cel puțin în anumite domenii (am discutat exemplele limbajului licențios şi al copyrightului). Dacă indivizii pot ieşi uşor de sub jurisdicția statelor și rețelele însele se pot muta în afara jurisdicției statelor, atunci jurisdicția statelor este irelevantă (Post 1995 şi Lessig 2001).

5.2.4. Furnizarea ordinii dinăuntrul stării naturale

Cei care căutau să impună legea au fost nevoiți să o impună singuri, dinăuntru, cu mijloacele specifice spațiului virtual. Dacă statul s-a dovedit incapabil să impună agenților propria lege, normele în spațiul virtual, într-un mod paşnic sau nu, sunt nevoite să apară ca urmare a unor procese de stare naturală.

Primele arme folosite pentru aplicarea normei copyrightului au fost spammingul cu mesaje pozitive despre Biserica Scientologică. Măsura ar fi fost menită să rupă firul

discuțiilor critice. Răspunsul criticilor a fost să blocheze adresele de origine care întrerupeau curgerea conversațiilor. A doua rundă de atacuri a reuşit să anuleze mesajele postate de critici folosind o identitate electronică falsă care păcălea serverul că anularea posterioară ar fi o comandă de la autorul real al mesajelor. Criticii au răspuns cu instalarea unui software capabil să "resusciteze" mesajele şterse. Până la urmă, forumurile de discuții s-au dovedit reziliente la toate atacurile.

5.2.5. Pluralitatea justiției

Am văzut că aplicarea unei norme restrictive a comportamentului de către o terță parte, ca și aplicarea unei norme restrictive de către una dintre cele două părți în interacțiune, a întâmpinat dificultăți. O normă este prea costisitoare când ocolirea ei este prea simplă. Putem extrage două lecții relevante pentru filosofia politică din faptul că decriminalizarea pirateriei se datorează costurilor prohibitive de aplicare a normei copyrightului.

Prima lecție este cunoscută de la Lon Fuller (Fuller 1963, 39). Când aplicarea legii este aproape de imposibil, deciziile juridice aproape că nu se califică drept legi. Este imposibil să faci o lege dacă nu poți realiza congruența dintre regulile anunțate oficial și modul cum sunt administrate de facto. Dacă acest lucru ar dobândi o recunoaştere generală, am fi martori ai decriminalizării pirateriei (în sensul de pe internet). Odată cu decriminalizarea, ar veni şi o schimbare în concepția noastră despre legitimitate, despre ceea ce ar trebui să fie lege. Am privi atunci pirateria ca pe o activitate legitimă.

Atât situația legală de facto, cât şi percepția legitimității pirateriei sunt astăzi plurale. În Franța statul a preluat dorința marilor actori media şi a autorizat HADOPI (Haute Autorite

pour la Diffusion des Oeuvres et la Protection des Droits sur Internet) începând din anul 2009 să reducă schimbul de fişiere aflate sub copyright. Pedeapsa pentru încălcarea repetată se sancționează cu suspendarea temporară a accesului la internet al utilizatorului. Pluteşte însă incertitudinea asupra gradului de susținere a legii din partea comunității largi a creatorilor de conținut[89]. Deşi HADOPI a redus sensibil transferul *peer to peer*, pirateria poate îmbrăca noi forme, de pildă *streamingul* şi încărcarea și descărcarea fişierelor de pe anumite situri şi bloguri. Acest lucru nu înseamnă că HADOPI s-a dovedit inutil. Adaptarea la noi metode de piraterie prezintă costuri de tranzacție pentru piraţi şi beneficiarii de fişiere piratate. În Statele Unite fundația Property Rights Alliance tratează nediferențiat încălcarea drepturilor de proprietate fizică şi intelectuală, combinându-le într-un indice al respectării drepturilor de proprietate în cadrul căruia celor două categorii le este dată aceeaşi greutate[90]. Fundația se bucură de susținerea lui Hernando de Soto şi a Americans for Tax Reform.

A doua lecție este că dacă legitimitatea depinde de costurile de aplicare şi noi avem şansa de a trăi în două lumi cu costuri de aplicare diferite, în spațiul real şi în spațiul virtual, sau avem şansa să trăim în mai multe interacțiuni aparținând aceluiaşi spațiu, fie real, fie virtual, atunci nu este necesar ca legile să fie unice și uniforme. Dacă pentru acelaşi tip de interacțiune, două echilibre legale în două spații

[89] HADOPI law. în Wikipedia. Accesat la 22 ianuarie 2011 de la http://en.wikipedia.org/wiki/HADOPI_law#Bill_of_law_content

[90] (Strokova, Victoria (coord.) 2009. International Property Rights Index 2009, Chapter III: Index Composition and Coverage, http://www.internationalpropertyrightsindex.org/userfiles/Index%20Comp%20&%20Coverage.pdf

diferite pot fi ele însele în acelaşi timp diferite şi legitime, atunci justiția trebuie să fie plurală.

5.2.6. Un exemplu de pluralitate a protocoalelor în spații diferite de interacțiune. Un protocol ciudat de invitație la duel datorat costurilor dialogului

Spațiul virtual ne permite să fim martorii emergenței unor reguli de comportament diferite de regulile pe care le avem în spațiul real.

Într-un joc multiplayer găzduit pe un server pe care sunt prezenți un număr relativ mic de avataruri şi jucători, invitația la duel este verbală, în căsuța de dialog (*chatbox*)[91]. Lovitura (comanda "*attack*") este interpretată ca o agresiune, un atac direct. Pe un alt server cu mai mulți jucători, a fi lovit (cu comanda "*attack*") de un alt jucător nu era însă mai mult decât o invitație la duel[92]. Protocolul era acela că un răspuns la atac cu un alt atac ar fi fost permisiunea din partea celui lovit dată celui care a lovit prima oară de a lovi din nou. De ce ar evolua protocolul în acest fel? Răspunsul trebuie să stea într-o anumită structură a costurilor. O apăsare pe tasta "ctrl" concomitent cu un click (o comandă *attack*) este mai puțin costisitoare decât o invitație verbală la duel făcută pe fereastră de chat (dialog) din anumite puncte de vedere. Serverele cu un număr mai mare de jucători sunt mai

[91] O cercetare empirică personală facută în 2008 pe Rambase, un server românesc privat de *Lineage 2* cu aproximativ 200 de avataruri înregistrate.

[92] O cercetare empirică personală facută în 2008 pe DEX, un server privat românesc de *Lineage 2* găzduind peste 5000 de conturi. Ce numesc aici 'duel' este în jargonul jocului numit "pvp", player vs. player. În acest jargon "dueling" este de fapt altceva, dar nu este nevoie să folosim acest jargon pentru scopurile noastre.

competitive și prezintă și un număr mai mare de stiluri de joc. Aici discuții verbale pot forța un jucător să dezvăluie informații pe care nu doreşte să le dezvăluie pentru motive strategice (de pildă cât de bine ştie limba respectivă, cât de sociabil este ca persoană). Desigur, mulți jucători, de exemplu noii veniți încă neintegrati în clanuri care să transmită cunoaşterea cu privire la instituții - nu ştiau de existența acestei reguli. Panica și opinia falsă că sunt atacați îi făcea să lovească înapoi şi astfel să ofere o permisiune, pe care de fapt nu doreau să o ofere. Pe serverul mare, comanda "*attack*", aplicată o singură dată, a ajuns să fie privită drept legitimă. Serverul cu mulți rezidenți prezenta o instituție diferită datorită unui interes mai mare pentru anonimitate și unul mai mic pentru închegarea unei comunități şi pentru discuții (*chatting*).

5.2.7. Emergența unei norme diferite pentru copyright în spațiul virtual *peer to peer*

Un conflict similar din punct de vedere structural cu cel dintre Biserica Scientologică și grupul de critici s-a produs începând cu anul 2000 (Brafman și Beckstrom 2006, 14) cu privire la copyright, între companiile de entertainment tradiționale şi micile companii care au distribuit programe *peer to peer* (programe care permiteau copierea fişierelor de la utilizator la utilizator în măsura în care aceştia o doreau).

La început, Curțile au decis în favoarea marilor companii de entertainment care dețineau copyrightul asupra filmelor și muzicii piratate[93] şi împotriva Grokster și Napster, făcute vinovate de încălcarea copyrightului pentru permisiunea dată utilizatorilor de a pune în comun fişiere pe care nu aveau

[93] Curtea Supremă a decis în mod unanim în favoarea MGM.

dreptul să le pună în comun. Serverele lor au fost închise. Curând însă Kazaa a permis punerea în comun a fişierelor fără nevoia unui server central care să medieze. Rutele de acces ale internetului nu mai puteau fi ”închise”. EMule permitea aceiaşi activitate fără nevoia unui server sau sit central. Utilizatorii sunt foarte mulți şi anonimi; cine poate fi acționat în judecată?[94]

Tipul de rețea eMule s-a dovedit prea rezilient pentru a putea fi oprit. EMule nu era o companie, ci o soluție publică (open-source) de protocol între orice utilizatori doresc să-l folosească. EMule nu este o companie, ci o relație. Ceea ce face eMule atât de rezilient - nu sunt oamenii unei organizații sau oamenii care formează o rețea la un moment dat, nu setul utilizatorilor la un moment dat - nu nodurile rețelei la un moment dat, ci faptul că mereu alți oameni pot adopta cu uşurință relația respectivă sau acel tipar de coordonare.

Brafman și Beckstrom (Brafman şi Beckstrom, 2006) operează o analogie între conexiunile neurale și tiparele de interacțiune dintre membrii “organizațiilor fără lider”. Acestea sunt formate din agenți sau sub-grupuri, coordonați non-ierarhic, care prezintă o similaritate de scop și comportament împreună cu conştiința apartenenței la un grup. La fel cum amintirile sunt distribuite în minte şi ideologiile organizațiilor fără lider sunt distribuite în rețelele de agenți. Conceptul de “bunică”, anumite idei sau amintiri nu sunt localizate în anumiți neuroni astfel încât să dispară odată cu ei. Aceasta este de fapt trăsătura care dă rezilienţă amintirilor. Amintirile sunt un tipar de acțiune neurală executată sau instanțiată, când este necesar, de orice neuron sau grup de neuroni.

[94] “Nu există niciun proprietar. (...) Cine a început eMule? Nimeni nu știe (Brafman şi Beckstrom 2006, 25).”

În ambele cazuri, în rețelele neurale și rețelele *peer to peer*, ceea ce contează nu este reziliența nodurilor, ci a tipurilor de protocol. Reziliența acestor rețele de interacțiune în fața acțiunilor brutale ale unor terțe părți este datorată uşurinței cu care aceste tipare sunt adoptate de noi și noi cercuri, de noi și noi agenți.

5.2.8. Ordinea spontană responsabilă de succesul rețelelor

Reziliența rețelelor nu este rezervată spațiului virtual. Triburile Apache care au rezistat cu succes armatei spaniole în secolul 17 şi 18, Frontul de Eliberare a Animalelor[95], Alcoolicii Anonomi şi într-o măsură mai mică Al Qaida, sunt mai puțin organizații, cât rețele dependente de ideologii. Într-un sens foarte real, oricine acționează pentru a elibera un animal, este un eliberator de animale şi parte a Frontului de Eliberare a Animalelor" (Brafman şi Beckstrom 2006, 140, 143). Întâlnirile Alcoolicilor Anonimi cer numai adoptarea unui algoritm simplu: "cei 12 paşi ai Alcoolicilor Anonimi (Alcoholic Anonymous, 2001). Cei 12 paşi formează un principiu sau protocol de interacțiune, o infrastructură instituțională pentru cooperare.

Aceste rețele sunt de succes pentru că patternurile lor de acțiune sunt uşor de adoptat de către seturi mereu noi de agenți. Un coordonator central ar altera acel pattern și împiedica aproliferarea sa.

Craigslists - aviziere online care permit utilizatorilor să posteze reclame şi să intreacționeze direct - sunt un exemplu de coordonare spontană de succes. Oricine poate posta orice, dar dacă alți utilizatori cred că un mesaj este ofensiv, din orice

[95] Aceștia comit acte de vandalism precum pătrunderea în ateliere de cercetare cu scopul de a elibera animale supuse la tratamente crude.

motiv (Brafman şi Beckstrom 2006, 66), ei pot şterge mesajul. E-bay permite utilizatorilor să vândă direct unii altora. Inițiatorul a implementat sisteme de rating și s-a abținut să altereze mecanismele spontane de construire a reputației. Odată ce a furnizat o infrastructura, el nu a mai servit ca intermediar. Creatorul eMule a decis să permită utilizatorilor să pună în comun muzica pe care o doresc, fără excepții.

Apache a fost la început un loc unde inginerii de software îşi postau peticele "patches" pe un server de pagini web ("a patchy server") și de unde oricine le putea prelua. Colecția de petice a ajuns cu timpul să formeze un software integral de sine stătător, cu acces deschis la codul sursă (open source). Apache a devenit un standard între software-urile pentru servere web (aplicații pentru calculator care facilitează difuzarea conținutului, a paginilor web). Software-ul Apache împărtăşeşte trăsăturile armatei Apache. Grupurile de indieni Apache erau independente şi autonome. Şi softul Apache a fost făcut din petice.

Cercurile sau subgrupurile Wikipedia sunt constituite de oameni care contribuie la un anumit articol. Ceea ce ține împreună aceşti oameni sunt normele sau tiparele de acțiune. Fiecare articol de pe Wikipedia este un echilibru social creat spontan[96] de oameni care sunt fiecare în posesia unei bucăți particulare de cunoaștere și în același timp au interesul să o împărtășească.

---

[96] Jimmy Wales, cofondator şi promotor Wikipedia este întrebat: "Cine este responsabil pentru administrarea softului serverului pentru sistemul de computerele Wikipedia?" Jimmy Wales: "N-am nici cea mai vagă idee. Utilizatorii decid între ei. Și n-am nicio idee în ce fel. Este cred un consens general în comunitate cu privire la cine primeşte un cont. Și se urmăresc unii pe alții... Aproape toți banii pe care îi primim îi folosim să cumpărăm hardware. Totuşi, funcționează (Brafman și Beckstrom 2006, 111)."

5.2.9. Coordonare fără organizare

"Primul Război din Epoca Internetului" (între adepții Bisericii Scientologice și grupul dispersat de critici) a schimbat o trăsătură prea comună în spațiul real, aceea că grupurile organizate au un avantaj asupra grupurilor neorganizate. Câteodată coordonarea poate avea loc fără organizare.

În conflictele din lumea reală, grupul dispersat este de obicei într-o poziție de inferioritate pentru că grupul dispersat are costuri de coordonare mai mari și astfel se ajunge mai greu la acțiune colectivă de succes. În spațiul virtual, grupul dispersat a fost capabil sa își impună preferința împotriva grupului organizat pentru că coordonarea nu a depins de plătirea costurilor de organizare. Dacă în vederea confruntării cu grupuri dispersate, avantajul grupurilor organizate constă în faptul că ele au deja plătite costurile de coordonare, internetul a oferit grupului dispersat același tip de avantaj: a plătit mult din costurile de coordonare[97].

Aceste rețele nu au lideri. Funcția unui lider este să coordoneze acțiunile întreprinse de agenții organizației, în calitatea lor de membri ai organziației. Liderii tradiționali reuşesc să: a) mențină agenții acolo oferindu-le stimulente pentru a-şi păstra calitatea de membri; b) furnizează mijloacele pentru acțiuni şi c) furnizează coordonare continuă între acțiunile membrilor, dând acțiunilor poziții într-un algoritm conform unui plan.

Unele rețele nonierarhice au aceste funcții deja furnizate. Membrii sunt interesați în mod natural să acționeze în felul respectiv și mijloacele sunt ieftine. Dar coordonarea? De ce

[97] O discuție cu Tudor Glodeanu a clarificat aceste idei.

directorii executivi ai companiilor se confruntă cu nevoia de a coordona în mod intenționat?

Ce reuşesc să facă directorii executivi și inițiatorii de rețele nu, este acțiunea colectivă pentru o pluralitate de scopuri. Câteodată este nevoie de aşa ceva. Scopul unei armate poate fi de a cuceri un obiectiv până săptămâna viitoare, nu doar să supraviețuiască şi să evite botezul creştin pentru o perioadă lungă, precum armata Apache. Acesta este un motiv. Alt motiv este că directorii executivi sau generalii de armată vor să aibă un profit din întreaga întreprindere.

Unele organizații ca întreg pot avea de câştigat dacă liderii lor ar împuternici membrii care posedă cunoaştere locală să ia mai multe inițiative și să acționeze pornind de la cunoaşterea lor locală. Este de asemenea adevărat că armatele de tip rețea şi întreprinderile precum Skype au un cost marginal de creştere mai mic decât armatele organizate şi decât au companiile de pantofi pentru adăugarea de noi clienți. Uneori acestea ar putea avea de câştigat dacă comunicarea şi coordonarea ar avea loc direct între membri (Brafman and Beckstrom 2006, 48-53). Problema este că și atunci când puterea totală a organizațiilor fără lider este mai mare decât puterea unei organizații centralizate, puterea oricăruia dintre membrii rețelei este mai mică decât puterea celui din topul organizației ierarhice.

5.3. Lecții pentru spațiul real

5.3.1. O confruntare între rețele: Revoluția română din 1989

Unele interpretări[98] ale Revoluției române din 1989 sugerează ideea preluării puterii, aflată temporar în suspensie datorită revoluționarilor (o stare naturală temporară), de către o rețea care în cea mai mare parte este aceeaşi cu cea dinainte de 1989. Acesta ar fi un alt exemplu de mutare a unei rețele sau a unei organizații de pe un suport fizic pe altul: vechea rețea a statului, formată din nodurile - oameni şi regulile de relaționare dintre ei.[99] Destabilizarea temporară a infrastructurii fizice (de pildă funcționalitatea clădirii CC al PCR, a TVR) nu a distrus rețeaua însăşi. ADN-ul rețelei statului şi anume nodurile şi protocolul de interacțiune dintre noduri au găsit uşor un nou suport fizic al interacțiunilor. Acest lucru nu este surprinzător. Organizația capabilă să organizeze alte organizații nu a găsit un rival pe măsură.

Care ar fi putut fi acest rival? Nu exista un tip similar de rival, adică o organizație cu reguli de interacțiune similare. O opoziție organizată nu s-ar fi putut naşte peste noapte.

Ar fi putut fi oare confruntată, în principiu, cu un alt tip de rival precum o rețea non-ierarhică? Ne putem imagina o rețea politică constituită pe baze nonierarhice de tipul *Tea Parties*. Ar fi fost necesare cel puțin trei lucruri: un ADN care să o constituie (un protocol de interacțiune între noduri, de pildă o platformă program de tip liberal), un blocaj împotriva colonizării de către vechile noduri (o regulă de lustrație) și o măsură efectivă de dezactivare a fostei rețele (procese juridice ale membrilor fostei Securități și membrilor fostului PCR).

---

[98] De pildă Dumitru Mazilu în '*Revoluția furată*', Editura Cozia.

[99] Datorez aceste idei și conceptualizări unor discuții separate cu Mihail Radu Solcan, Tudor Glodeanu și Radu Vișan.

Situația actuală din Tunisia oferă şi ea o ilustrare a confruntării dintre rețele nonierarhice în curs de constituire şi rețele organizate deja constituite. O serie de proteste în Tunisia au fost declanşate de exemplul jertfei unui tânăr care şi-a dat foc în semn de protest în urma confiscării de către autorități a legumelor pe care le vindea fără permis. Printre alte modalități, informația s-a răspândit şi pe rețeaua facebook şi a inspirat alte acte de autoimolare. Aici există pe lângă pericolul replierii vechii rețele și pericolul că rețeaua organizată islamistă să profite de răsturnarea regimului autoritar secular şi să preia puterea.

5.3.2. Spațiul virtual creşte costurile cu care se confruntă statul

Putem aplica şi statului-ca-organizație ideea că directorii executivi doresc să obțină un profit din întreprinderile lor. Urmând teoria neoclasică a statului a lui North (North, 1981), putem analiza constrângerile economice asupra statului într-o manieră similară cu constrângerile ce se aplică unei firme ce furnizează serviciul justiție - în fapt, alocă și administrează drepturi de proprietate pentru un venit.

În ce situație este pus statul, date fiind costurile mici de ieşire şi costurile mici de coordonare ale constituenților săi? Dacă ceea ce urmărim sunt interacțiunile de tip stare virtuală din spațiul virtual, atunci trebuie să ne întrebăm cum spațiul virtual poate: (A) creşte costurile cu care se confruntă statele; (B) descreşte costurile constituenților care au un interes în evitarea unui stat nedorit.

(A) Cum poate spațiul virtual creşte costurile cu care se confruntă statele?

Ştiința economică văzută ca teorie a acțiunii, arată structura costurilor și beneficiilor statului-ca-organizație.

Putem alcătui un sinopsis al constrângerilor sau tipurilor de costuri cu care se confruntă statul în căutarea unui plafon al acestor costuri, mai sus de care orice organizație ar găsi că este ineficient să mai furnizeze serviciul. Trebuie să ne imaginăm moduri în care spațiul virtual poate aduce o creştere semnificativă în fiecare dintre aceste costuri şi, dacă observăm un grad satisfăcător de ordine în acea stare de lucruri, să vedem cum am putea reproduce acele condiții în spațiul real.

Autoritățile doresc să-şi maximizeze propriul venit (să-şi maximizeze rentele). Dar, în clasificarea lui North, ele stau sub semnul a două constrângeri.

Una este o constrângere competitivă, reprezentată de amenințarea din partea substitutelor. Autoritățile sunt constrânse de costurile de oportunitate ale potențialilor rivali de a furniza aceleaşi servicii şi de costurile constituenților de a recurge la aceste substitute. Gradul de monopol al puterii este o funcție a uşurinței cu care diferitele grupuri de constituenți pot recurge la substitute. Costurile de oportunitate ale fiecăruia vor dicta puterea lor de negociere în specificarea propriilor drepturi de proprietate, povara fiscală şi privilegiul în alocarea serviciilor furnizate de către stat (North 1981, 27).

Dacă spațiul virtual permite constituenților să se mute - pentru anumite interacțiuni - către alte lumi cu state mai permisive atunci acesta creşte costul statului ca organizație.

O altă constrângere cu care se confruntă autoritățile este una a costurilor de tranzacție: există costuri de tranzacție în extragerea rentelor. Aceasta implică măsurarea inputurilor și outputurilor, și explică introducerea şi dezvoltarea istorică a unor standarde ale greutăților şi unităților de măsură de către state (Scott 2010). În măsura în care există costuri de

tranzacție ale procesului extragerii de rente, statul trebuie să numească şi întreţină agenți intermediari care să le extragă. În măsura în care există și o problemă principal-agent, are loc o difuzie a puterii şi o disipare a rentelor. Structura birocrației este o funcție a costurilor de tranzacție ale extragerii rentelor: nivelul birocrației măsoară costurile de tranzacție ale extragerii rentelor, altfel statul nu le-ar angaja.

Acest lucru se întâmplă în spațiul real. Regimuri de proprietate în comun trebuie să persiste acolo unde costul măsurării dimensiunilor și resurselor ar depăşi beneficiile.

Cu dezvoltarea criptării mesajelor și tranzacțiilor economice între constituenți, spațiul virtual aduce o creştere a costurilor de extragere a rentelor cu care se confruntă statul.

(B) Cum poate spațiul virtual descreşte costurile celor ce au un interes în evitarea unui stat ineficient?

În spațiul real, orice asemenea ajustare va avea loc numai atunci când beneficiile private vor depăşi costurile private, altfel problema călătorului clandestin va preveni ajustarea. Această condiție rectricționează sever dorința constituenților de a se ajusta.

Dar spațiul virtual face mai simplu pentru grupuri largi de indivizi dispersați să acționeze ca nişte "clase" şi să forțeze statul în anumite direcții. Dacă costurile de coordonare ale celor ce doresc să se coordoneze sunt semnificativ mai mici, atunci dispare problema călătorului clandestin. În spațiul real, centrul organizat poate extrage rente în mod sistematic pentru că problema coordonării între membrii grupului aflat la conducere era rezolvată într-un mod asimetric relativ la grupul condus. Spațiul virtual scade avantajul comparativ al statului în violență față de cei conduşi.

În spațiul virtual - și în lumea reală în măsura în care oamenii folosesc spațiul virtual ca infrastructură de

comunicare - un antreprenor care foloseşte "contracte cu asigurare" sau contracte unanime (Schmidtz 1991, 97; Friedman 1996b, 263)[100] ar putea furniza mai uşor servicii de justiție privată. Fezabilitatea antreprenoriatului în domeniul justiției aduce un substitut pentru stat ca organizație. Din moment ce contractele de asigurare sunt voluntare, ele furnizează de asemenea un substitut radical pentru stat ca instituție. Și dacă aceste contracte de asigurare ar fi ascunse de terțe părți, cu ajutorul criptării, statelor reale le-ar veni mai greu să afle identitățile reale ale noilor substitute emergente.

5.3.3. Ingerința statelor reale în spațiul virtual

Cum reacționează statele la noile condiții? Până acum, cu excepția eşecului de a opri limbajul licențios, pornografia şi pirateria, statele nu au fost amenințate serios și nu par că vor fi.

În primul rând, procesul alocării centralizate a I.P.-urilor aduce un mănunchi de bunuri publice și rele publice (non-excludabilitate și non-rivalitate pentru ceva rău). Bunul public este dezvoltarea vertiginoasă a infrastructurii comerciale între utilizatorii internetului. Totuşi, dezvoltarea unităților de măsură standard, a unei alocări transparente şi centralizate a adreselor de I.P. cuplată cu prohibirea criptărilor serioase, aduce oamenii în situația de a fi monitorizați şi taxați. Ce se întâmplă cu costurile de tranzacție cu care se confruntă statele aflate în căutare de rente? Adresele IP publice și interacțiunea transparentă în spațiul virtual elimină aceste costuri. Odată ce anonimitatea dispare, problema principal-agent cu care se confruntă statul promite să dispară şi astfel să reconcentreze rentele în mâna autorităților statului.

[100] Contracte care garantează banii înapoi, semnate sub condiția ca un număr suficient de oameni să contribuie la un bun colectiv.

Va fi o nevoie mai mică pentru agenți care să medieze şi să se împărtăşească din rente. Taxarea devine mai simplă[101]. Dacă statele devin serioase în privința identității utilizatorilor, ele pot interzice serviciile de *remailing* anonim și pot forța oamenii să îşi dezvăluie identitatea. Regimul de la Beijing nu doar blochează conținut pe web, ci și monitorizează accesul individual la internet [102].

Acest proces este comparabil cu procesul de alocare a numelor de către statul medieval florentin, derulat cu scopul unei taxări mai eficiente (Scott 2010).

Dincolo de problemele asociate privării de libertate economică, procesul aduce riscurile asociate cu supravegherea continuă: transparența forțată deschide posibilitatea ca grupurile de supraveghetori să şantajeze agenții monitorizați folosind cunoaşterea despre anumite activități cu importanță strategică relativă la alți comercianți, dintre care multe sunt nu doar legitime, ci și legale (Friedman 2008, Cap. 12).

Pentru unii agenți, mănunchiul format de bunuri și rele publice venit odată cu transparența forțată poate reprezenta, pentru unii un avantaj net, iar pentru alții o pierdere netă. Care ar fi motivele normative pentru respingerea alegerii individuale cu privire la transparența interacțiunilor sale, luate una câte una? Indivizii ar putea avea opțiunea de a dezvălui relația dintre identitatea lor din spațiul real și multiplele lor personae din diferite spații virtuale.[103]

---

[101] Dezvoltarea softului legat de verificarea identității online creează și posibilitatea de a taxa folosirea materialelor protejate de copyright (Ernkvist și Strom 2008, 105).

[102] Internet censorship in the People's Republic of China Plagiarism. în *Wikipedia*. Accesat la 22 ianuarie 2011 de la http://en.wikipedia.org/wiki/Internet_censorship_in_the_People%27s_Republic_of_China.

[103] "Una dintre trăsăturile atractive ale acestei lumi este exprimarea liberă.

În al doilea rând, arhitectura de bază a internetului se află într-un proces de alterare de către entități comerciale și de către state (Lessig 2001).

Statele împing către modificarea arhitecturii end-to-end a internetului construind în rețele capacitatea de a discrimina între pachetele de informații care circulă între rețele[104]. În acel moment, piețele negre vor deveni nu ilegale, ci imposibile.

În al treilea rând, intranet-uri protejate de ziduri informatice (firewalls) deținute de firme şi tuneluri protejate pentru tranzacții dintre firme reprezintă în fapt aproprieri ale spațiului care până acum era disponibil utilizatorilor pentru rutarea mesajelor de la unii la alții. Și discriminarea în accesul la anumite bucăți de rețea şi discriminarea dintre tipurile de fișiere care pot circula sunt exemple de zonare care încheie încet epoca designului end-to-end (Sassen 2000, 23).

Dacă comunic criptat online pot fi trădat numai de persoana cu care comunic. Dacă o fac cu ajutorul unei persona online, care şi-a câştigat o reputație independentă şi nu este legată de identitatea mea din spațiul fizic, nici măcar oamenii cu care comunic nu mă pot trăda. Astfel criptarea tare, creează o lume mai sigură în multe aspecte ale ei decât cea în care trăim acum "o lume în care poți spune lucruri pe care alții le dezaprobă fără riscul pedepsei, legale sau de alt fel (Friedman 2008, Cap. 3).

104 De exemplu, un proprietar de rețea ar putea scana pachetele care circulă şi să blocheze orice pachete care nu vin de la o aplicație cunoscută şi aprobată. Pentru a ajunge pe acea lista, dezvoltatorii de aplicații ar fi nevoiți să contacteze proprietarii de rețele şi să îi întrebe dacă pot fi incluşi pe listă. Acest tip de schimbare este perfect posibilă tehnic. Versiuni ale ei sunt acum implementate din motive care țin de concurență şi de securitate (Lessig 2006, 112).

5.3.4. Administrare automată a ordinii. State virtuale invizibile

Totuşi preocuparea noastră ca filosofi politici nu se încheie aici. Ceea ce facem este să explorăm concepte de eficiență şi instituții dezirabile. Nimic nu ne impiedică să ne imaginăm ce ar putea aduce spațiile virtuale dacă statele ar permite-o. Cum ar arăta o lume în care statele reale nu s-ar amesteca în spațiile virtuale?

Pe de o parte, administratorii spațiilor virtuale, sau "wizarzii", pot programa ordine făcând anumite infracțiuni imposibile. Într-o versiune anterioară a Second Life, utilizatorii erau liberi să se teleporteze oriunde. Însă într-o versiune ulterioară, proprietarii de teren virtual au primit dreptul de a nega accesul vizitatorilor nedoriți. Niciun utilizator nedorit nu poate zbura la mai jos de 15 "metri" virtuali altitudine de un teren aflat în proprietate privată. Tipul administrării însă nu a fost legal, ci programat în cod. Libertatea de exprimare este în mod efectiv limitată în comunitatea virtuală America Online (AOL) tot de cod: deschiderea de camere de chat cu un număr de membri mai mare de 36 este imposibilă. Totuşi, administratorii pot adresa mesaje către toți cei 27 de milioane de utilizatori odată. Structurile de stimulente sunt programate în legile naturii virtuale (Lessig 2006, 88).

Pe de altă parte oamenii întâlnesc costuri foarte mici de ieşire şi intrare în și din oricare dintre aceste lumi virtuale. Acest lucru creează o competiție pentru clienți sau cetățeni între antreprenori de lumi virtuale (*wizards*). Dacă este ieftin să creezi noi lumi, atunci concurența împinge antreprenorii să construiască lumi care prezintă acele instituții preferate cel mai intens.

5.3.5. Tirania status-quo-ului în spațiul real. Diversitate instituțională în spațiul virtual

Ce anume face mai bună relația dintre rezidenți şi administratorii lumilor în spațiul virtual decât în spațiul real? Răspunsul stă în costurile de tranzacție, aici costuri de informare mai mici cu privire la alte lumi disponibile, costuri mici de ieşire și costuri mici de coordonare.

Internetul oferă indivizilor costuri mici de informare cu privire la instituții alternative. În lumea reală, întrucât canalele media cu audiență sunt finite și poziția din spatele fiecăruia dintre aceste canale este o resursă rară. Discuțiile politice, discuțiile despre instituții, discuțiile despre drepturi de proprietate ajung monopolizate de anumite tipuri de interese. Este adevărat, în spațiul real, cel puțin din România, canalele media nu sunt naționalizate. Aceste poziții sunt deschise schimbului liber. Dar piața alocă aceste resurse celor capabili să ofere mai mult pentru ele. Disputele instituționale au loc între două interese; fie între două interese, unul aparținând fiecare câte unui grup concentrat, fie între două interese, unul aparținând unui grup concentrat, celălalt unui grup dispersat. Pentru acestea din urmă, grupurile concentrate sunt capabile să ofere mai mult, pentru că ceilalți se confruntă cu problema acțiunii colective. Va câștiga poziția care favorizează folosirea mecanismelor statului pentru extragerea de rente de la grupul dispersat. Iar primele tipuri de dispute presupun din start folosirea mecanismelor de stat pentru control și redistribuție, ca urmare, nu le pun în discuție. În ambele cazuri, autoritățile politice favorabile status-quo-ului instituțional fundamental vor stabili agenda de discuție, sau termenii dezbaterii. Acesta este motivul pentru care propunerile instituționale fundamentale ocupă un loc mic la televizor.

Războiul dintre Biserica Scientologică și grupul dispersat de critic ilustrează faptul că spațiul virtual schimbă asimetria dintre grupuri concentrate şi grupuri dispersate. Grupurile dispersate îşi pot coordona acțiunile întrucât costurile lor de coordonare sunt deja plătite: infrastructura de comunicare a internetului poate fi uşor folosită. Aici grupurile concentrate ar avea o putere mai mică de a stabili premisele dezbaterii publice.

Nu doar informația cu privire la alte lumi este mai accesibilă în spațiul virtual, dar și crearea de noi lumi. Aceasta aduce posibilitatea secesiunii, la limita secesiunii individuale. Ar fi aceasta echivalentă cu anarhia individualistă? Răspunsul are două părți. Extensional, anarhia individualistă și secesiunea politică pot desemna aceeaşi situație. Ar trebui totuşi să notăm diferența dintre intensiunile conceptelor. În timp ce limbajul anarhiei este economic, în el vorbim despre libertatea de întreprindere şi schimb în domeniul protecției, limbajul secesiunii este politic. A fost născut pe premisele necesității acțiunii colective. Un grup de oameni care proclama secesiunea este un grup de oameni care îşi anunța preferința pentru acțiunea colectivă în formația respectivă. În spațiul virtual, dacă pentru o chestiune particulară dată, costurile de coordonare sunt mici, un singur individ care formează o entitate politică se poate asocia cu orice alt set de oameni, de la caz la caz.

5.3.6. State reale mai mici decât minimale. State virtuale mai mici decât minimale

Să analizăm mai îndeaproape zona gradelor mici de intervenție din partea agentului coercitiv extern, zone care sunt aproape de a fi, dar nu sunt, stări de natură. Dezvăluie această analiză noi tipuri mai sofisticate de ordine socială,

care stau undeva între anarhia individualistă și statul minimal? Să pornim de la reperele cunoscute în literatură, statul ultraminimal şi agenția dominantă de protecție ale lui Robert Nozick (Nozick 1974, 15, 26). O agenție dominantă de protecție este o asociație de protecție care, pentru un teritoriu dat, ajunge să fie singura agenție care foloseşte forța din partea clienților ei. Un stat ultraminimal este o agenție de protecție care ajunge să fie şi singura agenție care autorizează folosirea forței împotriva clienților ei. Statul minimal ar fi, pentru acelaşi teritoriu, extinderea serviciului de protecție şi pentru cei care nu plătesc.

Recunoaştem aceste repere în spațiul virtual? Nu chiar. "De ce este piața de protecție diferită de alte piețe, întreabă Nozick? De ce ar apărea monopolul în această piață? Valoarea produsului cumpărat, protecția împotriva altora, este relativă. Ea depinde de cât de puternici sunt ceilalți. Totuşi, spre deosebire de alte bunuri care sunt evaluate comparativ, servicii de protecție maximale nu pot *coexista.*" (Nozick 1974, 17). Argumentul lui Nozick pentru apariția agenției dominante de protecție și a statelor ultraminimale presupune necesitatea încleştării dintre agenții. Însă costurile mici de ieşire în spațiul virtual fac încleştarea nenecesară și dau o natură contractualistă acestui mediu.

Dacă nu pare să emeargă ceva de genul agenției dominante de protecție sau de genul statului minimal, există însă condițiile pentru apariția unui alt reper, statul remedial sau statul-mai-mic-decât-minimal al lui John Hasnas (Hasnas, 2003).

Să ne imaginăm un stat care nu produce legi, nu adjudecă dispute, nu furnizează serviciile concrete de administrare a legii. Ci îndeplineşte numai două funcții domestice: a) subvenționează aceste servicii asigurându-se că ele nu sunt

sub-furnizate de piață, b) previne coluziunea dintre agențiile private care le furnizează. Acesta este statul remedial al lui John Hasnas (Hasnas, 2003, 121): funcția lui este să remedieze deficiențele pieței.

Statul remedial are patru agenții de bază. O Curte a Bunurilor Publice, o Curte Anti-Trust, un Parlament și o Președinție. Prin Constituție, membrii Parlamentului şi Președintele sunt aleşi democratic.

Membrii Parlamentului sunt investiți numai cu puterea de a numi membrii Curților, de a depune moțiuni de cenzură împotriva membrilor Curților care abuzează de poziția lor și de a depune moțiuni de cenzură împotriva președintelui, în cazul în care acesta foloseşte puterea executivă pentru alte scopuri decât cele pentru a care a primit autorizare expresă din partea Curților.

Curtea Bunurilor Publice decide dacă serviciile de securitate sunt furnizate suboptim (din motivele standard din care sunt sub-furnizate bunurile publice) şi în acest caz, ordonă taxare pentru subvenționarea acestui tip de servicii.

Curtea Antitrust decide când există un pericol de coluziune între agențiile protective şi emite ordine de încetare a activităților sau alte măsuri pentru a remedia situația.

Ca şef al Executivului, Președintele aplică ordinele emise de Curți.

"*Wizarzii*" sau programatorii jocurilor și lumilor virtuale în general intervin de obicei numai să corecteze erori şi altfel încearcă să stea deoparte în interacțiunile principale din lume. Explicația este dorința consumatorilor ca ei să facă acest lucru.

5.3.7. Situația limită coasiană a costurilor zero de tranzacție în spațiul virtual permite instituții eficiente

Asimetria dintre grupuri organizate și grupuri dispersate din spațiul real se datorează faptului că gradul de organizare (afilierea preexistentă într-o rețea de interese şi de interacțiune) se datorează faptului că grupurile organizate au costurile de tranzacție ale acțiunii colective deja plătite. Dacă costurile de tranzacție ale acțiunii colective sunt mai mici în spațiul virtual, atunci aici vom fi mai aproape de a avea instituții eficiente, cele preferate mai mult (şi de obicei de cei mai mulți).

Cele două trăsături principale ale spațiului virtual, costuri mici de ieşire și costuri mici de coordonare, fac ca spațiul virtual să fie un bun teren de testare pentru dezirabilitatea instituțiilor, atât la nivelul distribuției inițiale a drepturilor de proprietate (nivelul inițial dependent de jocul amenințării reciproce pornind de la poziții diferite de negociere), cât și la nivelul subsecvent al alocării drepturilor prin tranzacții de piață.

La nivelul de bază distribuțional, costurile mici de ieşire plus costurile relativ mici de construcție a unor noi lumi ne ajută să testăm preferabilitatea relativă a unor seturi diferite de instituții doar uitându-ne la numărul oamenilor care aleg să trăiască în anumite lumi caracterizate de anumite instituții.

Datorită costurilor mici de ieşire, suntem aici aproape și de visul contractualist al unanimității şi de idealul democrației directe, şi aproape de cadrul pentru utopii de care vorbeşte Nozick. Oamenii pot migra către acele rețele care le oferă un statut inițial mai acceptabil.

Dacă privim istoria, vedem că aceste condiții urmează o anumită rețetă de atingere a libertății: Statele Unite, Grecia Antică, Islanda Medievală, au primit prima oară drept imigranți antreprenori individualişti care au avut şansa

izolării geografice de presiunile instituționale tradiționale. Rețeta lui Paul Johnson pentru libertate (Johnson 1977, 9) constă din coincidența a trei atribute: puterea efectivă de a instala instituții liberale (în cele trei cazuri istorice menționate presiunile tradiționale deveniseră irelevante); interesul de a le instala (grupuri inițiale de imigranți constau din comercianți individualişti); cunoaştere organizațională (comercianții de succes aveau cunoştințe de contabilitate şi management). Aceste condiții sunt îndeplinite și în spațiul virtual.

Şi la nivelul subsecvent al alocării drepturilor de proprietate pe piață ne apropiem de situația limită coasiană a costurilor de tranzacție zero. Avantajul unei piețe pentru instituții, relativ la instituția fixă 'un om, un vot', este aceea că reflectă şi intensitatea preferințelor.

Cum putem implementa tehnic mecanisme de selecție eficientă a instituțiilor? Prin organizarea licitațiilor publice pentru reguli folosind monedă virtuală. Putem sparge orice problemă într-o serie de probleme mai mici care cer un răspuns binar de tipul "să fie permis prin lege versus să nu fie permis prin lege". Vom crea două conturi virtuale bancare pentru fiecare opțiune de răspuns şi vom organiza o licitație publică cu dată de expirare. Apoi comparăm sumele de bani, după care banii adunați sunt distruşi. Eventual va avea loc o deflație care va creşte uşor valoarea unității monetare şi pentru cei care nu licitează. Distrugerea sumei virtuale de bani este în acelaşi timp un mod de a evita acumularea resurselor la un centru politic și să elimine orice alt interes asociat cu licitația în afară de cel în cauză.

Licitațiile publice constituționale pot fi organizate folosind o monedă virtuală dintr-o altă lume decât cea pe care căutăm să o creăm prin licitația constituțională. Chestiunile instituționale pot fi oricât de fundamentale: "Ar trebui oare ca

această decizie să fie obiectul unei licitații publice cu un prag de participare minim peste procentajul p? Să presupunem că deja s-a decis că o anumită activitate este ilegitimă. Următorul pas în algoritmul legal ne confruntă cu opțiuni binare de tipul "Pedeapsa ar trebui să fie mai mică decât L versus pedeapsa ar trebui să fie mai mare decât L" cărora le sunt ataşate noi conturi bancare virtuale ș.a.m.d. Folosind teoria constituțională a lui Buchanan și Tullock (Buchanan şi Tullock, 1963) ne putem aştepta ca pe măsură ce deciziile devin mai de detaliu, costurile de negociere cresc (aici măsurate de suma de bani pusă în joc) în timp ce costurile externe scad, din perspectiva unui pariticipant la licitație şi odată cu aceste schimbări, va scădea și participarea. Cele trei trăsături ale spațiului virtual, costuri mici de ieşire, costuri mici de coordonare, costuri mici ale acțiunii colective, ar putea împlini visul lui David Friedman al unei piețe libere pentru justiție.

Se pare că funcția unui stat minimal, aceea de a furniza o infrastructură minimă pentru tranzacții sigure, este, în spațiul virtual, în mod automat îndeplinită de arhitectura internetului. Cu ajutorul ei, un sistem de licitație publică pentru legi va automatiza și procesul legal eliminând problema principal-agent (unde aici principalii sunt grupul de oameni iar agenții sunt guvernanții). Un sistem al licitației publice este un sistem automatizat de reprezentare a preferințelor. În spațiul virtual, parlamentele pot să îşi piardă rostul.

Soluția licitațiilor publice poate fi transferată în lumea reală, unde putem folosi spațiul virtual doar ca modalitate de selecție. Licitarea ar putea fi şi anonimă, aşa cum votul este astăzi, pentru că participanții îşi vor putea cripta identitatea[105].

[105] Pentru detalii tehnice despre criptare, monede virtuale și *remailing*

5.3.8. Către o teorie a regimurilor de proprietate. Proprietate în comun pentru infrastructura instituțională

Dacă privim literatura despre spațiul virtual descoperim o poziție teoretică interesantă. Autori care în acelaşi timp pledează pentru libertatea generalizată a cooperării, care sunt ostili intervenției unor agenți coercitivi externi atât în spațiul real cât şi în spațiul virtual, care înțeleg importanța proprietății private ca soluție la problema calculului economic[106] privesc cu suspiciune ideea privatizării zonelor virtuale (Lessig 2001).

Acest lucru este surprinzător pentru libertarienii anarhişti tradiționali. Aceştia sunt obişnuiți să argumenteze că libertatea de a coopera este unul şi acelaşi lucru cu libertatea schimbului, care la rândul lui cere ca resursele schimbate să se afle în proprietate privată. Pentru a explica enigma, avem nevoie mai întâi să vedem dacă nu cumva doar vocabularul

---

anonim a se vedea Friedman 2008.

[106] Lessig (2006, 109) discută motivul pentru care lumea virtuală *There* a eşuat, iar *Second Life* a avut succes. Proprietarii şi administratorii *There* au insistat să construiască totul singuri, și au fost reticenți să dea rezidenților drepturi de proprietate asupra obiectelor din lume. Fără proprietate privată nu existau schimburi de obiecte. Fără schimburi nu au existat prețuri. Fără prețuri, nimeni, nici ei, nu puteau şti valoarea relativă a obiectelor virtuale. Ce merită programat şi ce nu? Fără semnale ale valorii cursurilor alternative de acțiune, calculul economic despre ce sa fie construit mai întâi şi de ce, era arbitrar; în plus pentru că rezidenții nu erau stimulați să construiască, compania *There* nu reuşea să utilizeze resursele de muncă ale rezidenților în scopurile proprii. Second Life dă creatorilor de proprietate intelectuală din Second Life drepturi de proprietate intelectuală și înăuntru și în afara Second Life. Aceste reguli însă, sunt produsul unei evoluții în Second Life. În prima testare Alpha nu există conceptul de proprietate asupra terenului. Totul era public. Proprietatea asupra terenurilor a început odată cu testele Beta, când utilizatorilor li s-a permis să achiziționeze teren virtual.

acestor autori este diferit, lăsând deschisă posibilitatea ca ideile din spate să nu exprime neapărat o doctrină diferită și apoi, dacă ideile sunt diferite, să vedem dacă există caracteristici speciale ale spațiului virtual care produc o inversiune a efectelor economice pe care le avem de obicei în spațiul real, inversiuni care ar justifica noile idei.

Dacă dorim să înțelegem vocabularul acestor autori va trebui să specificăm un limbaj de bază mai precis în care să îl traducem. În acest scop, să apelăm la asumpția că ordinea socială preferabilă este acea ordine care maximizează gradul de cooperare. Câtă interacțiune paşnică cooperativă este încurajată de această sau această ordine? Am putea formula o teorie a dezirabilității în termeni de cooperare, unde cooperarea este înțeleasă ca interacțiune cu beneficiu reciproc. Evit în acest punct să le numesc îmbunătățiri marshalliene sau paretiene pentru că acest lucru ar angaja un limbaj de bază față de asumpțiile unei şcoli particulare economice. O mutare simplificatoare către un vocabular minimal al "cooperării" reuşeşte să evite asumpțiile metafizice din comparațiile interpersonale de utilitate. Ceea ce economiştii neoclasici ar numi o instanță de cooperare cu externalități înseamnă, în acest limbaj de bază, un grad mai mic de acțiune cooperativă pentru alții.

Cum putem maximiza gradul de cooperare? Răspunsul trebuie să stea într-o structură particulară a drepturilor de proprietate. Întrebarea care trebuie pusă atunci este ce regimuri de proprietate sunt preferabile pentru diferite tipuri de bunuri.

Gradul de cooperare este o funcție a aplicării unor regimuri de proprietate asupra unor tipuri de valori care pot face obiectul schimbului. O sarcină logic anterioară este să specificăm aceste elemente de bază, pe de o parte regimurile

de proprietate, pe de alta, tipurile de valori. Specific două regimuri de proprietate, un regim al dreptului exclusiv de utilizare, celălalt nonexclusiv. Ele se pot aplica asupra a trei tipuri de servicii, de consum, de capital și infrastructurale.

Clasificarea obişnuită a regimurilor de proprietate distinge între trei regimuri: un regim al proprietății private, un regim al proprietății publice sau de stat şi un regim al comunelor sau de acces deschis. Dar dacă sunt disponibile noțiuni mai fundamentale decât atât, ar trebui să le folosim. Urmând filonul lui Coase, Alchian și Demsetz, folosim noțiunea de bază de "drept de a decide asupra unor folosiri particulare ale unor obiecte particulare". Putem acum intui de ce uneori oamenii numesc proprietatea publică sau de stat ca fiind proprietate privată a autorităților de stat (Şi socialismului i s-a spus "capitalism de stat sau de comandă"). Autoritățile publice, administratorii proprietății publice blochează accesul altor agenți.

Care sunt cele trei tipuri de valori ce pot face obiectul schimburilor? (Pentru a menține vocabularul la limita minimă, nu vom opera o distincție între bunuri și servicii; bunurile produse de oameni sunt servicii solidificate). După natura proiectului antreprenorial subiectiv putem distinge între:

Servicii de ordinul 1 sau servicii de consum. Dacă proiectul meu antreprenorial este de a obține o satisfacție din lectura textului scris de prietenul meu Tom, atunci textul este un serviciu de consum.

Servicii de ordinul 2 sau servicii de capital. Aceste servicii facilitează furnizarea serviciilor de ordinul 1. Dacă proiectul meu este să îl fac să creadă pe şeful meu că eu sunt autorul acelui text şi astfel să obțin o mărire de salariu, folosesc textul ca pe un serviciu de capital.

Servicii de ordinul 3 care constituie infrastructura pentru furnizarea serviciilor de ordinele 1 și 2. Dacă textul lui Tom specifică reguli generale de interacțiune, de exemplu dacă textul descrie regulile unui joc şi dacă proiectul meu este să joc acest joc cu Mary atunci textul constituie un serviciu infrastructural pentru mine și Mary.

Dar dacă Tom ar fi criptat acel text, astfel încât numai el și Jane să poată juca jocul? Din perspectiva lui Tom, textul este atât un capital în proiectul său de a construi o relație cu Jane, cât şi o infrastructură pentru ei. Problema este că accesul lui Mary şi al meu la acest tip de relație este închis.

Aplicarea unui regim al proprietății exclusive asupra bunurilor de ordinul 3, spre deosebire de aplicarea unui regim non-exclusiv, înseamnă excluderea altora de la servicii infrastructurale și astfel previne cooperarea[107].

Puzzle-ul semantic pus de autori cu înclinație libertariană care privesc cu suspiciune ideea proprietății private în spațiul virtual ar putea fi rezolvată dacă ne gândim că unii vorbitori folosesc termenul "regim al proprietății private" pentru a se referi la ideea non-exclusivității în uz și "proprietate privată" pentru a se referi la exclusivitate. Acest limbaj de bază ne-a ajutat să rescriem dihotomiile tradiționale stat versus piață și proprietate de stat versus proprietate privată, numai în termeni de acces şi tipuri de servicii.

Problema aplicării unui regim exclusiv sau al proprietății private asupra unor servicii de ordinul 3 în spațiul virtual previne schimburi reciproc avantajoase fără justificarea

[107] Cea mai la îndemână idee la care se face apel în argumentarea în favoarea regimului proprietății non-exclusive pentru infrastructura internetului este ideea de inovație. (LESSIG 2001). Ideea are forță dar nu este una fundamentală în cadrele expuse aici. Cantitatea de inovație benefică este aici conținută în conceptul mai general de "cooperare".

obişnuită în favoarea proprietății private şi anume prevenirea tragediei comunelor prin epuizarea resurselor. Rutele internetului nu sunt epuizabile prin uz. Dacă acest serviciu infrastructural este non-rival, privatizarea lui creează rente fără să promoveze cooperarea generală.

Cum putem aplica această teorie şi la serviciile de protecție, arbitraj şi legale? Se pare că instituțiile fundamentale ale dreptății sunt într-adevăr instanțe de servicii infrastructurale. Drepturile de proprietate, alese să fie recunoscute ca atare de către participanții la schimb, funcționează ca infrastructură pentru schimburile realizate de ei.

Pot aceste servicii fi "privatizate"? Ele pot fi privatizate în sensul în care Tom şi-a privatizat textul în exemplul de mai sus. Anumite reguli ale jocului nu sunt cu acces deschis, ci sunt într-un regim de uz exclusiv. Schimbul liber nu este pentru toți. Folosirea matematicii ca infrastructură nu este interzisă dar ne putem imagina că este. În Afganistan era interzisă predarea limbii engleze. Urmând teoria statului expusă mai sus, membrii grupului aflat la putere sunt în poziția privilegiată de a defini drepturile de proprietate ale altor oameni. Anumite instituții sau protocoale sunt rezervate membrilor elitei în timp ce mulți alți indivizi sunt forțați să plătească și pentru folosirea celor mai simple instituții. Schimburi simple şi reciproc avantajoase sunt taxate în diferite moduri. Reglementările impuse economiei sunt semnul că interacțiunile nereglementate se află sub controlul altcuiva; sunt sub controlul unei terțe părți, sau în proprietatea statului"[108].

[108] "Una este proprietatea asupra unei anume grădini. Alta proprietatea asupra ideii de grădină. (…) A da în 'proprietate' ideea de grădină înseamnă a institui un monopol. Nimeni nu-şi mai poate face o grădină dacă nu plăteşte 'proprietarului' ideii." Când în centrul atenției se află

Ne-am putea angaja într-un proiect de formulare a unei teorii normative a regimurilor de proprietate?

Perspectiva asupra dezirabilității pe care o adoptăm aici, aceea că o instituție este cu atât mai dezirabilă cu cât creşte gradul general de cooperare sugerează că dacă natura unui serviciu particular este că poate servi numai un singur proiect antreprenorial, atunci instituțiile noastre ar trebui să fie în aşa fel formate încât obiectul să fie utilizat în cel mai productiv proiect antreprenorial disponibil. Dacă *laptopul* meu la un anumit moment poate fi folosit sau de Tom sau de mine, dar nu de amândoi în acelaşi timp, atunci regimul sau distribuția inițială a drepturilor de proprietate asupra acestui tip de serviciu (folosirea *laptopului* într-un anumit fel la un anumit moment) ar trebui să fie astfel încât și Tom şi eu să putem participa la licitație pentru el. Cu alte cuvinte, acest serviciu ar trebui să se afle sub un regim al proprietății private şi al liberului schimb.

Acum să presupunem că natura unui serviciu particular este în aşa fel încât poate servi un număr larg, dar definit de proiecte antreprenoriale. Atunci instituțiile noastre ar trebui să fie în aşa fel încât să permită folosirea lui de către cel mai productiv set consistent de proiecte antreprenoriale.

Dacă în schimb o bucată infrastructurală poate îndeplini funcția sa în acelaşi timp pentru un set nedefinit de proiecte antreprenoriale, ar părea că această bucată de infrastructură ar trebui lăsată în regim al comunelor, în regim de proprietate cu acces deschis sau non-exclusiv. Aceasta pentru că suma unui număr nedefinit de proiecte antreprenoriale aduce un

---

"entități metafizice vagi şi abstracte, precum morală sau frumusețea oraşului" - în sensul discutat aici servicii infrastructurale - retorica proprietății private este păguboasă (Solcan 2008).

beneficiu social mai mare decât beneficiile sociale reprezentate de rentele acaparate de state şi entități comerciale care "zonează", care fie alterează părți de infrastructură, fie îşi apropriază părți ale rețelei de internet[109].

Am formulat o teorie a regimurilor de proprietate fără a trata conceptul de proprietate publică sau de stat drept noțiune semantică primară. Proprietatea publică a fost tradusă ca apropriere exclusivă a anumitor servicii de către un grup, empiric de grupul capabil să o facă, statul. Limbajul este suficient de puternic încât să traducă lecțiile teoriei alegerii publice. Schimburi cu drepturile altor oameni au loc între variate grupuri de interese. Există doar piețe – doar seturi de schimburi – între variate tipuri de servicii infrastructurale. Anumite piețe deschid alte piețe și închid altele.

[109] Acesta este motivul pentru care Lessig argumentează corect că rețeaua infrastructurală a internetului, la fel ca și rutele comerciale a căror bază a fost pusă fără costuri, a căror dezvoltare s-a datorat unor procese spontane care nu cer plata unor costuri de mentenanță și nu prezintă pericolul epuizării, ar trebui lăsate în regim al comunelor. Zonarea unor părți ale rețelei internetului este greşită și contraproductivă pentru ca privatizarea lor blochează accesul unui număr nedefinit de proiecte antreprenoriale. Menținerea nealterată a atributului end-to-end al internetului sau menținerea neutralității lui este dezirabilă pentru că optimizarea rutelor rețelei pentru transmiterea unui tip particular de date înseamnă în acelaşi timp împiedicarea transmisiei multor altor tipuri de date, încă nespecificate pentru că încă sunt neinventate. Extrapolarea dezvoltărilor tehnologice trecute arată însă cât de mare este rata inovației dezirabile. Chatting-ul, email-ul, rețeaua globală web au putut fi dezvoltate numai pentru că infrastructura nu a fost optimizată pentru tipul de serviciu care a fost atunci tehnologie de top, şi anume telefonia. Congresul American a decis la mijlocul anilor 80, ca toate companiile de telefonie mobilă sa permită folosirea aplicațiilor de internet care aveau nevoie de infrastructură fizică existentă între telefoane (Lessig 2001, 64).

Teza normativă expusă aici a fost că proprietatea exclusivă asupra anumitor instituții de către un anumit grup este nejustificată pentru că blochează un set de schimburi mai productive în favoarea unui set de schimburi mai puțin productive. Cu alte cuvinte, micşorează nivelul activității cooperative.

În lumina acestor descoperiri conceptuale, ipoteza că justiția ar trebui privatizată are nevoie de o reformulare. Examinarea ideii de liberalizare a contractelor pentru protecție cere o analiză minuțioasă a fiecărei verigi din lanțul de servicii de protecție, de arbitraj şi de producție de lege. Cere o descompunere a serviciului de justiție în părți şi o decizie cu privire la regimul de proprietate potrivit pentru fiecare verigă.

Partea descriptivă a teoriei noastre a regimurilor de proprietate ne-a permis să observăm că instituțiile fundamentale ale cooperării, de fapt elementul nucleu al justiției, sunt servicii de tip infrastructural. Istoric, justiția a fost privatizată de stat (luată în proprietate privată fără condiții prealabile de liberalizare) în avantajul său asimetric.

Partea normativă a recomandat lăsarea nucleului justiției în proprietate non-exclusivă, sau în regim deschis, al comunelor. Elementul nucleu al justiției nu ar trebui privatizat ca un bun obişnuit de capital. În mod paradoxal, nucleul justiției este privatizat tocmai în lumi cu state mai mult decât minimale.

CONCLUZII

Susțin două teze, una normativă – și anume că un sistem al justiției privatizate produce reguli mai eficiente, și una descriptivă - și anume că justiția este deja furnizată și modelată de agenți privați în mod neproiectat.

În sensul normativ, de liberalizare a contractului de protecție, privatizarea justiției nu este realizată şi poate este utopică. Acest sens al justiției private ține de o discuție despre cum ar putea fi produsă, interpretată şi administrată justiția în mod alternativ.

În sensul descriptiv ordinea socială pozitivă deja are un caracter privat. Este în mare parte rezultatul acțiunilor necoordonate întreprinse de agenți privați preocupați să se adapteze la situațiile cu care se confruntă. Acest al doilea sens ține de o discuție despre mecanismele fundamentale care produc ordine şi în societăți etatice și în spații mai slab cartografiate precum spațiul virtual.

Tratez prima teză în special în capitolele 1 și 4. Descriu modelul justiției privatizate și arăt de ce produce reguli eficiente în capitolul 1 și arăt de ce eficiența este relevantă pentru dreptate în capitolul 4.

Care este legătura dintre cele două teze? Ea stă în faptul că regăsim elemente ale modelului justiției privatizate în ordini în care există stat. Aceste elemente sunt:

-pluralitatea echilibrelor legale diferite;

-pluralitatea surselor legii și faptul că ele se află în concurență;

-faptul că tocmai concurența dintre ei este responsabilă pentru eficiența regulilor.

Trasez un cadru conceptual în care susțin aceste teze. Acest

cadru utilizează mai ales uneltele caracteristice școlii de „analiză economică a dreptului”.

O privire rapidă de ansamblu asupra lucrării dezvăluie următoarele realizări:

Descriu modelul lui David Friedman al justiției privatizate.

Arăt de ce este capabil să producă reguli eficiente.

Evaluez stabilitatea modelului răspunzând la întrebarea dacă este ceva în natura serviciului justiție care ne împinge înapoi către stat chiar dacă sectorul ar fi liberalizat (Capitolul 1).

Arăt că legea emerge dintr-un proces spontan creat de centri multipli de influență.

Exploatez ideea lui North, Wallis şi Weingast după care agenții pot folosi alte organizații drept unelte în interacțiunea lor cu alți agenți.

Folosesc această idee şi cadrul lor conceptual pentru a descrie ordinea socială ca una policentrică, aceasta contrar viziunii lor înşile (Capitolul 2).

Clarific ideea unei piețe de reguli.

Arăt cum concurența de piață este responsabilă pentru eficiența regulilor.

Arăt apoi că ceea ce face posibilă o piață de reguli este concurența echilibrată pentru putere (Capitolul 3).

Dezvolt ideea dreptății ca eficiență;

O confrunt apoi cu intuiții despre dreptate și cu critici la adresa pieței ca metodă de realizare a eficienței (Capitolul 4).

Descopăr că în spațiul virtual se formează echilibre legale diferite de cele din spațiul real.

Arăt de ce se formează echilibre legale diferite.

Extrag lecția pluralității justiției. Dacă legea ar trebui să depindă de costurile de aplicare şi dacă aceste costuri sunt

diferite în diferite spații de interacțiune, atunci legea ar trebui să fie plurală, ar trebui să trateze diferit aceeaşi faptă în acelaşi timp (Capitolul 5).

Traseul argumentativ pe care îl urmez este următorul:

În capitolul 1 examinez propunerea anarhistă de inspirație economică. Presupun odată cu David Friedman că ar funcționa instituția libertății de a cumpăra şi vinde reguli. Perechi de indivizi cumpără pachete de protecție care includ asigurare legală de la agenții private de protecție, iar perechile de agenții de protecție cumpără coduri legale și arbitraj de la curți judecătoreşti private. La costuri de tranzacție zero modelul prezintă o tendință spre eficiență pentru că, conform licitației de piață, trecerea de la o regulă la alta are loc dacă şi numai dacă toate părțile implicate licitează mai mult în favoarea schimbării decât împotrivă. Costurile de tranzacție sunt crescute azi datorită îngrădirii concurenței la nivelul furnizării de drepturi. Relaxarea acestei constrângeri scade costurile de tranzacție şi ne îndreaptă către eficiență. Am ignorat în acest capitol întrebarea care anume sunt forțele pozitive care mențin instituția libertății de a schimba reguli. Sub asumpția acestei libertăți examinez stabilitatea modelului. Robert Nozick şi Tyler Cowen susțin că un model de acest gen ar fi instabil: dinamica economică a furnizării acestui serviciu ar conduce la formarea unui stat. Argumentez că obiecția lui Robert Nozick are greutate numai într-un scenariu particular, nu întotdeauna. Obiecția lui Tyler Cowen însă pare dificil de înlăturat. Verdictul este nuanțat.

În capitolul 2 nu mai ignor întrebarea care sunt forțele pozitive capabile să mențină instituția libertății de a vinde şi cumpăra reguli. Observ că sursa regulilor capabile să susțină

cooperarea (prin rezervarea violenței pentru cei necooperanți) este policentrică. Un centru unic, sursă a unui plan al activității celorlalți se dovedeşte imposibil. Statul real ca centru emitent de reguli se dovedeşte şi el un mit, întrucât statul însuşi este compus din agenți privați, elite ale puterii care interacționează, fiecare în propriul interes. Conform lui Douglass North, John J. Wallis, Barry Weingast, fiecare elită a puterii formează organizații. Aceste organizații formează la rândul lor alte organizații. Tocmai extinderea libertății de a forma organizații, de a schimba forma de interacțiune cu alți agenți atunci când vechea formă este amenințată de o criză, se dovedeşte cheia progresului civilizației. Treptat, devine în interesul elitelor să deschidă şi altora accesul la formarea de organizații datorită efectelor externe pozitive aruncate asupra lor înşile. Perspectiva autorilor este însă monocentrică: cheia progresului este deținută de o organizație privilegiată, coaliția elitelor statului. Am arătat că perspectiva monocentrică poate fi extinsă într-una policentrică dacă o lume ajunge suficient de plurală încât un agent obişnuit face parte din atât de multe organizații încât însumate, ele pot fi așezate cu succes în contrapondere cu statul. Dacă această situație are loc, atunci un agent obişnuit reuşeşte să "organizeze" statul, care după autori era unica organizație care organizează alte organizații. Și mai adesea, agenții pot folosi în interesul lor asocierea cu o elită împotriva altei elite. În continuare explorez modalitățile în care interacțiunile dintre elite, dintre non-elite şi dintre elite şi non-elite sunt capabile să formeze echilibre cooperative. Acestea sunt modalități de ordonare socială spontană – neplanificată. O „mână privată" este în acțiune.

În capitolul 3 investighez legătura dintre concurență şi eficiență. În urmărirea obiectivelor noastre utilizăm multe

resurse. Ceea ce dorim este să utilizăm rațional resursele, fără risipă, pentru că lista obiectivelor este lungă. Aceasta ar fi eficiența. Cum o putem obține? Exploatez ideea lui Ludwig von Mises conform căreia numai o piață, adică o rețea de schimburi libere cu resurse, este capabilă să dezvăluie valorile relative ale resurselor. Dacă numai piața produce prețuri atunci un agent are nevoie de piață pentru a calcula modalitățile eficiente de îndeplinire a obiectivelor. Piața este un continuu proces concurențial, de licitare şi contralicitare, de către toți pentru fiecare resursă și cu fiecare resursă. Agenții concurează pentru drepturi de decizie asupra resurselor. Dar orice concurență pentru drepturi de decizie, de fapt o competiție pentru impunerea unei reguli mai degrabă decât alta (de genul „Mary trebuie să fie cea care decide când John exersează la saxofon în apartamentul vecin"), are loc într-un cadru de reguli. Suntem atunci nevoiți să distingem mai multe niveluri de reguli şi descriem cum are loc concurența la fiecare nivel. La nivelul de suprafață este vorba de o concurență de piață pentru alocarea drepturilor de decizie triviale către cei care licitează mai mult pentru ele. Un exemplu de concurență de piață la nivel alocativ este licitarea pentru dreptul de a face sau nu zgomot cu un saxofon în apartament. La nivelul care îl susține, la nivelul distribuțional, are loc o concurență pentru dreptul de decizie asupra definirii distribuției inițiale de drepturi pornind de la care agenții pot încerca apoi să facă schimburi cu drepturi (de genul „Vecinii decid când locatarii fac zgomot mai mare decât z", "firmele mai mari decât *m* trebuie să plătească *p*"). La acest nivel are loc o concurență politică. Definirea drepturilor inițiale este o importantă sursă de rente pentru cei care le definesc. Dar și acest nivel are loc în cadrul unor drepturi. Acesta este nivelul distribuțional fundamental, care poate fi

informal. El depinde direct de amenințări cu violența între elite. Arăt că concurența pentru susținători dintre aceşti centri de putere, dacă ei au forțe comparabile, face posibilă o piață de reguli la nivel distribuțional formal. Terțele părți, ca potențiali susținători, pot baleia între un furnizor de reguli sau altul, practic, pot achiziționa distribuții de reguli diferite, ca pe o piață de justiție. Acesta este cazul concurenței dintre stat şi Biserică în epoca medievală. Trasez o legătură cauzală între, pe de o parte, concurența politică dintre aceste organizații şi concurența economică a Curților judecătoreşti rivale afiliate câte uneia dintre ele şi respectiv tendința sistemului de drept anglo-saxon bazat pe precedent de a produce reguli eficiente.

În capitolul 4 argumentez că o justiție care ar drept scop eficiența şi în vederea ei fie ghiceşte din start distribuția eficientă, fie defineşte distribuții în aşa fel încât să faciliteze eventuale tranzacții corective între agenți, este în acord cu dreptatea. De ce? În primul rând, între notele conceptului de dreptate, imparțialitatea ocupă un loc important. Într-o concepție a dreptății ca eficiență, imparțialitatea relevantă este între scopurile manifeste pe piață. Fiecare scop are şansa să atragă de partea lui investiții, într-o concurență care nu favorizează anumite scopuri mai degrabă decât altele. În al doilea rând, trebuie să ne gândim că o justiție care facilitează alocări eficiente, produce prețuri, care sunt utile mai departe altor agenți în calculul lor al utilizării eficiente a resurselor, pentru obiectivele lor. Tranzacțiile facilitează noi tranzacții, adică îndeplinirea de noi şi noi obiective. Ce altceva ne-am putea dori de la o justiție dacă nu facilitarea cooperării şi a îndeplinirii obiectivelor? În al treilea rând, o justiție care facilitează alocări eficiente, permite corecții ale stărilor nedrepte într-un mod nedisruptiv. Opun acestei concepții

intuiții despre dreptate. O investigație științifică a originii intuițiilor este de natură să le dezvrăjească statutul de autoritate morală prima facie. Urmează apoi o serie de confruntări ale concepției dreptății ca eficiență şi unele intuiții respectabile (dar nu neapărat consistente împreună), precum dreptul de a nu fi ucis nevinovat, dreptul de a fi liber să fac orice atâta vreme cât nu îi deranjez pe alții şi dreptul de a mă bucura de ce se bucură şi alții. Dacă arătăm că dreptatea ca eficiență se pliază destul de bine pe primele două intuiții, arătăm că intuiția egalitaristă asociată socialismului nu poate fi conciliată cu eficiența. Din confruntare ambele valori au de pierdut. Totuși, dacă eficiența plăteşte prețul inegalității în mod asumat, socialismul este nevoit să își asume și el prețul ineficienței. Explorez şi limitele criteriului maximizării avuției ca aproximare a maximizării utilității. În cele din urmă confruntăm eficiența cu ea însăşi: examinăm un posibil eşec al pieței în alocarea resurselor conform preferințelor participanților. În loc ca fluxurile investiționale să dezvăluie informație despre valorizările relative, marile speculații pot distorsiona informația dată de prețuri. Avantajul moral al eficienței şi anume ancorarea în intersubiectivitate în estimarea valorii, pare ştirbit. Însă, arăt că dacă mulți speculatori operează independent şi în competiție, alocările artificiale se anulează una pe alta. Situația este echilibrată la nivel alocativ tocmai pentru că există o concurență. Ne confruntăm însă cu lipsa concurenței la nivelul distribuției de drepturi. Reprezentanții politici pot fi văzuți ca nişte *brokeri* cu drepturi care, în condiții de monopol, distorsionează preferințele mai degrabă într-un singur sens şi anume în favoarea grupurilor concentrate de interese.

În capitolul 5 observ că spațiul virtual este un spațiu al cooperării. Ordinea nu se datorează statului; interacțiunile

din mediul virtual sunt la adăpost de influența statelor. Dovada o constituie regulile diferite aflate în vigoare în mediul virtual de cele impuse de statele pe teritoriul cărora se află utilizatorii. Reguli precum cele care guvernează proprietatea intelectuală și limbajul licențios s-au dezvoltat împotriva acțiunilor statului. Nu observăm nici emergența statelor virtuale. Atunci care sunt sursele ordinii în spațiul virtual? Una dintre surse constă în decizia originară a arhitecților internetului de a permite utilizatorilor să-şi aleagă orice calculator conectat la internet drept server pentru găzduirea colaborărilor. Libertatea de ieşire este "înscrisă" în constituția internetului pentru că, în cazul în care găzduirea este prea restrictivă, costurile de mutare a utilizatorilor cu tot cu protocoalele lor de interacțiune preferate, sunt mici. Costurile mici de tranzacție din mediul virtual ne permit să speculăm posibilități de îmbunătățire a regulilor. De exemplu, licitațiile colective pentru reguli, care în modelul inițial al lui David Friedman puteau fi gândite ca funcționale doar la costuri de tranzacție mici, par aici fezabile. Dacă însă vrem ca internetul să aproximeze un cadru pentru alegerea distribuțiilor eficiente, atunci parcelarea şi privatizarea infrastructurii internetului pare o idee greşită, pentru că tocmai accesul nerestricționat pe suprafața rețelei face posibilă libertatea. Am încercat să trasez liniile directoare ale unei teorii normative a regimurilor de proprietate pornind de la această idee. În mod surprinzător, serviciile eminamente infrastructurale, precum rutele internetului și protocoalele de interacțiune, rup legătura dintre libertate şi proprietate privată.

Punctez acest traseu cu o serie de contribuții originale după cum urmează:

În capitolul 1, secțiunea

1.2.3.La costuri de tranzacție mici, o piață a justiției corectează în timp și ineficiențele inițiale:

Nivelul distribuțional fundamental înglobează ineficiențe, pentru că distribuția inițială nu este rezultatul unei piețe, ci al forței. Dacă nivelul respectiv nu este deschis pieței, nu cumva situația ar trebui reparată prin forță? Produc un argument împotriva folosirii forței. Arăt că ar fi preferabil să ne concentrăm pe scăderea costurilor de tranzacție chiar și numai la nivele subsecvente pentru că ineficiențele s-ar repara treptat.

1.3. Obiecția lui Robert Nozick la adresa stabilității justiției privatizate

Nozick plasează anarho-capitalismul într-o dilemă distructivă: disputele legale se pot soluționa sau prin conflict violent sau prin arbitraj ales de comun acord. Pe de o parte, spune el, un conflict violent între două agenții private concurente le va separa teritorial. Pe de alta, dacă o dispută între două coduri legale existente într-un teritoriu, va fi soluționată prin arbitraj, atunci noua rezoluție se va impune uniform în teritoriu. În ambele cazuri, rezultatul neintenționat al acțiunilor indivizilor va fi un monopol legal teritorial de facto.

Arăt că fiecare braț al dilemei acordă o importanță nejustificată teritoriului, astfel:

Un conflict nu separă teritorial; ar însemna să producă pagube colaterale inutil de costisitoare.

O rezoluție pașnică nu uniformizează un standard legal într-un teritoriu, nu se impune altor părți decât cele care s-au aflat în dispută, ci doar se propune ca posibilă soluție pe care alte perechi de agenți sunt liberi să nu o adopte.

Explic că motivul pentru care Nozick acordă o importanță nejustificat de mare teritoriului stă în modul în care concepe starea naturală, ca o lume atomizată și primitivă civilizațional. Eu văd starea naturală ca pe un tip abstract de relaționare.

1.4. Obiecția lui Tyler Cowen la adresa stabilității justiției privatizate

Arăt că în anumite condiții argumentul lui Tyler Cowen lucrează și împotriva lui însuși:

Dacă există, atunci şi agențiile din afara rețelei pot stabili între ele o rețea independentă şi un cartel independent. Odată ce o rețea competitoare a reușit să se formeze și a plătit costurile organizaționale, se cimentează și ea.

În capitolul 2, secțiunea

2.3.2. Seturi de organizații aflate în contrapondere

Folosesc cadrul conceptual al lui North, Wallis, Weingast (2009) şi Wallis, North (2010) împotriva ideii lor că ordinea accesului deschis este tot o concesie a statului (ordinea rămânând, după ei, monocentrică). Arăt că ar trebui să existe un punct între ordinea accesului închis şi ordinea accesului deschis în care există deja suficient de multe organizații formate pe baze impersonale încât suma lor să poată fi folosită cu succes de un agent obişnuit împotriva anumitor acțiuni ale statului. Din acest punct, am avea o ordine policentrică, a contraponderilor, nu o extindere a concesiilor.

2.4.6. Un argument împotriva planificării centralizate în limbajul teoriei jocurilor

Planificatorul este condamnat la arbitrar pentru că joacă multe jocuri variate în același timp și acțiunile lui concrete sunt nevoite să constituie mutări în jocuri diferite. Fiecare acțiune concretă dintr-un număr limitat de acțiuni pe care le poate efectiv întreprinde planificatorul trebuie să îndeplinească funcții variate în multe jocuri diferite. Cu cât această pluralitate de jocuri este mai variată, cu atât exigențele impuse asupra acțiunilor planificatorului sunt mai variate și contradictorii.

În capitolul 3, secțiunea

3.4. Concurență jurisdicțională în sistemul anglo-saxon

Arăt că rezultatele eficiente ale sistemului de drept anglo-saxon de astăzi se datorează unui mecanism concurențial de piață între furnizori de reguli (Curți ecleziastice, Curți ale regelui, Curți Mercantile) din primele secole ale formării sistemului. Arăt că acest mecanism concurențial de piață a funcționat tocmai pentru că a fost susținut de concurență echilibrată pentru putere între stat şi Biserică (poli-centricitate). Se pot găsi exemple de rezultate legale ineficiente, dar arăt că ele nu sunt în acele arii de drept care au beneficiat atunci de concurență.

În capitolul 4, secțiunea

4.5. Eficiență versus socialism

Gerald Cohen susține că într-o lume altruistă ar fi posibil un sistem care să îmbine avantajele pieței (productivitatea) cu

avantajele socialismului (egalitatea). El crede că altruismul ar face antreprenorii să renunțe la recompensele pe care li le dă piața și să le predea unui centru de redistribuție. Arăt însă că dacă oamenii ar fi altruişti, tot piața ar servi mai bine intereselor altruiste; un centru de colectare şi redistribuție ar fi sau dăunător productivității, sau redundant. De ce? Trebuie să ne întrebăm cine decide dacă antreprenorii îşi folosesc recompensele drept investiții de capital în proiectele lor altruiste, dacă le folosesc drept investiții de capital în proiectele altruiste ale altor antreprenori altruişti, sau le predau centrului de colectare. Centrul ori prelevează forțat resurse - şi atunci dăunează productivității, ori primeşte acele resurse nedorite de nimeni - dar aceasta înseamnă că primește ceea ce este judecat de piață ca având zero valoare de capital în orice proiect posibil.

4.6. Eficiență versus eficiență. Marile speculații cu drepturi

În mod normal fluxurile investiționale din piață sunt generate permanent de valorizările proprietarilor care licitează şi contralicitează. O alocare de piață este intuitiv conformă cu dreptatea ca eficiență tocmai pentru că alocarea pare rezultatul agregării multor preferințe, pentru că este ancorată în intersubiectivitate. Problema este că marele brokeraj, marea speculație deconectează influența valorizărilor de la sol asupra fluxului investițiilor şi declanşează influența opusă: mari investiții determină preferințele. De asemenea, distruge intersubiectivitatea: un singur actor, speculatorul, ajunge să aloce valori. Știm cum au loc bulele speculative. Să fie oare nevoie de reglementări aplicate pieței? Argumentez că piața are grijă de ea însăși tocmai pentru că există mai mulți speculatori care con-curează, speculează unii împotriva altora şi distorsiunile se

anulează una pe alta. Altfel stau lucrurile în ce priveşte brokerajul politic, brokerajul cu drepturi. Elita politică a unui stat nu speculează în direcții diferite, ci speculațiile lor se suprapun. Pentru că piața de distribuții de drepturi este închisă, principalii nu au posibilitatea să își transfere încrederea către furnizori de drepturi care să investească altfel decât pe seama grupurilor dispersate și în favoarea grupurilor concentrate. Resursele principalilor sunt captive.

În capitolul 5, secțiunea

5.3.7.Situația limită coasiană a costurilor zero de tranzacție în spațiul virtual permite instituții eficiente

Costurile mici de ieşire de sub jurisdicții restrictive din spațiul virtual permit testarea eficienței relative a diferitor distribuții inițiale de drepturi. Costuri mici de coordonare permit și diferite realocări eficiente, pentru că grupurile concentrate nu mai au un avantaj comparativ atât de mare față de grupurile dispersate. *Propun un mecanism prin care realocările se pot face prin licitații pentru reguli.* Problemele sunt sparte în probleme care cer răspunsuri binare (pro sau contra) și se creează două conturi aferente celor două poziții.

5.3.8.Către o teorie a regimurilor de proprietate. Proprietate în comun pentru infrastructura instituțională

În mod obişnuit, libertarienii cred că maximizarea cooperării cere libertatea schimbului, care la rândul ei cere ca resursele schimbate să se afle în proprietate privată. Arăt însă că bunurile eminamente infrastructurale trebuie să stea în regim al comunelor, al accesului deschis. Numesc bunuri eminamente infrastructurale modalitățile generale, abstracte de relaționare. Rutele internetului sunt un exemplu. Standardele legale sau protocoalele de interacțiune sunt altul.

Regulile pe care ni le propunem unii altora nu trebuie patentate. Regula schimbului liber sau a proprietății private nu trebuie să fie ea însăşi în proprietate privată. Aceasta ar însemna că accesul la acest standard de protocol, folosirea lui de către alții, ar fi restricționată. Dacă însă ne uităm la lumea care ne înconjoară, tocmai astfel stau lucrurile. Regula proprietății și schimbului liber sunt în proprietatea privată a statului. Agenții obișnuiți sunt nevoiți să plătească statul pentru a se folosi de aceste standarde de comportament.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Alcoholics Anonymous. 2001. „Alcoholics Anonymous: the story of how many thousands of men and women have recovered from alcoholism". New York City: Alcoholics Anonymous World Services. http://www.aa.org/bigbookonline/en_tableofcnt.cfm.

Aligică, Paul Dragoș and Vlad Tarko. 2011. „Polycentricity: From Polanyi to Ostrom, and Beyond". *Governance,* în curs de apariție.

Andreozzi, Luciano. 2005. "Hayek Reads the Literature of the Emergence of Norms". *Constitutional Political Economy* 16(3), 227-247. https://papers.econ.mpg.de/evo/discussionpapers/2005-03.pdf.

Axelrod, Robert. 1984. *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books Inc.

Axelrod, Robert. 1986. "An Evolutionary Approach to Norms". *The American Political Science Review*, Vol. 80, No. 4. (Dec., 1986), pp. 1095-1111.

Barkow, Jerome, Leda Cosmides și John Tooby. 1992. *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. New York: Oxford University Press.

Barnett, Randy. 1998. *The Structure of Liberty*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Benson, Bruce. 1990. *The Enterprise of Law. Justice without the State.* San Francisco, California: Pacific Research Institute for Public Policy.

Berman, Harold. 1983. *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Binmore, Ken. 2006. "Why Do People Cooperate?". *Politics,*

Philosphy, Economics. London: SAGE Publications Ltd. 81-95.
Blackstone, William. 1765. *Commentaries on the Laws of England 1*. Oxford: Clarendon Press.
Boettke, Peter. 2005. "Anarchism as a Progressive Research Program in Political Economy". In *Anarchy, State and Public Choice*, edited by Edward Stringham. Northampton: Edward Elgar Publishing Co.
Boettke, Peter. 2005. "Anarchism as a Progressive Research Program in Political Economy". In *Anarchy, State and Public Choice*, edited by Edward Stringham. Northampton: Edward Elgar Publishing Co.
Brafman, Ori și Rod Beckstrom. 2006. *The Starfish and the Spider. The Unstoppable Power of Leaderless Organizations*. London: Portofolio.
Buchanan, James și Gordon Tullock. 1995. *Calculul Consensului*. Tradus de Paul Fudulu. București: Expert.
Carens, Joseph. 1981. *Equality, Moral Incentives and the Market. An Essay in Utopian Politico-Economic Theory.* Chicago: University of Chicago Press.
Chalmers, David. 2006. Strong and Weak Emergence. In P. Clayton and P. Davies. (eds). *The Re-emergence of Emergence*. Oxford: Oxford University Press.
Coase, Ronald. 1991. "The Problem of Social Cost". In *The Market Economy. A Reader,* edited by James Doti and Dwight Lee. Los Angeles: Roxbury Publishing Co.
Cohen, Gerald. 2009. *Why Not Socialism?*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
Cosmides, Leda și John Tooby. 1992. Cognitive Adaptations for Social Exchange. În *The Adapted Mind*, (ed. Jerome Barkow, Leda Cosmides și John Tooby), 161-225.
Cosmides, Leda şi John Tooby. 2006. „Evolutionary psychology, moral heuristics, and the law"In Heuristics

and the Law (ed. G. Gigerenzer şi C. Engel). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Cowen, Tyler. 1994. *Rejoinder to David Friedman's Law as a Private Good.* http://www.gmu.edu/centers/publicchoice/faculty%20pages/Tyler/TYLER.pdf.

Cowen, Tyler. 2007. „Law as a Public Good: The Economics of Anarchy". În *Anarchy and the Law: The Political Economy of Choice*, editat de Edward Stringham. New Brunswick: The Independent Institute.

Cuzan, Alfred G. 1979. "Do we ever really get out of anarchy?". In *Journal of Libertarian Studies*, vol. 3, no. 2: 151-158.

Dibbell, Julian. 1998. „My Tiny Life. *Crime and Passion in a Virtual World*. New York: Henry Holt and Co., Inc.

Dicey, Albert Venn. 1885. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution.* http://www.constitution.org/cmt/avd/law_con.htm.

Doherty, Brian. 2007. *Radicals for Capitalism. A Freewheeling History of the Modern American Libertarian Movement*, New York: Public Afairs.

Ellickson, Robert C. 1991. *Order Without Law: How Neighbors Settle Disputes.* Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Ernkvist, Mirko and Ström, Patrik. 2008. „ Enmeshed in Games with the Government: Governmental Policies and the Development of the Chinese Online Game Industry". *Games and Culture* 3:98.

Frey, Bruno. 2001. „A Utopia? Government without Territorial Monopoly." *The Independent Review.* v.VI, n.1, Summer.: 99–112

Friedman, David. 1973. *The Machinery of Freedom: Guide to a*

Radical Capitalism. La Salle: Open Court Publishing Company.
Friedman, David. 1986. *Price Theory.* http://www.daviddfriedman.com/ Academic/Price_Theory.
Friedman, David. 1992. *Less Law than Meets the Eye.* http://www.daviddfriedman.com/Academic/Less_Law/Less_Law.html.
Friedman, David. 1994. *Law as a Private Good. A Response to Tyler Cowen on the Economics of Anarchy*, http://www.daviddfriedman.com/Academic/Law_as_a_private_good/Law_as_a_private_good.html.
Friedman, David. 1996a. *Anarchy and Efficient Law*. http://www.daviddfriedman.com/Academic/Anarchy_and_Eff_Law/Anarchy_and_Eff_Law.html.
Friedman, David. 1996b. *Hidden Order*. New York: HarperBusiness.
Friedman, David. 2001. *Law's Order: What Economics Has to Do with Law and Why It Matters.*Princeton: Princeton University Press.
Friedman, David. 2008. *Future Imperfect*. http://www.daviddfriedman.com/Future_Imperfect.html.
Fuller, Lon. 1963. *Morality of Law.* New Haven și London: Yale University Press.
Fuller, Lon. 1976. *Anatomy of Law.* Westport: Greenwood Press.
Gambetta, Diego. 1996. *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection.* Cambridge: Harvard University Press.
Haidt, Jonathan și Craig Joseph. 2004. „Intuitive Ethics: How Innately Prepared Intuitions Generate Culturally Variable Virtues". In Daedalus, 55–66.
Haidt, Jonathan și Craig Joseph. 2007. The moral mind: How 5 sets of innate moral intuitions guide the development of

many culture-specific virtues, and perhaps even modules. In *The Innate Mind,* Vol. 3. (ed. Peter Carruthers, Steven Laurence şi Steven Stich). New York: Oxford University Press.

Hasnas, John. 2003. „ Reflections on the Minimal Sate". În *Politics, Philosophy, Economics* 2:115.

Hauser, M. 2006. *Moral Minds: How Nature Designed a Universal Sense of Right and Wrong.* New York: Harper Collins.

Hayek, Friedrich. 1945. "The Use of Knowledge in Society". In *The American Economic Review,* Vol. XXXV, No. 4.

Hayek, Friedrich. 1968. "Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren". tr. by Marcellus Snow "Competition as a discovery procedure". *The Quarterly Journal Of Austrian Economics* Vol. 5, No. 3 (Fall 2002): 9–23.

Hayek, Friedrich. 1973. *Law, Legislation and Liberty, Vol. 1 Rules and Order.* Chicago: University of Chicago Press.

Hayek, Friedrich. 1981. ''Kinds of Order in Society''. *New Individualist Review,* Indianapolis: Liberty Fund, 1981. http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1269&Itemid=280.

Hayek, Friedrich. 1992. *The Fatal Conceit*. London: Routledge.

Hobbes, Thomas. 2005. *Leviathan*. Liberty Fund Inc. *http://oll.libertyfund.org/EBooks/Hobbes_0161.pdf.*

Johnson, Paul. 1977. *Enemies of Society*. New York: Atheneum.

Kavka, Gregory. 1986. *Hobbesian Moral and Political Theory.* New Jersey: Princeton University Press.

Leeson, Peter. 2009. ''The Laws of Lawlessness''. *Journal of Legal Studies*, June, vol. 38.

Leoni, Bruno. 1991. *Freedom and the Law*. Indianapolis: Liberty Press.

Lessig, Lawrence. 2001. „Internet under Siege". În *Foreign*

Policy, No. 127 (Nov. - Dec.): 56-65.
Lessig, Lawrence. 2006. *Code: version 2.0*. New York: Basic Books.
Locke, John. 1999. The Second Treatise of Civil Government. http://www.constitution.org/jl/2ndtreat.htm.
Mises, Ludwig, 1991. "Private Property and the Government and The Impracticability of Socialism." in *The Market Economy. A Reader*., Doti James and Dwight R. Lee. Roxbury Publishing Company.
Molinari, Gustave de. 1977. *The Production of Security*. tr. de J. Huston McCulloch, în Occasional Papers Series #2 (Richard M. Ebeling, Editor), New York: The Center for Libertarian Studies.
Morris, Christopher. 2003. *Are States Necessarily Coercive?*. Manuscript.
North, Douglass, John J. Wallis. Barry Weingast. 2009. *Violence and Social Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
North, Douglass. 1981. „A Neoclassical Theory of the State". În *Structure and Change in Economic History*. New York și London: W. W. Norton and Co.
Nozick, Robert. 1993. *The Nature of Rationality*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
Nozick, Robert. 1999. *Anarchy, State and Utopia*. Oxford and Cambridge: Blackwell.
Olson, Mancur. 1993. Dictatorship, democracy and development. *The American Political Science Review*. Septembrie, 87(3): 567-576.
Olson, Mancur. 2002. *The Logic of Collective Action*. Cambridge and London: Harvard University Press.
Oppenheimer, Franz. *The State*. Translated by John Gitterman. San Francisco: Fox & Wilkes.

Peter Boettke, "Anarchism as a Progressive Research Program in Political Economy", in *Anarchy, State and Public Choice*, ed. Edward P. Stringham (Northampton, Edward Elgar Publishing Co., 2005), 207-208.

Posner, Richard. 1981. *The Economics of Justice.* Cambridge, Massachussetts and London: Harvard University Press.

Posner, Richard. 1992. *Economic Analysis of Law*. Boston: Little, Brown & Co.

Post, David. 1996. *The State of Nature and the First Internet War: Scientology, its Critics, Anarchy, and Law în Cyberspace***.** http://www.temple.edu/lawschool/dpost/Reason.html.

Post, David. 2000. *Juries and the New Common Law of Cyberspace*. http://www.temple.edu/lawschool/dpost/Juries.html.

Post, David. 2001. „Anarchy, State, and the Internet: An Essay on Lawmaking in Cyberspace". În *CryptoAnarchy, CyberStates and Pirate Utopias*, editat de Peter Ludlow. Cambridge, Mass. și London: The MIT Press.

Rawls, John. 1999. *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Sassen, Saskia. 2000. „Digital Networks and the State: Some Governance Questions". În *Theory, Culture, Society*, 17:19.

Schmidtz, David. 1991. *The Limits of Government.* Boulder, Colorado: Westview Press.

Schmidtz, David. 2006. *Elements of Justice*. New York. Cambridge University Press.

Scott, James. 2010. *The Trouble with the View from Above.* Cato Unbound, September 8th, 2010. http://www.cato-unbound.org/2010/09/08/james-c-scott/the-trouble-with-the-view-from-above/.

Shermer, Michael. 2008. *The Mind of The Market: Compassionate*

Apes, Competitive Humans, and Other Tales from Evolutionary Economics. New York: Times Books.

Solcan, Mihail Radu 2007. „Rolul formelor de raționalitate în evoluția sistemelor sociale", în Laurentiu Staicu (ed.) *Raționalitate și Evoluție. Explorări filosofice ale complexității.* Vol. I, Editura Universității din București, 2009.

Solcan, Mihail Radu. 2003. *Freedom, Minds, Institutions*. Bucuresti: Editura Universitatii din Bucuresti.

Solcan, Mihail Radu. 2008. *Constituția dincolo de retorica găunoasă*. În *22*, 24 ian. 2008.

Soros, George. 1994. *The Alchemy of Finance. Reading the Mind of the Market*. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Sterpan, Ionut. 2009. "Mecanisme ale crizei". in *Idei in Dialog.* nr. 5 (56), mai.

Sterpan, Ionut. 2011. Libertarianismul. În *Dreapta Intelectuală. Teorii și școli de gândire ale dreptei occidentale contemporane*. București: Humanitas.

Stringham, Edward Peter and Todd Zywicki. 2010. "Rivalry and Superior Dispatch: An Analysis of Competing Courts in Medieval and Early Modern England". Springer Science+Business Media. http://www.law.gmu.edu/assets/files/publications/working_papers/1057RivalryandSuperiorDispatch.pdf.

Stringham, Edward Peter and Todd Zywicki. 2011. „Hayekian Anarchism". George Mason Law & Economics Research Paper No. 11-06. http://papers.ssrn.com/sol3/ papers.cfm?abstract_id=1744364.

Tullock, Gordon. 2005. "Edge of the Jungle". In *Anarchy, State and Public Choice*, edited by Stringham, Edward. Northampton, Massachusetts: Edward Elgar Publishing Co.

Tannehill, Morris, and Linda Tannehill. 1984. *The Market for Liberty.* New York: Libertarian Review Foundation.

Tarko, Vlad. 2011. Psihologia evoluționistă și filozofia politică. În *Dreapta Intelectuală. Teorii și școli de gândire ale dreptei occidentale contemporane*. București: Humanitas.

Tilimpea, Cătălin. 2009. *Social Equilibria in Large Games.* Manuscript.

Tullock, Gordon. 2005. „Edge of the Jungle". În *Anarchy, State and Public Choice*, editat de Edward Stringham. Northampton, Mass.: Edward Elgar Publishing Co.

Ullmann-Margalit, Edna. 1977. *The Emergence of Norms*. Oxford: Oxford University Press.

Wall, David and Matthew Williams. 2007. „Policing diversity în the digital age: Maintaining order in virtual communities". În *Criminology and Criminal Justice*, 7:391.

Wallis, John J. and North, Douglass. 2010. *Defining the State*. http://mercatus.org/sites/default/files/ publication/ WP1026_Defining%20the%20State.pdf.

Weaver, Richard. 1963. „The Two Separate Ways of John Randolph and Henry Thoreau: Two Types of American Individualism."*Modern Age* (Spring) 119-134. http://www.mmisi.org/ma/07_02/weaver.pdf.

Zywicki, Todd. 1998. „Epstein and Polanyi on Simple Rules, Complex Systems and Decentralization." *Constitutional Political Economy*, 9, 143–150. Boston: Kluwer Academic Publishers.

Zywicki, Todd. 1999."The Nature of the State and the State of Nature: a Comment on Grady & McGuire's Paper". *Journal of Bioeconomics*. 1: 241–261.

POSTFAȚĂ

Aceasta este o carte bazată pe teza de doctorat susținută de către autor în toamna anului 2011, la Universitatea din Bucureşti. Este o carte scrisă dens, care se citeşte cu interes şi excelează prin spiritul ei analitic.

Originea problematicii cărții

În ochii multora dintre cei care aruncă o privire grăbită peste coperta lucrării, titlul ei poate să pară curios. Originile discuțiilor despre privatizarea justiției examinate în carte sunt undeva nu departe în timp, aşa că tema nu este aproape deloc cunoscută la noi în țară.

Pe la mijlocul secolului trecut, la Chicago, se contura un nou mod de a analiza dreptul. În engleză i s-a zis *law and economics* (analiza economică a dreptului). Autori ca Ronald Coase, Gary Becker, Richard Posner, William Landes şi alții au pus bazele acestui curent.

Analiza economică a dreptului are trei dimensiuni importante. Una este cea explicativă: ea caută să lămurească de ce legea are forma pe care o are. A doua dimensiune este una predictivă: ea caută să prezică felul cum va arăta legea. A treia dimensiune este una normativă: ea vizează felul cum trebuie să arate legea.

Principala ipoteză a şcolii priveşte legătura dintre eficiența tranzacțiilor dintre oameni şi lege. De aici rezultă şi un interes pur aplicativ pentru analiza economică a dreptului. Ce

cuantum al daunelor se cuvine să stabilească o judecătoare sau un judecător? Cum anume să fie el fixat, în aşa fel încât părțile să fie tratate cu dreptate, dar şi întreaga societate să beneficieze de pe urma deciziei? Cu alte cuvinte, cum poate contribui actul respectiv de justiție la funcționarea eficientă a societății?

O generație mai nouă a extins apoi aceste tehnici de analiză economică a actului de justiție şi a început să-şi pună probleme mai radicale. Poate oare o societate neguvernată să fie una în care există o ordine? Ar fi această ordine şi una care să fie în măsură să crească eficiența maşinăriei societății? David Friedman, folosind tehnicile analizei economice, a construit o amplă argumentare în favoarea unei societăți complet lipsite de stat, dar în care ordinea este asigurată de o justiție privatizată.

Structura cărții

Terminologia analizei economice a dreptului, ca şi aceea a analizei economice a instituțiilor, poate să sune bizar, la prima vedere. Cum adică să tranzacționezi reguli? Cum-părăm reguli? Poate mai des decât credem. Oricum, din punct de vedere filosofic apare o provocare majoră. Toate aceste sisteme de concepte trebuie clarificate din perspectivă filosofică. Merită să fie văzută care este puterea acestor instrumente şi acuratețea metodelor folosite.

Ordine şi lege fără prezența unui stat

Cum spuneam, David Friedman este la originea discuției radicale despre o societate fără stat, dar în care ordinea legală

este menținută de o justiție privatizată. Cu analiza modelului propus de către David Friedman a început, de altfel, şi munca la această teză de doctorat.

Autorul cărții de față apreciază, în chip corect, că modelul lui David Friedman şi alte modele analoage sunt „programe de cercetare marginale". Îndeosebi în comunitățile filosofice, ele n-au stârnit un mare interes, în special în urma criticilor aduse de autori ca James Buchanan şi Robert Nozick. Totuşi, de aici nu rezultă că Nozick ar fi închis definitiv discuția sau că nu pot exista considerabile câştiguri în planul analizei filosofice dacă argumentele modelului sunt reexaminate cu atenție. Este ceea ce şi face lucrarea de față.

Un lucru care iese imediat în evidență la David Friedman este că el recurge la instrumente standard din gândirea economică. Cu alte cuvinte, nu face apel la teorii economice aflate ele însele în situația de program de cercetare marginal. De asemenea, David Friedman foloseşte rezultate standard ale şcolii analizei economice a dreptului.

Examinat în sine, modelul lui David Friedman este coerent. Dar este oare suficientă coerența construcției logice? Cât de stabil ar fi în realitate un asemenea model? Aceasta este o problemă foarte cunoscută în literatura de filosofie politică, pe care autorul se străduieşte s-o examineze amănunțit.

Problema stabilității unei ordini bazate pe justiția privată

Cel mai cunoscut argument împotriva stabilității unei ordini bazate pe justiția privată îi aparține lui Robert Nozick şi a fost formulat în cartea sa, *Anarhie, stat şi utopie*. După Nozick, ordinea aceasta nu este stabilă, iar instabilitatea ei

conduce la un sistem în care există un stat.

Cartea de față destramă într-un mod ingenios argumentul lui Nozick. După părerea autorului, Nozick lucrează cu o presupoziție conform căreia lumea subiacentă este neavansată civilizațional. Într-o lume avansată civilizațional, „violența teritorială este prea costisitoare", iar soluțiile paşnice ale disputelor nu sunt neapărat uniforme.

Pot exista însă şi alte obiecții la adresa stabilității ordinii bazate pe o justiție privată. Autorul apreciază că argumentele lui Tyler Cowen sunt temeinice. În acest moment, trebuie remarcat faptul că ne aflăm în fața unui punct de cotitură în carte.

Pe de o parte, putem înțelege mai bine aprecierea de la începutul cărții, conform căreia privatizarea justiției este „poate utopică" (vezi introducerea).

Pe de altă parte, autorul îşi asumă foarte limpede doar sarcina unei analize filosofice. Rolul filosofiei este „de a trasa o structură logică" (vezi finalul discuției despre argumentarea lui Cowen). Pe scurt, ea nu se substituie fundamentării politicilor pe studiul empiric al contextului social dat.

Statul într-o viziune non-convențională

Cotitura din carte duce către un al doilea tip de demers, în care se încearcă identificarea rolului „mâinilor private" în modelarea legii, în situația în care *există* un stat. Demersul acesta cere însă regândirea ideii de stat. Conceptul clasic weberian, în care statul este teritorializat şi tratat ca un monopol, oferă prea puțin spațiu pentru a înțelege cum „mâinile private" intră totuşi în ițele monopolului.

Autorul pleacă de la contribuțiile lui North, Wallis şi Weingast, care văd în stat organizația care „organizează alte organizații". Teoria statului este plasată în contextul unei teorii mai ample despre ordinea socială.

Autorul rafinează ideile găsite în literatură şi dezvoltă o concepție care combină conceptele de ordine policentrică, ordine spontană şi ideea de emergență a normelor.

Practic, în această viziune, ordinea socială este suficient de poroasă şi de elastică pentru ca modelarea legii să fie operată de către „mâini private". Statul are doar o greutate relativă în stabilirea normelor.

Reguli şi eficiență

Capitolul al treilea dezvoltă ideea rolului concurenței în stabilirea regulilor eficiente. Este întreprins un efort de clarificare a ideii că normele pot face obiectul tranzacțiilor, că există o piață a normelor. Calculul eficienței regulilor n-ar fi posibil în absența acestor procese (a se vedea şi ce spuneam la începutul cărții despre originile tuturor acestor discuții în analiza economică a dreptului). Or, în acest tip analiză, conceptul de eficiență este central.

Este eficiența în conflict cu dreptatea?

Cum se întâmplă nu doar în filosofia socială, dar şi în ştiințele sociale, analiza economică a dreptului a fost ținta unor puternice atacuri (mai ales în reviste de filosofie!), centrate pe ideea că, din motive ideologice, ea deformează analiza dreptului. Accentul pe eficiență ar duce la favorizarea

marilor grupuri de afaceri. Politic, tot demersul ar fi inspirat de ideea de a favoriza corporațiile, firmele, în dauna consumatorilor, a oamenilor simpli.

Lăsând la o parte însă ceea ce este strident (şi, în fond, destul de limpede deformat ideologic, dintr-o direcție de semn opus celei reproşate analizei economice a dreptului), filosofic vorbind, rămâne totuşi o întrebare provocatoare. Nu cumva tot acest demers centrat pe eficiență face să slăbească sau chiar să dispară o concepție despre dreptate? Nu este justiția (privatizată sau nu) datoare, în primul rând, să facă dreptate?

Autorul dezvoltă o teorie a dreptății ca eficiență. Autorul susține că dreptatea, ca eficiență, are virtutea de a stabiliza ordinea socială şi de a rectifica stările de lucruri nedrepte.

Noi posibilități de a testa ipotezele referitoare la starea naturală

Lucrurile nu mai stau astăzi ca pe vremea lui Hobbes sau Locke. Există acum un filtru prin care putem trece ipoteze despre starea naturală. Spațiile virtuale oferă posibilități noi şi explorate doar în mică măsură analizei filosofice.

Dintre ideile la care ajunge autorul, reexaminând conceptele anterioare în contextul spațiilor virtuale, aş remarca-o în special pe aceea de pluralitate a justiției.

Contribuții originale

Cartea constată (în mod judicios, după părerea noastră) că există două dimensiuni ale discuției despre privatizarea justiției. Prima este una de ordin normativ şi încearcă să vadă

cât de puternice sunt argumentele conform cărora o ordine realizată de o justiție privată ar fi mai eficientă decât aceea realizată de către stat şi de justiția pe care o controlează acesta. A doua dimensiune ține de analiza a ceea ce numeam modelarea legii de către „mâini private". Ea studiază filoanele de justiție privată care există şi în societățile care au state.

Autorul dezvoltă o discuție originală a cunoscutului argument al lui Nozick împotriva ordinii bazate pe justiția privată. Este în special deosebit de ingenioasă distincția dintre presupozițiile stării naturale.

În analiza naturii ordinii sociale şi a statului, autorul dezvoltă o viziune complexă, proprie.

Concepția despre dreptate ca eficiență conține numeroase dezvoltări originale. Evident, aplicațiile în lumea reală inspirate de analiza spațiului virtual sunt originale.

Cartea aceasta nu este obişnuita monografie, mai degrabă cu caracter documentar, în care sunt puse cap la cap rezumate ale diverselor puncte de vedere exprimate pe tema dată şi în care sunt formulate doar aprecieri, ca să zicem aşa, din exterior. Autorul intră în miezul unei dezbateri dificile, dar pasionante, şi este cu adevărat un participant la o discuție intelectuală de înalt nivel. Întreaga construcție a cărții este originală şi se remarcă prin analize pline de imaginație, susținute cu o forță logică remarcabilă.

Mihail Radu Solcan

februarie 2012

Ionuț Sterpan este doctor în filosofie al Universității din București și coordonator de programe la Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională.

O carte scrisă dens, care excelează prin spiritul ei analitic. Nu obișnuita monografie în care sunt puse cap la cap rezumate ale diverselor puncte de vedere exprimate pe tema dată. Întreaga construcție este originală și strălucește prin analize pline de imaginație susținute cu o forță logică remarcabilă.

Mihail Radu Solcan

ISBN 978-973-558-604-1